

Likovi revolucije

MILE BASARA, PRVI SEKRETAR PARTIJSKE ČELIJE
U ODREDU »DEBELA KOSA«

Rodio se 1912. godine u selu Svinjarica, sada Partizansko Žarište, općina i kotar Vojnić. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Milin otac se bavio i cimermanijom, pa uz poljoprivredu i dodatni rad za ondašnje prilike dosta su dobro živjeli.

Početak I svjetskog rata u trećoj godini života ostaje s majkom i tek rođenom sestrom jer otac odlazi u rat. Odlazi na ruski front. S još nekoliko istomišljenika predaje se ruskoj vojsci i odlazi u zarobljeništvo, gdje ga zatiče oktobarska revolucija 1917. godine. Po povratku nalazi porodicu u teškom materijalnom položaju. Mile je zbog teškog ekonomskog stanja u porodici pošao u školu godinu kasnije. U Krnjaku završava četiri razreda osnovne škole. Time završava i svoje rano djetinjstvo, sumorno i teško. 1925. godine otac ga preko »Privrednika« šalje na zanat u Beograd, gdje je zaveden u privre-

dnikove knjige pod brojem 13314. Siromašno dijete s Korduna nije moglo birati zanat kojim se želi baviti. Došavši u Beograd dobio je »posao« u krojačkoj radionici, u kojoj je radio sve drugo; (nosio vodu, čuvao djecu, čistio cipele) osim onog za što se trebao obučavati. U Mili je rastao bunt. Krojač i nije želio biti i jednog dana sve napušta i bez ičega, bos i gladan, pješice se upućuje i dolazi kući. Kod kuće s ocem bavi se svim zanatima pomalo i bačvarskim, i cimermanskim, i stolarskim, a sluša i očeve priče o sovjetskoj revoluciji, kako su radnici i seljaci ubili cara i preuzeli vlast. Mile upija sve priče i želi nešto mijenjati.

Povratkom iz vojske zasniva porodicu, pa uz svoja znanja i rad, ljeti cimerman, zimi bačvar, dosta teško živi. Težak život kordunaškog seljaka, žene i djeteta, Mile sagledava i proživljava, nosi teret na svojim plećima na koja su se od djetinjstva slagale brige, nepravde, krvava borba da od škrte zemlje otme zalogaj. Rijetki su trenuci odmora. Rad, izraženi revolt, bunt, želja da se nešto mora mijenjati i prirodni dar sirotinje za pravdu, stvara od Mile nepomirljiva

borca protiv nepravde, borca koji je već tada bio spreman na borbu za rušenje ondašnje nenarodne vlasti.

Svojim javnim istupima protiv vlasti brzo je zapažen od članova prve partijske organizacije u Voniću. Primljen je za kandidata pa za člana KP Jugoslavije. Zajedno smo radili na organizaciji Srpske zemljoradničke zadruge u selu Budačka Rijeka, a 1939. osniva Poljoprivrednu zadrugu trgovačkog smjera u Svinjarici. Kroz ove organizacije uspijevamo okupiti široke mase i razbijamo do tada jaku »Jugoslavensku radikalnu zajednicu« (JRZ).

Narod se čvrsto veže za nas, stariji ljudi za zemljoradničku zadrugu, a omladina u »Seljačko kolo« koje je osnovano kao kulturno-umjetničko društvo čiji je prvi predsjednik bio Mile Basara.

Kroz ove legalne organizacije komunisti okupljaju narod i oko Samostalne demokratske stranke koja je također bila legalna. Članovi partije koriste legalnost za izvršavanje svojih partijskih zadataka.

Mile je primljen za člana Komunističke partije Jugoslavije, u jesen 1939. godine. To veliko priznanje daje mu još veći poticaj, tako da postaje jedan od najaktivnijih članova.

Kao provjeren, odan i hrabar 1939. godine učestvuje u organizaciji velikog manifestnog političkog zbora »Udružene opozicije«. Zbor je održan u općinskom mjestu Krnjak a prisustvovalo je nekoliko hiljada ljudi, od toga velik broj Hrvata iz Barilovića i Vukmanića. Bio je to prvi zbor gdje se otvoreno i javno govorilo o opasnosti od naježde fašizma, o potrebi čvrstog jedinstva hrvatskog i srpskog naroda.

Komunisti iz Vojnića, Krnjaka, Tušilovića i Krstinje iskoristili su zbor za isticanje svojih parola: »Dolje kapitalistička kraljevska vlast!«, »Dolje fašizam!«, »Živjela udružena opozicija!«. Tražili smo da se stvara Narodni front za odbranu zemlje, jedinstvo Hrvata i Srba protiv zajedničkog neprijatelja, savez Jugoslavije sa SSSR-om, prvom socijalističkom zemljom u svijetu.

Na ovom zboru vijorile su hrvatske i srpske zastave, što je bilo u suprotnosti s ondašnjim režimom. Žandari su pokušali najprije razbiti zbor. Kada im to nije uspjelo, pokušali su pohvatati nosioce zastava. Tada je velika masa naroda na čelu s komunistima stupila u obranu »barjaktara«. Žandari su se povukli, ali su organizirali grupu pripadnika JRZ i grupu četnika Koste Pečanca, s namjerom da sačekaju u zasjedi Hrvate iz susjednih sela i da ih napadnu. Mile Basara organizira i poziva članove i simpatizere partije i daje im u zadatak da i dalje pod nacionalnim zastavama isprate Hrvate do njihovih sela, što je i učinjeno. Vratili su se pod velikom pratnjom članova partije, simpatizera i seljaka još neopredijeljenih.

Komunisti koriste sve legalne skupove za isticanje i provođenje svojih ideja i parola.

Mile aktivno učestvuje u organizaciji proslave Dana žetve koja je kod nas uvedena 1938. godine, jer i to je prilika da se ljudima objasne ciljevi partije. 1939. godine u Vojniću se proslavlja oktobarska revolucija koju organizira »Seljačko kolo« čiji je Mile predsjednik. Mile uzima aktivno učešće u proslavi 1. maja 1940. godine. Zaslugom Mile, kao i ostalih članova partijske ćelije, Svinjarica, sve čuke, svako veće brdo bile su okićene crvenim zastavama. One su se ponosno vijorile, neke i cijeli dan jer ih ni na zahtjev žandara nitko nije htio skidati, sve pod izgovorom da su previsoko, da je klizav teren jer je padala kiša.

Članovi partijske ćelije Svinjarica donijeli su zastave za nekoliko organizacija na terenu: općinu Vojnić, Krnjak, Krstinju i za dio Veljuna. Ja sam kao

sekretar partijske ćelije uhapšen i ostajem u zatvoru pod istragom 17 dana. Ostao je Mile koji započinje nove akcije i time dovodi u pitanje ispravnost hapšenja, ublažuje sumnju, jer svih dana po terenu su rasturani propagandni leci doneseni iz Karlovca.

Poslije kapitulacije Mile se vraća iz vojske u svoje selo. Počinju krvavi i teški dani. Kordun postaje ratište. Dolaze ustaše, domobrani, Talijani — pale, ubijaju, za sobom ostavljaju zgarišta, crkve pretvaraju u zatvore i masovne grobnice. Svuda plač, suze i krv.

Ispred ustaškog noža narod bježi u šume. Ostavlja sve i spašava goli život. S narodom su i komunisti, a među prvima i Mile Basara.

Utućenom i uplašenom narodu govori o predstojećoj borbi, o potrebi oružanog ustanka protiv fašizma, zla i nepravde. Govorio je Mile: »-Pod vodstvom partije širi se ustanak po cijeloj zemlji pa ni mi na Kordunu ne smijemo ostati po strani. Ne treba klonuti duhom, jer u našoj pravednoj borbi narod će pobijediti, doći će bolji i sretniji dani.«

S ostalim članovima partije Mile je danonoćno u pokretu. Sastanci, politički zborovi, a kasnije juriši na čelu odreda. Svuda i na svakom mjestu čuje se njegov razboriti glas. Narod ga je neizmjereno volio i vjerovao mu. Volio je njegovu staloženost, neposrednost i hrabrost. Postavljen je Mile za zamjenika političkog komesara u odredu »Debela kosa«. Sedamnaestog oktobra 1941. odred »Debela kosa« oslobađa općinsko mjesto Tušilović. Mile je puškomitraljezac. Za vrijeme juriša on i njegov pomoćnik Pero Peurača prvi izbijaju pred zgradu u kojoj su neprijateljski vojnici.

Mile iz svog puškomitraljeza preciznom vatrom smrtno pogađa neprijateljskog puškomitraljesca. Zaplijenjeni puškomitraljez nosi u narednim borbama, uvijek u prvim redovima.

Sjećam ga se kao borca neobično odlučnog, nepokolebljivog, beskompromisnog, iznad svega hrabrog. Takav je bio u svim borbama, u svim jurišima.

U oktobru 1941. godine Mile s ostalim drugovima učestvuje u hvatanju talijanskog obavještajca Đuzepe Blasija.

Mile sa svojim odredom stupa u neravnopravnu borbu s Talijanima, razbija njihove snage u Kupljenskom. gotovo zarobljava njihove topove koji su u toku borbi često prelazili iz »ruku u ruke« jer su ih Talijani onesposobili. Mile sa svojim suborcima hrabro odbija sve talijanske juriše i usprkos pojačanju koje su Talijani dobili prisiljava ih na povlačenje.

U toku 1941. godine odred je imao više borbi s Talijanima. Najznačajnija je ona koja se vodila na Cukuru. I u toj borbi Mile Basara se pokazao kao junak.

Mile Basara, osim svoje aktivnosti u svakodnevnim borbama, nalazi vremena da kao političko lice u odredu pomogne i u selu oko organiziranja omladine, antifašističke fronte žena, rezervnih odreda i NOO-a.

Poslije oslobođenja Vojnića u januaru 1942. godine Mile je postavljen za komesara 1. bataljona 1. Kordunaškog partizanskog odreda.

Početkom marta 1942. godine ustaše započinju ofanzivu na našu slobodnu teritoriju. Prvi bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda odupire se neprijatelju koji nadire od sela Vukmanića sve do Donjeg Skrada i Skradske šume. Poslije desetodnevnih teških borbi bataljon postepeno odstupa od linije Vratnik—Svinjarica, sve do Gornjeg Budačkog. Mile, komesar bataljona, stalno obilazi jedinice, podiže borbeni duh boraca, održava sastanke i objašnjava situaciju.

Mile je 28. marta 1942. došao u selo Mihajlovići, na sjevernoj strani šume Debela kosa, da obiđe četu i da s borcima proradi tek primljenu brošuru. Za

vrijeme razgovora naišao je četni kurir Milić Malić i donio neeksploziviranu topovsku granatu, koju je našao na položaju i pokušao joj skinuti upaljač. Granata je eksplodirala i zauvijek ugasila život našeg komesara.

Tu na domak kućnog praga, na domak Debele kose u kojoj je započeo veliko djelo, gine s još nekoliko drugova.

Milutin Košarić

MILOŠ BASARA MILIĆEV

Miloš Basara rođio se 1916. godine u Štakorovici, općina Krstinja, kotar Vojnić, Srbin. Osnovnu školu Miloš je završio u Širokoj Rijeci. Bio je bistar i vrijedan. Otišao je preko »Privrednika« u Beograd i izučio trgovački zanat. Nakon završenog školovanja radio je kao trgovac sve do 1940. godine. Prilikom izbijanja aprilskog rata 1941. godine Miloš se sa svojom jedinicom nalazio na granici Jugoslavije i Bugarske u mjestu Caribrad. Vojnici, koji su se nalazili na granici, dali su otpor i bili su spremni za borbu do kraja. Odjednom pala je kolanda »Unesposobite vojnici oružje, povucite se i bježite tko kud zna« i vojska se rasula svatko na svoju stranu. Miloš se vratio u Niš, budući je bio u Nišu trgovac prije nego što je pozvan u vojsku. Do Niša se probio u civilnom odijelu. Više je puta prešao pješice nego što se služio željeznicom. Došavši u Niš, Miloš je ocijenio da mu tu više nije mjesto. Život je paraliziran, trgovina je zamrla i na svakom mjestu se osjeća ratna atmosfera. Miloš donosi odluku da se uputi u svoje rodno mjesto. Preobučen u civilno odijelo, polukradomice se uputio na dalek opasan i težak put. Nakon dužeg puta više pješice nego sredstvima javnog saobraćaja, Miloš se jednog dana pojavio u svojoj Štakorovici sav sretan što je sretno savladao sve prepreke i stupio nogom na rođenu grudu zemlje. Našao se Miloš u rođenoj kući. Majku Martu nije našao. Umrla je prije rata. U kući je živio otac Milić, brat Mile, rođen 1919. godine i brat Stevan, rođen 1923. godine.

Otac i tri sina svi su bili spremni i sposobni za borbu. Sretni su što su se našli zajedno, a pogotovo u teško vrijeme u kome je teško reći da li će netko preživjeti strašni rat koji je bio neizbježan. Nije se tada moglo znati što će se desiti s Milićem i njegovim sinovima. Nije se tada moglo predvidjeti da će Milića 1942. godine ustaše zaklati kao jagnje što se kolje i da će Miloš i brat mu Stevan poginuti kao borci za slobodu, bratstvo i jedinstvo.

Miloš Basara bio je spreman na ustanak. Našao se među prvih osam boraca, koji su osnovali Partizanski odred »Široka Rijeka« i najavili borbu na život ili smrt.

Već u prvim borbama Miloš se pokazao hrabrim i vještim borcem. On je u staroj jugoslavenskoj vojsci bio puškomitraljezac. Prvi puškomitraljez do koga se došlo 1941. godine povjeren je Milošu na rukovanje. U svakoj borbi u kojoj je učestvovao Partizanski odred »Široka Rijeka«, Miloš i njegov puškomitraljez bili su zapaženi i o njima se među borbama i u narodu pričalo sve najbolje i time podizan moral borbama i narodu u sigurnu pobjedu. Nadaleko se u narodu pročulo o razoružavanju oružničke postaje u Johovici, o Milošu i njegovom puškomitraljezu.

Naredna značajnija borba bila je u Batnozi neposredno uz sam Cetingrad,

koji je bio pun ustaša i domobrana. U Batnozi u velikom snijegu samo do 1 500 metara od Cetingrada Dušan Vergaš organizirao je zasjedu Talijanima, **koji** će iz Slunja proći za Veliku Kladušu. Zima velika i oštra nije smetala hrabre ljude da čekaju Talijane više od 10 sati.

Konačno su ih dočekali. Petnaest saonica punih Talijana vukli su bosanski konjići. Talijani veseli pjevaju vozeći hranu i municiju za Veliku Kladušu. Miloš je bio i ovdje prvi. Po narednju povlači za obarač svoga ubitačnog puškomitraljeza. Sasuo je paklenu vatru po svih petnaest sanjki, koju su pomogli plotuni pušaka njegovih drugova. Oko tridesetoro fašista je ubijeno, a drugi su se predali. Ovu borbu narod je opjevao u pjesmi o Dušanu Vergašu i borbi u Batnozi. Ostala je pjesma kao vječita uspomena na narodnu radost zbog ovog uspjeha, u kome je ime Miloša Basare postalo još veće. Slično je bilo u zasjedi na ustaše i domobrane u okolini Velike Kladuše na mjestu zvanom Vješala. U toj borbi pao je u partizanske ruke poznati oružnik iz Velike Kladuše Malkoč po zlu poznat. Miloš se pokazao i u borbi u Gejkovcu aprila 1942. godine. Pod komandom hrabrog i vještog Dušana Vergaša, Miloš, Mihajlo Zdjelar, Jandra Bjelivuk i drugi hrabri borci usred dana učinili su zasjedu na otvorenoj cesti u Gejkovcu i sačekali ustašku inspekcijску službu koja je ispitivala koliki je broj i snaga partizana u Petrovoj gori. Miloš je smjestio svoj puškomitraljez u zidove izgorjele kuće Jove Bućana, koja se nalazila iza zavoja iznad mlina Dušana Popovića u pravcu Gejkovca prema Velikoj Kladuši. Strpljivo su partizani čekali. Vrijeme je sporo prolazilo i napetost kod boraca je rasla kao živa u termometru. Odjednom zabrujali su motori nekoliko osobnih automobila i za tren oka se pokazali iz Topuskog prolazeći mlin Dušana Popovića. Miloš je znao da nailaze ustaški koljači koje predvodi general Bulić.

Sjetio se svih poklanih u srpskim selima ispod Petrove gore i onih u Petrovića sjeniku, žena i djece što su ih ustaše zatvorile i zapalile u sjeniku. Po zadatku je morao da prvi otvori ubitačnu vatru iz puškomitraljeza. Sačekao je čelo ustaške kolone, koja mu se primicala prsa u prsa i na bliskom odstojanju povukao obarač svoga puškomitraljeza. Sasuo je vatru u oči zločincima. Mitraljez je prosto automobile presjekao i motori su prestali raditi kao da nisu bili u pokretu. Više ustaša, a među njima i general Bulić, bili su mrtvi od prvog rafala. Iskakivali su iz automobila kao pacovi kad osjete potres. Mitraljeski i puščani rafali stigli su ih na livadi između ceste i rijeke Gline, koju je samo jedan ili dva uspjelo preplivati i naći se na bosanskoj strani. Ne bi ni oni uspjeli pobjeći da na bosanskoj strani nisu na visovima ustaška osiguranja, koja su im štitila odstupnicu. Ta ista ustaška osiguranja uspjela su raniti nekoliko partizana i ubiti Jandru Bjelivuka, čija je pogibija ovjekovječena podizanjem spomenika na mjestu pogibije u Gejkovcu. Valja pomenuti i malog partizana Marka (Matoka) Kukuruzovića (on je siroče pa mu se rođeno prezime ne zna), koji je sa sjekirom u ruci učestvovao u borbi u Gejkovcu i koji je uzalud pokušavao sjekirom sasjeći gume na automobilima. Udarao je Marko dok ga ruke nisu zaboljele, ali nije uspio sasjeći gume, pa se zato kasno dosjetio da treba udarati po karoseriji automobila. Bilo je puno šale među partizanima i u narodu na račun Markovog sječenja gume na ustaškim automobilima.

No, za šalu je bilo malo vremena jer nadolazile su nove borbe.

Ustaško-domobranske bojne, nakon paljenja kuća i uništenja naroda oko Petrove gore koji nije uspio pobjeći, stežu обруč oko Petrove gore. Naziru se teški dani i teške borbe s ustaškom nemani. U šumi je sve više naroda bez

hrane, u veoma teškim nehigijenskim uvjetima, dosta oboljele djece i starih Ustaše su relativno brzo spojile obruč oko Petrove gore, u kojoj se našlo 750 partizana i nekoliko hiljada žena, djece i starih osoba. Majska ofenziva počela je 1942. godine. Cijela Petrova gora i sve što se u njoj živo nalazi opkoljeno je i prijeti totalno uništenje. Izlaza više nema u Petrovoj gori, već izvan nje. Ustaški veoma jaki i vješto postavljeni obruč može se samo s jurišom partizana prsa u prsa s ustašama probiti i narod spasiti od totalnog uništenja. Odluka je donesena. Na tri mjesta ustaški obruč se mora razbiti ili partizana ne biti. Vergaševi borci će na juriš na mjestu zvanom Magarčevac. Među njima je, zna se, Miloš Basara, hrabri junak spreman živim rukama da se hvata s ustašama. Puškomitraljez je podmazao da mu ne bi zatajio. Svi su njegovi drugovi spremni kao i on. Spremni su na pobjedu ili smrt. Bio je to 14. maj 1942. kad je pala komanda na juriš na sva tri mjesta Petrove gore. Udarili su partizani na juriš. Miloš je na Magarčevcu bio među prvima. Pored njegova puškomitraljeza bio je i hrabri puškomitraljezac Stevan Bučan, poznat pod nazivom Skakalo. Prišli drugovi s kojima komanduje Dušan Vergaš i nanišanili u ustaške grudi, a zlikovci zlo ne slute, već nakon mirne noći, radosni što su je preživjeli, pjevaju: »-Evo zore, evo dana, nema nama partizana«. U stojećem stavu partizani su pojurili na ustaške rovove. Bezbroj ubojitih metaka sasulo se u njihove grudi.

U prvom jurišu pao je Miloš Basara. Mrtva ruka je držala puškomitraljez. Ležao je mrtav među 13 mrtvih drugova. Pali su jednom za svagda. Pali su svjesno za slobodu svoga naroda. Pali su oni i drugi drugovi na druga dva mjesta koji su u isto vrijeme jurišali i razbili ustaško-domobranski obruč, ali zato su oslobodili hiljade djece, žena i nemoćnih osoba. Pukao je ustaški obruč na Petrovoj gori, koji nikada više ustaška komanda nije ni pokušala uspostaviti.

Mr Đuro Sremac

Bjelivuk Jovana Stevan rođen je 1920. godine u Gornjoj Brusovači, općina Krstinja, u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu završio je u Krstinji, a vojnu obavezu odslužio u planinarskim jedinicama bivše jugoslavenske vojske u Knjaževcu. Kao deveto dijete u roditelja, zbog vrlo loših ekonomskih prilika, proveo je tri godine kao graničar na bugarskoj granici. Rat ga je zatekao kod kuće, radeći kao šumski radnik, a neposredno pred rat i kao lugarski pripravnik. Bio je vedrog duha, otvoren, komunikativan i popularan naročito među omladinom. Odlično je svirao na tamburici i bio veseljak.

Bjelivuk Stevan učesnik je prve masovne ustaničke akcije u općini Krstinja na mostu Vergašica na rijeci Glini, 30. jula 1941. godine. Pripremajući se za ustanak, ustanici su se iz sela ispod Petrove gore, prema Velikoj Kladaši i Cetingradu, dogovorili da poruše

mostove na rijeci Glini — Vergašicu, Madžarev most i Čelapov most, koji su služili za upade ustaša u sela ispod Petrove gore i odvođenja naroda. Osim što su porušili most Vergašicu, ustanici su napravili zasjedu ustašama koji su kamionom dolazili iz Velike Kladaše. U ovoj akciji učestvovao je i Stevan Bjelivuk.

Ustanici su imali dvije vojničke puške. Jedna od njih bila je austrougarski »malih« . Nakon kratkog okršaja ustaše su pobjegle u Veliku Kladašu, ostavljajući jednog mrtvog koga je ubio Stevo Bjelivuk. On je preplivao na drugu stranu rijeke, uzeo pušku i opremu, što se u to vrijeme daleko čulo i prepričavalo kao čin izvanredne odvažnosti i hrabrosti. To je bio prvi ubijeni ustaša i prvi ratni plijen ove vrste u tom kraju.

Poslije ove akcije Stevo Bjelivuk prelazi na Madžarev most da s još nekoliko ustanika spriječi prodiranje ustaša iz Cetingrada u Donju i Gornju Brusovaču i druga sela. S Madžareve glavice oni su nekoliko dana sprečavali ustaše da prijeđu rijeku Glinu, a zatim su se pod masovnim pritiskom ustaša povukli. Tada su spaljene prve kuće na tom dijelu Krstinje.

Napad na ustaše na Vergašici i otpor s Madžareve glavice, u kojima je s puškom u ruci učestvovao Stevo Bjelivuk, bio je velik događaj za to vrijeme koji je u narodu razvijao samopouzdanje, ponos i spremnost za borbu. Više se nije moglo natrag.

Bjelivuk Stevo spada u red prvih boraca od kojih je formiran Partizanski odred »Široka Rijeka« u augustu 1941. godine. U ovom odredu on ostaje do konca 1941. godine, a zatim s grupom boraca prelazi u Partizanski odred »Crna Lokva«. Dok je bio u Partizanskom odredu »Široka Rijeka«, zapažena je njegova aktivnost, zajedno sa Stankom Trkuljom, komesarom odreda i Dušanom Vergašem, komandantom odreda, kao i drugim borcima, na formiranju partizanskih straža, kao posebnih organizovanih oblika borbe i otpora. Učestvuje u formiranju prvih narodnooslobodilačkih odbora i masovnih antifašističkih

organizacija u selima ispod Petrove gore. Zbog toga Stevo Bjelivuk ne spada samo u prve partizanske borbe u ovom kraju već i aktiviste narodnooslobodilačkog pokreta. On je duboko razumijevao duh naroda i bio mu privržen, razumijevao je diferencijaciju koja se već počela vršiti oko ciljeva oslobodilačke borbe i objašnjavao je uzroke i posljedice rasula stare Jugoslavije, ciljeve ustaštva i četništva. Već potkraj 1941. godine od njega se moglo čuti o izdajničkom ponašanju izbjegličke vlade u Londonu i ciljevima četnika Draže Mihajlovića.

Stevan Bjelivuk je učesnik mnogih partizanskih akcija. Skoro nijednu akciju njegove jedinice nisu izvodile u kojima on nije učestvovao. U jesen 1941. godine ranjen je u akciji rušenja pruge u Vrelo Utinji. Bio je među prvim ranjenicima koji su liječeni u Centralnoj partizanskoj bolnici u Petrovoj gori. U svim borbama u kojima je učestvovao isticao se odvažnošću, snalažljivošću i hrabrošću, čime je ulijevao povjerenje kod boraca.

Kada je formirana 15. kordunaška brigada, pristupio je ovoj brigadi i u njenim borbenim akcijama učestvovao na Kordunu, Lici, Zumberku i dijelovima Bosne. U teškim borbama s ustašama za oslobođenje dijelova opštine Vrginmost, poginuo je na Čemernici 15. decembra 1942. godine kao delegat voda 1. čete 1. bataljona 15. kordunaške brigade 8. divizije. Pokopan je u zajedničku grobnicu s još 12 partizana. Odatle je nakon 10 dana prenesen na seosko groblje, u njegovo rodno selo i pokopan na dostojanstven partizanski način i s partizanskim počastima.

Lucidnost, hrabrost i neustrašivost Stevana B jeli vuka Lele i danas živi u sjećanju naroda i među borcima koji su s njime ratovali.

Dr Mićo Carević

KOMANDIR CETE BLAGOJEVIC JOVANA VELJKO

Rođen je 1914. godine, Budačka Rijeka — Krnjak, u siromašnoj seoskoj porodici. Zbog težih uslova života odlazi u graničare bivše jugoslavenske vojske i tu ostaje sve do kapitulacije zemlje 1941. godine.

U fazi priprema za oružani ustanak 1941. godine Veljko se povezuje s organizatorima ustanka.

Početkom novembra 1941. godine stupa u Partizanski odred »Debela kosa«.

Zbog svojih karakternih i drugih osobina odmah je zapažen kao tih, miran i nenametljiv čovjek. U prvim borbenim akcijama ispoljio je hrabrost, snalažljivost, odlučnost i samoinicijativnost. Zbog tih i drugih ljudskih vrijednosti svrstava se u red čuvenih i proslavljenih boraca odreda »Debela kosa« koji su redovno dobivali konkretne i složenije borbene zadatke.

Ubrzo je postavljen za komandira odjeljenja, a početkom 1942. godine postaje komandir voda.

Na dan formiranja 4. hrvatske, odnosno Prve kordunaške brigade, 20. augusta 1942. godine, Veljko je postavljen na dužnost komandira čete.

U vrlo složenim i teškim borbenim situacijama ispoljio je pravu umješnost u rukovođenju i komandovanju, a posebno hladnokrvnost i samoinicijativnost.

S Veljkom Blagojevićem bilo je zadovoljstvo raditi i ratovati, jer je riječ o izuzetno sposobnom i hrabrom borcu, disciplinovanom i primjernom starijini

punom energije i volje. Bio je to komandir, koji je volio i cijenio svoje borce i uvijek vjerovao u njihovu snagu i ozbiljnost kod postavljanja borbenog zadatka.

Pored ostalih ljudskih osobina i kvaliteta imao je Veljko veliki osjećaj za čovjeka — borca i njegovu sudbinu. Upravo zbog toga stalno je bio u prvom borbenom poretku i jurišu. Želio je da i njegova sudbina bude jednaka sudbini ostalih boraca koji moraju jurišati na neprijateljski bunker ili druga utvrđenja. Tek tada je bio miran i to mu je činilo veliko zadovoljstvo nakon povratka iz bitke. Njegovo čvrsto uvjerenje je da čovjek može čovjeka slati u neizvjesnost i teške okršaje koji traže žrtve samo ako je zajedno s njima.

Kao po nekom pravilu pred četu Veljka Blagojevića od strane Štaba bataljona postavljeni su najteži i najsloženiji zadaci.

Kao komandir čete izveo je mnoge uspješne borbene zadatke: oko Jastrebarskog, u Beloj Krajini, Perjasici, Tušiloviću i Rakovici.

Posebno se ističe u borbama u Jastrebarskom kod oslobođenja srpske djece iz ustaškog logora.

U toj velikoj i značajnoj vojno-političkoj pobjedi, a u okviru borbenog zadatka svog bataljona, pred Veljkovu četvu postavljen je jedan od težih i složenijih zadataka. Trebalo je što prije ovladati žandarmerijskom stanicom, zgradom kotara i općine gdje su se nalazile glavne snage neprijatelja. Zahvaljujući prije svega hrabrom, umješnom i uspješnom rukovođenju ta jaka otporna točka vrlo brzo je neutralisana i savladana. To je u dobroj mjeri omogućilo znatno brži prodor ostalih jedinica i na drugim pravcima.

U jednoj iznenadnoj i nametnutoj borbi, pokretom jedne talijanske jedinice kod Crnomlja u rejonu Tanca Gora i Dragutuš, 22. septembra 1942. godine, jedinice 1. brigade u višesatnoj jurišnoj borbi uspjele su u potpunosti uništiti i savladati neprijatelja i zarobiti ogromne količine naoružanja i ostale ratne opreme.

U toj borbi, u odnosu na položaj gdje se nalazio, glavnu je ulogu odigrao 1. bataljon, a posebno njegova 1. i 2. četa. Za uspješan ishod te velike pobjedonosne bitke pohvaljen je 1. bataljon i posebno veći broj rukovodilaca među kojima i komandir Veljko Blagojević.

Prilikom napada 29. i 30. oktobra 1942. godine na jako ustaško uporište u Rakovici 1. bataljon Prve kordunaške brigade imao je zadatak da osigura tu akciju i spriječi eventualnu intervenciju sa pravca Slunja, Lađevca i Furjana. Na postavljenim položajima ovaj bataljon, a posebno 2. četa Veljka Blagojevića, vodila je vrlo teške i iscrpljujuće 9-satne borbe sa više od 700 ustaša pretežno domaćih, koji su dobro poznavali teren i koji su pod svaku cijenu nastojali da se probiju u Rakovicu. Sve je to dovelo 1. bataljon u težak položaj, a posebno 2. četvu Veljka Blagojevića, čiji su položaji, uz obostrani juriš, više puta prelazili iz ruke u ruku.

U tim borbama junački je na jurišu poginuo komandir 2. čete Veljko Blagojević i vodnik Simo Mandić, poznati i priznati junaci još iz proslavljenog odreda »Debela kosa«.

Svojim ponašanjem Veljko je lako ostvarivao suradnju s borcima i poticao ih na akciju i borbu bez obzira na teškoće i žrtve.

Nije bilo borca i rukovodioca u 1. brigadi kome srce nije jače zakucalo i suze ovlažile oči kad su čuli za pogibiju Veljka Blagojevića. Posebna se bol osjećala kod boraca njegove čete i bataljona.

Ovaj svijetli lik hrabrog borca i odličnog komandira čete ostao je u stalnom sjećanju njegovih preživjelih boraca Prve kordunaške brigade i naroda njegovog kraja, Budačke Rijeke i Krnjaka.

Miloš Mađar

MIHAJLO BLAŽEVIĆ MIŠKO,
NAČELNIK ŠTABA 8. KORDUNAŠKE UDARNE DIVIZIJE

Rođen je 15. 6.1909. godine u selu Brezovoj Glavi, općina Tušilović, u siromašnoj seljačkoj porodici. Kao rijedak pojedinac uspjelo mu je da izlaz iz sirotinje nađe u odlasku u podoficirsku školu bivše Jugoslavije i unaprijeđen je u čin pješadijskog podnarednika. Kao podoficir bio je uzoran na dužnosti i privatnom životu. Osuđivao je loše postupke i maltretiranje vojnika od strane podoficira i oficira. Poštovao je dostojanstvo svakog vojnika, nastojao je da bude blizak s njima i da se odnosi roditeljski i ljudski prema vojnicima. Zbog ovih osobina bio je ponekad prekoren i kritikovan, ali Miško se nije dao promijeniti. Inače Miško je bio po prirodi miran, veseljak i vrlo disciplinovan, Na dužnosti je bio revnostan i svaki zadatak je izvršavao s voljom i na vrijeme. Zbog tih svojih osobina bio je cijenjen, poštovan i voljen, kako od strane potčinjenih tako i pretpostavljenih starješina. Zbog primjernih ocjena koje je periodično dobivao od prvog pretpostavljenog Miško je u određenom roku položio ispit za čin pješadijskog narednika a uskoro je i unaprijeđen u čin narednika. Pričalo se kako su se komandiri četa otimali za Miška i svaki je od njih želio da mu Miško bude četni narednik, jer su znali kako je Miško revnosno obavljao svakodnevne poslove.

Poslije kapitulacije jugoslavenske vojske 1941. Miško uspijeva da izbjegne zarobljavanje. Vraća se u Brezovu Glavu i tamo se povezuje s tušilovačkom partijskom organizacijom. Inače bio je voljen i cijenjen od Canice Opačića, koji je u to vrijeme bio sekretar ćelije KPJ u Tušiloviću, tako da je od Canice dobivao svježa obavještenja o vojno-političkoj organizaciji na Kordunu i u Jugoslaviji.

Kad je formiran Partizanski odred »Debela kosa«, većina ljudi iz Brezove Glave i Tušilovića odlazi u partizanski odred. Miško za neko vrijeme ostaje u Brezovoj Glavi s ciljem da organizuje i usmjerava rad partizanske straže, da među narodom djeluje po direktivama koje će dobivati od komande partizanskog odreda. On je komandir rezervnog partizanskog odreda u Tušiloviću i Brezovoj Glavi. Komanda odreda pratila je Miškov rad i njegovo napredovanje. Među petnaestak rezervnih partizanskih odreda na teritoriji 1. čete »Debela kosa« jedino su Miško i Janko Radulović, komandir rezervnog odreda iz Poljane, učestvovali u napadima na neprijatelja koje je izvodila komanda 1. čete. Težilo se da se njih dvojica, još dok su u rezervnom sastavu, osposobe za uspješno komandovanje u partizanskim jedinicama.

Nakon oslobođenja Vojnića 12. januara 1942. godine, kada su formirane nove partizanske jedinice, Miško je postavljen za komandira pratećeg voda 1. bataljona 1. KPO. Pošto je na toj dužnosti potpuno zadovoljio i pokazao velike sposobnosti, već početkom juna 1942. godine postavljen je za komandanta 1. bataljona 1. KPO, a ubrzo i za komandanta Kordunaškog partizanskog odreda. Za nekoliko mjeseci Kordunaški PO povećao je brojno stanje i ističe se

u svakodnevnom borbama. Odred sa svoja četiri bataljona uspješno obezbjeđuje slobodnu teritoriju Korduna, zbog čega je i pohvaljen od Glavnog štaba NOV i POH. Za uspješno komandovanje odredom Miško je u augustu 1943. postavljen za komandanta 1. kordunaške udarne brigade 8. divizije. Bila je to čast u to vrijeme biti komandant ove brigade koja je po ocjeni viših štabova slovila kao jedna od boljih brigada ne samo na Kordunu već i u Hrvatskoj.

Pod komandom Miška Blaževića 1. udarna brigada prošla je borbeni put od Dubrava i Ponikava, cijeli Kordun, Cazinsku krajinu, Baniju, Liku i Gorski kotar. Na tom putu brigada je, pored niza ofanzivnih i odbrambenih borbi, vodila teške borbe oko Dubrava, Ogulina, Oštarija i u Plašćanskoj dolini. Uspješno se tukla s njemačkim kolonama oko Gline, vodila ofanzivne borbe protiv muslimanske milicije Huske Miljkovića. Posebno značajne uspjehe brigada je postigla na putu Cemernica—Vrginmost i u rejonu Vojnića u toku njemačke operacije »Panter«. Poslije toga brigada se iz rejona Vojnića prebacuje u Donje i Gornje Dubrave, oslobađa Tounj, postiže vidne uspjehe u likvidaciji jakog njemačkog i ustaškog uporišta na Globorničkom mostu. U toj borbi neprijatelj je imao više od 150 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. U ruke jedinica brigade pao je veliki plijen. Globornički most je potpuno uništen a pruga Karlovac—Ogulin izbačena iz upotrebe za nekoliko mjeseci. Svega tri dana nakon uništenja neprijateljske posade na Globorničkom mostu brigada je u sklopu divizijske operacije dobila zadatak da 11. januara 1944. likvidira ustaško-domobranksu posadu u Oštarijama. Poslije višesatne borbe Oštarije su oslobođene, a posada od 200 ustaša i domobrana je uništena. Poslije toga uslijedio je duži period odbrambenih borbi u Plašćanskoj dolini. Kruna tih borbi odigrala se 14. marta 1944. godine kada su jedinice brigade potukle njemačku kolonu koja se od Plaškog probijala prema Primišlju i Slunju. U toj borbi na Kneji brigada je zarobila jednog višeg njemačkog oficira, 2 njemačka vojnika i 11 legionara. Nijemci su imali 80 poginulih i 125 ranjenih vojnika. Ni gubici brigade nisu bili mali i oni su iznosili: 12 poginulih i 45 ranjenih boraca i starješina, što govori o intenzitetu i žestini borbi. U ruke jedinica brigade pao je veliki plijen u naoružanju i municiji.

Svoj borbeni put kao komandant 1. brigade Miško je završio u proljeće 1944. godine u Lici. U to vrijeme Nijemci, ustaše, domobrani i četnici preduzeli su jačim snagama ofanzivne akcije na cijeloj teritoriji Like. Pored ostalih jedinica, 1. kordunaška brigada imala je osim borbi još jedan, vrlo težak i human zadatak. Njeni bataljoni podijeljeni u dvije grupe u jeku najžešćih borbi prebacili su pod borbom ranjenike iz jedne bolnice s Krbavskog polja i to jedne na teritoriju Velebita a druge ranjenike borci brigade nosili su danima i satima po gudurama Like da bi na koncu bili prisiljeni da savladaju najviše uspone Plješivice a potom je slijedio odlazak s ranjenicima na Kordun. Koliko je u ovoj akciji bilo napora, koliko je ljudstvo gladovalo, bez odmora i sna te oslabilo noseći ranjene borce, najbolje se vidi po tome što su i mnogi borci u toku marša padali i izbacivani iz stroja. Članovi štaba brigade na čelu s Miškom dali su svoj veliki udio u spašavanju ličkog naroda i ličkih ranjenih boraca. Poslije višednevne uspješne borbe za ranjenike Miško je predao dužnost komandanta brigade, a potom je postavljen za načelnika Štaba 8. kordunaške udarne divizije. Na toj dužnosti je ostao do konca novembra 1944. kada je po naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ upućen u Beograd i postavljen za načelnika jedne klase vojne akademije. I na ovoj dužnosti Miško je pokazao da mu je mjesto među mladima i među ljudima koji se pripremaju

da postanu starješine JNA. Njegov smisao za pristup čovjeku poznat je još u vremena dok je Miško bio na dužnosti u bivšoj jugoslavenskoj vojsci. Početkom ustanka Miško taj smisao još više razrađuje, prilagođava potrebama naroda i novonastaloj situaciji. Zato nije ni čudo što je Miško svako slobodno vrijeme bio u društvu omladine. Razgovarao je s borcima, upoznavao se s njihovim problemima i na licu mjesta rješavao goruća pitanja čovjeka — pojedinca.

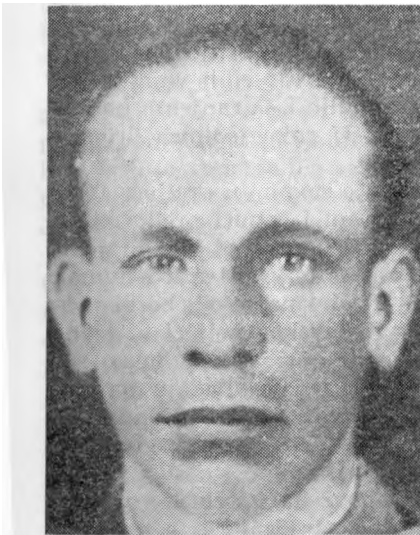
U vrijeme Informbiroa Miško je bio u SSSR-u na vojnom školovanju. Nitko ga nije mogao odvojiti od njegovog komandanta Tita, Partije i naroda.

Vratio se u svoju zemlju i nastavio školovanje na Višoj vojnoj akademiji u Beogradu, koju je s uspjehom završio i raspoređen je na dužnost u granične vojne jedinice. Unaprijeđen je u čin general-majora 1960. godine, a 1962. pensionisan. Umro je 1964. i pokopan u Beogradu. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941.« i mnogobrojnih ratnih i mirmodopskih odlikovanja.

U znak zahvalnosti za sve što je Miško učinio narod njegovog kraja je u Tušiloviću podigao njegovu bistu, da lik revolucionara, istinskog borca za slobodu, bratstvo i jedinstvo podsjeća i potiče mlade naraštaje.

Ignjatije Perić i Miloš Sumonja

MILE BOLIC SOSA, NAJBOLJI STRIJELAC

Među kordunaške borce koji su pali u narodooslobodilačkoj borbi, a mnogi od njih hrabro kao junaci, svrstavamo i lik seljaka i kovačkog radnika Mile Bolića Soše. Način na koji je živio kao partizan i završio život, dio je herojstva koje nosi u sebi častan, čvrst i hrabar čovjek. Nije imao ni partijskog staža, ni političkog obrazovanja, a još je za života, a posebno smrću, ostavio jasnu poruku ljudima, najveću sposobnost žrtvovanja za ideale.

Mile Bolić je čovjek iz siromašnog kraja, iz porodice u kojoj je bilo sedmero djece. Njegovi roditelji Miloš i Milica mučili su se mnogo više od drugih seljaka. Rodio se 1914. godine u Kozincu uz rijeku Koranu. Osnovnu školu završio je u Bariloviću. 1929. godine otac ga je poslao da uči kovački zanat, daleko u Bjelovar, gdje mu je već bio i stariji brat. Nakon povratka kući bavi se kovačkim poslovima sve do odlaska na služenje vojnog roka. Vratio se ponovno kući. Za otpočinjanje vlastitog obrta trebalo je mnogo toga imati. Novčana sredstva i dozvola od vlasti bili su nedostiživi. Nije preostalo ništa drugo nego da s bratom Vašom u zajedničkom domaćinstvu obrađuje nekoliko jutara škrte zemlje, a za nadopunu sredstava odlazi na sezonske građevinske i poljopriv-

vredne radove. U takvom životu dalo se ako ne nešto steći, a ono naučiti što se nosi duboko u duši i što dođe jednom do izražaja.

Došao je rat. Mile je mobiliziran u bivšu jugoslavensku vojsku, a njen raspad zatekao ga je u Virovitici, tamo gdje je, pored ostalog, bio pravac najjačeg udara njemačke sile. U tome sudbonosnom času odlučio je da se ni pod koju cijenu ne da zarobiti. Domogao se civilnog odijela i nakanio pješaćiti stotine kilometara do svoje kuće. U času propasti države vidio je sve strahote rasula, pobune jedinica, zarobljavanje ostavljene vojske, okrutnosti Nijemaca, ustaša i mačekovske zaštite.

Kod kuće u Bariloviću otpočelo je stvaranje ustaške vlasti s vojničkom posadom. Organizaciju naroda svoga sela, da budno prati što se događa u sjedištu ustaške vlasti, Mile je među prvima prihvatio. Bio je odlučan i odmah pri tome druge podučavao. U novembru otišao je u Partizanski odred »Donji Skrad«. Kada je odred kod oslobođenja Vojnića, početkom januara 1942. godine, dobio puškomitraljez tipa »Šoša«, Mile je postao puškomitraljezac. Nije slutio da će ga tim imenom nazvati i borci i komandiri ne samo u njegovom odredu. S tim mitraljezom otpočeo je život i sudbina junaka zvanog »Šoša«.

Mile je bio najbolji strijelac. Kako i ne bi kad je bio miran i staložen kao kamen studeni. Sam je »Šošu« sastavljao, rastavljao i tetošio, pokazujući mladićima oko sebe kako se mora i treba s njime postupati. Učio ih je da štede municiju i gađaju samo kad se može pogoditi. Inače, govorio je, oružje možeš baciti.

Mile Bolić je prošao kroz mnoge borbe. Sa svojim odredom bio je u borbama na Mandića Čukuru, na Šćulcu, u Kozlinama i Donjem Skradu, na cesti Barilović—Krnjak i na drugim mjestima. Nije prošlo ni sedam mjeseci njegova života u odredu, došla je najveća bitka — junačko žrtvovanje i Milin kraj.

U napadu na Topusko, 7. juna 1942. godine, Šošina četa osiguravala je akciju od Gline, držeći položaj u selu Gređani.

Glavnina naših snaga nije uspjela i komanda je odlučila da se naše jedinice povuku. Poslan je kurir da obavijesti četu na osiguranju, ali je poginuo na putu do cilja. Neprijatelj je prema četi krenuo sa svih strana — Gline, Petrinje i Topuskog. Komandir čete nije htio na svoju ruku povući jedinicu i ona se našla u okruženju. Vod u kome je Mile bio mitraljezac određen je za zaštitnicu čete koja se probijala grebenom kose prema Topuskom. Kada je glavnina čete dostigla određenu liniju, Milin vod je tek tada krenuo u vlastito izvlačenje. Bilo je kasno. Okruženje je bilo potpuno, a položaj gotovo bezizgledan. Da bi izbjegli potpuno uništenje, vod se podijelio na dva dijela, tako da je jedan dio bio okrenut prema Glini, a drugi prema Topuskom. Prvi položaj bio je teži i s manje izgleda da se neko spasi. Glavni teret, uz pomoć drugih, ponio je Mile Bolić, puškomitraljezac, zadnji put u svome životu. Iz stojećeg stava i u hodu pucao je do posljednjeg metka. Teško je ranjen u glavu. Znajući da je došao kraj, dodao je puškomitraljez još zdravom pomoćniku, rekavši mu da ga mora izvući da se odmah povlači. Nastavio je da puca iz pištolja. Nije imao više snage. Neprijatelj je bio premoćan. Hrabri Šoša jednim metkom prekinuo je svoj život. Uz borbu njegov vod i čete izvukli su se iz obruča. Sutradan na Petrovoj gori bili su u koloni, ali bez staloženog i hrabrog mitraljesca Šoše.

dr Stevo Tomić

MILE BOZIC, KOMANDANT 3. BATALJONA 3. UDARNE BRIGADE
8. KORDUNAŠKE DIVIZIJE

Mile je rođen oktobra 1920. godine. Bio je prvi sin od njih trojice koliko su ih imali Nikola i Petra Božić iz sela Donji Budački, općina Krnjak, kotar Vojnić. Završio je osnovnu školu u Krnjaku, a kao najstariji sin u roditelja morao je nakon završene škole ostati kod kuće radi pomoći roditeljima u čuvanju stoke, poljoprivrednim radovima i drugim kućnim poslovima. Kao momak od 17 godina upisao se u Sokolsko društvo u Krnjaku i postao aktivan član »Sokola«. Pored silnih kućnih poslova Mile je bio vrlo aktivan u Sokolskom društvu i pokazivao dobre rezultate u radu i vježbama društva. Učesnik je svih sletova Sokolskog društva Krnjak širom Korduna, karlovačke regije a jednom je učestvovao i kao vježbač na sokolskom sletu u Cehoslovačkoj. U svojoj osamnaestoj godini upoznaje se za vrijeme sleta s Ljubicom Maljan koja je tako-

đe bila članica »Sokola« u rodnom selu Tušilovačkom Cerovcu. Ubrzo poslije toga, bilo je to 1938. godine, Ljubica i Mile sklapaju brak. Poslije godinu dana bračnog života Ljubica je rodila sina Nikolu, a nakon godinu dana rodila se i kćerka Dara koja je zbog slabog zdravlja uskoro umrla. Novembra 1942. godine rođen je sin Đuro.

Mile je bio društven i veseljak. U poslu je bio odvažan i odmjeren.

Vojni rok služio je u Sušaku, gdje ga je i zatekla kapitulacija Jugoslavije. Ulaskom talijanskih okupatorskih trupa u Sušak Mile s nekoliko drugova bježi u pravcu svog Korduna.

Ne kreću se cestom, zaobilaze sela i mjesta, obilaze raskrsnice puteva i mostove na rijekama gdje se obično nalazila Mačekova zaštita ili već formirane ustaške vojne formacije. Poslije nekoliko dana pješaćenja kroz šume Gorskog kotara, bez hrane i vode, vrlo iscrpljen Mile stiže kući. Kad su ga rodaci ugledali onako iscrpljenog, neobrijanog, mršavog, bili su iznenađeni. Još više su se iznenadili Milinom izgledu jer je bio obučen u novo vojničko odijelo, s puškom o desnom ramenu, opasan vojničkim opasačem na kome su visile fišeklje pune puščane municije, a na desnom boku visila je i ručna defenzivna bomba. Otac Nikola poslije ljubljenja i grljenja upitao je sina. »Pobogu Mile, kako si uspio doći od Sušaka do kuće pod punom ratnom opremom jer i mnogi naši su to pokušali, ali su na putu zaustavljeni, maltretirani, razoružani od Mačekove zaštite a potom predati u talijansko zarobljeništvo?« Mile se na ovo čaćino pitanje samo nasmijao i rekao: »Treba se snaći čaća«. U prvi sumrak Mile i žena Ljubica iznose iz kuće pušku, municiju i vojnu odjeću i zakopavaju u zemlju malo dalje od kuće. Kroz selo su krstarile ustaške i oružničke patrole tražeći oružje, municiju i vojnička odijela. Zastrašivali su narod govoreći da će svaki onaj tko ne preda oružje, ili svaki onaj koji zna da netko posjeduje oružje a o tome ne obavijesti ustaške organe vlasti biti strijeljan.

Mile se čuva da ne dođe ustašama u ruke i nikom ne govori o svojoj vojnoj opremi. Očevidac je zločina nad Srbima u Ivanović jarku 29. jula 1941. Drh-
tao je od bijesa gledajući kako iz šume Loskunje ustaški zlikovci prebijaju
vezane i gole ljude. Gledao je kako ih privode do iskopanih jama i kako ih
usmrćuju udarcima teških čekića i krampova.

Stupio je u odred »Krnjački Grabovac« početkom novembra 1941. godine.
Već u prvim borbama Milu zapažaju njegove starješine. Utvrđuju da je Mile
neobično hrabar, u borbi vrlo priseban i oprezan i da posjeduje dovoljno voj-
ničkog znanja za partizansko ratovanje. Koncem januara 1942. Milina jedinica
našla se na položajima Koranski Brijeg—Kosjersko Selo radi kontrole rijeke
Korane i obezbjeđenja slobodne teritorije Korduna od pravca Barilovića i
Duge Rese. Jednog hladnog dana partizanska patrola primijetila je čamac na
Korani s dvojicom naoružanih. Nisu se htjeli predati pa su pogodeni iz par-
tizanskih pušaka pali u čamac. Da bi došao do pušaka, Mile je uzeo dasku,
na nju sjeo i puškom veslao do čamca. Iako smrznutih nogu, uspio je pod za-
štitom drugova doći do čamca i uzeti dvije poluautomatske lovačke puške s
municijom.

Marta 1942. godine 1. bataljon 1. KPO vodio je teške borbe s ustaškim i do-
mobranskim kolonama koje su od Karlovca nadirale prema Kordunu. U to
vrijeme Mile je član KPJ i već vrlo zapažen ratnik. Postavljen je za koman-
dira odjeljenja. Početkom juna partizanske jedinice 1. KPO napale su jako
ustaško-domobransko uporište u Topuskom. Prvi bataljon 1. KPO nalazio se
na osiguranju u selu Gređanima. Oko podne bataljon je greškom nekih drugih
jedinica bio opkoljen od ustaša pa su se jedinice bataljona morale borbotom
prsa u prsa probijati iz okruženja. U toj borbi Mile je na čelu svoje desetine
jurišao na ustaše. Mitraljeski meci poparali su mu trbušnu košuljicu, tako da
su mu crijeva virila iz ranjene utrobe. Milini drugovi iznesli su ga iz borbe
i odvezli u bolnicu u Gornji Skrad. Tu je ostao duže na liječenju.

Koncem ljeta ponovno je u jedinicama Kordunaškog partizanskog odreda.
Za iskazane ratničke vrline i uspješan proboj iz ustaškog okruženja Mile je
postavljen za komandira voda, a koncem 1943. godine za komandira čete. Na-
kon nekoliko mjeseci provedenih na toj dužnosti postao je najbolji komandir
čete a četa najbolja u bataljonu. Navešću samo dva primjera Miline dovit-
ljivosti, opreznosti i hrabrosti. U jesen 1943. Milin bataljon našao se na desnoj
obali Kupe u rejonu sela Moravci i Ribari. Štab bataljona je organizirao ples
i zabavu. Mile je bio protiv plesa i zabave na isturenom položaju prema ne-
prijateljskim posadama u Skakavcu i Rečici. Štab bataljona ga nije poslušao.
Mile ne ide na zabavu već s četom zauzima pogodne položaje oko sela. U naj-
većem jeku plesa pred Milinu četvu izbijaju ustaše koje su čuvši za partizanski
ples i zabavu krenuli u napad na bataljon. Iznenađni nailazak ustaša Milu ne
zbunjuje, on pušta ustaše da se što više približe položajima čete, a potom ko-
manduje brzu paljbu i juriš. Ustaše su zbunjene. Otkuda partizani na polo-
žajima kada su prema njihovim obavještenjima trebali biti na plesu. Vatra
Miline čete bila je ujedno znak za uzbunu ostalim četama bataljona. One na-
puštaju zabavu i stupaju u borbu pa su ustaše ubrzo protjerani na lijevu obalu
Kupe. Zahvaljujući dovitljivosti Mile Božića ljudstvo bataljona pošteđeno je
gubitaka, a ustaše u paničnom bijegu vraćaju se u bazu neizvršenog zadatka.
Ili drugi sličan slučaj koji se dogodio u selu Belaju kod Duge Rese. I ovog puta
Mile spašava situaciju jer ponovno nije bio za ples i zabavu. Umjesto toga če-
tom je samoinicijativno posjeo pogodne položaje i osiguravao drugove na
plesu.

Duboko u noć kad su neki partizani već legli na spavanje jedna ojačana ustaška četa napada partizane. Ni ovog puta nije uspjelo ustaško iznenađenje. Mile je svojom zaslugom i zaslugom cijele svoje čete spasao ljudstvo drugih četa, mada su neki borci bježali iz kuća u vešu a neki čak i bez oružja. U toj borbi s ustašama Mile je, pored ostalog, spasio život članova štaba odreda. Ovakvih i sličnih podviga moglo bi se još nabrojiti a i ova dva primjera, šturo napisana, govore koliko je Mile u dva navrata spasio ljudskih života i gubitak naoružanja.

Početkom 4. neprijateljske ofanzive Milina supruga, sa starijim sinom Nikolom od dvije godine u torbi na leđima i mladim sinom Đurom od svega par mjeseci u drugoj torbi na prsima, odstupala je pred Nijemcima sve do Livna i tek sredinom maja 1943. godine vratila se iz izbjeglištva sa živom djecom. Mile je znao da su mu žena i djeca nestali u ofanzivi. Iako ih je bezgranično volio, ostao je cijelo vrijeme u jedinici i još žešće se tukao s neprijateljem.

U proljeće 1944. godine u vrijeme njemačke operacije »Šah« neprijateljski metak pogodio ga u grudni iznad srca i zaustavio se u kosti lopatice. Opet je Mile nekoliko mjeseci na liječenju u Petrovoj gori i čim je prizdravio vraća se u jedinicu. Zatim su uslijedile akcije čišćenja dijela Kapele od četničkih ostataka. U jednom sukobu s četnicima i Nijemcima Mile je netko prebio nogu ispod koljena. U prvo vrijeme bio je pri svijesti. Grupa Nijemaca i četnika prilazi ranjeniku s namjerom da ga živa zarobe. Mile, mada teško ranjen, iza jednog zaklona ubija iz pištolja dvojicu neprijateljskih vojnika.

U tom momentu borci čete Ninka Potkrajca odbacuju neprijatelje i izvlače ranjenog Milu s položaja. Nakon ozdravljenja Mile je u septembru 1944. postavljen na dužnost komandanta 3. bataljona 3. udarne brigade 8. divizije.

Mada još nesiguran na ranjenu nogu, Mile ide iz akcije u akciju kao da je najzdraviji. U najtežim borbama novembra 1944. Mile se nalazi svuda s bombama, s izviđačima i jurišnicima na Trojvrhu i Vojnovcu. Zahvaljujući takvoj upornosti komandanta, bataljon uspijeva da probije jake fortifikacijske utvrde u kojima je poveo ogorčenu borbu prsa u prsa, dok na koncu neprijatelj nije bio prisiljen da poslije velikih ljudskih gubitaka napusti Mudrić glavicu i da se povuče u Vojnovac.

U toku 6. i 8. februara 1945. godine jače ustaške i domobranske snage iz Ogulina uspijevaju da iznenadno opkole jedinice 3. brigade u rejonu Plaškog. U oba slučaja bataljoni brigade dovedeni su u tešku situaciju. Opet je došla u obzir dovitljivost, hrabrost i vješto komandovanje Mile Božića. Njegov 3. bataljon nazvan je »Mala brigada«, što su u brigadi svi prihvatili. U svim kasnijim borbama oko oslobođenja Vaganca, Bihaća i borbama za Ilirsku Bistricu Mile je na čelu svog bataljona, svoje »Male brigade«.

Nakon oslobođenja Mile odlazi u artiljerijsku oficirsku školu i s odličnim uspjehom završava školovanje. Ostaje na dužnosti u artiljerijskim jedinicama u Beogradu i Čupriji. Jedno vrijeme je i nastavnik u artiljerijskoj oficirskoj školi. Godine 1960. Mile je zbog slabog zdravstvenog stanja penzionisan u činu artiljerijskog potpukovnika. Živi u Tušilovačkom Cerovcu gdje je umro 1982. godine i s velikim počastima svojih ratnih drugova i mještana Cerovca pokopan na mjesnom groblju u Cerovcu.

Ignjatije Perić Gnjaco

MIŠKO BREBERINA, KOMANDIR PRVE PROLETERSKE CETE KORDUNA

Iako to do sada nije u biografskim podacima Mile Breberine Miška posebno navodeno, prema kazivanju njegova brata Đure (sada živi u Beogradu), Miško je rođen 1915. godine u Sjedinjenim Američkim Državama u obitelji s četvero djece, otkuda su se vratili 1921. godine. Tada je otac kupio imanje kraj željezničke stanice Skakavac. Prema istoj izjavi Đure Breberine Miško je u SAD pošao i u prvi razred osnovne škole i dosta je dobro govorio engleski jezik. Po povratku u domovinu Miško je 1922. godine nastavio školovanje u Trebinji.

Ustanak na Kordunu izbacio je niz heroja koji su se istakli u krvavim borbama s okupatorom i posebno ustaškim krvnicima. Cilj okupatora i narodnih neprijatelja bio je uništiti cijeli srpski narod Korduna, od djece i žena do staraca. Tako je i počelo ubijanjem nekužnog stanovništva i paljenjem čitavih sela.

U tako izuzetno teškoj situaciji razvija se ustanak na Kordunu, a s njime organizovani borci i rukovodioci odlučni da spriječe totalno uništenje žvlja Korduna i spremni dalje prenijeti ustanak na druge krajeve u Hrvatskoj u sklopu općeg ustanka u Jugoslaviji.

U tim borbama kalio se i razvijao Miško Breberina, da bi poslije toga krenuo s Korduna za Pokuplje i Zumberak.

Vodeći bataljon odreda i cijeli Zumberačko-pokupski odred u tromjesečnim borbama s okupatorom i ustaškim izrodima, iznio je veliku pobjedu u tom kraju, navukao na sebe niz ofanziva, izdržao pobjedonosno u svima, ojačao odred brojčano i borbeno te stvorio uslove da dva bataljona odreda uz 1. proleterski bataljon formiraju 13. proletersku brigadu, kojoj su stvarani uslovi za djelovanje na tom terenu.

O prvom susretu s Miškom prilikom njegova dolaska u partizane kao i njegovim plemenitim ljudskim osobinama, usprkos teške lične tragedije prouzrokovane krvavim ustaškim zločinom nad cijelom Miškovom obitelji, lijepo govore i sjećanja Stanka Opačića Čanice:

»Ni ja nisam do rata poznao Miška Breberinu. Bio sam član Kotarskog komiteta Vojnić i znao sam da u selima oko Vukmanića, gdje se Mile rodio i živio, nijesmo imali partijske ćelije ni komunisti. Prvi sam ga put vidio u novembru 1941. godine. Moja je prva četa razoružala ustašku posadu na željezničkoj stanici u Skakavcu. Zarobljene smo razoružali i pustili, a da nijesmo ni provjeravali ima li među njima ustaša i žandara. Povukli smo se kroz Babinu goru u Cvijanoviće u Brezovoj glavi. Kako smo se oko Skakavca vukli po blatnim odvodnim jarcima, svi smo bili mokri i prljavi do zuba pa se tu sušili i odmarali. Stražar mi javi da je iz Trebinje došao neki momak i traži da sa mnom razgovara. Zanimalo me da čujem, ali nijesam se nadao tako crnim vijestima kakve je on donio.

Bio je visok i naočit momak oko 27 godina star i vrlo ozbiljnog ponašanja. Sjeo je kraj mene i staloženo počeo pričati.« »Zovem se Mile Breberina, Dušanov sin, ali me od djetinjstva zovu Miško. Mi smo tamo Srbi u neposrednom komšiluku s Hrvatima gdje i pomiješani, ali nikada među nama nije bilo svađe. Hrvati ne vole ustaše kao ni mi, pa su iz svega dvije ili tri kuće neki otišli u ustaše, ali to su oduvijek bile lopovske kuće kakvih svagdje ima. Znali smo da vlast prijeti Srbima jer su neke već davno odveli u nedodiju te smo mi odrasli muškarci stvorili stražu pa se povlačili u gajeve ako naiđe ustaška patrola. Nejač nam sve do sada nijesu dirali. Culi smo za vas, ali gdje ste vi trideset kilometara daleko. Sada smo čuli pucnjavu oko željezničke stanice. No, čim se stišalo, iz Karlovca su došli ustaše i zaredali po srpskim kućama. Mi se opet sklonili jer ni sad nismo vjerovali da će nejač dirati. Ali, kad su otišli i mi se vratili kući, našli smo nečuveno zlo. Kuće sve u krvi, leže roditelji, žene i djeca prerezanih grkljana.« Zastade on i obliše ga suze, a mi se naprosto skamenili, niko ne umije riječi prosloviti, a mislim da tu riječima i nije bilo mjesta. Potraj a to, a on opet nastavi. »Šta smo mogli, sahranili smo ih na brzinu, a straže su motrile da i nas ne iznenade. I to je eto sve pa ja došao da vas potražim i da me primite u četu, a doći će i drugi jer sad druge nije.« I dok sam ja razmišljao, sad više i ne znam o čemu i očekivao nastavak priče o ovoj groznoj drami, upade moj vodnik Grga, bivši trgovački pomoćnik, i počeo objašnjavati o našim komunističkim principima, o revoluciji. Mile sluša reklo bi se pažljivo ovu tiradu, pa će opet sasvim sabrano.

»Ne znam vam ja, drugovi, šta su to principi, ali znam šta je ljudski, a što nije. Pismen sam. Cuo sam da se podavno ovako nešto dogodilo negdje tamo kod Kladaše, ali nigdje to ne pročita. I vaš sam neki letak pročitao a ni u njemu to nije pisalo. Pisalo je o Blagaju i Glini, ali tamo su ubijeni ljudi a ne djeca i žene. Sad kada smo sahranjivali nejač, znate kako nam je bilo kraj zla kakvo svijet nije upamtio. Eto, mogli smo i mi sada poklati one tri ustaške porodice, ali niko to od nas ne može. Pa to ne mogu raditi ljudi. Na što bi ja na primjer ličio drugima i samom sebi da uzmem nož i djecu koljem. Doša i sam da me primite u četu da se borim, da se krvnicima svetim. Pa ako poginem, neka poginem kao čovjek.

Među komšijama Hrvatima imam mnogo prijatelja. Znam da nijesu ustaše, a nama je Srbima ovdje s njima živjeti. Jer kud bi, svagdje je čovjek tuđi osim na svom ognjištu. Nužda mene goni na ovaj put, ali ne očekujem da će, kako ovaj drug reče, ovi moji prijatelji Hrvati krenuti tako lako za mnom, jer im niko djecu ne kolje niti će klati. Ti družte reče da si Hrvat i cijela ti porodica komunisti. Vjerujem, jer čujem da ustaše ubijaju i Hrvate komunisti i da su u Karlovcu pobili sve koje su uhvatili. E, pa kud si i ti družte mogao nego kao i ja u 'ajduke, taki je vakat.«

Grga je začutao, a ja koji sam dobro poznavao dušu kordunskog seljaka naprosto sam se zadivio ovim trezvenim i mudrim riječima razumnog seljaka koga još duh Komunističke partije nije ni dodirnuo, a u njegovom je rezonovanju ne samo čista linija NOV i KPJ, već u tim je riječima i humanost, viteštvo i perspektiva upravo u ovome momentu najaktualnija. Bio sam član GŠH, komandant bataljona i zreo čovjek pa sam smatrao da bi sad poslije ovoga bilo glupo da Mili pričam o sovjetskoj revoluciji i poput skojevca parolam kad vidim da je on taj stepen svojom životnom školom prešao i da mu parole o Rusima zasad nisu potrebne.

Razumljivo je da sam ga rado primio, a za njim su zaista dolazili i drugi. Od njih sam čuo da se Miško ni do rata nije, kako narod kaže, »kristio na svakoj

ćupriji« pa se ni žandari ni opštinski štakori nisu voljeli s njim sretati. Mile već u prvim akcijama pokaza ne samo hrabrost nego nešto mnogo više — da zna misliti i da vojničkoj umješnosti pridaje najveći značaj pa tome uči druge oko sebe. Iako je od prirode bio ćutljiv, često bi mladiću koji srlja rekao: »Lako je poginuti, to može svako, ali treba da neprijatelj češće bude meta tebi nego ti njemu«. Bio je, dakle, kao rođen za vojnog starješinu, upravo u tome vremenu početaka kad su samo takvi mogli stvarati vojsku, kad se samo hrabrošću i umješnošću stjecala ljubav i povjerenje boraca.

Mile spada u onu plejadu bistrh seljaka ratnika koji su kroz vjekove, neznaći do tada, u svim kriznim situacijama svojim talentom iskršavali i postajali narodna nada i uzdanica, što potvrđuje i vjekovno hajdukovanje i ovaj sada naš ustanak kad goloruki nemamo drugog načina da se naoružamo osim hajdučke busije gdje s dvije puške otimljemo treću. Sad kad je KPJ kao jedina organizirana snaga pozvala narod na ustanak, evo upravo su ovakvi kao Mile više djelom nego riječima mogli steći ugled i povesti selo pod barjak Komunističke partije, pa tek onda postati njen član.«

Da bi se shvatila posebna uloga i uspjesi Miška Breberine na području Žumberka i Pokuplja za vrijeme tromjesečnih borbi do formiranja 13. proleterske brigade, potrebno je ukazati na neke specifičnosti tog područja u to vrijeme.

Dizanjem ustanka CK KPH pridavao je posebnu pažnju razvitku narodno-oslobodilačkog pokreta u Žumberku i Pokuplju. Odlučeno je da se formira odred i uputi u Zumberak, a neposredno prije toga došlo je do poznatog i tragičnog bijega grupe komunista iz logora u Kerestincu.

Poslije ovog neuspjeha u Zagrebu se početkom augusta 1941. formira prva grupa partizanskog odreda od 13 drugova i 12. augusta 1941. upućuje preko Samobora za Zumberak. Ta grupa popunjena je do konca augusta do 37 drugova, kad je napadaju žandari iz Kalja. Grupa je razbijena i povlači se pojedinačno ili u manjim grupicama, od kojih je veći dio pao u ruke ustaša, otpremljen u logor Jastrebarsko, a kasnije je 9 drugova strijeljano u Zagrebu. Za sudbinu prvog partizanskog odreda u Žumberku ima više razloga. Naime, čvrsta politička veza s narodom, učvršćivanje te veze pravičnom primjenom partizanske taktike ratovanja bili su odlučujući za opstanak odreda i njegov razvitak. On to nije ostvario i zato se nije uspio održati.

Radi ubrzanja ustanka sjeverno od Kupe u Pokuplju i Žumberku, poslije čuvenog razbijanja neprijateljske ofenzive na Petrovu goru maja 1942. godine i proboja iz obruča jedinica i naroda Korduna, Štab Grupe kordunaških odreda u julu 1942. godine Naredbom br. 26 naređuje formiranje Zumberačko-pokupskog NOP odreda. Tom naredbom formiran je prvi bataljon odreda i stavljena pod komandu odreda četa u Pokuplju i četa na sektoru Bosiljevo—Vukova Gorica. Bataljonom odreda rukovodio je komandant Miško Breberina, prekaljeni borac i rukovodilac iz krvavih dana i okršaja u Petrovoj gori i oko nje. Njegova posebna veličina kao rukovodioca i neustrašivog borca dosegla je divljenje i u samom proboju iz obruča u Petrovoj gori preko Biljega.

Proleterska četa kojom je tada rukovodio Miško primila je na sebe zadatak. Trebalo je ne samo probiti obruč već i razbiti ga te stvoriti uslove da se narod izvuče iz obruča. Taj zadatak je izvršen s punim uspjehom. Hrabrost Miškova povelila je četnu koja je naprosto pregazila tri reda neprijateljskih rovova, tako da su se preostali ustaše dali u paničan bijeg da ih se nije moglo dalje slijediti u proganjanju.

Taj komandant u junu 1942. godine postrojava u Petrovoj gori bataljon od 125 boraca dobro opremljenih i naoružanih puškama i s 11 puškomitraljeza.

Prima sa Štabom odreda od komandanta Grupe kordunaških odreda Čanice Opačića posljednja uputstva za svoja dejstva u Pokuplju i Žumberku. Tu ih čekaju neprestane borbe i nema predaha. Na ovom novom terenu daleko je od svojih popaljenih kuća i od svojih rođaka. Novi teren u tom momentu nije još spreman prihvatiti ustanak, već se za to treba izboriti kroz krvave borbe političkim radom i pravilnim odnosom prema narodu.

Noću 16/17. jula 1942. bataljon kreće preko Gornjeg Sjeničaka i prelazi rijeku Kupu kod Kupčine te usput vrši napad na dvorac na ribnjaku u Crnoj Mlaci (9 km jugoistočno od Jastrebarskog). Ubijena su dvojica ustaša i ustaški upravitelj ribnjaka, a 2 su žandara zarobljena. 18/19. jula bataljon prelazi željezničku prugu i cestu Zagreb—Karlovac kod Jastrebarskog i ulazi u selo Petrovinu, gdje je zaplijenjen materijal u općinskoj zgradi, a arhiva spaljena. Pojava jače grupe aktivnih partizana izaziva Glavni ustaški stožer u Zagrebu da odmah uputi jednu ustašku satniju u Jastrebarsko, a istovremeno iz svojih posada Jaska, Krašić, Sv. Jana, Pribić i Slavetić poduzimaju napad na bataljon i Štab odreda. Obruč stvoren oko sela Petrovine brzo je probijen, ali u borbi gine komandant odreda Slavko Klobučar Čort. Od tada pa do formiranja 13. proleterske brigade Miško Breberina vrši dužnost komandanta odreda. I dalje je uvijek u prvim borbenim redovima i svojim primjerom djeluje na ostale borce.

Probivši obruč Miško vodi odred u juriš na posadu u Slavetiću, otkuda ustaše, vidjevši juriš partizana, bježe i ostavljaju svoje položaje. Istu večer uspostavljena je veza sa Žumberačkom partizanskom četom.

Neprijateljski dnevni izvještaji u to vrijeme pokazuju, kako je neprijatelj panično opisivao pojavu i udarničke akcije partizana u Pokuplju i Žumberku, procjenjujući ih svagdje na više stotina i tražeći hitna pojačanja svim svojim posadama.

Dvadesetog jula ustaše uz nova pojačanja produžavaju s akcijom »čišćenja« u Žumberku. Njihovi napadi usmjereni su iz tri osnovna pravca: Jaska—Sv.

Jana—Pečno, Krašić—Kostanjevac—Željezno i Samobor—Stojdraga—Novo Selo s ciljem uništenja partizanskih snaga u rejonu Pečno—Grabar—Budinjak. Neprijatelj s pet aviona bombarduje položaje odreda, ali bez uspjeha. Miško prebacuje odred preko ceste Novo Selo—Gorinja Vas te razbija ustaše na toj cesti i uništava 3 motocikla s prikolicom. U borbi s partizanima kod Planine i Novog Sela ustaše su imale 46 mrtvih i veći broj ranjenih.

Tako je počelo prvih dana dolaska u Zumberak, gdje je odred pod rukovodstvom hrabrog Miška Breberine razbio neprijateljsku ofanzivu nanijevši mu osjetne gubitke.

Dvadesetčetvrtog jula odred se prebacuje u Cernječu Vas i Abatovu goru gdje je uspostavljena veza sa slovenskim Krškim odredom. Odred odmah napada Talijane iz garnizona Kostanjevac, čije su patrole do tada slobodno krstarile tim terenom. Talijani su satjerani u uporište Kostanjevac, a zarobljeno je pedesetak pušaka, tako da je odred dio oružja mogao dati Krškom odredu.

Odred tada ima već 320 boraca, 15 puškomitraljeza i jedan teški mitraljez a sačinjavaju ga: bataljon »Josip Kraš«, jačine 197 boraca, četa »Kljuka« u Pokuplju sa 110 boraca i Štab odreda. U selu Ostriž osniva se bolnica odreda, prva partizanska bolnica u Žumberku.

U izvještaju Štaba Grupe kordunaških NOP odreda 29.7. 1942. Štabu 1. operativne zone o pokretu neprijateljskih snaga u pravcu Žumberka, između ostalog, kaže se: »... ovo njihovo putovanje (misli se na Žumberački odred) po svim obavještenjima spriječilo je ofanzivu na Kordun. Naime, počelo se

pričati po hrvatskim krajevima da je nekoliko hiljada partizana stiglo u Zumberak i na njih je odmah krenulo nekoliko bojni. Iz Karlovca krenula je jedna ustaška bojna, a isto tako iz Zagreba nepoznat broj neprijatelja...».

Ustaški glavni stožer u svom izvještaju broj 206 od 25. 7. 1942. godine o akciji »čišćenja«, koju je vodio ustaški potpukovnik Jurković, procjenjuje da su se partizanske jedinice probile preko ceste Novo Selo—Poklek—Stojdraga, uz gubitke od 20—30 mrtvih i 8 ranjenih. Međutim, partizani su imali samo jednog ranjenog borca. Dan kasnije u izvještaju br. 207 od 26. 7. 1942. godine general-poručnik vitez Laxa priznaje da »pothvat« u Zumberačkoj gori nije dao nikakvog uspjeha.

Na Gorjancima je dogovorena suradnja s drugovima Slovencima i napravljen plan za partizansku ofanzivu u Zumberku i Pokuplju, te plan napada na ustaška uporišta. Miško Breberina ne daje jedinicama odreda dulji odmor, već traži stalne napade na komunikacije i uporišta dok je neprijatelj u strahu i panično precjenjuje snage partizana.

Petog augusta uz prethodne pripreme Miško vodi bataljon »Josip Kraš« na žandarmerijsko uporište Kalje, koje je bilo dobro utvrđeno i opasano rovovima. Kalje je zauzeto poslije 55 minuta borbe. Borba je bila žestoka jer su se žandari uporno branili, ali kada je Miško poveo bataljon na juriš, žandari su bili istjerani iz rovova. Ubijeno je 4, a zarobljeno 26 žandara. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 38 pušaka, 4000 metaka, 9 bombi, 6 pištolja, 46 čebadi, 35 pari odijela i šinjela te 5 kola raznog odjevnog materijala i živežnih namirnica.

Učestali uspjesi boraca koje je vodio Miško Breberina stvorili su vrlo dobro raspoloženje kod partizana koji su cijelim putem pjevali. Narod ih je primio s oduševljenjem, jer je to za njega bio veliki događaj. S čuđom je promatrao kako partizani sprovode zarobljene. Kada je podijeljen zaplijenjeni materijal, svi su borci bili obučeni u vojnička odijela, što je posebno tražio Miško jer je i to doprinosilo vojničkom izgledu i disciplini. Bila je to sada već prava vojska pod rukovodstvom autoritativnog i voljenog komandanta Miška Breberine.

Dotadašnji uspjesi, a posebno ovaj posljednji, imao je velik značaj za razvitak NOB-a u Zumberku. Ustaše su pobjegli iz svojih uporišta u Sošicama i Oštrcu, čime se poluoslobođeni teritorij proširio do Kostanjevca—Sv. Jane—Stoj drage. Cesta Kostanjevac—Stojdraga nije više bila pod kontrolom neprijatelja. Stvoreni su mnogo bolji uvjeti za intenzivan politički i propagandni rad i mobilizaciju naroda. Od dobrovoljaca omladinaca iz općine Kalje, Radatovići, Sošice, Horvata i Okića formirana je u Pećnu Zumberačka omladinska četa koja je brojala 80 boraca naoružanih s dva puškomitraljeza i puškama. Za komandira čete određen je Duka Breberina, a polit, komesara Drago Vujić Spaha. Formirana je i pionirska četa sa zadatkom rušenja komunikacija u Zumberku i komunikacije Zagreb—Karlovac.

Akcije su nastavljene na cijelom području odreda. Srušeno je 200 telefonskih stupova na cesti u Budinjaku i izvršen je napad na žandarmerijsku stanicu u Stoj dragi. Žandari su tokom noći istjerani iz rovova, a ujutro napustili uporište i povukli se u Sloveniju. Na cesti prema Samoboru zapaljen je jedan kamion. Kod Zdenčine napadnut je teretni vlak s cisternom. Deset cisterna je uništeno. Pruga između Zdenčine i Jaske je razrušena, a teretni vlak koji je naišao izletio je iz tračnica i uništena je lokomotiva i 6 vagona cisterni.

Poslije toga Miško Breberina vodi bataljon »Josip Kraš« u napad na neprijateljsko uporište u mjestu Kostanjevac. Napad je predviđen u samo svitanje

18/19. 8. pred zoru. Dok su se čete približavale Kostanjevcu, desio se neobičan slučaj. Naime, partizan Mirko Ivanović Siško dolazeći iz Slovenije i tražeći odred zalutao je i cestom nenamjerno ušao u neprijateljsko uporište Kostanjevac. Kad je primijetio ustaše i žandare, snašao se, bacio bombu i otvorio vatru iz automata, nakon čega je posada panično pobjegla u Krašić. Uzalud je Miško naredio juriš u kome je sam bio najbrži i poveo borce za sobom. Neprijatelj je bio toliko preplašen stalnim napadima partizana, da je u ovom slučaju bio neuhvatljiv. U garnizonu je bio samo partizan Siško koji je s čuđenjem dočekao partizane.

Uzrok ove demoralizacije neprijatelja bio je u neprekidnoj partizanskoj ofanzivi i pokretljivosti, tako da je neprijatelj stalno procjenjivao veličinu i jačinu partizanskih snaga.

Takvo panično raspoloženje kod neprijateljskih garnizona u Žumberku omogućavalo je uspješno izvođenje akcija, samo je trebalo brzo i iznenadno napadati.

19.8. 1942. bataljon »Josip Kraš« vrši napad na neprijateljsku posadu u Pribiću. Napad je počeo u 5 sati ujutro. Za jedan sat bile su razoružane sve zasjede na prilazima Pribiću, ali žandari zabarikadirani u žandarmeriji branili su se uporno bacajući bombe i tukući iz 3 mitraljeza. Borba je trajala tri sata kroz koje vrijeme stiže posadi pomoć iz Krašića, ali je bila odbijena. Nakon divnog rada bombaša i минера žandarska zgrada je zapaljena i neprijatelj se predao ne videći drugog izlaza.

I ovdje je prisutnost Miška Breberine u sva tri sata borbe bila odlučujuća, jer je stalno bio u prvim redovima, jurišao i bacao bombe zajedno sa svojim borcima. Od 60 neprijateljskih vojnika 29 je poginulo a 31 je zarobljen. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, svi karabini, dosta municije i opreme. Na partizanskoj strani nije bilo gubitaka. Poslije toga avioni su nadlijetali Pribić, ali ništa nisu mogli učiniti pošto su bili natjerani vatrom partizanskih puškomitraljeza. Po povlačenju partizana iz Pribića ovdje je stiglo 300 neprijateljskih vojnika, a u Sv. Janu i Slavetić po 100 neprijateljskih vojnika.

Bataljon »Josip Kraš« pod rukovodstvom komandanta odreda Miška Breberine dalje neprekidno napada na više strana. Napadnuto je Klinča Selo i zapaljena općinska zgrada, a 20. 8. zaustavljen je putnički vlak na pruzi Jaska—Zdenčina. Vlak je zapaljen a dvije lokomotive punom parom puštene su prema Zagrebu i kod željezničke stanice Horvati iskočile su iz tračnica i razbile se. U vlaku su uhvaćena dva policijska agenta i talijanski vojni ataše. Zaplijenjeno je mnogo ratnog materijala. 21/22. 8. zapaljena je općinska zgrada u Sv. Martinu kod Samobora i općinska zgrada u Desincu.

Glavni ustaški stožer bio je zbunjen svakodnevnim napadima na saobraćajnice i zato naređuje: »Dok se ne pojača osiguranje na željezničkoj pruzi Zagreb—Jastrebarsko, obustavljen je od jučer pa do daljnjega svaki noćni promet na željezničkoj pruzi Zagreb—Karlovac i to za vrijeme od 20 sati do 5 ujutro.

25. 8. razbijeni su iz zasjede ustaše na cesti Samobor—Jaska, uhvaćen jedan kamion i tri ustaše na motorkotačima. 26. 8. vođena je borba sa 600 ustaša kod sela Katarina. Ustaše su natjerani na povlačenje, a na bojištu ostavili 6 mrtvih. Redovno su održavani zborovi s narodom ovog kraja.

Poslije napada na Pribić Miško vodi bataljon »Josip Kraš« u napad na ustašku posadu u Vivodinu. Uplašena posada bježi ostavivši uporište čim je primijetila partizane. Izvršena je pljenidba materijala u općini i zapaljena općinska zgrada.

Istovremeno vrlo aktivnu i uspješnu borbu vodi četa »Kljuka« s 4. bataljonom 1. kordunaškog partizanskog odreda u Pokuplju, gdje stalno napadaju posade i komunikacije te 8/9. likvidiraju 8. posadu u Pesarovini.

Zbog ovakve aktivnosti partizana na području Zumberka i Pokuplja neprijateljski izvještaji javljaju: »Radi osiguranja prostora oko željezničke pruge i ceste Sisak—Velika Gorica—Zagreb—Hrv. Leskovac obrazovan je 18. 8. poseban odsjek pod zapovjedništvom Šime Benkovića sa sjedištem u Lekeniku. Od četa upućena je jedna novačka bojna iz Zagreba, jedan laki oklopni sat iz Zagreba, jedan sat novačke bojne iz Karlovca i dijelovi opkopske bojne iz Siska. Danas se upućuje još i ostatak cijele novačke bojne iz Karlovca«. (Dnevni izvještaji br. 231 od 10. 8. 1942.)

Poslije likvidacije ustaških uporišta u Zumberku slobodan teritorij se proširio. Općine Kalje, Sošice, djelomično Radatović, Krašić, Sv. Jana i Stoj draga bile su slobodne. Do konca augusta 1942. u Zumberku i Pokuplju osnovani su NOO-i u mnogim selima.

Mora se naglasiti da je odred sa svojim štabom i komandantom Miškom Berberinom djelovao samostalno ikao je formalno potpadao pod Štab 2. operativne zone koji se za čitavo to vrijeme nalazio u Zagrebu.

Zbog brzeg i energičnijeg djelovanja na terenu Zumberka i Pokuplja Štab Grupe kordun. partizanskih odreda upućuje na taj teren 4. udarnu brigadu odmah poslije njenog formiranja.

S 4. udarnom brigadom stalno djeluje i Zumberačko-pokupski odred s bataljonom »Josip Kraš«, kojeg iz bitke u bitku vodi Miško Breberina.

U to vrijeme u Zumberku se nalazi Ivo Lola Ribar i njegov otac Ivan Ribar, koji su iz neprijateljske ofanzive prebačeni s ostalim drugovima pored Jastrebarskog, Cvetkovića i Crne Mlake do Kupčine gdje su prebačeni preko Kupe dalje za Kordun.

Ofanziva na žumberačko područje počinje 14. 9. Od oružanih snaga neprijatelja učestvovali su: 1. gorski zdruk, dvije ustaško-domobranske pukovnije, 13. ustaška bojna i veći broj talijanskih jedinica. Od partizanskih snaga ovdje se nalazila: 4. kordunaška brigada, bataljon »Josip Kraš« i Omladinska četa Zumberačko-pokupskog odreda, ukupno oko 1500 partizana. Neprijatelj je angažirao oko 8000 vojnika, potpomognut avijacijom i jačom artiljerijom. Tokom ofanzive ove partizanske snage vode borbe u centralnom dijelu Zumberka gotovo u obruču. Neprijatelj stalno bombarduje naročito sela Pećno i Stanišići, ali bez uspjeha. 14/15. 8. 4. kordunaška brigada probija ustaški obruč na cesti Novo Selo—Kostanjevac. U selu Orehovac formira se zajednički operativni štab 4. kordunaške brigade, Zumberačko-pokupskog odreda i Krškog odreda.

18. 9. 4. kordunaška brigada preuzima sve ranjenike i kreće za slovensku bolnicu usputno na svom borbenom putu, a bataljon »Josip Kraš« i Krški odred kreću za Jugorje.

20. 9. formira se Operativni štab Zumberačkog i Krškog odreda, a za zajedničkog komandanta izabran je Miško Breberina, komandant Zumberačko-pokupskog odreda, koji je s punim uspjehom do tada rukovodio Zumberačko-pokupskim odredom, na jednom specifičnom terenu gdje prije toga nije bio razvijen ustanak, a stanovništvo je bilo različito raspoloženo prema ustanku. Samo vojnički uspjesi mogli su stvoriti povoljnije uslove rada potrebnog za dizanje ustanka. Ovaj zadatak Miško je izvršio s punim uspjehom, ulažući u to sav svoj autoritet, sposobnost velikog vojnika i posebno neustrašivog borca

bez premca, u kome su svi partizani gledali uzornog starješinu. U svakom momentu bio je prisutan ondje gdje je borba bila najžešća. Kroz ovaj tromjesečni pregled najvažnijih događaja na terenu i djelovanja odreda treba gledati Miška koji je ove teške zadatke izvršio tako uspješno. Stvorio je na tom terenu sve uslove za dizanje ustanka i djelovanje jačih jedinica. Ne mirujući ni jednog trenutka Miško u ulozi komandanta operativnog štaba Zumberačkog i Krškog odreda odmah priprema akciju na izdajničku »belu gardu« u selu Dolž (11 km jugoistočno od Novog Mesta). Talijani su stalno tukli područja Gorjanaca artiljerijom i avijacijom, ali bez uspjeha.

Partizanske jedinice odmah vrše napad na posadu od 40 žandara u školi u Sošicama. Napad je izvršio bataljon »Josip Kraš« bez svoje treće čete, ali u sadejstvu s jednom četom Krškog odreda. I ovdje je došla do izražaja Miškova umještost koji je brzim napadom potpuno iznenadio neprijatelja, tako da se brzo predao. Zarobljeno je 40 žandara, sva vojnička oprema i naoružanje. Miško opet ne miruje već odmah poslije neprijateljske ofanzive udara po neprijatelju u Kalju, Gornjoj Vasi i Novom Selu.

Dužnost komandanta Zumberačko-pokupskog odreda Miško Breberina obavljao je sve do studenog 1942. tj. do formiranja XIII udarne brigade Hrvatske »Rade Končar« u Sjeniaku. Odred u tri mjeseca krvavih ali uspješnih borbi stvorio je uslove za razvoj i djelovanje jačih jedinica na području Zumberka i Pokuplja te dalji i brži razvoj ustanka na tom terenu. Sve navedene bitke, napadi na neprijateljske posade, komunikacije i objekte, manevriranje za vrijeme neprijateljskih ofanziva vezani su uz ime i djela Miška Breberine. Za tri mjeseca krvavih borbi odred je izdržao na tom terenu, stalno navlačeći na sebe sve veće i jače neprijateljske snage koje su težile likvidirati partizanske jedinice neposredno pred Zagrebom. U tome nije uspio. Naprotiv, partizanske jedinice su poslije svake borbe bivale sve jače brojno i po naoružanju. Ponovno su napadale neprijateljska uporišta i opet stvarale slobodan teritorij.

Miško nije imao mogućnosti da nastavi započetim djelom kojeg je do tada s punim uspjehom obavio. Njegov odred s dva bataljona boraca ulazi u sastav 13. udarne brigade. Kod toga borci s ponosom nose sve uspomene na velika djela svog komandanta Miška.

On sam nastavlja borbu rukovodeći bataljonom 15. udarne brigade 8. udarne divizije sve do svoje pogibije marta 1943. u borbama kod Vrhovina.

O Miškovom liku kao čovjeku, borcu, komunisti i heroju lijepo govori i zapis njegova druga i suborca iz 15. udarne brigade Milića Napijala:

»Još i prije našeg boljeg upoznavanja o Mišku sam čuo dosta priča kao borcu Partizanskog odreda »Loskunja«, kao komandiru 1. kordunaške proleterske čete i kao visokom vojnom komandantu u Zumberku. U tim pričama, koje su se pronosile među borcima i narodom, bilo je mnogo elemenata koji su nedvosmisleno ukazivali na Miškovu nevjerovatnu ličnu hrabrost, na njegovu odlučnost i domišljatost u svim borbama koje je vodila njegova jedinica. Culo se mnogo štošta o njemu i njegovim brojnim borbama s neprijateljem. Da samo ponešto i ovlaš spomenem. Miško je razoružao posadu u Kamenskom. Pošto im je pokupio oružje, onda ih je probudio. Miško je postavljen za komandira proleterske čete koja ima 12 puškomitraljeza. On se probio iz obruča na Petrovoj gori prosto pregazivši neprijatelja, onda se probio s proleterskom četom iz ustaškog okruženja kod Petrovine brišući ubitačnom vatrom iz svih puškomitraljeza u pravcu proboja. Miško je uvijek među borcima, i u jurišu, i u svakoj borbi s bombama, karabinom ili pištoljem u rukama. Miško i njegovi borci potukli su neprijatelja ovdje, napravili ono tamo uz mnogo kon-

kretnih pojedinosti. I ne samo da se pričalo, nego su se i pjesme o tome pjevale.

Kad se o nekom priča i pjesme javljaju među partizanskim borcima i narodom kao o nedostižnom uzoru, to samo za sebe govori o njegovoj izuzetnoj ljudskoj, boračkoj i revolucionarnoj ličnosti.

Miška sam počeo upoznavati izbliza kad je on već dobro postao naša partizanska legenda. To je bilo u prvoj polovini decembra 1942. godine kad je postavljen za komandanta 1. bataljona 15. kordunaške brigade, bataljona čiji borci potječu sa sjeverozapadne strane Petrove gore, a stasali su u partizanskim odredima: »Miholjsko«, »Crna Lokva«, »Jurga, »Rađonja«, »Vojišnica«, »Ključar«, »Brdo« i »Gaćeša Selo«. Ti borci su stekli mnoga borbena iskustva u borbama koje su vodili za oslobođenje Vojnića, u martovskoj ofanzivi na Kordun 1942, u probouju neprijateljskog obruča na Petrovoj gori, 14. maja

1942. u svim borbama u 1. brigadi NOV i PO Hrvatske, zajedno s Ličanima i Banovcima gdje spadaju borbe za prvo oslobođenje Jezerana, Vaganca, Drežnika, Slunja i mnoge druge. Bez mnogo opisivanja — pravi borci dobili su pravog komandanta.

Prvu ozbiljnu borbu pod Miškovom komandom 1. bataljon je vodio za oslobođenje Cemernice 14. 12. 1942. Prvo oslobođenje Cemernice je izvedeno uz teške borbe i relativno velike žrtve. Toliki gubici su nastali zbog uporne odbrane neprijateljske posade i zbog prevelikog oduševljenja boraca kad su vidjeli naše tenkove pa su otvoreno krenuli u prvi juriš. Takvom stanju je pridonio i nepodogniji teren za oslobodioce, a najviše pripremljenost i očekivanost posade za borbu s nama i našim tenkovima. Sve krupnije voće u Čemernici je porušeno preko ceste, a ispred njihovog utvrđenja je napravljena jaka barikada s gusto i čvrsto ukopanim drvenim stubovima na pogodnom dijelu ceste. Borci i starješine bataljona doznali su za tenkove neposredno pred polazak u napad. Miška su se teško dojmile pale žrtve jer na tolike nije navikao. Sva razmišljanja o tome su se svodila na ono općenito: ustaška obavještajna služba je na vrijeme doznala za naš napad i za naše tenkove. Tenkovi su inače dopremljeni iz Slunja.

Nakon Cemernice predstojao je marš prema Saborskom i borbe za oslobođenje toga mjesta i Ličke Jesenice, zajedno s ostalim bataljonima 15. brigade i 5. brigadom. Tamo smo se bavili ustašama, domobranima, četnicima i Talijanima, rušenjem ličke pruge i kapelskom oštrom zimom i visokim snijegom. Slobodna teritorija je proširena, ustaše i četnici su ostali bez svojih posada u dva mjesta, Talijani se nisu mogli služiti ličkom prugom. Ovaj put su direktne borbe imali drugi bataljoni 5. i 15. brigade. Miško je s 1. bataljonom svoje zadatke izvršio besprijekorno.

S oslobođenog terena Saborskog i Ličke Jesenice 5. i 15. brigada krenule su na Kordun u susret 4. neprijateljskoj ofanzivi. Poslije jednodnevnog puta 15. brigada je vraćena natrag prema Saborskom. Miško je sa svojim bataljonom išao daleko naprijed ispred ostalih, u nasilno izviđanje jer neprijatelj je navodno došao opet u Saborski i okolinu. Konkretno, poduzimljiv i odlučan, kakav je uvijek bio, i tada je poslije iscrpljujućeg marša po zimi i visokom snijegu s noževima na puškama svojih boraca, spremnih svakog časa za najžešću borbu, stigao je iznad Saborskog kasno noću. Premda nije imao naređenje da uđe u Saborski, učinio je to, nastavljajući nasilno izviđanje, jer nije imalo smisla da maršem ugrijani borci stoje u smrznutom snijegu, a izgledalo nam je da tamo nikoga od vojske nema. Obezbijedio se od Ličke Jesenice jed-

nim vodom na Borovom vrhu, a borci su smješteni na odmor u kuće, naravski uz jake straže. Pozvani smo iza toga u štab brigade, koji je pripremao napad na neprijateljsku posadu u Saborskom. Nije se mogao načuditi što mu štab brigade ne vjeruje da je njegov bataljon u Saborskom i da tamo nema nikakve neprijateljske vojske, nego vjeruje prethodnoj informaciji. Razmišljao je mnogo o tome i glasno govorio o uspjehu neprijateljske obavještajne službe da skrene brigadu s glavnog pravca udara 4. ofanzive i da se tako izgubi dragocjeno vrijeme.

Zbog ovog zakašnjenja tek smo 20.1. 1942. stigli na Veljun pred večer i sreli veliku kolonu izbjeglica. Culi smo i prve informacije o ofanzivi. Nepregledna kolona saonica i kola natovarenih prtovima, djecom i drugim stvarima kretala se prema Slunju. Produžili smo marš i noću se žestoko sudarili sa Švabama u Budačkoj Rijeci, kod Šarčeva križa, nakon što nas je iznenadila pri-tajena patrola u bijelim pelerinama više stijene na Čukuru. Potjerali smo je i zatim zauzeli Šarčev križ, presijecajući tako njemačku kolonu i zaustavljali je. Žestoka borba je vođena gotovo čitavu noć. Naši borci su držali dio usjeka za prugu (koja nikad nije napravljena), Šarčev križ i dio ceste prema Vojnici. Švabe su nastojali prodrijeti cestom. Nama za leđima, u zidovima popaljenih kuća u Budačkoj Rijeci, Švabe su pružali žestok otpor iako su bili opkoljeni. To su bili oni koji su dotle stigli prije našeg napada na Šarčev križ. Tu cjelonoćnu žestoku borbu po ciči zimi i dubokom snijegu malo bi tko izdržao. Miško je to uspio sa svojim borcima. Imali smo poginulih i ranjenih. Tako je Miško, direktno iz marša, s umornim i gladnim borcima započeo svoju jednomjesečnu danonoćnu tešku borbu s elitnim snagama 4. ofanzive. Bile su to brojne i teške borbe s fašistima i okupatorima Nijemcima i Talijanima, od kojih svakako treba neke pomenuti. Bila je to i borba sa snježnom i jakom zimom, sa snom, s glađu, s bosotinjom i slabom opremljenošću. Prinudno je testirana krajnja tačka fizičke i psihičke izdržljivosti svakog borca. Miško je polagao svoj najteži komandantski ispit iznalazeći i u svakodnevnoj praksi provjeravajući mnogobrojne taktičke varijante borbe s nadmoćnim neprijateljem. Tada je razrađivan i razrađen najpogodniji način proboja neprijateljskog obruča jer je izgledalo da neprijatelj i to može prirediti. Razmišljalo se zajednički, ali je Miškovo iskustvo tu najviše vrijedilo. Zaključeno je da se obruč probija na jednom najpogodnijem mjestu, manjom jedinicom, a ne čitavim frontalnim rasporedom bataljona. Cilj bi bio dočepati se dijela neprijateljskog rasporeda manjom jedinicom uz pomoć krilnih dijelova bataljona, koji bi žestoko tukli neprijateljske položaje ispred sebe. Kad se napadačka jedinica uklini u neprijateljski raspored (makar i uz više pokušaja), onda bi se obruč rasturio lijevo i desno s bokova, po mogućnosti i s leđa, uz odlučan angažman krilnih jedinica. Tako bi bilo manje žrtava i lakši i sigurniji proboj. S Miškom, u ulozi komandanta, ovo bi se lako ostvarilo. Sjećajući se Miška i njegovog borbenog doprinosa i iskustva potrebno je pomenuti i ovu varijantu proboja iz obruča i nazvati je njegovim imenom jer joj je on najviše doprinio. Isto bi važno i za proboj neprijateljskog fronta.

Ispred Rakovice, između Mašvine i ceste, bliže cesti, 26. 1. 1943. vodili smo borbu čitav dan. Pred večer smo jurišali tako silovito da smo odagnali Švabe prema izvoru Slušnice. Bježali su panično, ostavljajući opremu i naoružanje. Juriš je uslijedio po naređenju komandanta brigade, ali je Miško glavni akter njegovog potpunog uspjeha. Na našoj strani nije bilo gubitaka, a ni ranjenih. Ovo je neobično podiglo moral i samopouzdanje boraca u borbi s Nijemcima

Iste noći, oko 23 sata, trebali smo presjeći i zaustaviti kolonu fašista, koja

je cestom giljala u Rakovicu. Presjekli jesmo, ali je zaustavljanje bilo kratko jer bataljon je brojčano mala jedinica da bi dugo držao tako brojnog neprijatelja u naletu. Ni ovdje nismo imali nikakvih gubitaka. Za presijecanje kolone Miško je upotrijebio sebi svojstven taktički manevar. Neopaženo je privukao jednu četvu u uvalu pored ceste, a druge dvije čete su tukle svom raspoloživom vatrom kolonu na cesti. Dogovorenom signalnom raketom prekinuta je paljba, a prikrivena četa je iskočila na cestu i razračunala se sa Švabama. Druge dvije čete su na brzinu zauzimale predviđeni položaj za zaustavljanje kolone. Da je Miško raspolagao brojnijom jedinicom, kolona bi bila zaustavljena duže vremena. Borci se čude kako se to lako ostvare teški zadaci i dive se svome hrabrom i domišljatom komandantu.

Sutradan 5. i 15. brigada povlače se prema Bihaću. Za njima sva sila Nijemaca, tenkova i aviona. Miško s bataljonom ostaje iznad Ličkog Petrovog Sela sa zadatkom da spriječi prodor Nijemaca preko Preboja i spajanje s Talijanima koji nadiru od Plitvica. Svaki borac je dobio parče kuhane i smrznute govedine i parče kukuruznog kruha. Pojesti odmah ili ostaviti za kasnije svako će sam odlučiti, a svakome je rečeno da se danas ne nadamo drugoj hram. Borba počinje oko 10 sati s kolonom Švaba dva puta brojnijom od nas. Manevrima krilnih zaobilaženja prisiljavaju nas dva puta na povlačenje. I Miško počinje s nadmudrivanjem. Ostavlja puškomitraljesca da ih zadržava, a bataljon povlači u Plješevicu, pokazujući to Švabama da bi pomislili kako ih puštamo. U zaklonu odmah odluka i priprema. Napraviti im klinastu zasjedu s jedne i druge strane ceste, u dolini ispred Preboja. Okupljenim borcima i starješinama kratka objašnjenja. Miškova je direktna komanda svima. Svaki borac da usiječe borovicu iza koje će se zakloniti i s noževima na puškama čekati komandu, a ona će biti »Pali!« i »Juriš!« kad zađu u zasjedu. Određena je i grupa koja će noževima likvidirati patrolu ako je bude. Ako nas rasture, predviđeno je hitno povlačenje na istaknuti brijeg u Plješevici. koji je svima pokazan. Znak za povlačenje su tri zvižduka u pištaljku. Sve je urađeno po planu. Malo čekamo. Nailaze bez patrole.

Kad su potpuno ušli u zasjedu, čula se samo Miškova komanda: »Pali!« a iza toga »Juriš!« koju su jednako čuli i naši i Švabe. Prolomila se jeka rafala i poklika Kapelom i Plješevicom. Čule su se i njemačke komande. Jasno su se vidjela zabezegnuta i prestrašena lica fašista. Ne slušajući svoje komand-? počeli su panično bježati. Jedan je potražio spas glumeći poginulog. Od njega smo doznali da ih oficiri nikad nisu učili kako se odstupa pa zato panično bježe. Spasili smo Primorce, koji su u tom momentu odstupali istim terenom kojim smo gonili Švabe ispred Talijana. Talijani su nam stigli za leđa, na malom odstojanju, s tenkovima, ali nisu pucali jer bi tukli i Nijemce. Na malom prostoru četiri vojne jedinice u različitoj borbenoj poziciji: njemačka u paničnom bijegu, naša u jurišu za njima, Primorci u povlačenju, Talijani u nastupanju. Situaciju kakvu ni filmadžije ne bi smislili na manje prostora. Zbog Talijana i njihovih tenkova dat je znak za povlačenje. Svi smo se brzo našli na dogovorenom brijegu. Opet nema ni poginulih ni ranjenih. Noć je, snijeg i zima. Pomoću karte, busole i baterijske lampe pod šinjelom, batrgajući se po kamenju, našli smo dvije kuće gdje smo noćili. Mnogi komandant ne bi prihvatio ovu i ovakvu borbu. Razloga za to je bilo dosta, opravdanja također. Miško o tom nije ni pomišljao, tražio je način kako da zaustavi fašiste, kako da spriječi sastajanje Nijemaca i Talijana, kako da spasi Primorce od napada u leđa. Kao i svuda, i ovdje je iskazano njegovo junaštvo, komandantska umješnost i domišljatost.

Značajan je i juriš Miškovog bataljona na Talijane u Gornjem Lapcu. Talijani su potisnuti iz naselja počevši se povlačiti uz zavoje ceste koja vodi preko Zuleševice. Na tom pravcu su ih zaustavili Ličani. Ocijenili su da je bolje u naselju, nego na otvorenoj šumskoj cesti zavijenoj dubokim snijegom. Vratili su se i svom silinom jurnuli na bataljon s tenkovima u prethodnici. Miško je velik i u odbrani, ne samo u jurišu. Kad je vidio da nema čime zaustaviti tenkove, naredio je: »Pusti tenkove, gađaj pješadiju, držite se zaklona po zidovima i kućama!« Kad borci vide da i Miško radi sve ono što i njima naređuje, nema te sile koja ih može maknuti. Pješadija je zaustavljena. Zadržali smo sve kuće i zidove koje smo u jurišu osvojili. Bez podrške pješadije i tenkovi su se vratili. Nastala je poziciona borba u naselju i na cesti kroz šumu. Opkoljenim Musolinijevim fašistima avioni su bacali municiju i hranu. Kad je uočio sve njihove znakove oko bacanja paketa, Miško je isto učinio i na nama pogodnim mjestima. Kad bi avion nama bacio paket, bio bi obasut žestokom paljbom iz puškomitraljeza.

Moje posljednje druženje i videnje s Miškom bilo je u svanuće 21. marta 1943. godine. Često se sjetim tih događaja. Napadana je četnička posada u Crnoj Vlasi. Miškov bataljon je vršio odlučan pritisak na Vrhovine, zajedno s drugim bataljonima 15. brigade, iz pravca Zalužnice i bregova iznad Vrhovina. Ovo je trebalo biti osiguranje glavnom napadu na Crnu Vlast. Pritisak na Vrhovine je bio odlučan te su Talijani i četnici krenuli da nas odbace. Nisu nam ništa mogli sve do dana kad su počeli žestoko tući artiljerijom. Artiljerija im je bila na drugoj strani Vrhovina na višem brdu od našega. Odatle su, kad je svanulo, vidjeli naše položaje kao na dlanu. Štab bataljona je bio s trećom četom na koju su jurišali četnici i Talijani. Pod Miškovim odlučnim komandama četa je odbila juriše. Komandovao je tada idući od borca do borca, po čitavom brdu, bez obzira na kišu metaka i granata. Nevjerovatno je povjerenje u Miška imao svaki njegov borac i ranjenik. Kad on komanduje, nikakav neprijatelj ne može proći. Ta sigurnost je i tada potvrđena i još više učvršćena. Poginuli zamjenik komandanta brigade Milisav Dakić i vodnik Marko Radojčić izvučeni su kao i ranjeni Simo Dakić i ja. Talijani i četnici nisu uspjeli odbaciti bataljon.

Petnaest dana kasnije, 6. aprila 1943, Talijani i četnici su se povlačili iz Vrhovina prema Zalužnici i Otočcu. Naše jedinice su tukle njihovu brojnu kolonu. Miško ih je progonio s bataljonom. Krenuli su i naši tenkovi. Miško je skočio na jedan, Đurić Miloš Lošo na drugi. Tako su dospjeli i među Talijane ubijajući ih s tenkova oko sebe. U toj gužvi je teško ranjen. Lošo mu je pomogao da side s tenka i izide između Talijana. Od te rane je umro u Bijelim Potocima.

Obično kažemo: nije trebao tako poginuti. To bi važilo za svakog borca, a pogotovo za komandanta bataljona. Međutim, Miško je imao takav borbeni nagon, takvu borbenu strast, da je u svakoj borbi ispunjavao ulogu komandanta i borca istovremeno, i to ne bilo kakvog borca, nego borca junaka, borca heroja nad herojima. Kad je skakao na tenk, možda nije ni pomišljao da će dospjeti među Talijane. Kad se borbom zanio, više o povratku nije ni mislio. Povratak nije dolazio u obzir ni po njegovom shvatanju junaštva. Pogotovo se to nije moglo i smjelo dogoditi na otvorenoj sceni pred njegovim i drugim borcima. Da je poginuo u bilo kojoj od brojnih njegovih bitaka isto bi mogli reći: tako nije trebao poginuti jer je uvijek bio u prvim borbenim i jurišnim redovima vojne jedinice kojom je komandovao. Zbog takvog njegovog borbenog držanja njegova svaka jedinica bila je više nego dvostruko jača. Toga

su bili svjesni svi njegovi borci. Toga je bio svjestan i on sam i s tim se ponosio. Bio sam pod komandom više kordunaških narodnih heroja i svi su imali svoje herojske posebnosti, kojima su zaslužili takve nazive, ali nijedan nije imao takvu sposobnost kao Miško da njegovo herojstvo pređe bukvalno i doslovce na svakog borca, da tako čitava jedinica postane herojska. To je bilo sa svima jedinicama kojima je komandovao. Prvi bataljon 15. brigade je postigo najveće borbene domete pod njegovom komandom.

Od Miška i njegove jedinice strepili su jednako svi neprijatelji: Nijemci, Talijani, ustaše, četnici i svi drugi koji su se isprijekali pred njegove borce.

Svaki njegov borac je bio i komesar kud god je prolazio. Citava jedinica je širila bratstvo i jedinstvo praktičnim odnosom, pravom riječju i pravim ponašanjem kud god je prolazila.

Miško je bio i komunista kakvog je Komunistička partija i te kako trebala u uslovima oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije.

Bio je i lijepog vitkog stasa i izgleda, što je upotpunjavalo dojmove o njegovoj vrijednosti i veličini.

Nadvisivao je ostale kao čovjek, borac i komandant. I poginuo je na način kako to ni stihovi narodne pjesme ne mogu izraziti. Svaki njegov borac sve shvata i razumije i kapu skida nad uspomenom na jednog od najvećih junaku Korduna. Velika je šteta i greška što nije proglašen za narodnog heroja jer takvoga nismo ni imali«.

O pogibiji Mile Miška Breberine i narod pjeva:

*Tu u boju protiv dušmanina
Pade junak Miško Breberina,
Koj' vodio hrabre proletere,
Znao samo da pobjede bere.
Kraj njeg' pade komandant brigade,
Hrabar junak Dakić Milisave.*

Sav satkan od kordunaške divljine i pitomine Miško Breberina nadahnua je pjesnike za još jednu pjesmu. Glavna njegova vrijednost je junaštvo, ali pored toga on je običan, živ čovjek koga je rodila kordunaška majka. Poginuo je marta 1943. godine u Lici kod Vrhovina kao komandant 1. bataljona 15. kordunaške brigade:

*Od mladosti on je hrabar bio,
Nikad smrti nije se plašio,
Za nejake on je majka bio,
A sili se nije pokorio.
Žandari mu s puta se sklanjali,
To su za njeg' po zemljici mravi.
Sad je junak poslužio rodu,
U boj krenu za pravu slobodu.
Iz Trebinje on rodnom bijaše,
Pola vojske poznalo ga naše
Po junaštvu i junačkom glasu,
Po ljepoti i visokom stasu.
Od seljaka komandant postade,
Za dušmana strah i trepet bio,
Partizansko ime proslavio.*

Boris Balaš

GAJO BUČAN, ZAMJENIK KOMANDANTA 3. BATALJONA 13. PROLETERSKE BRIGADE »RADE KONČAR«

Rođen 1919. u Gejkovcu, općina Krstinja. Djetinjstvo je proveo u Gejkovcu koji se nalazi na lijevoj obali rijeke Gline i na obroncima Petrove gore. Početak ustanka zatekao ga u selu. Septembra 1941. stupa u Partizanski odred »Široka Rijeka« i već je u prvim bitkama zapažena njegova hrabrost, odvažnost i vičnost partizanskom ratovanju. Inače Gajo je bio tih, miran i povučen, izrazito pedantan i uredan. U teškim ratnim uslovima Gajo je uvijek našao vremena da se obrrije, na vrijeme ošiša, da uredi obuću i odjeću. Posebnu pažnju posvećivao je čistoći svoga oružja. Po izgledu ljepuškast, lijepo građen i s bujnom crnom kosom. Njegova ljepota lica i srazmjerna građa tijela podstrekavali su ga da se svakodnevno dotjera va i da vodi računa o svom izgledu. Bila je to jedna od vrlo važnih osobina partizana Gaje. Na račun ove Gajine pedantnosti u partizanskom odredu, a kasnije i u 13. proleterskoj brigadi »Rade Končar«, znali su se Gajini drugovi ponekad našaliti. Jednom prilikom Bogdan Mamula (kasnije general-potpukovnik JNA) u razgovoru kaže o Gaji Bućanu: »Čim mi u nekom selu ili mjestu zakažemo sastanak, zbor ili zabavu, Gajo koristi svako slobodno vrijeme da bi uredio i ispegla odijelo, očistio cipele, uredio kosu koja mu je inače krasila glavu. I među curama i mladima uvijek je bio najdotjeraniji i vrlo simpatična izgleda i ponašanja. Eto, takav je bio naš Gajo. Bio je on i veliki borac, i dobar komunista, i starješina.«

U odredu »Široka Rijeka«, pa kasnije i u svim jedinicama, Gajo je zapažen po hrabrosti, drugarstvu, urednosti i političkom djelovanju, kako među borcima tako i među narodom. Bio je disciplinovan i u tome služio za primjer ostalom ljudstvu svoje jedinice. Za vrijeme odmora ili na marševima rado je stupao u kontakte s narodom, tumačio liniju NOB-a, govorio o značaju bratstva i jedinstva među Srbima, Hrvatima i Muslimanima Cazinske krajine i Korduna. Kada je početkom maja 1942. godine donijeta odluka da se formira Prvi proleterski bataljon Hrvatske, u partizanskim jedinicama Banije, Korduna, Like, Gorskog kotara i Dalmacije prišlo se izboru ljudstva za ovu proslavljenju jedinicu NOV i PO Hrvatske, od koje je 7. novembra 1942. godine formirana 13. proleterska brigada »Rade Končar«. Među kordunaškim partizanima izabrano je 68 boraca i starješina koji su 7. maja 1942. godine u Titovoj Korenici ušli u sastav Prvog proleterskog bataljona Hrvatske. Od ovog broja kordunaških proletera iz redova 3. čete 2. bataljona 2. KPO bilo ih je 7 i to: Gajo Bućan, Ljubomir Bućan, oba iz Gejkovca, Ljubo Dejanović iz Široke Rijeke, Dušan Dejanović također iz Široke Rijeke, Muhamed Rekić iz Todorova i Zuhdija Zalić iz sela Polje kod Male Kladuše. Odlazak ovako importantnog broja kordunaških boraca u Proleterski bataljon bila je velika čast za Kordun, jer se i on među svega nekoliko pokrajina Hrvatske svrstao u red onih krajeva čiji su sinovi postali proleter i slavne jedinice NOV i POJ. Bio je to ponos i za selo Gejkovac koji je u proletere poslao dvojicu junaka.

Gajo Bućan je nastavio borbu istim žarom i voljom kao što je to činio u Vergaševoj četi na Kordunu. U prvim značajnijim borbama Proleterskog bataljona, koje su se odigrale tokom juna i jula oko Prijeboja i Plitvičkih jezera i širom Like i dijelu Dalmacije, Gajo je nekoliko puta pohvaljivan. On je ljeta 1942. godine primljen u članstvo Komunističke partije Jugoslavije. Bila je to velika čast i povjerenje komunista Proleterskog bataljona.

Prolazili su dani i mjeseci. Proleterski bataljon je bio stalno u pokretu. Bo-

rio se po Dalmaciji, Lici, Gorskom kotaru, Kordunu, Cazinskoj krajini, Pokuplju i Žumberku. Zbog čestih borbi Proleterski bataljon je imao osjetnih gubitaka, naročito u podoficirskom i oficirskom kadru. Najborbeniji i najodaniji Partiji i narodu unapređivani su i postavljeni na položaje komandira odjeljenja i vodova, političke delegate i političke komesare. U ljeto 1942. Gajo je postavljen za komandira odjeljenja, a već septembra iste godine postavljen je za komandira voda. Zapažene borbe Proleterskog bataljona bile su na cesti Prijeboj—Plitvička jezera—Vrhovine. U tim borbama Gajo ima vidnih uspjeha. Jedan od zapaženijih uspjeha dogodio se 2. augusta 1942. godine kada je bataljon na putu Gerovo—Crni Lug u Gorskom kotaru napao talijansku motorizovanu kolonu. Nakon kratke borbe dijelovi bataljona prelaze na juriš a među prvima bilo je i odjeljenje Gaje Bućana. Nakon jednosatne borbe uništeno je 28 kamiona a iz kamiona oslobođeno je oko 400 ljudi, žena i djece s teritorije Slovenije — koje su talijanski fašisti zarobili i sprovođili u fašističke logore. Proleterski bataljon u saradnji s kordunaškim jedinicama napada čuveno ustaško leglo u Hrvatskom Blagaju, na Kordunu. Ustaše su pružale dugotrajan i snažan otpor, ali ovog puta neprijatelj nije mogao izdržati snažne nalete proletera. Nakon oslobođenja Hrvatskog Blagaja kod Slunja, Gajo Bučan postavljen je za komandira voda 3. bataljona 13. proleterske brigade »Rade Končar«. Na toj dužnosti ostaje do marta 1943. godine, a potom je uslijedilo novo unapređenje. Postavljen je za komandira čete u 1. bataljonu. Maja 1943. Gajo je postavljen za zamjenika komandanta 1. bataljona 13. proleterske brigade.

Proleterska brigada »Rade Končar« imala je bezbroj bitaka u kojima učestvuje i Gajina jedinica. Među znamenitije bitke spadaju: oslobođenje Krašića 3. januara 1943. godine, razbijanje italijansko-ustaške ofanzive na Žumberak februara iste godine, uspješan napad na neprijateljsku posadu u Sv. Nedjelji, Pokupskom, Remetincu, Draganiću, Gornjoj Kupčini i drugim mjestima.

U oktobru 1943. njemačke jedinice preduzele su ofanzivu na teritorij Žumberka. Trinaesta proleterska brigada vodila je visednevne teške borbe za odbranu slobodne teritorije na Žumberku. Borbe iz sata u sat, iz dana u dan bile su sve teže i žešće. Poslije podne 22. oktobra Nijemci su nastojali da pod svaku cijenu zauzmu položaje koje je branila Proleterska brigada na liniji Hrženjak—Prekrižje na Žumberku. Prvi proleterski bataljon se uporno brani. Gajo, zamjenik komandanta bataljona, nalazio se u prvim borbenim redovima, podstrekavao borce i ličnim primjerom pokazivao kako treba tući neprijatelja. Da bi se neprijatelj zaustavio, 1. bataljon izvodi nekoliko protivnapada i juriša. U jurišu Gajo je smrtno ranjen i izdahnuo u rejonu Hrženjaka. Prestalo je da kuca junačko srce poručnika Gaje Bućana, uzornog i primjernog sina, brata i unuka porodice Bućan iz sela Gejkovca ispod Petrove gore. Njegov borbeni put započet početkom septembra u Širokoj Rijeci nastavljen je borbama širom Korduna, a od proljeća 1942. godine po Lici, Dalmaciji, Gorskom kotaru, da bi u jesen 1942. godine borbe nastavio u Pokuplju, Žumberku i Bijeloj krajini. Zajedničkom borbom s borcima muslimanske, hrvatske, srpske i slovenačke nacionalnosti dvije godine teškog rata tukao je neprijatelja i na bojnopolju kovao bratstvo i jedinstvo naših naroda. Gajo se s istim žarom borio za odbranu hrvatskih, slovenačkih i muslimanskih porodica. Pao je u borbi za odbranu hrvatskih sela a svoje kosti ostavio na brdovitom Žumberku, s kostima mnogih poginulih Kordunaša, ličkih, dalmatinskih, slovenačkih i muslimanskih boraca.

Ignjatije Perić i Branko Kresojević

DRAGICA BULAT

Rođena je 1922. godine u Podgorju, Vrginmost. Osnovnu školu završava u Vrginmostu, a gimnaziju u Sisku, Novoj Gradiški i Zagrebu. Mlada Dragica herojski gine u neposrednoj blizini svog rodnog Podgorja, na Petrovcu, da bi pronašla najbolje rješenje proboja obruča i tako spasila stotine života boraca i naroda, koji su već bili u kritičnom stanju zbog iscrpljenosti u tromjesečnim borbama i zbjegovima.

Dragicu Bulat upoznao sam januara 1942. godine u Slavskom Polju. Odbili smo napad Italijana iz Vrginmosta i držali položaj u Crevarskoj Strani. Pauze između borbi koristili smo za politički rad sa narodom i boricima. Na jednom takvom sastanku pojavila se lijepa i vrlo obrazovana djevojka. Govorila je strastveno, vrlo tečno i ubjedljivo. Odmah mi se dopala. Dogovorili smo se da bi trebalo da održi kraće kurseve sa omladi-

nom u selu Brdu i Međeđaku gdje sam formirao odred. Bilo je to upravo pred moj polazak za Foču u Vrhovni štab. Zato sam jedva čekao da se vratim sa tog zadatka i ponovo vidim Dragicu. Ali, po povratku mene su rasporedili u Prvi proleterski bataljon Hrvatske. Tek u septembru te godine stigli smo na Kordun. Odmah sam pitao za Dragicu. Strašno me potresla vijest o njenoj pogibiji na Petrovcu. Dugo nisam mogao prihvatiti tu stvarnost jer taj lik mi se duboko urezao i svuda me hrabrio.

Još kao učenica gimnazije Dragica je pokazivala interes za naprednu literaturu i odmah se oduševila revolucionarnim idejama. Već 1937. godine u gimnaziji u Sisku postaje član SKOJ-a. Teško je reći šta je bilo presudno kod Dragice za takvo opredjeljenje. Da li je to literatura, kontakt sa revolucionarima, materijalni položaj ili porodična atmosfera? I brat Rade također se rano opredijelio zarevolucionarne ideje. Možda su svi ovi faktori zajedno djelovali na njenoopredjeljenje. Ali, mogao bi se ipak istaći jedan presudni. To je narodno okruženje u kome je provela djetinjstvo. Narod Korduna izložen teškom životu, raznim nepravdama i eksploataciji, poticao je na razmišljanje o pravdi i borbi za bolji život.

To je bila osnova njene odlučnosti, hrabrosti i požrtvovanosti u svim kasnijim akcijama. To je, vjerovatno, bilo odlučujuće da se cijela njena porodica: majka Kata, brat Rade i sestre Anka i Seka nađe na platformi KPJ i u NOB-u (otac Petar nalazio se još od ranije na radu u Kanadi).

Još kao učenica gimnazije u Sisku ona je vatreno agitovala za revolucionarne ideje i sa svojim drugaricama Milkom Vranešević i Ankicom Zganec-Bradarec organizuje omladinu i žene u nekim selima u okolini Siska.

Vrlo pažljiva i humana brzo je zadobijala povjerenje ljudi. Poslije upisa na Medicinski fakultet u Zagrebu, ubrzo postaje jedan od najaktivnijih studenata u naprednom studentskom pokretu na Zagrebačkom sveučilištu. Kao i brat Rade, student tehnike, kroz taj pokret sagledava da je najveća opasnost.

za čovječanstvo, kao i za naše narode i radničku klasu — fašizam koji se u to vrijeme širio Evropom i ugrožavao mir, slobodu i napredak. Pobjeda fašizma u Španiji, uz pomoć Hitlera i Musolinija, bila je jasan znak da se tu neće stati. Odmah zatim dolazi aneksija Austrije i okupacija Cehoslovačke. Poslije toga se išlo filmskom brzinom. Dolazi do okupacije i Jugoslavije, aprila 1941. godine.

Rade i Dragica odmah dolaze u svoje rodno mjesto, povezuju se sa članovima KPJ, stvaraju i povezuju partijske organizacije. Zajednički rade na pripremi ustanka. Dragica, već poznati aktivista iz Zagreba, dobija zadatak da održava vezu OK KPH za Karlovac sa KK u Vrginmostu i Petrovom gorom. Izabira Sjeničak kao najpogodniji rejon za vezu sa Karlovcem i Zagrebom. Ujedno pomaže odredu »Štipan« i »Sjeničak« u povezivanju sa ostalim ustanničkim snagama.

Za vrijeme velike ofanzive na sjeverni dio Korduna, decembra 1941. i januara 1942, paljenja sela i zvjerstava ustaša nad golorukim narodom, Dragica neumorno radi na organizovanju zbjegovia i povlačenju naroda preko pruge u Petrovu goru. U tim zbjegovima i kolonama ima dosta bolesnih, ranjenih i iznemoglih. Dragica primjenjuje svoje znanje iz medicine i organizacije, previja, daje lijekove, savjetuje, organizuje preventivu.

Dolaskom u Petrovu goru postaje referent saniteta III podrejona, ali ne prestaje da djeluje i kao partijsko-politički radnik. Sa velikim žarom i puno ljubavi obavlja obadrije dužnosti.

Ali, Pavelić uz pomoć Nijemaca i Italijana ne odustaje od plana da uništi srpski narod oko Petrove gore i njegove partizane. U martu mjesecu potiskuje ih u Petrovu goru i zatvara обруč sa sjevera, zapada i istoka, zauzima i utvrđuje glavni vrh Petrove gore Petrovac. To je ugrozilo velike zbjegove naroda i partizani preduzimaju mjere za proboj.

Dragica Bulat, tada već narodni ljekar, veliki humanista i borac, smatra da treba djelovati i spriječiti tragediju, izbjeći masakr naroda koji su ustaše pripremale u Petrovoj gori. Zajedno sa komandantom bataljona Jovicom Lončarom i komandrom čete Ilijom Gvozdićem, kao i grupom boraca, odlazi 30. marta 1942. godine u izviđanje u cilju pronalaska najboljeg mjesta u rasporu neprijatelja kako bi se što prije probio обруč i oslobodio narod. Pri tome Dragica nailazi na ustašku patrolu koja je postavila zasjedu. Dragica brzo reaguje, ubija iz pištolja jednog ustašu, ali je drugi pogađa u grudi, a potom bježi. Nastala je dramatična borba za život Dragice Bulat. Odmah su je odnijeli u Pernu Ilija Gvozdić, Slavko Markon, Đorđe Miličević, Ljuban Radanović. Međutim, ubrzo po dolasku je preminula. Teško ranjena Dragica je bila svjesna da neće preživjeti, ali nije pokazivala nikakve znakove panike i nervoze. Pjevala je »Internacionalu« dok je imala snage i hrabrila drugove da istraju u borbi. Na oproštaju ostavila je poruku: »Kad gine cvijet naroda Korduna, mogu i ja izgubiti svoj mladi život«.

U 20-oj godini ugasio se život drage i hrabre djevojke i krasnog komunista u borbi za bolji život radnika i seljaka te slobodu naših naroda. Dragica je do kraja svog kratkotrajnog života čitavu sebe posvetila borbi za bolje danas i sutra radnog čovjeka i seljaka. Veliki žar komunističkog humanista koji je ispoljila još u Sisku, Zagrebu, u rodnom Vrginmostu i Kordunu nedvojbeno svjedoči o nesebičnosti i požrtvovnosti za opću stvar. Tako je bilo i na dan smrti. Uoči tragičnog juriša naših roguljaša i Trećeg bataljona na Petrovac, javljajući se dobrovoljno za izviđanje, upravo je željela da spriječi tu tragediju izborom najpogodnijeg mjesta za proboj. Ali, sudbina je htjela da pogine

prije nego što je pronašla to mjesto. Svjesno je sebe žrtvovala da bi pomogla drugima, da bi ih upozorila da ne krenu nepromišljeno.

Kao i mnogo puta ranije, Dragica je i tu ispoljila nesebičnu hrabrost i spremnost da se žrtvuje za svoj narod koji je u zbjegu, poslije jednomjesečnog proгона sa svojih ognjišta, iščekivao spasonosnu vijest o proboju. Dragica je duboko saosjećala sa patnjama progonjenog naroda, koji ničim nije dao povoda za takav postupak okupatora i kvistinga. Zato je hitala da mu što prije pomogne.

Taj čisti i svijetli lik djevojke, borca za slobodu i pravdu naroda, ostaje kao nezaobilazni primjer mladim pokoljenjima kako treba voljeti svoj narod, pravdu i slobodu. Omladina i narod Korduna sačuvaće trajnu uspomenu na njen lik. Brat Rade, sestre Anka i Seka mogu biti zaista ponosni što su imali takvu sestru.

Dušan Pekić

MILADIN CIMESA

Miladin Cimeša, sin Stevana i majke Ane, rođen je 1905. godine u Svinjici, općina Krstinja, kotar Vojnić, Srbin. Odrastao je u siromašnoj kući kordunaškog seljaka. Osnovnu školu završio je u Širokoj Rijeci. Odmalena morao je raditi teške poljoprivredne poslove. Težak je bio život na Cimeškom brdu (Cicelja). U stvari Cimeško brdo je malo naselje ispod Petrove gore. Zemlja je mahom puna kremenastog kamena u kojoj gotovo ništa ne može da rodi. Miladin je bio vrijedan i pošten čovjek. Priroda ga je nadarila lijepim muškim izgledom.

Miladina je kapitulacija vojske stare Jugoslavije zatekla daleko od Korduna. Rastao se s vojskom u kojoj je položio vojničku zakletvu da će se vjerno i hrabro boriti za svoju zemlju i narod. Na žalost, zbog izdaje nije mu se pružila prilika, ali s puškom se nije htio rastati. Kod njega se probudio tradicionalni osjećaj vojnika Krajišnika iz Vojne krajine da živi, a ako mora da pogine, neka gine s oružjem kako to dolikuje junaku. Sjetio se krajiške uzrečice »S puškom nekako, a bez nje nikako«. Znao je Miladin da je Maček organizirao razoružanje vojnika stare Jugoslavije. Vješto je savladao zamke Mačekove zaštite i jednog dana se pojavio na svome Cimeškom brdu s novom karabinkom i vojničkom uniformom. Brzo se pročulo da je Miladin došao i da je naoružan. Narodu je odmah bilo lakše, sigurnije se osjećao. Svi su znali da je Miladin, kad je ostao i dalje pod oružjem nakon kapitulacije i raspada armije Kraljevine Jugoslavije, spreman da se bori protiv ustaša i njihovog narsrtaja na život i imovinu nevinog naroda.

Tako je i bilo. Nije se narod prevario. Na dan ustanka 29. 7. 1941. Miladin je bio među prvima u stroju. Pojavio se s vojničkom uniformom i naoružan. Ustanički front bio je od Celapova do Madžareva mosta. Pored Mihajla Zdjelara i Miladin je imao karabin, tako da je na dijelu fronta na kome su se oni nalazili bio samo još jedan karabin u Mile Savića. Mihajlo Zdjelar, Miladin Cimeša i Mile Savić stali su jedan pored drugoga. Pravi vojnici, što se kaže »od glave do pete«. Mihajlo je među njima bio najmlađi. Imao je svega 23 godine. Miladinu je bilo 36 godina, a Savić također oko 36 godina. Narod ih je

radosno posmatrao i poluglasno se govorčalo: »Bože što su lijepi, ne bojimo se mi ustaša i domobrana dok je njih«. Čekati nije trebalo dugo. Iz Velike Kladuše nastupale su ustaške i domobranske bojne spremne na uništenje srpskog naroda i njegove imovine. Pojaviše se i tri aviona koji su nisko letjeli da se granje ispod njih savijalo iznad glava ustanika. Ustanici nisu mogli održati front. Morali su ga napustiti i povući se u Petrovu goru. Ustaše su se prvi put susreli s organiziranim otporom. Poginuo je jedan ustaša, a nekoliko ih je ranjeno na zapadnom dijelu fronte. Svi ustanici nisu se razišli. Ostalo ih je sedam s Miladinom i povukli su se iznad Miladinove kuće pod Petrovu goru. Tu prvu borbenu jedinicu, sačinjavalo je osam hrabrih ljudi, među kojima su bili: Miladin Cimesa, Mihajlo Zdjelar, Dušan Vergaš, Markić Carević, Milan Krnjeta, Mile Savić, Grujica Carević i Miloš Basara. Na žalost, danas od njih ni jedan nije na životu. Većina ih je poginula u ratu. Rat su preživjeli Mihajlo Zdjelar, Milan Krnjeta i Mile Savić. Oni su umrli poslije rata.

Za komandira jednoglasno su izabrali komunistu Dušana Vergaša. Tako je 29.7. 1941. osnovan Partizanski odred »Široka Rijeka«. Dušan Vergaš biran je za komandira ne samo zato što je jedini bio član KPJ, već zbog njegove poznate hrabrosti. Kuća Miladinova postala je zborna mjesto svih onih koji su bili spremni za borbu. Miladinove sestre Stana i Mila bile su prve kuharice odreda., Kako se odred stalno povećavao, to se morao premjestiti na drugo mjesto. Izbor je pao na praznu lugarsku kuću u Đakovića potoku, nazvanu »Lugarnica«. Ona je povučena u šumu i bila je pogodan objekt po veličini i lokaciji za smještaj odreda. Preseljenjem u »Lugarnicu« došao je prof. Stanko Trkulja, komunist, za prvog političkog komesara odreda.

Miladin je u odredu bio zadužen za obavještajni rad. Poznao je široki krug ljudi i bio je veoma dobar za prikupljanje povjerljivih podataka.

Oslobađanjem Velike Kladuše početkom 1942. godine Miladin je bio zamjenik komandanta u komandi mjesta. Tu na žalost nastaje i njegova velika nevolja. Muška slabost bila je jača od njega. Zaljubio se u sestru najvećeg ustaškog koljača u Velikoj Kladuši Jozu Šučurevića. Zbog te i takve veze pao je u partizansko-političku nemilost. U mnogome toj nemilosti doprinio je Tomo Štrukelj, obavještajni oficir. U pitanju je bila ljubomora koja je bila snažnija nego partizansko drugarstvo i osobno prijateljstvo između Miladina i Tome. Toliko se išlo daleko i neprincipijelno prenosili glasovi »možda Miladin ima vezu preko Marije s njezinim bratom Jozom«. Jozo je svojim rukama zaklao Marijinog muža, Srbina što je Marija saznala kad je sve bilo kasno. Bez obzira na Miladinove zasluge i odanost pokretu bio je degradiran.

Preko propusta u ono vrijeme se nije moglo preći. U sličnim slučajevima mnogi su ostali bez glave, ali na njega nije dignuta partizanska ruka. U ono vrijeme sve je onako moralo biti. Strogoća ponašanja u partizanskim i partijskim redovima bila je neminovna. Miladin je lišen položaja i upućen u operativne jedinice kao borac. U borbama se posebno isticao kao hrabar i vješt borac. Kaznu je shvatio kao opravdanu mjeru. Ratna nesreća je htjela i Miladin je kao borac poginuo u Zumberku. Očevici i njegovi drugovi koji su s njim bili u istoj borbi, kao što je Janko Cimeša, kažu da je ostao posljednji na položaju i uzalud su mu drugovi savjetovali da se povuče. Ostao je na položaju sve do junačke smrti. Mnogima su se javile suze kad su saznali da Miladina više nema među živima.

Mr Đuro Sremac

MILE CIMESA VUŠTAR
POLITIČKI KOMESAR BATALJONA

Rođen je 1913. godine u selu Perjasica u siromašnoj seoskoj porodici Petra i Sofije. Kad je navršio 14 godina života, otac ga uputio preko »Privrednika« u zanat, koji je završio kod krojačkog obrtnika u Subotici. Ovaj ga ostavio da radi u njegovoj radionici do jeseni 1933. godine. Tada je dotični obrtnik zapao u krizu i morao otpustiti svu trojicu radnika. Pošto ne uspijeva naći drugo zaposlenje, Mile se vraća kući, u Perjasicu.

U proljeće 1934. godine Mile odlazi u Sloveniju na sezonske poslove i zapošljava se na gradnji ceste gdje ostaje do pred samu zimu, pa se opet vraća u Perjasicu. I tako se to ponavlja sve do jeseni 1939. godine. U jesen 1934. ili u proljeće 1935. dobiva poziv za vojsku na koji se ne odaziva iz revolta što je bez stalnog zaposlenja u svojoj struci. Oglušuje se i na slijedeći poziv pa za njime tragaju žandari, ali im izmiče. Kasnije od njega dižu ruke, pa tako nije ni služio vojni rok.

U Sloveniji susreće zaposlene rudare sa kojima počinje drugovati jer su mu bili dragi zbog čvrstog i odlučnog nastupanja u traženju povišenja zarada, većim pravima radnika i većim nacionalnim slobodama. Mile se oduševio revolucionarnim gibanjima među radništvom o čemu bi zimi mnogo pričao svojim zemljacima u Perjasici i tako širio među njima revolucionarne ideje. Vjerovatno je to utjecalo i kada se odlučivalo o njegovom prijemu u članstvo KP, kasne jeseni 1939. godine. Iako kasnije nije odlazio u Sloveniju na rad, on je ostao u stalnoj vezi sa slovenskim rudarima. Neki su mu poslali nekoliko brošurica koje je davao: drugima da čitaju.

U drugoj polovini 1940. godine Mile sve manje priča o revolucionarnim gibanjima u Jugoslaviji, a sve više o opasnosti koja zemlji prijete od fašizma (posebno Hitlerove Njemačke) zalažući se za obranu zemlje. U proljeće 1941. godine otvoreno govori kako bi trebalo dobrovoljno ići na granicu i s oružjem u ruci braniti zemlju.

Okupacija Jugoslavije bez ozbiljnijeg otpora agresoru i izdaja u vojsci i vladi ne iznenađuju Milu. Uspostavu tzv. NDH javno tumači kao obmanu hrvatskog naroda. Divljanja i zločini ustaša nakon poznatog pokolja Srba u Hrvatskom Blagaju zbunjuju ga, jer se tome nije nadao. Kada je narod iza toga zahvatila ozbiljna panika, Mile je stalno u pokretu po selima smirujući ljude i nagovarajući ih da se danju i noću obezbjeđuju stražama iz pravaca otkuda je prijetila opasnost. Ovaj će njegov savjet kao i sugestije drugih članova Partije biti od velike koristi ljudima u srpskim selima perjasičke općine.

U toku priprema za ustanak opet je Mile na nogama i ohrabruje ljude. Ne govori kako treba poći u borbu protiv ustaša, već onako neodređeno kaže: »Cuo sam da se narod Bosne digao na ustanak protiv okupatora i ustaša i da vodi borbu sa njima«. Ili: »Priča se kako su se seljaci oko Petrove gore povukli u šumu da ih ustaše ne pohvataju kao one na Veljunu, a kada je grupica ustaša pošla u neko selo seljaci su im oteli oružje i pobili ih«.

Tako je Mile obavljao pripreme ljudi za ustanak, i ispitivao raspoloženje za borbu protiv okupatora i ustaša. Tragao je i za skrivenim oružjem. Stigao je na vrijeme na zakazano zborni mjesto ustanka, noću 30/31. augusta 1941. godine, iz čijeg stroja sve do pogibije nije izlazio.

Prvih dana, kao pripadnik PO »Perjasica«, disciplinirano i savjesno obavlja svoj dio posla. Kada se odred našao u određenoj krizi, objeručke je stao na

stranu komandira odreda da se odred ne bi rasturio. Ispoljavao je hrabrost i odlučnost u borbi. Sve je to bilo presudno da postane sekretar ćelije KP u odredu (kada se ova uloga odvojila od dužnosti komesara odreda, početkom oktobra 1941. godine). Dužnost sekretara ćelije obavljao je do početka februara 1942. godine, kada je postavljen za komesara 1. čete 1. bataljona (Perjasičkog).

Kada je grupa boraca (njih šestorica) iz PO »Kuzma-Poloj«, pljačkaša, po srpskim selima počela batinati ljude, Mile je bio ogorčen na njih, a kada su ovi ubili dvoje ljudi, on se na sastanku ćelije zalagao za najstrože kažnjavanje. Tada je izabran, uz još dvojicu članova KP, u partizanski sud koji je šestoricu suboraca, kriminalaca i ubica, osudio na kaznu smrti. Kazna je izvršena 14. oktobra 1941. godine. Poslije opredjeljenja suda za kaznu smrti Mile je noću održao sastanak ćelije i upoznao članove sa odlukom suda te tražio njihovo mišljenje. Budući su svi javno prihvatili odluku suda, Mile je kasnije znao kazati: »Tako je Partija odlučila«.

Kao komesar 1. čete 1. bataljona 2. KPO-a na dan formiranja 5. kordunaške brigade sa cijelom četom ulazi u sastav 2. bataljona 5. brigade. Bilo je to 16 septembra 1942. godine, 3. decembra 1942. postavljen je za komesara 2. bataljona 5. brigade. Tu je dužnost obavljao do pogibije, 30. aprila 1943. godine, u borbama koje je vodila 5. brigada oko Gospića.

Mile je bio poznat kao miran, tih i nenametljiv čovjek. Savjesno i disciplinirano izvršavao je svoj dio posla. Hrabro je išao u borbu i tukao neprijatelja, a kod povlačenja nije se žurio da ne ispadne plašljivac. Strogo je pazio da ničim, ama baš ničim, ne osramoti lik člana KP. Za njega je bila svetinja direktiva Partije i partijska disciplina. Nije se razmetao riječima pa je ponekad djelovao više kao komandir nego kao komesar. Bio je to njegov stil rada. Sa borcima je bio uvijek veliki prijatelj i drug u nevolji. Svakog je nastojao razumjeti (pa i one »jogunaste«) i trudio se što više utjecati da u odred, četi i bataljonu vlada istinsko partizansko drugarstvo. Posebno je mnogo polagao pažnje jačanju bratstva i jedinstva među borcima. Uostalom, bio je komesar 2. bataljona 5. kordunaške udarne brigade.

Nikola D. Cimesa

ŽARKO CUIĆ, ORGANIZATOR KPJ-e I PRVI SEKRETAR
KOTARSKOG KOMITETA KPH VOJNIĆ

Rođen je u Brinju. Završio učiteljsku školu i službovao u Vojniću. On je 1937. godine osnovao prvu partijsku ćeliju na području kotara Vojnić koja je imala pet članova KPJ-e. Brižnim i sistematskim radom Žarko je u toku 1938. godine formirao pet, 1939 osam, a 1940. godine četiri partijske ćelije na području kotara Vojnić. Juna 1940. godine, na osnivačkoj konferenciji u Klokoču, Žarko je izabran za sekretara KK KPH Vojnić. Zbog nekih nesuglasica među članovima KK, 6. januara 1941. za sekretara je izabran Milutin Košarić, ali već u aprilu OK KPH Karlovac ponovo za sekretara Kotarskog komiteta KPH Vojnić postavlja Žarka Cuića. On je shvatio vrijeme i karakter ustaškog režima i povukao se iz Vojnića na područje Crne Lokve od kuda je u proljeće 1941. godine rukovodio pripremama za oružani ustanak. U Kuplenskom, 5. juna Žarko je or-

ganizirao sastanak komunista sela Kuplensko, Trupinjak, Svinjaricu i Burić kojem je prisustvovao isekretar OK KPH Karlovac Ivo Marinković.

Na savjetovanju u Abezu 19. jula, komuniste kotara Vojnić zastupali su Žarko Cuić i Canica Opačić. Već 29. jula Žarko je formirao Partizanski odred Crna Lokva. Zbog neosnovane sumnje, vezane za nestanak člana Kotarskog komiteta, učitelja Ivana Furlana¹ OK KPH Karlovac je tražio razlog za kažnjavanje Žarka Cuića.

U to vrijeme partizanski odred Crna Lokva čiji je Žarko komesar, zarobio je ustašu Stjepana Augustinovića² (Zarkov školski drug) i pustio. Bio je to povod za isključenje iz partije. On je u svom dnevniku 20. septembra zabilježio: »U Crnoj Lokvi osuđen ukorom radi grupaštva i neizvršavanja naređenja.«^{1*} Žarko je već 21. septembra upućen u 3. kordunaški bataljon. OK KPH Karlovac je 6. oktobra pisao Komandi NOP odreda Korduna i Banije: »Okružno operativno rukovodstvo, na svojoj sjednici od 30. IX o. g. donijelo je odluke: »1. OK se nije složio sa kaznom izrečenom Č. Z.⁴ On ih je izbacio iz Partije zbog toga što su se pogađali i međusobno amnestirali sa kulacima i ustašama da se neće napadati, što su oslobodili Augustinovića, što su sabotirali širenje nacionalno — oslobodilačkog pokreta.«⁵

1 Zaredali su masovni ustaški zločini. Dezertirao je bojeći se srpskih ustaničkih masa i revanšizma. OK je sumnjao na Žarka i njegovu okolinu da su likvidirali Hrvata, Ivana Furlana.

2 Kasnije, istaknuti ustaša i zločinac u Karlovcu.

3 Fotokopija dnevnika kod autora.

4 Radi se o Žarku Cuiću i Iliji Žegarcu

5 Isto kao 3.

Radilo se, u stvari, o neslozi u ustaničkom punktu Crne Lokve, nestanku učitelja i člana KK KPH Vojnić Ivana Furlana i puštanju ustaše Stjepana Augustinovića.

Žarko je 9. oktobra zapisao: »Gledam popaljeno Cuić Selo i neprestano mi se nameću misli na Rakovačku bunu, kojoj je komandant bio Rade Cuić. Na Cuić brdu se javila hrvatska zastava za slobodu Hrvatske protiv Švabe i Mađara. A šta je učinio plaćenik Pavelić. U ime Svapskog, mađarskog i talijanskog fašizma, on pali ova sela iz kojih su potekli vođe i borci za slobodu i Hrvatsku. Moram se ovdje sjetiti A. Cesarea, koga su ustaški banditi strijeljali a koji je jedini ocjenio pravilno značaj i smisao Rakovice«. ⁸

Žarko je u svom dnevniku, za svoju političku diskvalifikaciju optuživao i svoju okolinu, posebno: Iliju Zegarca, Đorđa Momčilovića i Canicu Opačić. On je 24. oktobra zapisao: »Nejasno mi je i to kako je Canica postao moj sudija«. ⁷ Žarko 25. oktobra piše: »Pregledao biblioteku. Izabrao neke knjige. Čitam biografije. Mislim na ženu ⁸, i na slučaj Furlana«, a 29. oktobra: »Saopćio mi je komandant ⁹ da sam isključen iz partije.« ¹⁰

Na užem vojnom sastanku 30. oktobra Žarku je ponuđena dužnost komesara čete u 3. bataljonu, što on nije prihvatio s obrazloženjem da nije član KPJ-e. Narednog dana je zapisao: »drugu Ivi sam kazao, da meni ne ide u glavu, da sam isključen u ovakvoj situaciji gdje sam potreban partiji za izgradnju novih članova«. ¹¹

Žarko je bio veliki zaljubljenik svoje komunističke partije. On će poslije vijesti o isključenju živjeti samo 17 dana. Poginuo je noću 13/14. novembra pri napadu na talijansko uporište u Plavča Dragi. Noseći mrtvog Žarka poginuo je i Stjepan Milašinčić — Siljo ¹²

Žarko Cuić je žrtva niza okolnosti koje su se manifestirale u njegovoj okolini, od sudbine brojnih intelektualaca u ratu, krivih sumnji, ljudske zavisti i pretjeranih ambicija pojedinaca koji su ga okruživali. Okružni komitet KPH Karlovac je posthumno donio odluku da se Žarko Cuić ponovo primi u članstvo KP Jugoslavije. Njegovo ime nosi Osnovna škola u Vojniću, ispred koje je i bista ovog istaknutog komunista i revolucionara.

Mile mr Dakić

6 isto.

7 Isto.

8 MIRA Cuić, rođena **Orešković**. **O držanju na policiji vidi Zbornik NOR-a**, TOM V, knj. 2. str. 276.

9 Srećko Manola.

10 Isključio ga **OK KPH Karlovac**.

11 Isto kao 7.

12 Narodni heroj.

MILOŠ ĆURČIJA LOŠO OSTAO MRTAV NA DOMAKU PETROVE GORE

Iako je poginuo, ne dočekavši ni godinu ratovanja (7. juna 1942), mladi kordunaški seljak ostavio je među borcima sliku hrabrijeg od mnogih, svjesnijeg od dijela onih koji su svršili škole, spremnijeg na žrtvu od gustih redova drugova i prijatelja u četi i bataljonu. Još nešto. On je od dana prvih fašističkih, ustaških pogroma pa do časa pogibije, u nekoliko mjeseci pripadanja oružanoj borbi, doznao komunistički toliko da mu je sve bitno bilo jasno. On se opredijelio i bio spreman ići do kraja. U revoluciju je ušao i ona ga je podizala.

U krugu sela i zaselaka Ćurčija, gdje su u tri kuće živjeli njegovi preci, rodio se 1915. Miloš Ćurčija Lošo. Tamo su živjeli i nisu dali »na sebe«, ali primjerno ponosno, siromašno, tako da nitko od njih nije mogao siromašnije živjeti. Miloševi preci — tri brata: Josif, Janko i Marko rano se podij eliše. Mi-

loš je sin Janka. Imao je brata Simu koji je umro od tuberkuloze, kao još neka djeca s ovog čagra Ćurčija.

Ćurčije su bili bistri, rječiti i otesiti. Kao da su nešto neprestano branili i od nekoga se štitili. Stari su bili nepismeni, iako je škola bila nedaleko od zaseoka. Posuđivali su žito i uvijek ga vraćali. Stari su sebi krojili robu, nosili »domaćec« hlače od sukna, čarape, kapu i aljinu od jednake vune. Šubara im je uvijek bila nataknuta na jedno oko. Braća ponekad nisu međusobno razgovarala, ali kad ih je netko napao izvukao je deblji kraj.

Miloš je dočeka doba škole vrteći se oko kuće za ovcama. Završio je četiri razreda. Nikud više nije mogao te se pridružuje ostalim članovima porodice i radi poljske poslove. Bio je bljedunjav, gotovo proziran, ali naočit, žilav, lijepih, inteligentnih crta lica. Kad mu je bilo 15 godina, pošao je naveliko na nadnice kod obližnjih posjednika koji su prema njemu izgledali imućni. Nešto od kuće, nešto od zarade, Miloš je bio najljepše obučen od svih seoskih momaka. Iz najvećeg seoskog blata na cestu je izlazio nalaštenih cipela. Bio je svjestan da je marljiviji i uredniji od drugih. Šutio je, ne govoreći ni ono što je dobro osjećao i razumio. Kad se umiješao u razgovor, bio je pomalo žustar kao njegovi stari, spreman da odbije od sebe i drugoga i ružnu riječ, a pogotovo drugo zlo. Marljivo je i mnogo radio sve do odlaska u vojsku na odsluženje kadrovskog roka. Nakon povratka oženio se djevojkom čiji je brat (Pajo Tomašević) bio komunist. Nastavio je nadničenje u Krnjaku kod obitelji Rogić i Grijaković. Kroz to vrijeme dolazi pod utjecaj naprednih studenata i đaka, posebno Nenada Drakulića (Brace) koji je bio rođak i gost obitelji Rogić.

U razdoblju od 1938. do početka rata 1941. godine, Miloš radi kao nadničar na trasiranju željezničke pruge Karlovac — Bihać. Ovdje dolazi u još življi kontakt s radnicima i radničom organizacijom. Na prijedlog štrajkaškog odbora on izostaje s posla. To je bio već velik korak, jer je pritisak uprave gradilišta

sa žandarima bio žestok, a sirotinji kao što je bila Miloševa porodica nije bilo lako izgubiti zaradu.

Zaratio se. Miloš nije pao u zarobljeništvo, a pokolj što su ga izvršile ustaše u Krnjaku Miloš je s dijelom ostalih suseljana sretno izbjegao.

Bili su to časovi konačne odluke mladog i hrabrog Miloša Ćurčije. Iako je u velikom siromaštvu imao porodicu s dvoje ženske djece, nekoliko dana poslije zločina u Ivanović jarku odlazi da se priključi tada najborbenijem odredu »Debela kosa. Doživljava razočarenje. Nisu ga primili jer nije imao oružja. Bilo je tu još nešto. U odredu »Debela kosa« okupili su se prvih dana najbolji komunisti. Pravi crveni odred, koji je čak »pogriješio« i pretjerao, istakavši na ulazu u logor čistu crvenu zastavu sa srpom i čekićem, pjevajući radničke i proleterske pjesme.

Lošo se učinio svima suviše sirov i »nepolitičan«, a možda je netko rekao i to da teško sluša, da je iz Ćurčija, a osim toga nema oružja. Miloš, onakav kakav je, neće nego baš u ovaj odred. Dopao mu se po svemu: po akcijama, po disciplini, po drugarstvu, čvrsta, nova vojska, onakva o kakvoj je slušao samo priče. Pokušao je za nekoliko dana opet. Treći put, pričao je, primiše ga. Doživio je tu nešto novo — bratstvo naših naroda i vjeru u budućnost.

Od prvih dana Miloš je bio jedan od najboljih, najhrabrijih, ali što je najvažnije, najtrezvenijih, odmjerenih mladih ljudi toga odreda. Za mjesec dana postao je kandidat za člana Partije, a ubrzo i član. Ponudio se da bude mitraljezac. Nakon prvih akcija, u kojima se istakao hrabrošću, dade mu da bude desetar. To u odredu izabranih nije bila mala stvar. Bilo je to, pričao je, najveće priznanje koje ga je ispunjavalo ponosom. Na partijskom sastanku u odredu »Debela kosa« pohvaljen je ne samo zato što je lično neustrašiv, inicijativan i vješt, već zbog toga što čuva borce, mladiće koje je zanos revolucije i nosio previše naprijed.

Miloš je u januaru 1942. godine pri oslobađanju Vojnića lakše ranjen. Vratio se u jedinicu sa zavijenom nogom. Februara 1942. postavljen je za vodnika

3. voda 2. čete 1. bataljona 1. KPO. Borci su ga dobro prihvatili. Lošo je komandovao, podučavao, savjetovao i podizao moral i samodisciplinu. Došle su nove akcije, zasjede na cestama, odbijanje ustaških napada na oslobođeni teritorij. Miloš je u njima naglo rastao kao komandir i komunista. Trebalo je čuti njegove diskusije na partijskim sastancima. S malo riječi pogađao je ono što je dobro i najbolje. Posebno je uvijek započinjao razgovor o tome kako da se borci bolje naoružaju, predlažući nove akcije, kako da se bolje obuku, bolje hrane, kako da više pomognu narodu u nevolji. Sjećam se, posebno je opominjao vodnog ekonomu da bude s malo zadovoljan kad od naroda traži hranu, jer narod je siromašan, opljačkan i dobrovoljno otkida od usta. Prema špekulantima i onima koji su izbjegavali borbu i obaveze bio je nemilosrdan. Bilo je govora da će ići na oficirski kurs.

Sedmog juna 1942. godine bio je organiziran napad na tadašnje neprijateljsko uporište Topusko. Miloševa četa, u kojoj je on bio komandir voda, bila je na osiguranju prema Glini u selu Gređani.

Čvrsto je držan taj položaj do jednog fatalnog časa. Glavni dio naših jedinica nije uspio u napadu na Topusko i komanda operacije je odredila povlačenje. Ceti na osiguranju bio je poslan kurir, ali se dogodilo ono što se mnogo puta dogodilo u partizanskom ratu. Kurir prije nego što je stigao gine. Komandir Jovica Tomašević, hrabar starješina, nije se htio povući bez naređenja. Ceta se našla u okruženju.

Vod Miloša Ćurčije bio je određen za zaštitnicu čete u izvlačenju. Izvrša-

vajući zadatak Miloš je i vod podijelio na dva dijela, naredivši da se tako probijaju iz obruča. U streljačkom je stroju prvi, koseći šmajserom, pokušavajući i da bombama prokrči put. Borci su i ovaj put išli za njim. Vjerovali su u njegovu vještinu, hrabrost i iskustvo. U času kada je izgled na uspjeh bio ostvaren, pogođen je snopom neprijateljskih metaka. Borci su nastavili proboj i uspjeli. Miloš je ostao mrtav na domaku Petrove gore.

Dr Stevo Tomić

NARODNI HEROJ BOŽIDAR DAKIĆ

Rođen je 3. januara 1909. u selu Klipino Brdo, kod Vojnića, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Kao dječak živio je s majkom i ujakovom porodicom. Mali Božidar je rano upoznao svu težinu bijednog seljačkog života. Njegov dan je bio ispunjen čuvanjem ujakove stoke. Zbog toga nije mogao završiti više od tri razreda osnovne škole. Sa četrnaest godina majka ga je uspješno poslala na izučavanje pekarskog zanata u Vojnić. Po završetku zanata Božidar je najprije radio u Krnjaku, Slunju, a zatim u Karlovcu.

U vremenu od 1926. do 1934. radio je u raznim pekarskim radionicama, ali uvijek kratko, jer su ga poslodavci otpuštali zbog njegovih zahtjeva za poboljšanje života radnika. U osamnaestoj godini postao je član URS-ovih sindikata; zapažen je među pekarskim i kožarskim radnicima Karlovca. Neko

vrijeme radi i u Dugoj Resi, gdje se ističe u organizaciji štrajkova. Revolucionarni rad nastavlja i za vrijeme služenja vojnog roka. Uspijeva pobuniti pekarsku četvu u pekarskointendantskom skladištu.

Nakon odsluženja vojnog roka Dakić učestvuje u raznim akcijama u Karlovcu. On je organizator velikog broja štrajkova pekarskih, kožarskih i drugih radnika. Godine 1934. postao je član KPJ. Zbog njegove aktivnosti policija ga hapsi i nakon trideset dana zatvora protjeruje iz Karlovca sa zabranom povratka u grad. Božidara ponovo hapse u njegovom selu Klipino Brdo i zatvaraju u Vukmaniću. Nakon 60 dana pušten je na slobodu, ali revolucionar ni tada ne miruje.

On ubrzo organizira štrajk radnika na željezničkoj stanici Vojnić, te štrajk kožarskih radnika u Karlovcu, koji traje 5 dana. I po drugi put je protjeran iz Karlovca. Sada odlazi u Zagreb. Kako nije mogao naći posao u svojoj struci, zaposlio se kao zidarski radnik. Dakić nastavlja i ovdje svoju političku aktivnost u sindikatu. I onda kad ga majka savjetuje da se kani štrajkova, on joj odgovara : »Za stvar radnika glavu, život ću dati.«

Brzo zapažen, vlasti ga 1936. proganjaju iz Zagreba. Bez zaposlenja, Božidar

živi bijedno, tražeći posao u Vinkovcima, Sarajevu i Beogradu, ali ga nigdje ne primaju.

Cim je jula 1936. izbio građanski rat u Španiji Božidar odlazi da se tamo bori protiv fašizma. U redovima internacionalnih brigada borio se na raznim bojištima Španije. Poslije poraza španske republike našao se u koncentracionom logoru u Francuskoj i u Njemačkoj u logoru »Meusen«. Ima nekoliko sačuvanih dopisnih karata koje je iz logora uputio majci. On ni u logoru ne miruje. Pita majku za svog druga Josipa Kraša i druge poznate revolucionare. Pored svih prepreka u hitlerovskoj Njemačkoj, Dakić uspijeva 1941. doći u svoju porobljenu domovinu. Tu se odmah aktivno uključuje u pripreme ustanka protiv okupatora i njegovih slugu. Po zadatku Partije ostaje u okupiranom Zagrebu. Kao član a potom i sekretar Mjesnog komiteta KPH za Zagreb, Dakić je organizator velikog broja ilegalnih diverzantskih akcija u gradu. Zagreb i njegove ulice još od ranije dobro je poznao ovaj iskusni revolucionar. To mu je omogućavalo da i pored strašnog ustaškog terora izvede nekoliko zapazanih sabotaža i diverzija. Na izvršenju takvog jednog ilegalnog zadatka Dakić je 9. novembra 1941. godine uhapšen u Ilici, u Zagrebu.

U ustaškoj policiji Božidar je prilikom pretresa potegao revolver i ubio jednog ustašu a dvojicu ranio. Pokušao je da pobjegne: no nije uspio. Podvrgnut je strahovitom mučenju. Ali ni sva ustaška svirepost nije pokolebala prekaljenog revolucionara. Dakić ništa nije rekao. Nikoga nije odao. Čak ni svoje ime. Ubijen je u Maksimiru novembra 1941. Ustaše su tek kasnije pomoću daktiloskopije saznale njegovo ime.

Njegova junačka smrt već u prvim danima žestokog ustaškog terora bila je podsticaj za još odlučniju borbu.

Za narodnog heroja proglašen je 27. aprila 1946. godine.

Dr Đuro Zatezalo

NARODNI HEROJ MILISAV MARKA DAKIĆ

Roden je 13. septembra 1913. godine u selu Klipino Brdo, kod Vojnića, Hrvatska. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Nakon završetka osnovne škole otac je i pored teškog ekonomskog stanja poslao svog sina, odličnog učenika u gimnaziju u Karlovcu. Završivši četiri razreda gimnazije Milisav se vratio u svoje selo, jer mu otac više nije imao sredstava za daljnje školovanje. Bavio se zemljoradnjom. Nakon odsluženja vojnog roka ponovo je u svom selu, gdje osniva potrošačku zadrugu, sa ciljem da svoje selo oslobodi od trgovaca zelenaša. Na njegovo političko opredjeljenje presudan je uticaj imao njegov brat od tetke Božidar Dakić, narodni heroj. Milisav je 1937. izabran za predsjednika općine. Na toj dužnosti stekao je simpatije i povjerenje naroda.

Godine 1940. postao je član KPJ. U prvim danima okupacije Dakić je jedan od organizatora ustanka u svom kraju. U septembru on je već zapažen kao snalažljiv i hrabar borac, tako da je krajem 1941. postao komandir čete. Posebno se istakao kao komandir 2. čete 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda 1942, onda kada je 730 partizana i više od 10 000 žena, djece i staraca bilo stegnuto u trostrukom ustaško-domobranskom obruču u Petrovoj gori. Komandir čete, Milisav, uspio je sa svojom četom izvršiti proboj ustaškog obruča na Biljegu u pravcu Vojnić kolodvora, zarobiti 20 ustaša i žandara; zaplijenio je 20 pušaka i 3 puškomitraljeza i uz male gubitke uspješno izvukao jedinicu iz obruča. Već 2. jula 1942. postavljen je za komandanta 3. bataljona Prvog KPO.

Kada je 8. jula 1942. formirana 1. brigada u Hrvatskoj, Milisav je sa svojim bataljonom Kordunaša ušao u njen sastav. Borci i njihov komandant pokazali su posebnu izdržljivost i junaštvo u jurišu na jako ustaško uporište u Jezernima i Križpolju, 9. i 10. augusta 1942. godine. Borci njegova bataljona nisu se 37 sati odmicali od neprijateljskih utvrđenja, odakle su ustaše sijale smrt. Nakon tri puna dana žestoke borbe Milisav je razorio ovo jako neprijateljsko uporište. Neustrašivi komandant je u toku bitke sa desetinom boraca pod zaštitnom vatrom, krampom razbijao zid školske zgrade. Njegov štab bataljona nikad nije bio daleko od poprišta bitke. On se ističe u napadima na prugu i željeznička uporišta u Lici. Izvodi niz zapaženih akcija u Gackoj dolini. Zbog izuzetnih podviga hrabrog komandanta i njegovih boraca u okršajima s ustašama i domobranima kod Jezerana, Letinca, Dabra i drugih mjesta, brigada je

15. augusta 1942. pohvaljena naredbom Glavnog štaba NOV Hrvatske. Dakić je još nekoliko puta sa svojom jedinicom zablistao junaštvom na bojnopolju: u Gajinama kod Donjeg Lapca potukao je veću talijansku jedinicu, u Donjem Babinom Potoku i Crnoj Vlasi razorio je četnička uporišta. U napadu na Slunj 14. novembra 1942. njegov bataljon je u naglom jurišu uništio 12 bunkera na svom pravcu i vještim manevrisanjem upao u grad stvorivši paniku u ne-

prijateljskim redovima. Glavni štab NOV Hrvatske je zbog toga dva puta uzastopno pohvalio komandanta bataljona Milisava Dakića. Decembra 1942. Milisav je postavljen za zamjenika komandanta 3. brigade 8. kordunaške udarne divizije. S ovom brigadom prošao je sve njene bitke do marta 1943. godine.

Poginuo je u napadu na neprijateljsku posadu u Vrhovinama 21. marta 1943. U Gornjem Babinom Potoku borci su se posljednji put oprostili od svog hrabrog komandanta a 1. bataljon 3. brigade i dalje je išao u nove bitke i pobjede pod imenom »Milisav Dakić«.

Za narodnog heroja proglašen je 12. jula 1949. godine.

Dr Đuro Zatezalo

VASILJ DAKIĆ, KOMANDIR CETE U 5. BRIGADI 8. KORDUNAŠKE DIVIZIJE

Rođen je 1920. godine u Klipinom Brdu, u porodici oca Marka¹ i majke Milice,² rođene Mrkalj. Odrastao je sa starijim bratom Milisavom,³ mladim Simom⁴ i sestrom Marijom.⁵

S njima je često boravio Božidar Dakić, sin tetke Kate, poznati revolucionar i španjolski dobrovoljac. Od njega je i saznao za radnički i komunistički pokret.

Vasilj je izrastao u lijepog, visokog i plavog momka, visoka čela i ravne žuto plave kose. Poslije četverorazredne osnovne škole koju je završio u Utinji, Vasilj odlazi na izučavanje stolarskog zanata, u Karlovac, kod Slovenca Franje Blejca.⁶ Bila je to želja njegovih roditelja. Završio je zanat, ali je neprekidno maštao o avijaciji. Dolazio je kući, čuvao konje u Potocima i Lipovcu, često zamećući razgovor s djecom i odraslima o budućnosti avijacije. Njegovom maštanju je udovoljeno, kada je 1939. godine primljen u

u Rajlovcu. Učio je za strelca na bombarderu.

Aprila 1941. dolazi pješice kući donoseći avijatičarsku uniformu. U ustanku druži se s bratom Milisavom. U decembru 1941. odlazi s Milisavom u parti-

1 Marko je bio poljoprivrednik, sitni seoski trgovac i šaljivdžija. Ubili su ga Nijemci januara 1943. godine.

2 Umrlo 1966. godine.

3 Narodni heroj.

4 Zivi u Klipinom Brdu.

5 Zivi u Karlovcu.

6 Na mjestu današnjeg Doma penzionera u Karlovcu.

zanski vod »Vojišnica«, kojeg je narod u Utinji zvao Savićev odred.⁷ Vasilj je 1942. godine vodnik voda u 2. kordunaškom bataljonu. Boravio je često na Klipinom Brdu štiteći slobodnu teritoriju od ustaških upada iz Vukmanića i Skakavca. U proljeće 1942. godine zapažena je njegova hrabrost i vojničke sposobnosti, pa je upućen na oficirski kurs u Donji Lapac. Pri formiranju 5. kordunaške brigade u Petrovoj Poljani 16. septembra 1942. godine, Vasilj je postavljen za komandira čete. Isticao se u brojnim akcijama poput brata Milisava. Bio je smiren, razborit, odmjeren i hrabar. Mnogi su mu proricali blistavu vojničku karijeru. Vasilj je 22. novembra 1942. godine stajao ispred svoje čete u Crevarskoj Strani, kada je čitana Naredba o formiranju 8. kordunaške divizije i 1. korpusa NOV Hrvatske. Dan ranije 4. i 5. brigada dobivaju Zapovijest⁸ Štaba 8. kordunaške udarne divizije za napad na neprijateljsko uporište u Cemernici. Četvrta brigada je napadala na domobrane i ustaše a Cemernici, a dva bataljona 5. brigade su određena u zasjedu na Topličkim kosama, prema Topuskom, Gređanima i željezničkoj stanici Topusko gdje su se nalazile jake ustaške i domobranske snage. Vasilj je rasporedio svoju četu oko ceste na Topličkim kosama. U ovom sukobu smrtno je pogođen mitraljeskim rafalom iz ustaških blindiranih kola 23. novembra 1942. godine. Napad 4. brigade na Čemernicu nije uspio. U 4. i 5. brigadi ranjeno je 38, a poginulo 6 partizana među kojima i komandir čete Vasilj Dakić. Sahranjen je u groblju sela Perna.

Mile mr Dakić

ISTAKNUTI AKTIVISTA I BORAC MARIJA DEJANOVIC MARA

Rođena je 1919. godine u Donjem Poloju. Potječe iz mnogočlane, imućne i ugledne porodice, koja je između dva rata imala sva obilježja porodične zadruge. U periodu između dva rata, prvenstveno je to bila porodica koju su sačinjavala tri oženjena brata s dosta djece i starijih osoba, da bi se u kasnijem periodu podijelila i Marin otac sa ženom i desetero djece činio jednu porodicu. Porodica je dala i dva intelektualca, poznatog popa Dejanovića i jednog inženjera, koji je živio i radio u Beogradu.

Stevan je, pored zemljišnog posjeda, imao i trgovinu mješovitom robom u vlastitoj kući. Obradivala se zemlja, a Stevan i Mara su pretežno radili u trgovini. Imali su dosta krupne i sitne stoke, tako da su na jednu godinu iznajmljivali siromašnim seljacima, kako zaprežnu tako i sitnu stoku.

Mara je radeći u trgovini ispoljavala sve osobine plemenite i napredne osobe, tako da je bila voljena i poštovana od okoline, odnosno mušterija. Pored dobrog ophođenja prema mušterijama, znala je robu davati na veresiju siromašnim seljacima, pa i bez znanja oca kao vlasnika trgovine.

Sve u ovoj porodici bilo je u redu i za kordunaške prilike živjelo se dobro. Razumije se, sve to uz veliki rad i dobro gospodarenje, sve do 1941. godine, odnosno do kobnog 6. maja iste godine. Tog dana uhapšen je od strane ustaša

⁷ Po komandiru Vasi Savlću.

⁸ Vidi Zbornik NOR-a, TOM V, knj. 9, str. 263. i 316.

Marin otac Stevan i brat joj po stricu Nikola, odvedeni u Hrvatski Blagaj i tamo pogubljeni. Iza Stevana je ostala supruga s desetero djece, a iza Nikole supruga i petero djece te Nikolina majka Marija. Od tog dana u porodici je nastao sasvim drugačiji život. Porodice su se u neku ruku objedinile i zajednički podnosile tugu i nedaće koje su nadalje slijedile. Zavladao je strah od ustaškog terora i prijetila je opasnost da stradaju i ostali članovi porodice.

Mara je u takvoj situaciji često odlazila u poznatu porodicu Grubješić u Kestenku, kod ujaka Grubješić Milutina, zatim u Veljun gdje joj je bila udata sestra po stricu Stana i redovito donosila vijesti o kretanju u narodu, priprema za ustanak, formiranju partizanskih odreda i svemu ostalom u tom smislu. Tako je, već nakon formiranja partizanskih odreda, donijela vijest iz Veljuna da se tamo formiraju NOO-i i druge organizacije i da će do toga doći i u njihovom selu.

Uskoro je tako i bilo. Baš u njezinoj kući sazvan je masovni sastanak stanovništva i otpočelo se s formiranjem seoskih NOO-a i drugih organizacija. Na tom sastanku, između ostalog, izabran je i odbor žena i omladine. Mara je izabrana za predsjednicu tog odbora, a Mila Lončar za tajnicu. Nije Mara slučajno izabrana za predsjednicu ovog odbora. Bila je zapažena od strane partijske organizacije u selu, bila je jedna od manjeg broja pismenih djevojaka u selu i bile su narodu poznate njene dobre karakterne osobine.

Pod rukovodstvom ovog odbora, i Mare kao predsjednice odbora, žene i omladine Donjeg Poloja i okolnih sela dali su maksimum truda i polučili dobre rezultate u razvoju NOP-a u selu i šire. Mara je bila zadovoljna rezultatima rada svoga odbora i radovala se svakom uspjehu postignutom organiziranim i svestranim radom, što je i izjavila na posljednjem sastanku koji je održala uoči 11. oktobra 1942. godine, kada je odlučila da ide u operativnu jedinicu. Tako je 11. oktobra 1942. godine stupila u 2. brigadu 8. kordunaške divizije, u jedinicu za vezu. Zajedno, rame uz rame s muškarcima nastavila je borbu s puškom u ruci. Borci su je voljeli, cijenili i poštovali jer je bila hrabra i odvažna djevojka. U brigadi je bila svega oko deset mjeseci, jer je 30. 7. 1943. godine poginula. Naime, u to vrijeme njezina jedinica je u prolazu zastala u Veljunu, ona je zamolila da je puste kući da vidi svoje, čemu joj je i udovoljeno. Vraćajući se u jedinicu, zagrljena s dvije svoje sestre, pozdravljala je poznanike s kojima se na putu sretala. Bilo ih je divno vidjeti. Mara u partizanskoj uniformi, inače stasita djevojka, divno je djelovala. Takva je i ostala u sjećanju ljudi koji su je poznavali.

Prešavši Koranu na skeli kod Veljuna priključila se svojoj jedinici, koja je tom prilikom čistila zaostatke neprijateljske mine i tu poginula. Bilo je to 30. 7. 1943. godine. Njena pogibija tužno je odjeknula, kako u redovima njenih saboraca tako i obližnjih mještana, jer se to dogodilo neposredno poslije njenog ispraćaja pri povratku u jedinicu i nedaleko rodnog sela. Sahranjena je u rodnom selu.

U prvim danima pripreme za ustanak i dizanju ustanka, na Maru i njenu porodicu gledalo se s izvjesnom rezervom, s obzirom na ondašnji oportunistički stav prema ljudima koji su materijalno bolje stajali. Međutim, Mara je takav stav — svojom opredijeljenošću za NOB i aktivnim učešćem u njoj u potpunosti demantirala.

Kada su se žene i djevojke aktivirale u radu za NOP, pa i odlazile u operativne jedinice, nastale su prave muke za one muškarce koji su oklijevali da stupe u borbene jedinice. Bilo je perioda kada djevojka i žena nisu htjele ni pogledati takve muškarce, kamoli se družiti s njima. Jedva su kod njih pro-

lazili i oni koji su imali i značajnije funkcije u pozadini. Zene i djevojke su najviše voljele one muškarce koji su se borili u operativnim jedinicama. Mara je i u tom pogledu, zajedno sa svojim omladinkama, odigrala svojevrstnu mobilizacijsku ulogu.

Od djetinjstva do kraja života služila je za primjer okolini u kojoj je živjela, radila i borila se za slobodu.

Mila Kozlina

AKTIVNOST I NEUSTRAŠIVOST DORE DOBRINIĆ

Dora Dobrinić rođena je 1906. godine u selu Donji Velemerić u naprednoj obitelji Janka Mušnjaka, zemljoradnika. Udala se u selo Podvožić za Antona Dobrinića čiji je otac bio političar bivšeg buržoaskog režima stare Jugoslavije, dok je Anton bio član reakcionarnog dijela HSS-a, ustaški suradnik i protivnik NOP-a.

U novom domu Dora nije prihvatila politiku svoga supruga i ostalih članova nove obitelji već se opredijelila za politiku naprednog radničkog i komunističkog pokreta što ovima nije bilo po volji. Na Dorino političko opredjeljenje presudan utjecaj je izvršio njen brat Marko koji je kao dječak, posredstvom »Radiše«, otišao u Vukovar da bi izučio trgovački zanat, a kasnije se zaposlio kao trgovački putnik i putovao širom Hrvatske. Kao radnik seljačkog porijekla simpatizao je radničke i komunističke ideje, politički se aktivirao i

1941. godine bio primljen u KPJ. Povremenim dolascima kući, u cilju posjete obitelji, propagirao je komunističke ideje, donosio propagandni materijal i marksističku literaturu. Dijelio je to omladini, a u prvom redu sestri Dori i bratu Draganu koji su materijal dalje davali na čitanje svojim seljanima, prvenstveno: Janku Lukačiću, Janku Oštriću Džaji, Marku Stankoviću i Juri Mušnjaku, koji su za vrijeme NOB-a postali vrsni aktivisti i dali svoj život za slobodu.

Dora je spomenute ideje prihvatila kao svoje i prenosila ih na kćerku Anku i ostale. Njenu aktivnost zapaža partijska ćelija pa je sekretar Tomo Mihalić Tobija prima za kandidata Partije u Barilovačkom Cerovcu.

Na poziv KPJ 1941. godine Dora se uključuje u pripreme ustanka i u toku ove i narednih godina izvršava mnoge odgovorne i složene zadatke među kojima i one obavještajne prirode. Njeni suradnici na tim zadacima imaju vrlo visoko mišljenje o njenom radu.

Mića Malić iz Koranskog Brijega, koji je bio obavještajac u obavještajnom punktu u Koranskom Brijegu, za Doru kaže: »Drugaricu Doru poznam od proljeća 1942. godine. Ona je po zadacima i poslovima koje je obavljala za

NOP bila dobar obavještajac. Koliko se ona osjećala odgovorna u vršenju poslova i koliko je bila snalažljiva najbolje se vidi iz ovog primjera: Negdje početkom 1943. godine naša grupa je trebala održati vrlo važan sastanak u Koranskom Brijegu. Na taj sastanak je pozvana i Dora, mada su drugovi smatrali da ona neće moći doći jer je Korana imala visok vodostaj i nije nigdje bila gazna. Prije početka sastanka naši osmatrači sa Korane javljaju da se sa lijeve obale Korane prema desnoj približava jedan mali čamac i u njemu primjećuje jedna žena kako energično i brzo vesla, nastojeći da se što prije prebaci preko rijeke. Bila je to Dora«. Sličnog je mišljenja i Đuro Rebić koji ističe da je Dora predstavljala značajan punkt ROC-a Karlovac, da je bila krasna žena i da je njena smrt predstavljala veliki gubitak za NOP i progresivne snage općine Barilović.

Kako vidimo za Doru nije bilo prepreka u aktivnosti. Ona je zadatke primala svesrdno i izvršavala ih sa mnogo volje i umijeća. Mnogi drugovi, partizani i komunisti, divili su se njenoj aktivnosti, tim više što je bila seljanka, Hrvatica sa neoslobođenog teritorija, gdje je još malo ljudi bilo u NOP-u i partizanskim jedinicama. Ona je u rad uključila i svoju kćerku Anku koja je 1943. godine primljena u SKOJ i postala član Općinskog komiteta SKOJ-a i Općinskog odbora USAOH-a općine Barilović.

Pored rada u obavještajnoj službi Dora je bila potpuno angažirana i na drugim zadacima NOP-a na terenu općine pa je radi dotadašnje aktivnosti Kotarski komitet KPH za Karlovac 1942. godine prima u članstvo Komunističke partije.

To veliko priznanje daje joj još više poleta pa nastavlja sa još aktivnijim radom u teškim ilegalnim uvjetima punim životnih opasnosti. Godine 1943. u ulozi predsjednice Akcionog odbora radi na okupljanju žena u **AF2** i angažira ih na raznim zadacima, učestvuje u pripremama i izvođenju napada na vođu ustaškog pokreta i zapovjednika posade Belaj, ustaškog nadporučnika Brnardića, ali on u oba slučaja uspijeva izmaći klopama. Prilikom osnivanja Općinskog komiteta KPH i Općinskog NOO-a postaje njihov član, a osnivanjem Općinskog odbora **AF2-a** postala je njegov predsjednik. Izvršavala je zadatke i obaveze ovih organa, a posebno **AFZ-a**. Na 3. konferenciji Okružnog odbora **AF2-a** za okrug Karlovac birana je za člana Kotarskog i Okružnog odbora **AF2-a**, a na Okružnoj konferenciji KPH za okrug Karlovac, u novembru 1943. godine, odata joj je počast kao i ostalim članovima KPH koji su dali život za slobodu i bolju budućnost.

Uoči napada ustaša na dijelove Kordunaškog partizanskog odreda koji su se nakon povlačenja ustaša u Karlovac (poslije kapitulacije Italije) nalazili u širem rajonu Belaja, a Štab odreda u samom Belaju, Dora i njena kćerka Anka su uhapšene i 10. oktobra, 1943. nakon sadističkog mučenja, strijeljane. Dora je tih dana bila na političkom radu sa ženama u selu. Nju i kćerku je uhapsio Josip (Vida) Krajačić iz Gornjeg Velemarića sa ustašama iz istog sela: Petrom Mihalićem Pejanom, Stevanom Škrtićem Ščevom i još jednim čije je ime ostalo neutvrđeno. Ustaše su Doru sačekali rano ujutro 4. oktobra kod njene kuće u Podvožiću kada je došla iz Banjskog Sela od sekretara skojevske organizacije koga je obavijestila o namjeri ustaša da napadnu Kordunaški partizanski odred. Ustaše su Dori i Anki kopali oči, rezali uši i dojke i turali puščane cijevi u genitalne organe.

Zalosna je činjenica da su to uradili domaći ljudi iz okolnih sela. Dio utjehe može biti u tome što je ubojice stigla zaslužena kazna narodnog suda.

Lik ove hrabre žene, majke i komuniste može poslužiti kao izuzetan pri-

mjer hrabrosti sadašnjim i budućim generacijama. Uz nju svoje živote u temelje socijalističke Jugoslavije ugradili su i njena kćerka Anka i braća Marko i Dragan.

Iako Dora Dobrinić nije formalno proglašena narodnim herojem, ona to svojim životnim djelom, hrabrošću i herojskom smrću u stvari jeste.

Simo Kozlina

PAO JE KOMANDANT RADE

U selu Dvorištu 1919. godine, od oca Stanka i majke Sofije, rođen je Rade Dobrosavljević kao treće dijete u roditelja. Osnovnu školu s pet razreda završio je u Gornjem Skradu. Već kao đak osnovac pokazao je niz vrlina. Bio je vrlo dobar đak a po prirodi veseljak i omiljen među vršnjacima. Nakon završetka osnovne škole Rade ostaje s roditeljima sve do svoje sedamnaeste godine. Kao muško dijete tradicionalno je upućen na rad s ocem na takozvanim muškim poslovima: sječi šume, oranju, spremanju drva za zimu i slično. Međutim, i uz veliki trud teško je bilo prehraniti mnogočlanu skeosku obitelj, zato Rade, kao i mnogi drugi mladići siromašnog Korduna, traži sigurnije uslove za egzistenciju. Iz njegovog sela već nekoliko starijih mladića otišlo je u podoficirske škole bivše jugoslavenske vojske pa se i Rade odlučuje da postane vojnik.

U vrijeme ekonomske krize u zemlji drugi posao se teško i mogao dobiti. Rade konkuriše u artiljerijsku podoficirsku školu u Čupriji. Na liječničkim pregledima ocijenjen je kao zdrav i sposoban mladić za podoficirsku dužnost.

Rade je odmahna početkuškovanja odlučio da se prihvati knjige i da sa što boljim uspjehom završava polugodište za polugodištem. Zahvaljujući prirodnoj nadarenosti i velikoj volji za rad, Rade je već u prvom polugodištu bio po uspjehu među prvim pitoncima artiljerijske škole. Tako je nastavio sve do završetka školovanja te na koncu školu završava s odličnim uspjehom a potom je unaprijeđen u čin artiljerijskog podnarednika. U toku svog dvogodišnjeg školovanja Rade je osjetio na sopstvenoj koži svu surovost i trulost tadašnje vojske i njenog kadra. Tada je shvatio da nije izabrao dobro zanimanje i da će mu životni put biti naporan i pun prepreka. Kao mlad i neiskusna starješina nastojao je u prvom redu da sa svojim vojnicima uspostavi korektne odnose, da ga vojnici poštuju i cijene.

U vrijeme boravka u svom selu i u razgovoru sa svojim rođacima i susjedima često je znao reći da ga mnogi oficiri iritiraju, da svojim postupcima krnje ugled jugoslavenskog vojnika, da su puni sami sebe. Upravo zbog toga Rade nastoji da bude što skromniji, što pravedniji i da primjermom discipli-

tiom služi za ugled kako svojim potčinjenim tako i pretpostavljenim. Zbog takvih osobina u svojoj jedinici, pa i šire, bio je neobično omiljen, cijenjen i poštovan.

Došla je i ratna 1941. godina, a zajedno s ratom i kapitulacija bivše jugoslavenske vojske. Nastao je opći metež i rasulo. Većina viših starješina jugoslavenske vojske je dezorijentirana te veliki broj oficira jednostavno napušta jedinice ili se predaje u njemačko zarobljeništvo. Rade se našao u dilemi: ići u zarobljeništvo ili tražiti neko drugo rješenje. Kao podoficir imao je kontakata s članovima zabranjene Komunističke partije Jugoslavije i članovima SKOJ-a. Od njih je slušao kako je dužnost svakog građanina da čuva čast svoje zemlje, da brani svoj narod i da služi svom narodu. Mada su mu mnogi politički stavovi kraljevske vlade i građanskih političara bili nejasni i konfuzni, Rade je brzo shvatio ciljeve za koje se bori Komunistička partija Jugoslavije. Imao je Rade i u svom selu Gornjem Skradu na Kordunu partijsku ćeliju i od drugova članova KPJ Bogića Popovića, tipografskog radnika, Rade Markovića, tekstilnog radnika i Dane Bunčića, zemljoradnika iz sela Zagorja, slušao je za vrijeme godišnjih odmora o Komunističkoj partiji, njenim stavovima prema narastajućem fašizmu, kako u zemlji tako i u svijetu, te o potrebi borbe za stvaranje radničkih prava i za pravednije uređenje zemlje. Zato se Rade u ovim burnim danima kapitulacije odlučuje — da se pješakeći preko petsto kilometara dokopa Korduna i vrati među svoje Kordunaše te da se uključi među druge komuniste svoga kraja i s njima dijeli istu sudbinu.

Došavši u selo Dvorište Rade već za nekoliko dana stupa u vezu s članovima Partije svoga sela. U to vrijeme situacija je bila sasvim konfuzna i nejasna. Ustaše svakodnevno obilaze srpska sela tražeći oružje, vojnu opremu i članove Partije. Rade u prvom redu izbjegava svaki kontakt i susret s organima Pavelićeve NDH, skriva oružje i uniformu koju je donio sa sobom iz vojske te upućuje i druge zemljake da skrivaju oružje i municiju. Već prvih mjeseci vladavine Pavelićevih ustaša, komunisti ćelije Gornjeg Skrada zapražaju Radu, izražavaju simpatije prema njegovom zalaganju i radu u pripremama za ustanak. U Gornjem Skradu se u to vrijeme nalazi priličan broj Radinih kolega, dakle podoficira, žandara, policajaca, financa i drugih službenika stare jugoslavenske vlade. Većina njih je imala pasivan i uglavnom nejasan stav prema Komunističkoj partiji i njenoj predvodničkoj ulozi u pripremanju naroda za ustanak protiv okupatora i domaćih izdajica. Po tom pitanju Rade Dobrosavljević je bio izuzetak pa nije ni čudo što je Rade po formiranju Partizanskog odreda »Gornji Skrad« baš od strane članova Partije bio predložen i izabran za komandira odreda. U odredu njegove organizacijske i ljudske osobine još više dolaze do izražaja pa ubrzo postaje veoma omiljen i cijenjen a njegovo ime postaje poznato na velikom dijelu Korduna.

Partizanski odred »Debela kosa« koncem augusta 1941. godine priprema napad na žandarmerijsko-domobrasku posadu u Perjasici. Komanda odreda predlaže da se iz odreda »Gornji Skrad« za ovu akciju uzme kao pojačanje Rade Dobrosavljević s još tri vrlo ugledna i odvažna borca, što je i usvojeno. U toj akciji po prvi put se susrećem s Radom. Na mene je odmah ostavio poseban utisak. Bio je veseljak, veliki drug, hrabar borac i vrlo disciplinovan u obavljanju svakodnevnih zadataka. Moj vod vršio je napad na žandarmerijsku stanicu. U napadu je uključen i Rade sa svoja tri druga iz Skrada. Bio je jako ponosan i zadovoljan što mu se pružila prilika da se po prvi put okuša u jednom ozbiljnijem napadu na neprijateljsku posadu. Razgovarali smo prije

i poslije napada. S Radom je bilo ugodno razgovarati, kako o momentima iz podoficirske škole tako i o saradnji odreda »Debela kosa« i »Gornji Skrad« te drugim problemima iz života i rada partizanskih odreda. I Čanica Opačić, komandir odreda »Debela kosa«, slobodno vrijeme iskoristio je za korisne razgovore s Dobrosavljevićem i njegovim drugovima u cilju sredjenja političkog stanja u odredu »Gornji Skrad«. S obzirom na Radino zalaganje, njegovo uspješno komandovanje i odanost NOP-u, nije čudno da je on vrlo brzo napredovao. Tako, na primjer, Dobrosavljević je već u februaru 1942. godine postavljen za komandira čete, a u proljeće iste godine postavljen je za komandira Proleterske čete 2. KPO. U to vrijeme bila je to velika čast i ponos biti ne samo komandir već i pripadnik Proleterske jedinice. Naredbom br. 25 Štaba Grupe kordunaških partizanskih odreda od 4. jula 1942. godine Dobrosavljević je postavljen za komandanta 3. bataljona Drugog kordunaškog partizanskog odreda. Svega mjesec i po dana kasnije formirana je Prva kordunaška udarna brigada u koju su uključeni već iskusni borci i starješine. Tom prilikom Rade Dobrosavljević je postavljen za komandanta 2. udarnog bataljona 1. brigade. S Prvom brigadom Rade je prokrstario Pokuplje, Zumberak, Bijelu krajinu u Sloveniji, Kordun, Cazinsku krajinu i Liku vodeći česte borbe. Radin bataljon učestvovao je u napadu na Jastrebarsko i oslobodenju preko 700 djece iz ustaškog logora. Učestvovao je u čuvenim bitkama oko Crnomelja i Tanča gore u Sloveniji te u borbama za prvo oslobodenje Bihaća. Vodio je borbe za oslobodenje Krašića, početkom januara 1943. godine, te konačno sudjelovao u velikim borbama 6. ličke udarne i 8. kordunaške udarne divizije u proljeće 1943. godine za oslobodenje Like i uništenje neprijateljskih posada i garnizona. Tako 4. aprila 1. udarna kordunaška brigada počinje napad na četničko-talijansku posadu u Brlogu kod Otočca. Bilo je to vrlo jako i dobro utvrđeno uporište. U to vrijeme Rade je bio na dužnosti komandanta Pratećeg bataljona 1. kordunaške udarne brigade. Za vrijeme borbe na Brlog Rade se posebno angažuje u razbijanju i osvajanju neprijateljskih armirano-betonskih bunkera i skloništa. Borba se oteгла i prešla na slijedeći dan, a neprijatelj se još držao u većem dijelu uporišta. Naređenje Štaba 8. divizije upućeno štabu 1. brigade bilo je kratko i jasno: »Produžiti sa napadima! Brlog mora pasti«. To je za cijelu brigadu bio poticaj da još većim zalaganjem i upornošću nastavi borbu. Značaja zadatka posebno su svjesni svi komandanti i politički komesari bataljona i četa 1. brigade. Komunisti i skojevci dobili su posebne instrukcije. Rade, kao dobar starješina i uzoran član Partije, stavlja se na čelo svog bataljona, podstrekava posade topova i minobacača svog bataljona, služi im za primjer. U fazi borbi kad su se nazirali znaci skorog uništenja neprijateljskog utvrđenja, neprijateljski metak pogađa Radu i smrtno ga ranjava. Tako je završio život Rade Dobrosavljević jedan od komandanata bataljona 8. kordunaške udarne divizije. Uzidao je svoj mladi život u temelje naše revolucije, kao hiljade drugih palih znanih i neznanih boraca širom Korduna, Hrvatske pa i cijele Jugoslavije. Radina smrt potresla je ljudstvo ne samo njegovog Pratećeg bataljona, već i ljudstvo 2. udarnog bataljona Prve brigade. Zalila je Radu njegova rodbina, njegov Gornji Skrad, borci i starješine kordunaških partizanskih jedinica i narod cijelog Korduna. Nad Radinim mrtvim tijelom njegovi borci su se zakleli da će slijediti put kojim je Rade išao, da će se osvetiti neprijatelju za njegovu smrt i da će svaki ispaljeni metak na neprijatelja biti počasni plotun svom mrtvom komandantu, suborcu i komunisti.

Ubrzo nakon Radine pogibije kod ljudstva njegovog bivšeg bataljona i

njegovih suboraca rodila se ideja da se, u znak na Radino herojsko djelo, Drugi udarni bataljon Prve kordunaške udarne brigade proglasi za bataljon »RADE DOBROSAVLJEVIĆA«. Prijedlog je usvojen pa je od ljeta 1943. godine Drugi bataljon dobio zvanični naziv: Drugi bataljon 1. kordunaške udarne brigade »Rade Dobrosavljević«. Nakon te odluke borci 2. bataljona samoinicijativno su na svojim kapama, iznad crvene peterokrake zvijezde, izvezli inicijale »R. D.«. Tokom rata stari i novi borci bataljona »Rade Dobrosavljević« s ponosom su se borili u redovima boraca proslavljenog Drugog bataljona i svi su se rado sjećali Rade, pjesme pjevali a u vrijeme odmora pričali šale i dosjetke koje je Rade za života rado govorio svojim borcima na odmoru i onda kada im je bila potrebna nova snaga da bi zaboravili glad, umor i nespavanje.

Eto, takav je bio Rade Dobrosavljević koji je za nepune dvije godine narodnooslobodilačke borbe od borca napredovao do komandira partizanskog odreda, komandira čete, komandira Proleterske čete, do komandanta bataljona i da bi 5. aprila 1943. godine, oslobađajući Liku od talijanske okupatorske vojske, četnika, ustaša i domobrana, poginuo kao komandant Pratećeg bataljona proslavljene Prve kordunaške udarne brigade.

Ignjatije Gnjaco Perić

MIHAJLO MISO DŽODAN, HRABRI BORAC I KOMANDIR ČETE

Rođen je 4. 4. 1925. godine u Radmanovcu, općina i kotar Vojnić. Roditelji, otac Janko i majka Jeka, imali su u njemu svoje jedino dijete, sina jedinca. Iako su živjeli skromno, gotovo siromašno, svom sinu su htjeli obezbijediti pristojan život, otkidajući i od svojih usta.

Završio je obaveznu četverogodišnju osnovnu školu u Kuplenskom. Kuća mu je bila uz šumu, upoznao je njene ljepote, drveće i cvijeće, njene plodove, ptice i divljač. Upoznao je i teški život šumskih radnika — drvosječa. Petrova gora lijepa i pitoma bila mu je poznata od djetinjstva.

Pratio je što rade njegovi prvi susjedi, nešto stariji od njega, Čučo i Dragan Džodan. Drugovao je s njima. Doznavao je od njih štošta nepoznatog i novog, što mu je širilo vidike i spoznaje. Upoznao se i s radom kulturno-umjetničkog društva, »Seljačkog kola« i s mnogim drugim aktivnostima. Počeo je sudjelovati u omladinskom radu. Upoznao je mnoge pjesme prožete socijalnom tematikom. Mišu nijesu ostavljali ravnodušnim skečevi i igrokazi kao: Jazavac pred sudom (Petra Kočića). Znao ga je Mišo napamet kao i mnogi drugi omladinci, koji su to glumili ili samo tek tako naučili da znaju.

Jugoslavija je raskomadana. Započinjao je ustanak. Njegovi stariji drugovi, koji su mu bili i uzor, stupili su u Partizanski odred »Crna Lokva«. I on je to učinio iako još nije imao ni 17 godina. U žestini i težini ustaničkih bitaka i drugih teškoća počeo se kaliti i brzo dozrijevati. Redale su se zasjede i jače bitke. Pobjeđena je i zarobljena jaka neprijateljska posada iz Vojnića 12. 1.

1942. godine. Došla je i proljetna martovska ofanziva na Kordun 1942. godine, zatim i obruč oko Petrove gore. Svuda je bio i Mišo, uvijek stječući nova znanja i iskustva. Pobjeda u probou obruča, 14. 5. 1942. godine, donijela mu je radost i nova ohrabrenja, ali i tugu zbog masovnih i svirepih ustaških zlo-

čina. Ubili su tada i njegovu ženu Stanu, koja je mrtva prignječila i ugušila malog sinčića Janka, starog samo 4 mjeseca. Velika je to i bolna rana. Stegao je zube, zatomio lična osjećanja i prigrlio pušku još jače.

Drugi bataljon 1. kordunaškog odreda krenuo je u sastav 1. brigade NOV i PO Hrvatske. Tako je i Mišo postao borac te slavne vojne jedinice. Redale su se borbe i marševi. Brigada je vodila borbe daleko od rodnog kraja.

Nakon svih borbenih provjera i ocjena primljen je u članstvo KP. Postajao je sigurniji a u djelovanju među borcima, omladinom i narodom mnogo uvjerljiviji. Od tada je bolje shvatao interese seljaka i radnika. Bolje je razumio i narodnooslobodilačku borbu i sve njene ciljeve.

Učestvovao je u mnogim borbama Partizanskog odreda »Crna Lokva«, 1. bataljona kordunaškog odreda, 2. bataljona 1. KPO, 1. udarne brigade NOV i PO Hrvatske, 15. brigade i 8. kordunaške udarne divizije. Prokrstaro je mnogo puta, i uvijek pješke, Kordun, Gorski kotar, Liku, Baniju, Bosansku krajinu, Pokuplje i Zumberak.

Uvijek je bio u prvim redovima borbe. Neprijateljske bodljikave žice, rovovi i bunker postali su mu toliko poznati i tu je iskazivao svoju domišljatost, hrabrost i odlučnost, svoju riješenost da istraje do kraja.

Imao je i postepen vojni razvoj od borca, desetara, vodnika do komandira čete. Nastojao je da u svemu održi tradiciju svojih dokazanih prethodnika i ne samo da je održi, nego i unaprijedi. Imao je značajnih uspjeha.

Ranjen i opkoljen od Nijemaca kod Petrovine u Žumberku, sam se ubio bombom da im živ ne bi dospio u ruke. Bilo je to početkom posljednje dekade marta 1944. godine. Bio je to još jedan, ali na žalost posljednji dokaz hrabrosti i odlučnosti omladinca i borca, mladog komandira čete Miše Džodana. Ugradio je svoju borbu, svoju krv i kosti u temelje naše slobode i nezavisnosti, zajedničkog življenja i ravnopravnosti, bratstva i jedinstva svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Milić Napijalo

MILA DŽODAN, PARTIZANSKA MAJKA S OBRONAKA PETROVE GORE

Rođena je 1896. godine u Gornjem Vojniću, u porodici oca Stevana i Kate Pajić. Mila se udala 1920. za kovača Petra Džodana (selo Radmanovac). Rodila je četvero djece (Miloša, Dragana, Milku i Ljubicu).

Bila je vrijedna, gostoprimiva, skromna i karakterna žena. U ratu su je zvali tetkom Džodanskom i partizanskom majkom. U danima ustanka njena kuća postaje centar okupljanja Partizanskog odreda Crna Lokva, svratište rukovodećih ljudi NOP-a Korduna i Banije, mjesto održavanja poznatih partizanskih savjetovanja, 19. septembra i 25. novembra 1941. godine. U njenoj kući je donesena odluka o izgradnji prve partizanske bolnice u Petrovoj gori. Suprug Petar je zarobljen, maja 1942, odvene i ubijen u ustaškom logoru. Milu, kćerku Ljubicu (11 godina) s većim brojem žena i djece, bliske Miline rodbine, hvataju ustaše 14. maja u Petrovoj gori i ubijaju na nečuven način. Mila je preklana i izbodena noževima izišla iz hrpe mrtvih. O golgoti 14. maja Mila je ispričala: »Mjesto gdje smo se nalazili zove se Bjeljevine. Bilo nas je

Mila Džodan

puno: iz Maljevca, Gejkovca i Svinjice. Rulja naroda. Puno je naroda tada poklano. Dok smo se skrivali u šiblju naiše su ustaše. Jedan je komandovao; »Orešković, zalomi lijevo krilo!« Počeli su pucati i vikati da se dižemo. Kažu: »Evo partizana!« Mi se počnemo moliti: »Gospodo, gospod vam bog dao, mi smo djeca i žene. Mi vam ništa nismo krivi.«

Kažu nam: »Dižite se!« Sagnali su nas u Kalove. Tu su nas pregledali tko šta ima. Što je za njih bilo uzeli su, što nije pobacali. Onda su nas povezali žicom za ruke i odveli u Metaljku na klanje. To je bilo na ravnici. Mi im ne ponovo molimo, a oni nam kažu da kleknemo u mokru baru. Mi ih opet molimo a oni komanduju da kleknemo i kažu da ćemo se brzo osušiti. Onda smo znali šta će biti. Poklekli smo i ruke sklopili. Jedan od njih kaže da nam gradi majku srpsku, da Srbinu od kile oprostaja nema. Koljači su ostali s nama, ostali su produžili. Najprije su počeli klati cure. Kažu: »Ove partizanke, majku im partizansku!« Zaklali su te četiri cure. Onda su počeli klati nas žene i djecu. Ja sam rekla svojoj 11-godišnjoj kćerkici da se sakrije pod neku ženu. I zavukla se ona sirota. Mene su udarali nožem ispod oka. Onda me jako krv oblila. Uzeo me za kosu i počeo klati. Kad je vidjela moja kćerkica zamnom je sirota zajaukala: »Joj majčice moja«. Potrčala je k meni stisnutim ručicama. Uхватili su nju i prognali joj nož kroz vrat. Pucale su joj vratne žilice kao snop konopalja kad se stisne. Odmah je ostala mrtva. Ja sam pala, a ustaša mi je nju metnuo preko usta. Tako sam pod njom ostala. Onda tako, jedna dječica, majko moja. Kao pilići kad im glavu odsječeš, pa onako od-skaču, niz put se štrkljaju. Gledaš onu žalost kako se ne može umrijeti ni živjeti. Ustaše kad su odlazile pretražili su naše prtiće i ko je god imao hrane uzeli su. Ja sam tamo imala, u mom cekeru, krušca i mesa. Jedan je to uzeo i krvavim nožem rezao i jeo. U tom pokolju iako smo izbodeni i naklani ostalo nas je nekoliko živih. To su: Jane Gušića žena i sin, Đukan Mihajlović. Anđelija Gušić, Soka Napijalo i ja.«¹

Mila je s teškim ranama, narezanog dušnika, izbodenog tijela i lica uspjela doći do kuće. Pred večer, 15. maja njen sin Miloš Čučo nosio je preklanu sestricu Ljubu u naručju, da se majka posljednjim pogledom oprost od svoje djevojčice.

Istoga dana, ubijena je porodica Marka Pajića (sina Milinog brata Nikole): Marija, (žena Nikole), rođena Gvozdenović 1904., Ljubica (žena Markova), rođena 1917. god., Anka (kćerka Markova), rođena 1937. god., Ranka (kćerka rođena 1939.), Nikola (sin rođen 1940), Ljubica (sestra Markova, rođena 1919., udata Perenčević), Jovanka (kći Ljubice, rođena 1939.) i Dragan (brat Markov, rođen 1931.). Mila je gledala smrt i izdisaje svih njih i tugi nije bilo kraja.

Milini sinovi, Miloš² i Dragan³ su bili istaknuti borci i rukovodioci. Ona je tipična žena Korduna koja se nesebično žrtvovala za NOP, za partizane i civile, a posebno za radnike, partizane u obližnjoj štampariji »Naprijed« i Centralnoj vojno tehničkoj radionici u Crnoj Lokvi. Za sve je imala toplu riječ i ponešto za pojesti i popiti. Umrta je 1974. godine. Njeno sjećanje je zabilježeno u knjigama i na filmskoj traci.

Mile mr Dakić

1 Sjećanje kod autora.

2 Miloš je rođen 1920. godine, prvoborac u Partizanskom odredu Crna Lokva. Poginuo je 16. marta 1944. godine na Kneji kod Plaškog. Bio je komesar čete u 3. brigadi 8. divizije.

3 Dragan je rođen 1924., prvoborac i komandir čete u 2. brigadi 8. divizije. Poginuo je 6. maja 1945. kod Ilirske Bistrice.

MILOŠ DZODAN ČUČO, SEKRETAR SKOJ-a

Rođen je 17. 10. 1920. godine u Radmanovcu, općina Vojnić, u kući oca Petra i majke Mile. Završio je četverogodišnju osnovnu školu u Kuplenskom. Naučio je i kovački zanat od oca koji se bavio tim teškim poslom. Rano je naučio mnoge poslove u predratnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Naučio je i šumske poslove jer mu je kuća bila uz Petrovu goru. Shvatio je i mnoge druge životne probleme, seljačke i radničke.

U njegovom rodnom selu Radmanovcu djelovala je ćelija KP. U Kuplenskom, njemu susjednom i bliskom selu, postojala je i djelovala i druga partijska ćelija. Jaka strujanja naprednih i slobodoljubivih radničkih i komunističkih ideja dolazila su i do Cuće preko »Seljačkog kola«, zadruga, kulturno-umjetničkog društva i na druge načine. Te ideje su ga postepeno osvajale dok ga nisu oformile u naprednog mladića.

Njegovih roditelja prostrana starinska kuća, pored toga i u blizini šume, bila je pogodna za mnoge sastanke i dogovore naprednih ljudi. Tu, u prirodnom zaklonu od žandarmerijskih i režimskih očiju i ušiju, održavali su se sastanci »Seljačkog kola«, članova partije i drugi dogovori naprednih ljudi. Cućo se uvijek mnogo angažirao i kao aktivista i kao domaćin.

Izabran je za člana predratne ćelije Komunističke partije svoga sela Rađmanovca. Formiranje i kalenje svog komunističkog opredjeljenja i aktivnosti počeo je, dakle, vrlo rano, za vrijeme monarhističke i kapitalističke Jugoslavije, upoznajući tako sve eksploatorske i diktatorske karakteristike vladajućeg režima. U ratno i ustaničko vrijeme 1941. godine Cućo je ušao kao komunista s iskustvom iz revolucionarnog praktičnog ilegalnog djelovanja i rada.

Poznavaoici znaju da komunisti iz mjesta Vojnića, na čelu sa sekretarom KK KPJ Vojnić Žarkom Cujićem, nijesu slučajno došli u predio Petrove gore oko Crne Lokve kad su se sklonili ispred ustaške racije i egzekucije 29. 7.

1941. godine. Znali su da tamo imaju dvije dobre partijske ćelije i mnogo drugih za ustanak opredijeljenih ljudi. Za takvo stanje bio je zaslužan i Džodan Miloš Cućo.

Osnivanjem ustaničkog Partizanskog odreda »Crna Lokva« Cućo je jedan od njegovih prvih boraca. I ne samo što je on postao borac, nego je i čitava njegova kuća bila na raspolaganju tome odredu. To je naročito bilo u prvim danima dok odred nije napravio i sredio svoj logor. Kovačnica (viganj) njegovog oca je postala radionica za nužne popravke partizanskog oružja. Narod je ispred ustaša bježao u šumu. Njegova kuća je bila sklonište i svratište za sve izbjeglice čitavog vremena NOR-a. I njegovi ukućani su bili za borbu i partizane, naročito mlađi brat Dragan, koji je borac odreda i sestra Milka, poznata omladinska aktivistkinja.

Brzo se ispostavilo da je Cućo potrebniji i korisniji za rad na organiziranju omladine i SKOJ-a, nego da bude borac u odredu. On postaje poznati organizator i sekretar SKOJ-a u općini i kotaru Vojnić. Na tim zadacima je radio predano, uporno i danonoćno. O radu SKOJ-a kotara Vojnić govorio je i sekretar OK SKOJ-a za okrug Karlovac Milutin Baltić na Drugoj okružnoj konferenciji KPH Karlovac, marta 1942. godine u Velikoj Kladuši, kad je za rad SKOJ-a u kotarevima toga područja rekao: »Kotar Vojnić ima KK koji je izabran na konferenciji SKOJ-a. On je ujedno jedan od najboljih. U tom kotaru ima organizovanih odbora u odredu i na selu 40 skojevskih od-

bora. Uspjelo je održati jednu veliku omladinsku skupštinu na kojoj je učestvovalo oko 2.000. Ukupan broj omladine organizovan u SKOJ-u iznosi 1.200 omladinaca i omladinki.«¹ U svemu tome ima mnogo, vrlo mnogo rada, zalaganja, ugleda, neprospavanih noći i pješaćenja, visokih moralnih kvaliteta primjernog druga u svakoj prilici sekretara SKOJ-a Čučo Džodana.

Skojevska i omladinska organizacija u kotaru Vojnić uspjela je okupiti i organizirati gotovo svu omladinu u borbu za ciljeve narodnoslobodilačkog pokreta. U teškoj borbi protiv okupatorskog i kvislinškog fašizma skojevci su se borili i za mijenjanje sebe, za stvaranje novog čovjeka, za stvaranje novih pravednih odnosa među ljudima, za drugarstvo, za moralni i humani lik, za bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti. U tome su i uspijevali i oko tih principa okupljali omladinu. U svemu je prednjačio Čučo svojim ličnim primjerom i istovremeno pokretao, organizirao i vodio stalne radne i borbene akcije SKOJ-a i druge omladine u svom rodnom Radmanovcu, u Kuplenskom, u općini i kotaru Vojnić. Učiti su se omladinci i omladinke rukovanju oružjem, vojničkom i političkom ponašanju, osnivane su omladinske vojne čete i odlazile u vojne jedinice. Omladinci i skojevci su bili najbolji borci. Osnivane su omladinske radne brigade, čete i vodovi. Radilo se mnogo više nego u mirno vrijeme, radilo se danju i noću, a da je malo vremena ostajalo za najnužniji odmor. Podizale su se bajte na popaljenim zgarištima, obrađivao se svaki komadić zemlje, i ona gdje su svi izginuli, i ona gdje su bolesni, i ona gdje su u vojsci. Spremala se ljetina i sakrivala od neprijatelja, zbrinjavalo ranjenike i bolesne, sahranjivalo poginule i od tifusa umrle, hranilo vojsku, prenosilo i prevozilo vojni materijal, osmatralo neprijatelja i uz to dijelilo posljednji komad kruha s vojskom i među sobom, uz stalnu pjesmu, razdragano kolo i veselje.

Takvi su bili skojevci i sva omladina. Takav je bio i Čučo Džodan. Čučo je bio nemiran duh, stalno u pokretu i akciji, odlučan, uporan, dosljedan i principijelan. Ne štedeći nikad sebe uvijek je uspijevao organizirati i voditi, i one manje, i one veće, i najteže skojevske i omladinske akcije. Zbog svojih ljudskih, moralnih, radnih, borbenih i drugih kvaliteta bio je neobično cijenjen i poštovan.

Započeo je borbu u Partizanskom odredu »Crna Lokva«. I otišao je još jedanput 1944. godine u vojne jedinice u 3. brigadu 8. kordunaške udarne divizije. Vršeci dužnost komesara čete počeo je dalje usavršavati i razvijati svoje vojne i političke sposobnosti u operativnoj jedinici u prvim borbenim redovima. Nije stigao da se potpuno iskaže i na tim zadacima kao vojnik, politički komesar i komunista. Poginuo je kao komesar čete, u proljeće 1944. godine na Kneji.

Mrtav je dopremljen u svoj Radmanovac. Na mjesnom groblju je sahranjen, nastavljajući tako da svojim grobom produžava uspomenu na jedno teško i slavno vrijeme žrtvovanja i borbe za slobodu. To je vrijeme kad su skojevci i komunisti prednjačili primjerom, ginuli u prvim redovima borbe za radničke i komunističke ideale, za bratstvo i jedinstvo među ljudima i narodima.

Milić Napijalo

¹ Buro Zatezalo, Dokumenti 2. okružne konferencije, str. 122.

FURAC ALEKSANDAR ACO, PROLETER I TENKISTA

Negdje početkom novembra 1941. godine vratio sam se s terena u bazu odreda »Debela kosa« i među grupom boraca zapažam korpulentnog mladića. Bio mi je nepoznat pa upitah najbližeg druga tko je on i što traži. Tog momenta prilazi mi dežurni jedinice i šapće: »Druže komandire! Ovaj drug je došao iz Karlovca u partizane. Sa sobom nema nikakvih dokumenata niti uputnice od strane karlovačke partijske organizacije pa mi je naređeno da ga držim pod paskom«. Prilazim mu i rukujem se s njim. Kažem mu da sam komandir odreda. On učtivo ustaje i reče da se zove Aleksandar Furač, zvani Aca, iz Mostanja u Karlovcu, rođen 1921., Hrvat i mehaničar po zanimanju te da je dobrovoljno došao u partizane. Pitam ga kako se odlučio da dođe među kordunaške partizane gdje se svakog dana može i da pogine. Odgovor je bio: »To je bila moja jednostavna odluka«. Slušao je od nekih drugova koji su mu pričali kako su ustaše sluge talijanskih i njemačkih okupatora, kakva zlodjela ustaša čine u Hrvatskoj, a naročito na Kordunu nad srpskim narodom. Na koncu reče mi kako je slušao priče po gradu a i čitao u dnevnoj štampi o borbama kordunaških partizana. »Priča se po Karlovcu kako se čitav narod Korduna digao na ustanak protiv okupatora i ustaške tiranije pa eto i ja odlučio da dodem kod vas i da se zajedno borimo protiv neprijatelja«. Rekao sam mu da se u Odredu pored Srba već bore i Hrvati pa je dobro da je i on došao. Poslije razgovora s Furačem pozvao sam k sebi Hrvate partizane Stevicu Lukačića i Grgu Milašinčića da s njima porazgovaram i da vidim što oni misle o Furaču.

Oni su se prije mog razgovora pozdravili s Acom i s njim razgovarali o stanju u Karlovcu. Stekli su utisak da su Furačeve namjere o odlasku u partizane pozitivne i da se iza njegovog dolaska na Kordun ne kriju prsti neprijateljskih tajnih službi i njihovih agenata. Odlučili smo da ga primimo u Odred i u prvo vrijeme malo pripazimo.

Nakon nekoliko dana našao sam vremena da s njim malo više razgovaram. Aco mi je pričao da se već privikao na partizanski život, na ljude i razne poteškoće s kojima se bore partizani, da Kordunaše od ranije poznaje i da se s njima družio. Ispričao mi je da se početkom juna 1941. godine s dva Kordunaša našao u Beogradu. Čuli su da se skupljaju dobrovoljci za borbu protiv njemačkih okupatora u Srbiji. Tražili su vezu s njima želeći da im se priključe, ali im se san nije ostvario pa su se vratili u Karlovac. U Karlovcu izbjegava ustaške vlasti ne želeći stupiti u njihove jedinice. Saznavši da se Kordunaši bore protiv okupatora i ustaške vlasti odlučio je da dođe u njihove redove. »Eto sad sam već 15 dana partizan. Zadovoljan sam. Drugovi su me lijepo primili, svaki dan s njima pjevam, radim, igram, prisustvujem vojničkoj i političkoj obuci. Jednom riječju sretan sam, ali i tužan što još do sada nisam dobio pušku i nisam učestvovao ni u jednoj borbi«. Nakon našeg razgovora vrativši se u logor naredio sam komandiru 1. voda Mili Lj epovi ću da uvrsti Furača u vod i da ga naoruža vojničkom puškom.

Već u prvoj akciji u napadu na domobransku posadu u Skakavcu Aco je bio s jurišnom grupom i dobrovoljcima bombašima. Prilikom svakog drugog napada i juriša Furač je među prvima u neprijateljskim bunkerima i među prvim borcima ulijeće u neprijateljske borbene redove.

Bori se Aco kao lav i tada mi je bilo drago što smo se brzo po njegovom dolasku u partizane odlučili da ga naoružamo.

Nakon sedmomjesečne uspješne borbe u redovima Partizanskog odreda »Debela kosa« 1. bataljona 1. KPO Aco je 7. maja 1942. godine upućen s grupom izabranih kordunaških partizana u sastav Prvog proleterskog bataljona Hrvatske. U to vrijeme Furač je već bio član KPJ, iskusan borac, dobar ratnik i pravi proleter. U proleterskom bataljonu i kasnije u 13. proleterskoj brigadi »Rade Končar« Aco je proveo od maja 1942. do sredine marta 1943. godine kada je po naređenju GŠ Hrvatske kao završeni mehaničar i stručnjak za mašine i vozila upućen iz brigade sa Zumberka u Bijele potoke u Liku gdje se nalazio novoosnovani tenkovski vod GŠH. Aco je s Proleterskim bataljonom prokrstario čitavu sjevernu Dalmaciju, Liku, Gorski kotar i Kordun a kasnije s 13. proleterskom brigadom borio se po Kordunu, Pokuplju, Zumberku, Beloj krajini i u širem rejonu Karlovca. Na tom borbenom putu Proleterskog bataljona i 13. proleterske brigade Aco je učestvovao u nizu bitaka. Uvijek je bio među prvim jurišačima, često puta i u ulozi bombaša. Nekoliko puta je pohvaljivan i istican za izvanredno držanje u teškim borbama koje je u ljeto 1942. godine vodio Proleterski bataljon na tromeđi sjeverne Dalmacije, Like i Bosanske krajine. Posebno se Aco ističe u borbama koje je bataljon vodio u jesen 1942. godine prilikom napada na jako ustaško uporište u Hrvatskom Blagaju kod Veljuna. Pretpostavljene starješine u nekoliko navrata ponudile su Furaču dužnost komandira odjeljenja ili voda što je on jednostavno odbio s motivacijom da se najbolje snalazi kao borac, kao jurišač ili bombaš.

O ovim Furačevim osobinama slušao sam priče od nekih mojih poznanika koji su također s Acom bili u proleterima. Oni nisu imali riječi hvale za njegovu borbenost, doprinos u borbi i drugarske odnose koje je razvijao u desetini, vodu i četi. Osim toga bio je poznat kao bolji pjevač i zabavljač pa gdje se god orila pjesma znalo se da je tu Furač kao predvodnik. Kada je u martu

1943. godine Furaču saopšteno da odlazi u Liku u tenkovski vod, bila je to opet nagrada za Furača jer se u to vrijeme za tenkiste biralo ljudstvo u prvom redu vrlo hlabro, snalažljivo i zdravo. Aco je bio tužan što se rastaje s drugovima proleterima, ali kad je došao u tenkovski vod i tamo našao svoje stare prekaljene borce iz Partizanskog odreda »Debela kosa« — Peru Peuraču, Miloša Perića, Milića Petrovića, Peru Zivkovića i druge, bio je pun sreće. Peurači je u jednom razgovoru rekao: »Brulja, ovdje u Lici u tenkovskom vođu osjećam se kao da sam u našem odredu »Debela kosa«. Mnogo mi znači da sam na vas naišao jer vas posebno volim i cijenim kao svoje najrođenijek«.

Dolaskom u Liku Furača je već prvog dana čekao zadatak koji je trebalo što prije obaviti a radilo se o osposobljavanju jednog srednjeg tenka tipa »Hočkis« koga je 6. marta u borbama na Drenovači kod Bihaća zaplijenila 2. kordunaška udarna brigada. Prilikom napuštanja tenka njemačka posada odnijela je zatvarač topa i učinila neka manja oštećenja na samom tenku. Motor i čitav tenk brzo je stavljen u pogon, a potom je došlo na red ono najglavnije — kako riješiti pitanje zatvarača topa. Pero Peurača, s Furačem, Krausom i još dvojicom drugova odlučuje se da njih pet konstruišu i izrade svoj zatvarač. Nekoliko dana trajale su konsultacije tima od 5 tenkista.

Diskusija se svodila na nekoliko pitanja: izbor materijala za zatvarač, konstruktivno rješenje, kojim alatom izrađivati dijelove zatvarača i način ispitivanja izrađenog zatvarača. Odlučili su da uzmu komad željezničke šine. Skoro sedmicu dana trajalo je rezanje, piljenje, turpisanje i obrada dijelova zatvarača. Na koncu zatvarač je izrađen onako kako su ga »konstruktori« zamislili. Pohvaljeni su Peurača, Kraus i Aco Furač. Kada je tenk osposobljen,

određena je i tenkovska posada. Pero Peurača postavljen je za komandira **tenka** i Aco Furač za vozača. Ovaj tenk po snazi i tehničkim osobinama bio je najbolje vozilo u tenkovskom vođu pa je kao takav u proljeće 1943. naj-**češće** upotrebljavan u napadima na jaka neprijateljska utvrđenja. Prvo va-
treno krštenje Ace Furača kao tenkiste tenka »Hočkis« bilo je 7. marta 1943
godine u napadu na četničku posadu u Donjem Babinu Potoku kod Vrhovina
a Lici i to je sretno i uspješno završeno. Naredna borba u kojoj učestvuje
posada tenka Pero Peurača, Aco Furač i Vlajko Vlasisavljević bila je borba za
oslobođenje Crne Vlasti koju je branila jača četnička posada potpomognuta
vatrom od Talijana iz Vrhovina. Kako napad na Crnu Vlast 7. marta nije
uspio, drugi napad izveden je 20. marta u kome učestvuju 6. primorsko-go-
ranska i 2. kordunaška udarna brigada, ojačane topovima, minobacačima i
tenkom »Hočkis«. U toku jednog napada pješadije koju potpomaže naš tenk
hrabra tenkovska trojka probija se kroz gust sistem četničkih prepreka, upada
pred crkvu oko koje je bilo glavno težište četničke odbrane. S desnim pred-
njim krajem gusjenice Furač usmjerava tenk na crkvena vrata, probija vrata
i pravi otvor za upad naše pješadije u crkvu, i potom polazi natrag (u rikverc)
i s jedno dvadesetak metara udaljenosti od crkve topdžija Vlasisavljević po-
gađa i uništava na zvoniku četnički mitraljez.

Jedno veće parče granate pogađa crkveno zvono uslijed čega se čuo jak
glas zvona i zvono je toliko zabujalo da je zajedno s otvorom na crkvenim
vratima i uništenjem mitraljeza na zvoniku izazvalo pravu paniku u četni-
čkim redovima. Poslije toga četnici se u gomilama probijaju iz Crne Vlasti
prema Vrhovinama pod zaštitu talijanske posade, ali je to vrlo malom broju
uspjelo jer su naše jedinice i tenkovska posada obasipali neprijatelja u bijegu
i nanosili im velike ljudske i materijalne gubitke. Ovom akcijom Furač je
ispekao znanje i vještinu upravljanja tenkom i u najtežim borbenim situaci-
jama zbog čega je i pohvaljen.

Nakon oslobođenja Crne Vlasti tenkisti ne miruju. Vršu tehničke preglede
vozila i naoružanja i pripremaju se za naredne akcije — čišćenje preostalog
dijela Like od talijanske okupatorske vojske, četnika, ustaša, domobrana i
oružnika. Ubrzo stiže naređenje da tenkovski vod krene u napad na neprija-
teljsku posadu u Vrhovinama, a poslije oslobođenja Vrhovina nastaje gonje-
nje neprijatelja prema Otočcu. U ovoj akciji važnu ulogu imaju tenkovi, a
među njima i Acin »Hočkis«. Negdje oko sela Zalužnice tenkistima se pri-
družuje 1. bataljon 3. kordunaške udarne brigade Miška Breberine. Miško
u želji da što prije upadne u Otočac penje se na Acin tenk. Zna Miško tko se
nalazi u tenku njegovi drugovi i stari ratnici iz 1. čete »Debela kosa«, a posadu
i ovog puta sačinjavaju Peurača, komandir, Furač, vozač i Pribić, poslužilac.
Svu trojicu Miško dobro poznaje i cijeni. Iza jednog zavoja tenk je dočekan
snažnom mitraljeskom vatrom talijanske zaštitnice od koje je Miško ranjen
i uskoro umro. Aco Furač, vozač i Pero Peurača, komandir tenka, na sebi
svojtveni način izbjegavaju oštećenje tenka, vrše manevar tenkom i u tom
momentu stiže im pomoć u još dva laka tenka pa su Talijani i četnici odbačeni
i prisiljeni na brzo povlačenje u Otočac.

U vrijeme izvlačenja neprijateljske vojske iz Otočca i povlačenja prema
Senju Furač sa svojim tenkom upada kao osica među neprijateljske **zaštitni-**
čke dijelove što je imalo i te kako velikih posljedica na uredno povlačenje
neprijateljske vojske. U rejonu sela Kopolja dolazi do žestoke bitke između
jednog jačeg talijanskog zaštitničkog odreda i naših tenkova te prvih dijelova
2. **kordunaške** brigade. U toj borbi neprijatelj je, i pored svih nastojanja da

zadrži dalje napredovanje naše pješadije i tenkova, bio prisiljen da bježi dalje prema Senju. U toj neravnoj borbi uništen je tenk kojim je upravljao Đuro Grudić, također junak Korduna i Partizanskog odreda »Debela Kosa«. Uslijed sve češćih upada naših tenkova u neprijateljske zaštitničke dijelove Talijani, ustaše i domobrani bili su prisiljeni na brže povlačenje zbog čega su iza sebe ostavljali veće količine naoružanja, municije, hrane i ostale vojničke opreme.

Poslije oslobođenja Otočca i cijele Gacke doline za Furačev tenk nije bilo više granata pa je hrabra posada tenka bila prisiljena da ga privremeno sakrije na skrovito mjesto kako ne bi pao u ruke neprijatelju. Mada su se tužna srca rastala s tenkom, Furač i drugovi bili su svjesni da je u borbi sve moguće, da će uskoro primiti laki tenk »Fijjat« u kome će Furač biti vozač, a Miloš Perić, njegov stari poznanik, mitraljezac.

Koncem aprila počele su pripreme jedinica 6. ličke i 8. kordunaške divizije za napad na jaki ustaško-domobranski garnizon u Gospiću i ostale ustaško-domobranske posade u dolini oko Gospića. Za ove operacije bio je predviđen i tenkovski vod lakih tenkova. Prva borba u kojoj će u sadejstvu s jedinicama 6. ličke divizije učestvovati i tenkovi bio je napad na ustaško-domobrantsko uporište u Brušanima.

U toku priprema za napad Đoko Jovanić, komandant 6. ličke divizije, pozvao je na konsultacije i posade tenkova. U tom dogovoru zaključeno je da se Brušani napadnu određenog dana u 13 sati. Prije početka napada pješadija i tenkovi neprimjetno su prišli polaznim položajima i čekali momenat kada će ustaše i domobrani posjedati za ručak. U vrijeme otkucavanja 13 sati Pero Peurača u jednom tenku, a u drugom Aco Furač i Miloš Perić pod punim gasom nalijeću na brušansku posadu na krstila od bodljikove žice. Dodavanjem gasa tenkovi dobivaju još veće ubrzanje, ruše i sklanjaju s puta krstila i tenkovi su se našli u krugu neprijateljske posade. Ustaše su zbunjene naglom pojavom partizanskih tenkova u njihovom utvrđenju i dok to stanje kod neprijatelja traje iz Furačevog i Peuračinog tenka ližu vatreni mlazevi mitraljeskih rafala i obasipaju ustašku trpezariju. U to vrijeme pristižu i jedinice 6. ličke divizije pa je neprijatelj bio primoran da se spašava bijegom prema Karlobagu. Naprijatelja u bijegu napadaju naši tenkovi i jedinice ličke divizije, tako da se vrlo malo ustaša i domobrana uspjelo probiti prema Karlobagu.

Pobjedom kod Brušana jedinice 6. ličke zaplijenile su veće količine naoružanja i municije, pored ostalog zaplijenjen je izvjestan broj modernih ustaških kožnih kaputa i jedan od tih kaputa Đoko Jovanić poklonio je Peurači kao nagradu za uspješnu tenkovsku podršku u Brušanima. O tom kaputu Pero Peurača ispričao mi je sljedeće: »Kada sam primio od Đoke kaput, svi tenkisti su ga oblačili i probali kome najbolje pristaje. Nakon proba utvrdili smo da kaput po dužini, širini, boji i kroju najbolje stoji Aci Furaču, zato mi je Aco u šali dobacio: »Znaš Brulja« — Peru su u ratu zvali Brulja — pozajmi mi ovaj kaput da ga nosim za vrijeme borbi u Gospiću pa ako poginem da ustaše vide kako su partizanski tenkisti moderno obučeni«. Na ovu Furačevu šalu Peurača pa i ostali su se nasmijali a kaput je ostao Aci. Nakon dva dana Furač je u njemu poginuo i nitko nije imao mogućnosti da vidi Aca u kožnom kaputu.

To je bilo u borbama s ustašama i domobranima kod Gospića. Od pravca sela Smiljana jednu jedinicu 6. ličke divizije potpomagala su dva laka tenka u kojima su bila tri poznata ratnika — Pero Peurača, Aco Furač i Miloš

perić. Sva trojica su stekla vojničku naobrazbu i prva borbena iskustva u **Partizanskom** odredu »Debela kosa«. Cim su se tenkovi pojavili u blizini **ustaških** položaja, ustaše su na tom pravcu skoncentrisali nekoliko pt-topova za **borbu** protiv njih. Furač je prvi krenuo sa svojim tenkom u napad na **neprijateljske** odbrambene položaje, ali neprijatelj pogada Acin tenk. Iako je **tenk zapaljen**, Aco još juriša dalje dok ga i drugi ustaški plotun nije obasuo **granatama** i potpuno uništio. U tenku su izgorjela dva junaka. Aco i Miloš su **svojom** pogibijom još više povezali dva bratska naroda — Srbe i Hrvate. **Pepeo** i ostaci nesagorjelih kostiju sahranjeni su u rejonu Smiljana kod **Gospića**. Tu su Aco, Miloš i mnogi drugi partizani poginuli za oslobođenje **Gospića**. Ostali su na vječnoj straži koja će mlada pokoljenja Jugoslavena **podsjecati** kako se u toku NOR-a borilo i ginulo za slobodu svoju i svog **naroda**, kako se kovalo bratstvo i jedinstvo u surovim ratnim uslovima s ciljem **da se ono** više nikad ne pomuti i razbije.

Ignjatije Perić

GLISO GLISAN GAČEŠA-ZJACA MILICA

Rođen je 1913. godine u Ivanković Selu, općina Vukmanić, kotar Vojnić. Potječe iz siromašne seoske obitelji. Osnovnu školu završio je u Utinji. Bio je vrlo bistar, ali zbog materijalnih teškoća nije imao mogućnosti da se dalje školuje. Bavio se zemljoradnjom, kirijom i drugim poslovima kako bi mogao uzdržavati brojnu porodicu. Kao nadničar obrađivao je zemlju bogatijim seljacima.

Njegova posebna sklonost bila je držanje i timarenje konja koje je koristio za kiriju i obrađivanje zemlje. Orao je seljacima koji nisu imali vozne zaprege i vršio prijevoz drveta iz obližnjih šumskih predjela na stovarište željezničke stanice Utinja. Iz rudnika u Bukovici vršio je prijevoz rudače svojim konjskim kolima, što je bilo sezonskog karaktera. Na ovim teškim poslovima pokazao se snalažljiv i vrlo spretan pa je bio zapažen i poštovan od mještana.

Na odsluženje vojnog roka odlazi 1934/35. godine u Zaječar, gdje se pokazao primjeren i nadasve sposoban artiljerac. Prihvatio je na svoju odgovornost zadatak da uhvati nemirnoga i podivljalog vojnog konja — pastuha, koji je ugrožavao živote vojnika. Iskustvo s konjima, vještina i hrabrost pomogli su mu da ukroti i savlada nemirnoga konja što do tada nitko nije mogao. Njegov podvig zadivio je puk vojske, a **među mještanima** rodnog kraja stekao je još veće simpatije i poštovanje.

Dolaskom iz vojske osniva porodicu. Bavio se i dalje obradom škrte kordunaške zemlje, povremenom kirijom. Za lugarskog pomoćnika primljen je

1939. godine za šumu Debela kosa — Utinjska, koja je spadala pod upravu slunjske imovne općine u Karlovcu. Lugar (čuvar šume) bio je tada poznati i ugledni Mile Gaćeša.

Imao je mogućnost povezivanja s većim brojem naprednih ljudi. U razgovorima s Milisavom Dakićem dolazi do saznanja o uzrocima izrabljivanja i eksploatacije u ondašnjem buržoaskom sistemu. Nepokolebljivo i čvrsto se opredjeljuje za radnički pokret i otpor 1941. okupatorima i domaćim izdajcima.

Okupacija zemlje zatekla ga je kod kuće u rodnom Ivanković Selu. Pripravan je dočekao oružani ustanak 1941. i spada među organizatore i prvoborce utinjskog kraja. Vršiti sakupljanje oružja, organizira zaštitu mještana od iznenadnog neprijateljskog upada u sela. Odilazi u susjedna hrvatska sela i tumači ciljeve zajedničke oslobodilačke borbe. Stvarao je povjerenje i sigurnost među stanovništvom, koje se našlo iznenađeno teškim vremenom i ratnim događajima.

Početak 1941. godine primljen je za kandidata KPJ, a pod konac iste godine primljen je za člana. U NOV je stupio novembra 1941. i to u Partizanski odred »Katić kosa«, u kome se od prvih dana isticao kao neustrašiv i vrlo sposoban borac s jasnim opredjeljenjem i pogledima. Među borcima svojim držanjem i drugarskim odnosima postao je omiljen i cijenjen. U borbi je stalno prednjačio. Ime hrabrog Glišana Zjače brzo se proćulo na Kordunu.

Već 1941. godine imenovan je za komandira voda, a ubrzo i za komandira čete. Formiranjem 4. kordunaške brigade 20. augusta 1942. imenovan je za zamjenika komandanta 1. bataljona. S brigadom odilazi preko rijeke Kupe na područje Pokuplja i Zumberka. Sudjeluje u oslobodenju 727 djece iz ustaškog logora u Jastrebarskom, u borbama na Zumberku i dijelovima Slovenije. Povratkom brigade na Kordun sudjeluje u borbama za oslobodenje Cazina i Cazinske krajine, a u sklopu Bihaćke operacije na stvaranju široke oslobodene teritorije (Bihaćke Republike).

Nakon oslobodenja Cazina i Cazinske krajine, za vrijeme pokreta brigade u sadejstvu Slunjske operacije za oslobodenje Slunja, njegov bataljon je pretrpio znatne gubitke. Iznadnim neprijateljskim napadom iz Cetingrada, 9. novembra 1942. godine na rijeci Korani u Salopek Lukama, kod Furjana, poginulo je 12 boraca. Glišana su zarobili s komesarom bataljona Nikolom Gazibarom. Strijeljani su na području Zagreba (Dotršćina ili Rakov Potok).

Glišanov like neustrašivog borca i rukovodioca ostaje za primjer mlađim naraštajima i uzor kako se bori za svoju zemlju, slobodu, bratstvo i jedinstvo naših naroda.

Duro Gaćeša

MILOŠ GACESA MICO

Rodio se u Gašeća Selu, općina i kotar Vojnić, 28. 9. 1917. godine. Roditelji, otac Mile i majka Milica, imali su Miloša i još dva sina. Završio je obaveznu četverogodišnju školu i ostao s braćom i roditeljima na poljoprivrednom imanju čuvajući stoku i rađeći u poljoprivredi. Seljačka poljoprivreda predratnog vremena bila je zaostala, nerazvijena. Zemlja škrtá, protkana naslagama kvarcnog pijeska i gline. Sredstva za rad bila su minimalna i starinska. Uglavnom su se svodila na plug (dobro je ako je bio željezni), zubaču, motiku, sjekiru, srp i kosu. Naučna saznanja o poljoprivrednoj proizvodnji bila su seljaku nepoznata. O umjetnim gnojivima malo se znalo. Mnogo se fizički radilo, a malo imalo. Tko je imao vozeću marvu i hrane za nju, dovoljno i kukuruznog kruha za godinu dana, smatran je imućnijim seljakom. U dječaćkom i mladenačkom narastanju i do-

zrijevanju, Mićo je upoznao poljoprivredu i radio u njoj. Upoznao je rad i stekaoradnenavike, što je glavni uslov za poštenu način života, za razumijevanje seljačkih i radničkih problema i interesa.

Radio je i kao rudarski radnik u rudniku Bukovica u Sučevićima. Na teškom poslu upoznao je i mnoge probleme radnika — rudara, kojima su privatni poslodavci krojili sve radne uvjete i dijelili plaću u vidu milostinje.

Vojsku je odslužio u Zemunu. Napredne ideje Komunističke partije, radničkog pokreta stizale su i do Miće i vršile na njega odlučujući utjecaj. Postepeno su stvarale i stvorile odlučnog mladog čovjeka i borca za narodna i radnička prava.

U ustaničkim danima 1941. godine prišao je Partizanskom odredu »Vojnišnica« i započeo odlučnu borbu puškom, riječju, djelom, svim svojim fizičkim i umnim sposobnostima. Osnivanjem Partizanskog odreda »Gašeća Selo« prešao je u njega i nastavio borbu s još većom voljom i žarom, zajedno sa svojim rođacima i komšijama.

U prvim partizanskim okršajima i zasjedama, kasnije i u većim bitkama, stjecao je ratnička i vojna iskustva. Do oslobođenja Vojnića, najveće pobjede, Mićo je bio iskusan i hrabar partizanski borac. Bio je posebno ponosan na uspjeh oslobođenja Vojnića, kada je zarobljeno mnogo neprijateljskih vojnika, oružja i vojne opreme. Tu pobjedu Mićo je shvatio kao rezultat umješne i odlučne partizanske borbe i taktike.

Svoj nagli razvoj krunisao je prijemom u članstvo KP. Svuda je širio svijest o ciljevima i zadacima borbe, o bratstvu i jedinstvu, o naprednom radničkom i komunističkom pokretu. Činio je to jednostavno, skromno i nenametljivo, a istodobno uvjerljivo kako to samo može tihi, razboriti, staložen i beskrajno pošten čovjek. Miću je tada zapalo da bude među prvima polaznikom oficirske škole. Završio je školu s uspjehom.

Poslije majskog obruča na Petrovoj gori, 1942. godine, Mićo se sa školo-

vanja vratio u svoj matični drugi bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda, koji je dotle prebrodio teškoće i žrtve neprijateljskog obruča, ali i doživio slavnu pobjedu prilikom proboja 14. maja 1942. godine.

Imenovan je za komandira 1. čete, koja je nastala od partizanskih odreda »Miholjsko« i »Crna Lokva«.

Drugi bataljon 1. KPO, krajem juna 1942. godine, ušao je u sastav 1. brigade NOV i PO Hrvatske kao njen 3. bataljon.

Miće je na čelu 1. čete kordunaškog bataljona. Nije lako bilo komandiru Mići. Kordunaški partizani su prvi put na duže vrijeme otišli iz rodnog kraja ostavljajući roditelje, žene, djecu, braću, sestre i voljene djevojke. Bilo je to poslije divljanja ustaša i obruča na Petrovoj gori. Nije se više moglo skoknuti kući da se opere, preobuče, da pojedje bolji zalogaj. Ostavljeni su i bistri izvori u svakoj uvali, poznati tereni gdje se može lako snaći da se utaži glad i žeđ, da se smjesti pod krov. Išlo se prema krševitijim i siromašnijim krajevima Korduna, Gorskog kotara i Like. Trebalo je postati pravi vojnik, prava vojna jedinica, koja je spremna za borbu na svim terenima i u svim uslovima, daleko od kućnog praga i rodnog kraja.

Prva borbena krštenja brigade, kao i zajedničko upoznavanje njenih boraca, bila su oko Slunja i Ladevca 4, 5. i 6. jula 1942. godine, zatim zajednički stroj kod Vrela Mrežnice, sva četiri bataljona 8. jula 1942. godine. Miće je uvijek bio na čelu čete i u četi, uvijek nastojeći da sve bude u redu i da se izvršava svaki dobiveni zadatak. Krenulo se i dalje prema ličkoj pruzi. Vođene su borbe s Talijanima kod Vojnovca, da bi se poslije temeljitog sređivanja iz Kunića kod Plaškog pošlo preko Kapele u Gorski kotar, u Drežnicu i njenu okolinu. U Drežnici je narod obasuo cvijećem brigadu. Nema borca koji nije bio ushićen i ponosan, koji nije zaboravio umor kapelskog dugog marša. Na čelu svoje čete — obasipan cvijećem, ponosno je marširao Miće, ozaren srećom i ushićen.

Nakon neuspjelih napada brigade na Prokike te odmora u Škaliću i Tuževiću bataljon je vodio borbu za oslobođenje Jezerana 12. i 13. augusta 1942. godine. Bila je to žestoka, poziciona i dugotrajna bitka na bliskom odstojanju. Počela je za noći, u zoru, a trajala je dva dana i jednu noć ili preko 40 sati. Ustaška i žandarska posada je bila raspoređena u pet objekata: školi, crkvi, Parčevoj i Geršakovoj zgradi te žandarmerijskoj stanici. Neprijatelj u tim objektima nije imao međusobne fizičke veze, nego dozivanjem i štićenjem puščanom i mitraljeskom vatrom. Mićina 1. četa je napadala školu i crkvu, ostale dvije preostale objekte (za opis ove bitke potrebna je zasebna tema). Ustaše i žandari su se predali nakon žestoke i uporne borbe, kad im je nestalo hrane i vode, kad ih je nadvladalo beznade i opasnost da im objekti budu zapaljeni. Neprijateljska posada je imala znatnih gubitaka. Poginuo je tada i Miće Gaćeša, taj skromni, jednostavni i hrabri borac, taj domišljati, oštroumni, odlučni i uporni komandir. Poginuo je Miće s devet svojih drugova iz čete i kordunaškog bataljona: Marko Glumac, Jovan Gvozdrenović, Miloš Ivošević, Nikola Klipa, Simo Kresojević, Milutin Smoljanović, Vaso Tomašević, Nikola Vukašinović i Dušan Zivković.

I narodni partizanski pjesnik sjeća se Miće Gaćeše:

*»Kad se sjetim čete komandira,
Bol za njime u srce me dira.
Junak-Miće Gaćeša je bio,
Smjelo četu u boj je vodio.*

*Rodom bješe iz Gaćeša Sela,
Malog sela kraj Utinje Vrela.
Malo selo, al' puno junaka,
Gorostasa, kršnije gorštaka.»*

Mrtvi komandir Mičo i njegovi drugovi stoje vječno na straži uzvišenih ;
jednostavnih ljudskih ideala u Jezeranima i u rodnom Gaćeša Selu.

Milić Napijalo

NIKOLA GAZIBARA, POLITIČKI KOMESAR 1. UDARNOG BATALJONA

Gazibara Sime Nikola rođen je 1916. u Donjem Skradu. Bio je trgovački pomoćnik. Član je KPJ od maja 1941. godine. Potječe iz veoma brojne porodice, što je tradicija kod njegovih predaka. Djed Stevan i baka Božica izrodili su dvanaestero djece. Desetero ih je odraslo, među kojima i sedam sinova. Svi nisu mogli ostati kod kuće na malom posjedu pa su odlazili u svijet »trbuhom za kruhom«. Od sedam Stevanovih sinova treba spomenuti dvojicu — Stanka i Milutina. Stanka zbog toga što je u predratnom periodu kao obučarski obrtnik u Sisku bio poznat po naprednim idejama i revolucionarnom djelovanju u sisačkoj partijskoj organizaciji. Uhapšen je od ustaša i strijeljan u Jasenovcu 1942. Milutin je bio jedan od prvih članova Partije u partijskoj ćeliji Donji Skrad formiranoj maja 1941. i jedan od poznatih aktivista u toku NOR-a.

Nikola, po završetku osnovne škole u Barilovićkom Cerovcu, preko »Privrednika« odlazi na izučavanje trgovačkog zanata u Pančevo. Bio je kalfa i trgovački pomoćnik. Iz Pančeva prelazi u Zemun i tamo se zapošljava u veletrgovini. I jedan i drugi gazda — onaj kod koga je izučavao zanat i ovaj kod koga se zaposlio, bili su Nijemci, što je Nikoli omogućilo da uz posao nauči njemački jezik kojim se kasnije dosta dobro služio. Učeci i radeći osjetio je sve nepravde i socijalne nejednakosti u društvu. Zbog toga se rano uključio u radnički i revolucionarni pokret i u njemu aktivno djelovao.

Radi sticanja osnovnih znanja iz marksizma — lenjinizma i uspješnijeg političkog djelovanja naročitu pažnju je posvećivao proučavanju napredne literature. To se moglo vidjeti i iz pisma koja je slao kući. U njima je indirektno stavljaio do znanja da je uključen u revolucionarni pokret. U pismima je savjetovao članove domaćinstva da podu njegovim putem. Bratu Peri je slao naprednu literaturu s napomenom da je ilegalno čita i posuđuje drugima.

Pri dolasku u posjet roditeljima, živom riječi je propagirao radnički i komunistički pokret i njihovu historijsku ulogu. Pozitivno je djelovao na poro-

dicu, a preko nje i na bliže rođake i susjede. Najveći utjecaj je izvršio tja mladeg brata Peru koji je neposredno pred rat bio potpuno oformljen i politički spreman za NOB. Dakle, nije slučajno što je Pero prilikom formiranja skojevske organizacije 1941. u Donjem Skradu izabran za pročelnika.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla je Nikolu u Banjoj Luci, gdje je služio kadrovski rok kao pripadnik vazduhoplovnih jedinica. Svjestan događaja koji su slijedili, prvi i najvažniji zadatak bio je izbjeći zarobljavanje. Stigao je kući naoružan prištoljem.

Povezuje se s naprednim ljudima, a među njima i s Milošem Kozlinom Mijom, članom KPJ od 1937. godine, koji se vratio iz Niša gdje je radio kao obučarski radnik i partijski aktivista. U maju 1941, prilikom formiranja partijske ćelije u Donjem Skradu, Nikola se uključuje u ćeliju. Vjerovatno je do tada bio član Partije u nekoj od zamunskih organizacija. Ćelija počinje politički djelovati i vršiti pripreme za ustanak u čemu i Nikola aktivno učestvuje izvršavajući razne partijske zadatke.

Među nekoliko nas koji smo 1941. radili na pripremama ustanka i formiranja Partizanskog odreda »Donji Skrad«, pored Mije i Steve Tomića, koji je kao sekretar partijske organizacije u Krnjaku dolazio na naše sastanke, i Nikola se isticao svojom konstruktivnom diskusijom. On je u to vrijeme, za razliku od Mije, bio staloženiji, sabraniji pa i realniji u procjeni situacije i prilika u našem kraju.

Početkom ustanka i uspostavljanjem tajnog kanala Karlovac — Duga Resa — Kordun, rukovodstvo ga zadužuje da na Korani, kod zaseoka Gazibare, prihvata od Tobije sve ono što se tim kanalom prebacuje na Kordun i obratno: ilegalce, lijekove, ilegalni materijal, oružje, municiju, eksploziv i drugo.

Na ovom zadatku Nikola ostaje do konca 1941. kada je povučen u četu. Naglim razvojem ustanka i formiranjem novih jedinica nastala je potreba za većim brojem političkog kadra. Tako je Nikola već početkom 1942. godine politički komesar čete, a 16. juna 1942. godine, prilikom formiranja 1. udarnog bataljona na Kordunu, komesar bataljona, koji formiranjem 4. kordunaške brigade ulazi u njen sastav kao njezin 1. bataljon. Komesarske dužnosti Nikola je uspješno obavljao, što ističu naši legendarni komandanti Košta Nađ i Nikola Vidović u publikaciji »Bihaćka Republika« i »Bihaćka operacija«, kao i ostali njegovi ratni drugovi.

Na dužnosti komesara bataljona ostao je sve do 9. novembra 1942. godine kada je u neravnopravnoj borbi s neprijateljem zarobljen, odveden u Zagreb i strijeljan. U toj borbi s nadmoćnijim neprijateljem dio bataljona je bio prisiljen da se iz Cazinske krajine prebaci preko rijeke Korane na Kordun, u rajon Salopek luka, u blizini sela Furjan nedaleko Slunja.

Kada je bataljon prelazio rijeku Koranu bez ikakvih sredstava za prijelaz — plivajući, bio je obasut jakom vatrom neprijatelja. Poginulo je 13 boraca na matici rijeke, a nekoliko ih je zarobljeno, među kojima i Nikola.

Nikolino držanje pred neprijateljem bilo je dostojanstveno. Bio je zvjerski mučen i strijeljan u Zagrebu. Njegovi drugovi i borci, i svi koji su ga poznavali, doživjeli su to kao veliki gubitak, a posebno zbog načina na koji je izgubio život.

Dirljivo se doimao razgovor braće Gazibara na obroncima Skradske gore, gdje su se našli u jesen 1942. godine, o djetinjstvu, odvojenom životu dok su se nalazili na zanatu, o predratnom revolucionarnom radu, o borbi koja se vodi, o ciljevima te borbe. Maštali su o novom društvenom uređenju za koje se bore. Međutim, ubrzo gine Nikola, a kasnije i Dušan. Rat je preživio Pero.

Pod Nikolinim utjecajem čitava porodica se već 1941. godine uključila u revoluciju i svaki član je, na svoj način, dao doprinos borbi pa i oni najmlađi. Nikolina sestra Kata, 14-godišnja djevojčica, postala je 1942. član SKOI-a. Porodica Sime Gazibare dala je sve za slobodu i svrstava se među najzaslužnije porodice u Donjem Skradu.

Božo Kozlina

ĐURO GRUDIĆ, KOMANDANT TENKA

Đuro Mirka Grudić rođen je 1919. godine u selu Budačkoj Rijeci, općina Krnjak, kotar Vojnić. Osnovnu školu završio je prije drugog svjetskog rata u Gornjem Budačkom. Đuru su njegovi vršnjaci cijenili i voljeli jer je bio veseljak i uvijek spreman za igru i šalu. Stariji su ga voljeli zbog ozbiljnosti, vrednoće, lijepog ophođenja i poštenja. Đuro je rastao i razvijao se među roditeljima i ostalom bližom i daljom rodbinom. Bio je neobično zadovoljan i sretan zbog ljubavi koju su mu pružali otac i majka. Miran dječjački život brzo se promijenio. U Đurinoj 11-oj godini umire mu otac koga je volio i cijenio. Nestanak oca teško je prebolijevao. Tugu za ocem skrivao je od majke kako bi lakše prežalila muža. Kada je ostao sam s majkom, nastojao je da joj što više pomogne u kućnim i poljoprivrednim poslovima. Na njegova mladalačka pleća padao je iz dana u dan sve veći teret i sve veće obaveze. Da bi tragedija bila veća, uskoro i majka se ozbiljno razbolijeva i kada je završavao trinaestu godinu umire i majka. Ostao je kao okresano drvo, tužan i žalostan. Prima ga porodica Janka Maćešića i stara se o njegovom daljem razvoju. Staratelji su bili pažljivi prema Đuri, ali je Đuro stalno neveseo. Vidjelo se da čezne za roditeljima i roditeljskom ljubavi.

U devetnaestoj godini Đuro se ženi, stvara novi dom i porodicu. Godinu dana poslije ženidbe rodio se sin koji umire a 1941. godine rada se sin Dragić

Odlazi na odsluženje vojnog roka 1940. u vazduhoplovnu jedinicu. Tek što je završio prvi dio vojne obuke, došla je kapitulacija. Ulaskom njemačkih trupa u zemlju, Đuro je s većom grupom vojnika zarobljen i poveden u njemačko zarobljeništvo. Prije polaska u Njemačku izjavljuje da je Hrvat. Zato je oslobođen i pušten kući. Bio je u dilemi kako se vratiti na Kordun. Ako ide vlakom, postoji vjerovatnoća da ponovno bude zarobljen. Odlučio se da prepešači preko 400 km. S grupicom ljudi kreće prema Kordunu. Obično noću se putovalo, a danju odmaralo. Zaobilazili su sela i gradove što je usporavalo putovanje. Nakon desetak dana pješaćenja Đuro se iscrpljen vratio kući.

Nekoliko mjeseci po povratku u šumi Debeloj kosi formiran je Partizanski sdred »Debela kosa«. Prve vijesti o partizanima i njihovoj borbi Đuro je čuo od mještana koji su odnosili hranu ljudstvu odreda u Debelu kosu. Čuo je Đuro kako se u partizanima nalaze mladići i mladi ljudi s teritorije općine Tušilović, Vojnić i Krnjak. Pričalo se sve najljepše o životu partizana i njihovim borbama. Odlučio se da i on ide u Debelu kosu, da odnese hranu za partizane, da ih vidi i da ispita mogućnosti odlaska u odred. S obzirom da je kod kuće imao nejačko dijete, žena odgovara Đuru da ne ide u partizane jer će joj život bez muža i hranitelja biti i teži. Đuro je čvrsto riješio da postane partizan. Zelja mu je ostvarena koncem septembra 1941. godine. U partizanskom odredu nalazi poznanike koji mu pomažu da se uklopi u vojnički život.

Već u prvim akcijama bio je nezadrživ u napadu i snalažljiv u svakoj borbenoj situaciji. Imao je smisao za šalu, pjesmu a bio je izvanredan drug. Zbog vrlina ulazi u jurišnu desetinu Partizanskog odreda »-Debela kosa«. Od tada više nije bilo akcije gdje Đuro nije bio bombaš pri napadima na neprijateljska utvrđenja.

Početak 1942. godine Đuro je zbog odličnih ratničkih vrlina postavljen za komandira voda. Primljen je i za člana Komunističke partije. Početkom marta počela je prva obuka partizanskih starješina u oficirskoj školi u Gornjem Budačkom. U školu su primljeni kandidati koji su imali dobre uslove za razvoj i osposobljavanje za komandira vodova i komandira četa. Nakon uspješnog završetka školovanja u oficirskoj školi Đuro je raspoređen u Proletersku četvu 1. kordunaškog partizanskog odreda. U ovu četvu birani su borci odani Partiji, narodu, dobri i prekaljeni borci NOR-a. Đuro je posjedovao sve te osobine. Proleterska četa je počela izvoditi teže i složenije zadatke. Koncem marta Proleterska četa i 3. četa 2. bataljona upućene su pod komandom operativnog oficira 1. KPO Gnjace Perića iz Petrove gore u pozadinu neprijatelja sa zadatkom da u rejonu Tušilovića, Vukmanića, Utinje, Krmjaka i na cesti Karlovac — Vojnić napada neprijateljske kolone, uništava komunikacije, prekida veze i otežava neprijatelju snabdijevanje iz Karlovca. Prvi zadatak četa je izvela 4. aprila napadom na domobransku posadu u Kamenškom. U tom napadu glavni zadatak izvršila je bombaška grupa proletera među kojima je bio i Đuro Grudić. Četa se vraćala u rejon Bukovice i Mededača radi napada na neprijatelja koji je popravljao željezničku prugu Skakavac — Vojnić kolodvor. U selu Manjerovićima četa dobiva obavijest da se od Utinje prema proleterima kreće ustaška satnija. Miško Breberina polazi sa četom u susret neprijatelju. Kada su bili na bliskom odstojanju, proleter i vrše juriš. U jurišu, Đuro obučen u ustašku uniformu, upada među ustaše i pretvara se da je i on njihov čekajući pogodan momenat da nešto značajnije uradi. Najbliži ustaša ga upita: »Gdje su banditi...?« Umjesto odgovora Đuro ubija ustašu, zatim još jednog i nekolicinu najbližih ranjava udarcima kundaka i nožem. Povratio se živ i zdrav u četvu donijevši dvije ustaške puške. Durino junaštvo stvara pometnju u ustaškim redovima. To koristi Proleterska četa, kreće ponovno na juriš i odbacuje ustaše iz rejona Utinje prema Skakavcu. Ujutro 10. maja 1942. ojačana ustaška satnija krenula je od Krstinje i Prisjeke prema Tromedi u Petrovoj gori. Znajući za neprijateljske pokrete Proleterska četa postavlja zasjedu u rejonu Tromede. Kada se neprijatelj približio i njegova prethodnica ušla u zasjedu, komandir čete Miško Breberina kreće s četom na juriš. Među prvim jurišačima nalazio se i Đuro Grudić. Njega drugovi opominju da se ne odvaja, da se kreće s grupom bombaša, ali Đuro ne bi bio Đuro kad ne bi bio na čelu bombaša. U kratkoj borbi ustaše su razbijene i na juriš odbačene iz Petrove gore.

U jesen 1942. godine formirana je Tenkovska četa Glavnog štaba Hrvatske. U sastav čete upućeno je preko deset zapaženih boraca i starješina iz kordunaških jedinica a među njima je i Đuro Grudić koji je postavljen za komandira tenka. Tenkovsku tehniku i taktiku slabo je poznavao, a to je bio slučaj i s većinom ljudi tenkovske čete. Počelo se s obukom u poznavanju motora i tenka, a potom se prešlo i na borbenu obuku. Đuro se snalazi u novoj sredini i s uspjehom završava tenkovsku obuku. Poslije 4. neprijateljske ofanzive jedinice 6. ličke i 8. kordunaške divizije, ojačane primorsko-goranskim brigadama kreću u ofanzivu radi čišćenja Like od talijanske okupatorske vojske i njihovih slugu, četnika i ustaša. U skoro svakom napadu naših jedinica

Tenkovska četa podržava jedinice 6. i 8. divizije. Zahvaljujući njihovim upornim borbama uspješno padaju u partizanske ruke četnički, talijanski i ustaško-domobranski garnizoni u Donjem Babinu Potoku, Crnoj Vlasi i Vrhovinama. **Došao** je red i na jaki neprijateljski garnizon u Otočcu. Poslije višednevnih borbi u kojima učestvuju i naši tenkovi neprijatelj se povlači iz Otočca prema **Senju**. Njega u stopu gone brigade 8. divizije, ojačane tenkovskom četom i artiljerijom. U odstupanju neprijatelj pruža žilav otpor nastojeći da izvuče od Otočca sve ljudstvo, naoružanje i materijalna sredstva. U jednom jurišu na neprijateljsku zaštitnicu kod Kompolja talijanski fašisti pogađaju topom **tenk** kojim je komandovao Grudić. Od **eksplozije** granate **tenk je zapaljen i u njemu** je izgorio Đuro Grudić, proslavljeni junak Partizanskog odreda »**Debela kosac**«, Proleterske čete i Tenkovske čete Glavnog štaba Hrvatske.

Ignjatije Perić

DUŠAN HRSTIC, POLITIČKI KOMESAR 8. KORDUNASKE UDARNE DIVIZIJE

Rođen je 1916. godine u selu Loskunji, općina Vojnić. Otac mu je bio čuvar šume, ali je rano umro i majka se zbog Dušanovog školovanja preselila u Karlovac. Tu su skromno živjeli od male porodične penzije.

U Karlovcu je završio pet razreda gimnazije. Ubrzo poslije toga odslužio je vojni rok, a potom je zaposlen u karlovačkoj šumariji kao službenik. Stanovao je u malom stanu takozvane »kineske četvrti« koja se nalazila u predjelu placa za prodaju drva. U blizini gostionice Nikole Jerinića, koja se također nalazila u istom rejonu, bila je krojačka radionica u kojoj su radili komunisti Ivo Trgovčić i Vlado Novaković. Oko njih su se okupljali mladići toga kraja, među koje je spadao i Dušan. Novaković i Trgovčić koristili su omladinu za prikupljanje dobrovoljnih priloga za španske borce i za druge poslove i aktivnosti koje su radili za račun

KPJ. Od njih je Hrstić dobio prva saznanja o Komunističkoj partiji Jugoslavije, o borbi komunista protiv nenarodnih režima, frankovaca i drugih nenarodnih elemenata. Za siromašnije mladiće »kineske četvrti« najteže vrijeme bilo je dolaskom ustaša u zemlju i stvaranje NDH. U najtežim časovima uspostave ustaške vlasti u Karlovcu Dušan razmišlja što činiti dalje. Opet je tu Vlado Novaković koji ga upućuje kako izbjeći ustaška hapšenja, kako se kao Srbin sačuvati od ustaških zlodjela. Kad je počeo ustanak, Vlado savjetuje Hrstića da što prije napusti Karlovac i otiđe na Kordun u kordunaške partizane.

Hrštić koncem 1941. godine napušta Karlovac i tajnim kanalima izlazi iz grada, odlazi na Kordun i stupa u Partizanski odred »Loskunja«. Mirne je naravi, vrlo razborit, bistar, a svaki pokret mu je odmjeran. Zbog tih osobina već dva mjeseca nakon dolaska u partizane postavljen je za političkog delegata voda 2. čete 1. bataljona 1. KPO. Nakon nekog vremena Dušan je prekomandovan u novoformiranu Proletersku četvu 1. KPO, kada je prilikom proboja ustaškog obruča u Petrovoj gori, 14. maja 1942. godine, junačkom smrću poginuo Rafailo Višnjić, politički komesar Proleterske čete. Njega je na dužnosti komesara zamijenio najbolji politički delegat voda Dušan Hrštić. U to vrijeme komandir čete bio je Miško Breberina, koji je bio čuven širom Korduna. Miško je posjedovao krasne osobine ali suprotne osobinama Hrštića, tako da su se njih dvojica kao komandir i politički komesar Proleterske čete u svemu dopunjavali i slagali. Pod komandom ovih vrsnih starješina Proleterska četa postigla je u proljeće i ljeto 1942. godine vrlo zapažene uspjehe, kako na bojnopolju tako i u političkom djelovanju među narodom. Prilikom formiranja 1. kordunaške udarne brigade, 18. augusta 1942. godine, za političkog komesara 1. bataljona postavljen je Dušan Hrštić, jedan od zapaženijih političkih komesara četa u jedinicama 1. KPO. Kao politički komesar 1. bataljona 1. kordunaške udarne brigade prošao je veliki borbeni put. Ratovao je u Lici, Kordunu, Pokuplju, Zumberku, Cazinskoj krajini i u Beloj krajini u Sloveniji. Na tom borbenom putu Prve brigade njen 1. bataljon imao je vrlo zapaženih borbenih uspjeha. Tako, na primjer, 13. januara 1943.

1. bataljon 1. brigade primio je u žumberačkoj bolnici oko 200 teže ranjenih partizana i po visokom snijegu, temperaturi -20°C s ranjenicima krenuo put Korduna. Na tom putu dugom više od 200 km trebalo je preći rijeku Kupu, Mrežnicu i Koranu te željezničku prugu Karlovac — Metlika i Karlovac —

— Ogulin. Osim toga cijeli teren između Zumberka i Korduna bio je posjednut jakim Pavelićevim snagama, talijanskim trupama, a tu su se već našle i njemačke trupe koje su upravo trebale početi svoju čuvenu 4. ofanzivu prema Kordunu, Lici, Bosanskoj krajini i dalje. Pod takvim uslovima trebalo je velike smjelosti i umješnosti u sprovođenju ranjenika na oslobođeni Kordun i Petrovu goru. O poteškoćama koje su iskrsele prilikom marša Dušan Hrštić u svom članku »U pratnji ranjenika od Zumberka do Korduna«, objavljenom u Zborniku 9, Historijskog arhiva Karlovac, Osma kordunaška udarna divizija str. 350—352, pored ostalog, je zapisao: »Prebacivanje ranjenika preko Kupe bilo je vrlo komplikovano. U jednom čamcu mogli smo prebaciti jednog do dva ranjenika, zavisno od težine ranjavanja. Zima je bila jaka. Hladnoća u to vrijeme bila je 20 stepeni ispod nule. Ranjenici su jaukali onako položeni na goli snijeg. Netko je imao nešto ispod sebe, deku, šatorsko krilo ili malo slame, ali bilo ih je koji nisu imali ništa. Mnogo turnusa smo pravili da bi sve ranjenike prebacili jer zadatak se morao izvršiti do svanuća. Tako je prebacivanje trajalo sve do 4 sata ujutro. Na desnoj obali Kupe ranjenike smo ostavljali na snijeg dok ih sve nismo prebacili. Razdaljina od obale do pruge iznosila je 60 m. Prugom su išle kompozicije pune Talijana od Metlike ka Karlovcu_____«

Drugi sličan zadatak dobio je Dušanov bataljon 9. februara 1943. godine. On je u vremenu od 9. do 12. februara trebao također prebaciti veću grupu teže ranjenih boraca iz bolnice u Bijelim potocima u Lici u kordunašku bolnicu u Zbjeg. I ovo prebacivanje ranjenika te obezbjeđenje ranjeničke kolone vršeno je u vrijeme 4. neprijateljske ofanzive, upravo kada su talijanske,

njemačke, ustaško-domobranske i četničke snage nasrnule na slobodnu teritoriju Like, koja je u to vrijeme bila jedina partizanska baza u Hrvatskoj. O poteškoćama na ovom maršu Dušan Hrستیć u istoj knjizi na strani 358—361, pored ostalog, piše: »Pokret na komunikaciji Korenica — Plitvice bio je vrlo usporen. Cesto se zastajkivalo da bi se dobili tačni podaci o situaciji na pravcu pokreta, a s obzirom da je postojala mogućnost iznenadne pojave neprijatelja koji je vršljao na cijeloj teritoriji. U 11 sati prethodnica je izvijestila da je neprijatelj u tri kamiona od Ličkog Petrova Sela prošao kroz Prijeboj u pravcu Plitvičkog Ljeskovca. Ipak, pokret je nastavljen i kod Prijeboja jedna grupa četnika iz rejonu Uvalice napala je obezbjeđenje ranjeničke kolone, ali je poslije kratkotrajne borbe razbijena ... «

21. septembra 1943. godine poginuo je politički komesar 2. kordunaške udarne brigade Đuro Krajačić. Na njegovo mjesto postavljen je Dušan Hrستیć. Tu dužnost uspješno obavlja sve do 15. aprila 1944. godine kada je nakon pogibije Aleksandra Backovića postavljen za političkog komesara 8. udarne divizije. U to vrijeme komandant divizije bio je Miloš Sumonja, istaknuti vojni i politički komandant, koji je dosta pomogao Hrستیću da se što brže i što efikasnije uključi u novu dužnost, što mu je pošlo za rukom. Kao politički komesar 8. kordunaške divizije Hrستیć je zajedno s jedinicama divizije vodio borbe širom Korduna, Cazinske krajine, Banije, Like, Pokuplja i Zumberka. Na tom borbenom putu divizija je postigla zapažene uspjehe zahvaljujući uspješnom komandovanju Štaba divizije u kome se nalazio i Dušan Hrستیć. Prije završetka rata Hrستیć je kao uspješan starješina raspoređen na rad u Državni sekretarijat za narodnu odbranu gdje je dočekao i kraj rata.

Penzionisan je u činu general-potpukovnika i uključio se aktivno u društveno-politički život. Umro je 1984. godine i sahranjen u Beogradu.

Ostao je u lijepoj uspomeni borcima, narodu Korduna, posebno narodu općine Vojnić. Volio je svoj Kordun i kad god je imao slobodnog vremena dolazio bi na Kordun da obiđe poznanike, prijatelje i svoj narod s kojim se u oslobodilačkoj borbi uzdigao u istinskog borca za bratstvo i jedinstvo.

Ignjatije Perić i Miloš Sumonja

SAVA KARAN. HRABRA DJEVOJKA I SEKRETAR SKOJ-a 2. KORDUNAŠKE BRIGADE

Sava Karan, kći Jovana i Ljube, rođena je 1921. godine u Tušilovačkom Cerovcu gdje je završila i osnovnu školu. Nakon toga odlazi u Karlovac na izučavanje krojačkog zanata. Bila je primjerna naučnik i za vrijeme šegrtovanja nastojala je da što više nauči i postane dobar majstor. Kao stariji naučnik, a kasnije i krojački radnik, Sava je kontaktirala s činovima URS-ovih sindikata da bi se kasnije i učlanila u ovu naprednu radničku organizaciju. Zbog prezauletosti na poslu nije se mogla posebno angažovati u sindikalnom radu, ali je izvršavala i sprovodila sve njihove odluke i zadatke. Poslije kapitulacije Sava je morala napustiti Karlovac jer je počela hajka na srpski živalj i članove Ursovih sindikata. Dolaskom kući u Cerovac povezuje se s Dragom Vučićem, tekstilnim radnikom, koji je također morao napustiti posao i vratiti

se u Cerovac kući. Drago je koncem juna povezan s nekim članovima KPH iz Tušilovića i Brezove Glave, od njih je dobivao direktive za rad u Cerovcu pa je neke od dobivenih zadataka prenosio i na Savu. Koncem jula 1941. Drago Vukić odlazi u Partizanski odred »Debelu kosu«, a Sava i dalje ostaje da djeluje u selu. Zbog angažovanog političkog rada i aktivnosti među omladinom, ženama, pa i stanovništvom sela, Sava je pred kraj 1941. godine postala član SKOJ-a, a krajem godine ili početkom 1942. godine Sava je kao vrsna omladinka, dobar politički radnik i skojevka izabrana u Kotarski komitet SKOJ-a Vojnić.

Kako su uslovi za politički rad bili sve složeniji i teži, a Sava već poznata antifašistkinja, prijetila joj je opasnost od hapšenja pa je 20. februara 1942. godine sa sestrom Desom borac 2. čete 1. bataljona 1. KPO. Četom su komandovali poznati borci i komunisti — Jovica Tomašević i Miloš Kozlina¹ zvani Mija. Sava i njena sestra Desa uključene su u skojevsku organizaciju čete pa je Sava odmah došla do izražaja kao borac i politički radnik. Ona je pored rada s omladinom i SKOJ-em čete odlazila i na redovne sastanke omladine i SKOJ-a susjednih sela.

U jesen 1942. godine Savina četa ušla je u sastav novoformirane 2. kordunaške brigade. Te godine Sava je primljena i za člana KPJ što je za nju bila velika počast i podstrek za još veći i plodonosniji rad. Od formiranja brigade 16. septembra 1942. do početka marta 1943. Sava je u sastavu 2. udarne brigade prešla borbeni put: Dunjak na Kordunu, Donje Dubrave kod Generalskog Stola, Vukmanić kod Karlovca, Sunja na Baniji, Dvor na Uni, Skakavac kod Karlovca, Bučica, Čemernica kod Topuskog, Saborski, Plitvička jezera, Utinja kod Karlovca, Cetingrad, Bihać, Drenovača, Lapac u Lici. Na ovom borbenom putu brigada je vodila mnoge teške borbe. Neke od borbi vođene su i na temperaturi —25 C i po snijegu visokom preko metar. Pod ovakvim nepovoljnim vremenskim uslovima te u stalnim pokretima i borbama drugarice, borci 2. brigade, a među njima i Sava Karan, zajedno sa svojim drugovima bile su bitke s mnogo jačim i bolje naoružanim neprijateljem.

U toku 4. neprijateljske ofanzive Sava je ušla u sastav 2. čete 4. bataljona i tu je ubrzo postala istaknuti skojevac, rukovodilac skojevskog aktiva čete, a postavljena je i za političkog delegata voda, što je bila rijetkost u jedinicama ne samo 2. brigade već i 8. kordunaške divizije. Sava nastoji da služi za primjer, ističe se kao politički delegat, kao skojevski rukovodilac i kao borac. Nije bilo bitke u kojoj Sava nije dala veliki doprinos uspjehu. Često puta u njenoj četi borci su znali reći kako se i u najtežim situacijama ugledavaju na Savu. U razgovoru s ljudstvom Savina voda borac je izjavio: »U ponekim težim i složenijim situacijama dođe mi da zabušim, da sačuvam glavu. Pogledam oko sebe i kao za inat svaki put vidim kako Sava hladnokrvno i dostojanstveno izvršava zadatke. Gledam kako žensko prkosi neprijateljskim mitraljeskim rafalima, pa onda i ja kao muškarac dobivam neku novu snagu i volju da se energičnije borim. Ako drugarica Sava može sve to da izdrži, zašto i mi muškarci ne bi bili tako hrabri i disciplinovani. Ne smijemo dozvoliti da budemo slabiji borci od naših drugarica.«

Pored dužnosti političkog delegata voda Sava je cijelo vrijeme prvog kvartala 1943. godine bila sekretar skojevskog aktiva 2. čete 4. bataljona a ujedno i član bataljonskog biroa SKOJ-a. Početkom aprila Sava je jednoglasnom

X Obojica poginuli u toku NOR-a.

odlukom članova SKOJ-a 4. bataljona izabrana za sekretara biroa SKOJ-a 4. bataljona, a septembra Sava kao dobar komunista i dobar rukovodilac SKOJ-a izabrana je za sekretara SKOJ-a 2. kordunaške brigade. Bilo je to još jedno više priznanje drugarici Savi za njezin rad i sveukupni doprinos u radu s omladinom i SKOJ-em 2. brigade.

Mile Sokolović piše o Savi... »S bataljonom i skojevskom organizacijom u bataljonu ona prolazi kroz mnoge borbe u Lici, Kordunu, Cazinskoj krajini; i Baniji. U prvim je redovima u teškim borbama za oslobođenje Cetingrada, Velike Kladuše, Slunja i drugih mjesta. U Muslinskom Potoku kod Drežnice prilikom razbijanja četničke grupacije, 14. septembra 1943. godine, zajedno s nekoliko drugova članova SKOJ-a, zarobila je i dovela 20 četnika. Raport je bio kratak: »Druže komandante, dovela sam 20 brađonja.«²

Kada je početkom novembra 1943. godine 2. kordunaška brigada zatvarala pravac Oštarije — Jezerane, jača grupacija Nijemaca iskoristila je gustu maglu, provukla se kroz položaje njenih bataljona i izbila pred kuću u kojoj je prenoćio štab brigade gdje je bila i Sava Karan. Izlaza nije bilo nego se probiti iz kuće. U jurišu na neprijatelja zajedno s kurirom poginula je i Sava Karan. Toga dana ne samo u štabu brigade, već i u čitavoj brigadi, vladala je žalost za Savom Karan. Njeno tijelo pronađeno je na poljani kod Salopek Sela. Kraj Save je stajala njena puška i čahure ispaljene municije. Borila se do posljednjeg metka, a kad je ostala bez municije bila je pogođena neprijateljskim mitraljeskim rafalom.

Skojevac u oproštajnom govoru nad Savinim grobom rekao je: »Mi se danas opraštamo od prekaljenog ratnika, prvoborca Korduna, drugarice Save Karan. Njenom smrću izgubili smo dobrog druga, suborca, dosljednog komunistu u borbi za ostvarenje ideala revolucije ... «

Sava je bila oličenje hrabrosti i primjer kako se treba boriti za slobodu i bolji život pokoljenja, za ravnopravnost, bratstvo i jedinstvo. Njeni suborci iz bitaka za Skakavac, Saborski, sa Drenovače, Cazina i Muslinskog Potoka nezaboravno će pamtit Savu, po osobinama koje su je krasile kao ratnika, čovjeka i druga. Sahranjena je uz vojne počasti 4. bataljona u selu Sabljaki

— Vukasi kod Plaškog.

Desa Perić

KOMANDANT OMLADINSKOG BATALJONA »JOZA VLAHOVIC«

Ignjatije Karaš Gnjaco rođen je 1921. godine u selu Strikovcu, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici Todora i Mile Karas, kao šesto po redu dijete a peti sin. Osnovnu školu završava u Perjasici. Kao rijetko bistro i inteligentno dijete zapaža ga učitelj i predlaže njegovom ocu Todoru da dječaku bilo na koji način obezbijedi dalje školovanje. Međutim, pored najbolje želje i volje, Todor to sinu Ignjatiji nije mogao pružiti. Jedina je mogućnost bila da ga odvede u Karlovac — trgovcu kod kojega su već trojica Todorovih sinova izučila trgovački zanat. Ignjatija završava ovaj zanat, ali kada mu se ubrzo pružila mogućnost, on odlazi u podoficirsku školu. Podoficirrom bivše jugoslavenske vojske (podnarednik) postao je u martu 1941. godine i odmah raspoređen u jedinicu.

U času napada na Jugoslaviju njegova je jedinica bila u vagonima na putu za Maribor. Kada je ustavljena na željezničkoj stanici u Celju, na peronu su je dočekali njemački vojnici pod ratnom spremom, uperenim automatima i mitraljezima u pravcu vagona. Tada je Gnjaco iskočio na suprotnu stranu i ubrzo se našao iza prvih kuća izbjegavši zarobljavanje. Dvadesetak dana putovao je od Celja do svojeg Stirkovca. Ni rođena ga majka te večeri nije prepoznala u onim poderanim hlačama. Jedino mu je pošlo za rukom da donese svoju podoficirsku uniformu, koju je kasnije kao partizan tako ljubomorno čuvao i dotjerivao.

Nakon povratka Gnjaco ubrzo napušta rodnu kuću i Stirkovac te prelazi rođacima u Koransko Selo, odnosno u Skrad, gdje živi u izvjesnoj ilegalnosti. Smatrao je da se treba čuvati susreta sa ustašama i oružnicima.

Kada mu je brat Milutin, polovinom augusta 1941. godine, u povjerenju rekao da se u perjasičkim selima obavlja priprema za ustanak, Gnjaco se ponudio da računa i s njime. Međutim, dogodilo se da u času polaska na ustanak (30. augusta poslijepodne) Milutin nije znao gdje mu se brat nalazi pa tako ovaj nije ni stupio u PO »Perjasica« na dan ustanka. U odred je stigao nekoliko dana kasnije sa još dvojicom drugova iz Štirkovca od kojih je jedan bio Nikola Karaš Cilin (imena drugoga se ne sjećamo).

Bilo je malo čudno što Gnjaco, kao vojnik u uniformi, stoji u stroju, a brat mu Milutin pred strojem kao komandir u civilnom odijelu i »šiltkapi«. Organizator ustanka bio je Milutin a on, iako vojnik od glave do pete, strpljivo je, disciplinirano i savjesno izvršavao naredjenja komandira odreda. Kada bi ga brat »Ljuta« odredio za vođu patrole i uputio prema uporištu u Perjasici s njime je bilo milina poći. Uz njega smo se osjećali nekako sigurnijima. Bilo je to zbog njegovog strogo vojničkog ponašanja i vojničke sposobnosti u načinu prilaženja, osmatranja i povlačenja. Bio je zapaženo lijep mladić, a uniforma i vojničko držanje davalo mu je poseban izgled u odnosu na nas u civilnim odijelima i šeširima na glavi.

Kada se PO »Perjasica«, krajem septembra 1941. godine, pripremao za akciju na domobransku posadu, koja je obezbjeđivala željezničku stanicu u Donjim **Dubravama**, Gnjaci je naređeno da izabere 10—13 boraca i da ih što prije osposobi kao udarnu desetinu u odred. U trenu je izabrao drugove i tek što ih je postrojio, otpočeo je vježbati s njima. Naprosto ih je znojio s onim: »Lezi!«, »Diži se!«, »Puzaj!«, »Juriš!«.

Akciju smo izveli noću 5/6. oktobra 1941. godine. Od trenutka kada je domobran na straži ispalio prvi metak, do našeg povlačenja, nije prošlo ni pola sata. Odlučila je brzina udarne desetine. S ovom desetinom u napad je pošao i komesar odreda Izidor Štrok, koji je tri godine proveo u španjolskom građanskom ratu i stekao bogato iskustvo u partizanskom načinu ratovanja. Bio je oduševljen cijelom desetinom, a posebno drugom Gnjacom. Tada smo zaplijenili neprijatelju 22 karabina s municijom, što je za nas ustanike značilo veliki ratni plijen.

Nakon akcije u Donjim Dubravama ova udarna desetina u nekoliko navrata noću prelazi rijeku Mrežnicu i upada na prostor kojeg su »pokrivali« ustaše, žandari i domobrani, a redovito se vraća sa oteim oružjem i municijom. Drugovi bi s oduševljenjem pričali o Gnjacinim sposobnostima, njegovom vještom prilaganju neprijatelju, brznoj akciji, hrabrosti i samopouzdanju. Uz njega su brzo sticali borbeno iskustvo i vojničku vještinu. Imao je Gnjaco zapaženo izoštrenu sposobnost brzog donošenja procjene situacije.

U drugoj polovini oktobra 1941. godine Gnjaco odlazi u Glavni štab Hrvatske da bi ovdje ostao na raspolaganju kao oficir sve do polovine decembra 1942. godine.

Tada je upućen u 4. kordunašku brigadu radi preuzimanja dužnosti komandanta Omladinskog bataljona »Joža Vlahović«. Evo što o Gnjaci, kao komandantu ovog bataljona, piše Dragan Pajić, general JNA u mirovini, u knjizi OSMA KORDUNASKA UDARNA DIVIZIJA, na strani 227:

»Tada je ponovo došlo do velikih personalnih promjena u jedinicama. U našem Omladinskom bataljonu za komandanta je postavljen Gnjaco Karaš do tada oficir u Glavnom Štabu Hrvatske, jedan u svakom pogledu primjeren i inteligentan starješina, uzoran i hrabar vojnik dobar drug. Bilo je zadovoljstvo sa njime raditi. Ja sam bio postavljen za njegovog zamjenika.«

U pravu je Dragan Pajić. Sa Gnjacom je bilo zadovoljstvo raditi i ratovati jer se radilo o sposobnom i hrabrom ratniku, disciplinovanom i urednom oficiru, punom mladenačke energije i volje. Bio je to starješina koji je volio svoje borbe i vjerovao u njihovu snagu.

Poginuo je 2. maja 1943. godine kada je svojim bataljonom zatvorio određeni prostor u opsadi ustaškog uporišta u Gospiću. Bio je to veliki gubitak za 4. brigadu i 8. diviziju, jer se radilo o zapaženo sposobnom mladom oficiru NOV.

Nikola D. Cimesa i Pero Vranješ

MILUTIN KARAS-LJUTA NAČELNIK ŠTABA 34. DIVIZIJE NOVJ

Rođen je 1914. godine u Stirkovcu, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici. Osnovnu školu pohađao je u Perjasici, a trgovački zanat učio u Karlovcu. Izučivši zanat ostao je raditi kod veletrgovca kod kojeg ga je i učio. Dvojica starije braće (koji su također učili trgovački zanat kod istog gazde) nakon nekoliko godina rada i uz pomoć ovog trgovca (što je bila rijetkost) u Karlovcu su otvorili vlastitu trgovinu.

U vrijeme učenja zanata Milutin se družio s radničkom djecom. Uostalom, među njima nije ni moglo biti bitne socijalne razlike. Kada se zaposlio kao trgovac, i sam se smatrao čistim proleterom te stupio u URS-ove sindikate u kojima se podosta angažirao. Redovito bi se našao među prvima u demonstracijama pa i u štrajku. Po prirodi nemirna i buntovna duha Milutin je bio zapažen i cijenjjen od svojih drugova, ali su ga i žan-

dari brzo zapazili i držali na oku.

U jesen 1937. godine, kadasu u Karlovcu izbile demonstracije radnika, Milutin jebio na čelu jednegrupe u koloni i kada je stigao pred kuću svojeg poslodavca, iz sveg glasa je uzviknuo nešto što će ovaj dobro zapamtiti. Naime, ostao je bez posla. Tada mu braća priskaču u pomoć odvajanjem dijela robe iz svoje trgovine u Karlovcu i otvaranjem trgovine u Perjasici (kuća Paje Kosanovića) u kojoj će raditi Milutin. Pored živežnih namirnica, tekstila i posuda bilo je tu i sitne željezne robe (loplate, motike, rogulje, srpovi, kose, čavli, lanci) pa su ljudi tada znali reći: »Kod našega Lute nema šta nema.«

Kao trgovac Milutin se razlikovao od ostale trojice perjasičkih trgovaca po mnogo čemu. Prije svega po obrazovanju i političkom opredjeljenju za proletarijat i prihvaćanje naprednih proleterskih ideja za koje je bio spreman ići i u borbu ako zatreba. Razlikovao se i po tome što se nije klanjao vlastima, kao ostali trgovci, već je napadao postojeći nenarodni režim, zagovarajući savez između radnika i seljaka. Već od prvog dana trgovanja Milutin izdaje robu na »veresiju« što ostali nisu činili, a ako i jesu, onda su njihovi dužnici bili imućniji seljaci, a ne sirotinja. Međutim, Milutin je upravo sirotinji davao robu na »veresiju« i, da stvar bude zanimljivija, nigdje on to nije bilježio. Vjerovao je sirotinji, a sirotinja mu je pošteno dug vraćala, ali i cijnila Milutinov ljudski postupak. Tako je Milutin kod ljudi sticao sve veće povjerenje i poštovanje. Kada je zbog ratne psihoze i straha u drugoj polovini 1940. osjetno opao promet u trgovini, tada su Milutin i braća odlučili da povuku ostatak robe u karlovačku trgovinu, pa je i Milutin prešao raditi u Karlovac. Mnogi su seljaci znali pješaćiti 28 kilometara radi vraćanja duga Milutinu i uzimanja potrebne robe.

Krajem 1939. godine u Perjasici se osniva ćelija KP. Tada je i Milutin Karaš postao kandidat, a članom Partije postaje pred okupaciju zemlje.

Nakon obavijesti o općoj mobilizaciji, početkom aprila 1941. godine, a u duhu partijske direktive, Milutin odlazi kao rezervista u svoju jedinicu, odlučan da brani zemlju od agresora. Zapanjilo ga razorno djelovanje pete kolone i jedva je izmakao zarobljavanje. Vratio se u Karlovac i nastavio raditi u trgovini. Kada je krajem juna, ili početkom jula 1941. upozoren da se skloni iz Karlovca, kao Srbin, povukao se u svoje selo i naišao na veliku paniku kod seljaka zbog opasnosti od ustaša iz Blagaja. Mnogo je truda uložio smirujući ljude, organizirajući noćna patroliranja i dnevna osmatranja na pravcima otkuda je prijetila ustaška opasnost.

Organizator ustanka u Perjasici 1941. godine bila je postojeća ćelija KP i njeni članovi među kojima se isticao Milutin Karaš kojemu drugovi povjeravaju ulogu komandira ustaničkog odreda. Početkom augusta 1941. godine Milutin je imao popis ljudi spremnih za ustanak i oružja kojim oni raspolažu. Čekao je da mu sekretar ćelije kaže kada treba krenuti. Morao je »dugo« čekati, a onda mu je Ljubo Vujčić, sekretar, 30. augusta kazao da će Canica Opačić sa svojim PO »Debela Kosa« idući dan napasti žandare u Perjasici i da on (Milutin) treba odrediti Čanici trojicu sigurnih vodiča koji će ga dočekati na ugovorenom mjestu. Umjesto trojice vodiča Milutin je pokrenuo svoj ustanički odred, oko 25 ustanika naoružanih sa pet karabina i desetak lovačkih pušaka, dok su ostali nosili obične željezne rogulje. Obezbijedio se iz pravca Barilovića i Generalskog Stola te naredio rušenje telefonskih stupova od Perjasice do Gornjeg Poloja.

Milutin je kod škole u Perjasici (nakon razoružanja žandara) 31. augusta 1941. postrojio svoj ustanički PO »Perjasica« u koji je toga dana primio još desetak mladića. Kada su pristigli seljaci vidjeli da je Milutin na čelu ustanika, mnogi su toga časa željeli stupiti u odred i krenuti u borbu. U Milutinu su vidjeli određenu sigurnost.

Kada je PO »Perjasica«, u sumrak 31. augusta 1941. godine, bio postrojen ispod perjasičke Gradine, u stroju je bilo 35—37 boraca, naoružanih sa devet karabina (četiri su toga dana dobivena od Canice) i sa 12—15 lovačkih pušaka. Ostali su borci nosili rogulje. To je bila oružana snaga kojom je Milutin Karaš krenuo u borbu. Kao organizatoru ustanka i komandiru ustaničkog odreda, Milutinu je bilo jasno kakvoj se opasnosti izložio, ali i odgovornosti pred Partijom i narodom za razvoj ustanka. Ozbiljno i odgovorno je počeo da obavlja dužnost komandira, a u svim složenijim situacijama tražio je mišljenje i ćelije KP u odred.

Od 1—10. septembra odred proživljava izvjesnu krizu jer ga komesar (koji je ujedno i sekretar ćelije) gura u duboku šumu. Međutim, kada Milutin dobiva podršku svih članova KP on sa odredom počinje uznemiravati žandare u Perjasici (od 2. 9. posadu čini 40 žandara). Pored odreda Milutin pokreće u nekoliko navrata i do 150 seljaka-roguljaša i manevrira oko posade, što žandare zbunjuje i dovodi do panike pa noću 21/22. septembra 1941. bježe iz Perjasice u Primišlje. Tako je prostor Perjasice ostao slobodan do 6. novembra 1941. U to vrijeme Milutin sa odredom napada neprijatelja na pruži Karlovac—Rijeka i time pomaže organizatorima ustanke u Dubravama i sve do rijeke Kupe.

Izdvojivši iz odreda 13—15 boraca Milutin 22. 9. 1941. formira i PO »Kuzma-Poloj«, kojim je želio zaštititi južna sela od ustaša iz Blagaja. Međutim, komandir toga odreda Carević i petorica boraca počinju pljačkati i terorizirati seljake da bi se kockali opljačkanim kunama i dukatima. Čak su ubili dvojicu seljaka. Milutin je po odobrenju Štaba II rajona brzo reagirao i uhapsio

pljačkaše (osuđeni su i strijeljani) te 13. 10.1941. rasformirao PO »Kuzma-Poloj« i borce vratio natrag u matični PO «-Perjasica».

Noću 5/6. oktobra 1941. PO »Perjasica« razoružava domobransku posadu na željezničkoj stanici u Donjim Dubravama i plijeni 22 karabina, podosta municije, odjeće i obuće. Imala je ova akcija i politički odjek. Tek što smo doručkovali (6. oktobra) napala nas jedna domobranska satnija od stotinjak domobrana. Čekajući ih pred šumom, Milutin je pozvao oko 150 seljaka-roguljaša koji su se povlačili pred domobranima. Tada su se domobrani dali u bijeg. Oteli smo im puškomitraljez »Brno« (bio je to do 6. 10. 1941. na Kordunu drugi puškomitraljez) i jedan karabin s municijom.

Noću 15/16. oktobra 1941. odlazi grupa od dvadesetak boraca, preobučeni u domobranske uniforme, u Blagajski Pavlovac i donosi 11 karabina s municijom. Bio je to veliki politički uspjeh Milutina i njegovog odreda jer su seljaci perjasičkih sela nakon ustaškog zvjerstva nad Srbima u Hrvatskom Blagaju danonoćno strahovali od ovih ustaških koljača. Da nisu dan ranije otišli u Slunj na sajam, bila bi ih stigla pravedna narodna kazna.

U selu Klanac Milutin 16. oktobra ponovo izdvaja dvadesetak boraca iz PO »Perjasica« i formira II PO »Perjasica« radi pokrivanja južnog dijela općine. Tada smo već imali preko sedamdeset boraca u oba odreda.

Reorganizacijom malih PO-a i formiranjem vodova, četa i bataljona na prostoru Perjasice, Gornjeg Skrada i Dubrava, krajem oktobra 1941. godine, formirana je 1. četa. Tada su PO »Perjasica« i II PO »Perjasica« postali 1. i 2. vod 1. čete, PO »Dubrave« 3. vod i PO »Skrad« 4. vod. Za komandira čete određen je Milutin Karas, a za komesara Izidor Strok Mrkić koji je početkom oktobra zamijenio Ljubu Vujčića na dužnosti komesara PO »Perjasica«.

Na slobodni prostor Perjasice, 6. novembra 1941. godine, iz dva pravca stižu veće snage talijanske vojske (konjica i motorizirana pješadija) da »očiste« prostor od ustanika i ponovo uspostave Pavelićevu posadu u Perjasici. Dan kasnije stiže i nova posada od 40 žandara i satnije domobrana. Komanda čete sa 1. i 2. vodom (3. je u Dubravama, a 4. u Skradu) dobrim manevriranjem kroz šumarke izbija iza leđa Talijanima, koji dolaze od Primišlja, i tako izbjegava gubitke. Nova posada je stigla u Perjasicu 7. novembra, a grupa žandara (jurišnici iz Primišlja) prokrstarila je istoga dana dijelom sela, ubila nekoliko staraca (koji nisu mogli bježati pred njima) i zapalila desetak ustaničkih kuća. Roditeljima Milutina Karasa sve su spalili.

Već 18. novembra (služeći se doušnicima) žandari iz posade ubijaju prvog našeg borca, a jurišnici 26. novembra petoricu boraca. Bio je to veliki gubitak za 1. i 2. vod 1. čete i to je Milutina ozbiljno kosnulo. Brzo je reagirao poduzimajući mjere kontranapada na neprijatelja, ali i obezbjeđenja od doušnika. Nikada se više nešto slično nije dogodilo na prostoru Perjasice.

Uoči Nove 1942. godine, kod škole u Srednjem Poloju, Milutin je izvršio neke vrste smotru, odnosno analizu postignutih rezultata na prostoru Perjasice, govoreći o broju naoružanih boraca, formiranju društveno-političkih organizacija, organa nove vlasti, ćelija KP i skojevskih grupa te rezervnih odreda. U svemu tome bila je očita i zasluga Milutina Karasa.

Kao što je to bivalo širom Korduna, tako je i na prostoru Perjasice već početkom 1942. godine ubrzanije jačao ustanak. Borbe su bile sve uspješnije, a zaplijenjenog oružja sve više. O tome svjedoči i borba 1. čete sa žandarima-jurišnicima, 20. januara 1942. Krenuli su na četuvjereni kako će je iznenaditi kao i 2. vod 26. novembra 1941. Međutim, četa je iznenadila njih. Milutin

je jurišao među prvima. Zarobljena su 22 žandara, dvojica ranjena, a jedan poginuo. Zaplijenjeno je 25 karabina s municijom i oprema (odjeća i obuća). Dok je jurišao, Milutin je bio pun mržnje i ljutnje, jer se sjetio šestorice palih drugova i paljevine kuća, a kada su zarobljeni žandari postrojani, bio je posve smiren. Upitao ih je da li su se tome nadali kada su palili kuće, ubili 5-6 stara i naše borce. Upozorio ih je da će im u slučaju drugog zarobljavanja dobro naplatiti dotadašnje i kasnije grijehe pa ih pustio. Imalo je to politički efekat na zarobljene, ali i vrlo značajno je djelovalo na jačanje moralne snage boraca i humanosti naše borbe.

Zbog zapažene angažiranosti na organiziranju raznih odbora po selima i Općinskog NOO-a, kao i učvršćenja ćelija KP i skojevskih organizacija, Milutin je u decembru 1941. godine postao članom KK KPH (tadašnjeg kotara Veljun). Kasnije je bio učesnik 2. okružne konferencije KPH u Velikoj Kladuši, i 3. u Vojniću, što upućuje na zaključak da se već u prvim danima ustanka razvijao u snažnu vojno, političku ličnost narodnooslobodilačke borbe.

Naredbom 2. kordunaškog partizanskog odreda, od 6. februara 1942. godine 1. četa prerasta u 1. bataljon. Za komandanta je postavljen Milutin Karaš, a za komesara Izidor Štok.

Desetak dana nakon formiranja 1. bataljona Štab 2. KPO-a i OK Karlova; naređuje Štabu 1. bataljona da težište borbe i političkog djelovanja prenese na prostor između Mrežnice i Kupe, u hrvatska sela, gdje je trebalo razbiti ustaško-mačekovsku propagandu o partizanima i predstaviti narodu Prikuplja narodne borce. Prvu akciju sa 1. i 3. četom Štab bataljona izvodi na žandare u Gornjim Dubravama, u drugoj polovini februara 1942. godine. Tada zarobljava 14 žandara, a trojica su ranjena. Plijeo od 17. karabina sa municijom i odjećom je osrednji, ali politički efekat odličan. Pogotovo što je akcija izvedena prije podne po lijepom sunčanom zimskom danu.

Akcijom 1. bataljona od 27. aprila 1942. godine, kada je u Perjasici razoružano posljednje Paveličevo uporište (40 žandara i oko 60 domobrana) i zaplijenjen 1 puškomitraljez, oko stotinjak karabina, podosta municije, odjeće i obuće, posteljina, sanitetski materijal i sledovanje, pored lijepog vojničkog, postignut je veliki politički uspjeh. Borba je bila žestoka i trajala je preko pet sati. Neprijatelj je imao preko desetak mrtvih i isto toliko ranjenih. Bataljon je imao tri poginula i oko deset ranjenih. Unatoč uspješnoj akciji, velikom plijenu i veselju, koje je toga dana zahvatilo narod Perjasice, Milutin Karaš i Izidor Štok (komandant i komesar bataljona) bili su ozbiljno potreseni sudbinom teško ranjenog puškomitraljesca, druga Nikole Lovrića »Gedže«, kojemu su crijeva bila potrgana i koji je mučenički proživljavao svoje posljednje trenutke života.

Milutin, komandant bataljona, bio je Srbin, a Izidor Štok Hrvat (zajedno su djelovali u odredu od početka oktobra, pa potom u četi i bataljonu). Njih su dvojica kao komunisti i starješine skladno saradivali uvažavajući jedan drugoga, vjerujući jedan u drugoga, poštivajući jedan drugoga. To je kod nas boraca i naroda perjasičkih sela upečatljivo djelovalo kao primjer kako se gradi bratstvo i jedinstvo. O njima je omladina perjasičkih sela ispjevala mnogo pjesama koje su poticajno djelovale na jačanje otpora neprijatelju, na jačanje bratstva i jedinstva između srpskog i hrvatskog naroda. Obojica su bili neustrašivi borci i starješine, redovito su jurišali među prvima, a iz borbe se izvlačili među posljednjima. Narod ih je zavolio kao svoje rođene. Za Milutina se znalo kako se radovao kada su u njegov odred, četni i bataljon stizali Hrvati, ali isto tako se radovao kada su njegovi borci-Srbi odlazili u hrvatske čete,

bataljone i odrede. Znao je on dobro da bez zajedničke borbe nema ni pobjede, ni zajedništva.

Nakon akcije u Perjasici bližio se Prvi maj 1942. Vrijeme je bilo prekratko da bi se mogao organizirati narodni zbor. Ipak, to je učinjeno nekoliko dana iza Prvog maja, odnosno prve iduće nedjelje. Bilo je dovoljno kazati nekom članu seoskog odbora da će na zboru govoriti drug Ljuta da bi se to pronijelo selom. Sve što se moglo kretati stiglo je na Lubrdenik, brdo iznad Perjasice. Kada je Milutin počeo govoriti, ljudi su ga pljeskom i izvikivanjem parola naprosto onemogućavali. Znali smo da je bio obljubljen kod naroda Perjasice, a pogotovo kod omladine, ali toga daaa smo doživjeli nešto što se ne doživljava često. Vidjeli smo razdragane borce i narod. Svi bi i u vatru za Milutinom uskakivali. Kao i mnogi organizatori ustanka i proslavljeni komandanti širom Jugoslavije, tako je i Milutin Karaš u selima Perjasice postao i ostao partizanskom i narodnom legendom. Prvi ratni miting u Perjasici obilno je popraćen parolama, pljeskom i skandiranjem Komunističkoj partiji i bratstvu i jedinstvu između hrvatskog i srpskog naroda.

Posljednja akcija koju su sa 1. bataljonom izveli Milutin i Izidor bila je borba sa skupinom ustaša, žandara i domobrana koju je, krajem juna 1942. godine poveo u perjasička sela domobranski satnik Dane Prodanović, izrod srpskog naroda, s namjerom da sve sravni sa zemljom. Bila je to odmazda za likvidaciju Pavelićevog uporišta. U toj je akciji, pored 1. bataljona, učestvovala i 1. Hrvatska četa. Neprijatelj je razbijen. Zarobljeno je pet ustaša i Dan,? Prodanović. Idućeg dana su javno suđeni i strijeljani. Zarobljeno je i tridesetak žandara i domobrana, koji su pušteni. Zaplijenjena su tri puškomitraljeza, oko sedamdeset karabina, mnogo municije i odjeće. Od tada se Pavelićeva vojska, bez podrške okupatorskih snaga, neće sama zalijetati na prostor perjasičkih sela.

Kada su se prisutnim seljacima na javnom suđenju izdajicama naših naroda Milutin i Izidor zahvalili na ogromnoj podršci, koju su imali u narodu, kao partizanski komandir i komesar, te im saopštili kako obojica već idućeg dana odlaze u prekomandu, prisutni su se plaćući vraćali u svoja sela. Zasuzili su i oni jer im je teško pao rastanak sa narodom, ali i njihov rastanak. Nisu znali da se nikada više neće sresti.

Milutin je otišao za komandanta Udarnog bataljona u kojemu je prepoznao svoj 1. bataljon — po hrabrosti, drugarstvu i disciplini. S njim je krenuo u nove okršaje. Početkom augusta 1942. postavljen je za zamjenika komandantu 1. hrvatske brigade. Evo što o tome kaže Stevo Opsenica, tadašnji komandant brigade: »Početkom augusta mjeseca saopštio mi je Gošnjak Ivan da ću dobiti zamjenika iz Korduna ... oštrog, hrabrog i sposobnog komandanta. Došao je Milutin Karaš.«

U drugoj polovini novembra 1942. godine Milutin je prekomandovan za zamjenika komandanta Druge kordunaške brigade. Posebno se ističe u borbi ove brigade sa Nijemcima u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi na Drenovači, 6. februara 1943. godine. Bila je to jedna od najžešćih i najuspješnijih bitaka brigade u toku NOR-a zbog koje je ona i pohvaljena od Vrhovnog štaba NOVJ. Posebno je istaknut doprinos Milutina Karasa, zamjenika komandanta brigade.

Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, početkom aprila 1943. godine, Milutin je postavljen za komandanta Grupe KPO (Kordunaških partizanskih odreda), a krajem te godine za operativnog oficira 8. kordunaške divizije. Posljednji dužnost koju je obavljao bila je dužnost načelnika Štaba 34. divizije u Po-

kuplju. Tu je i poginuo, 7. marta 1945. godine, kada se popeo na toranj crkve u Kupčini, gdje se nalazila grupa boraca sa puškomitraljezom.

Milutin nije posjedovao vojnu naobrazbu, ali je posjedovao neizmjernu snagu i volju da u toku vođenja borbe stekne vojničku vještinu. Sticao ju je ubrzano, onako kako se razvijala naša narodnooslobodilačka borba. Od prvog juriša malog i slabo naoružanog odreda Milutin se nalazi među prvima da bi ličnim primjerom hrabrio i svoje suborce. Bio je to zaista neustrašiv borac i komandant koji nije mogao odoljeti a da ne jurne među prvima na neprijatelje. To ga je i dovelo onog kobnog dana u toranj kupčinske crkve.

Milutina su krasile mnoge ljudske i komunističke vrline: odanost narodu i težnja za njegovom slobodom, borbenost i nepokolebljivost, samoprijegor i odlučnost, solidarnost sa borcima i narodom, briga za čovjeka i njegovu sudbinu. On je bio čovjek velikog samopouzdanja i samoprijegora, organizator narodnog ustanka i komandant partizanskih jedinica.

U selima Perjasice odbornici i aktivisti su često puta znali kazati: »Pa, drugarice, tako je rekao drug Ljuta i drukčije to ne može.« Znalo se to od ljudi čuti i nakon Milutinove pogibije. I mrtvog su ga prizivali u pomoć želeći izvršiti svoju i narodnu obavezu.

Milutin je pao kao junak i njime se narod perjasičkih sela i dan-danas ponosi. Mnogo je i suza narod prolio za Milutinom. I danas, nakon toliko godina, kada njegovi suborci evociraju ratne uspomene, same od sebe suze naviru.

O Milutinu je omladina perjasičkih sela ispjevala mnogo pjesama koje su nas bodrile. Evo jedne od njih, zapisane u knjizi »Osma kordunaška divizija« (str. 647) koja je izraz bola naroda zbog pogibije Milutina Karasa i njegovog brata Ignjatije-Gnjace:

*Dva Karasa, dva rođena brata
Koje jedna porodila majka,
Perjasici u boj otpremila
I u borbi oba izgubila.
Oj slobodo, svakome si draga
Al' nas koštaš nebrojena blaga.*

Nikola D. Cimeša i Pero Vranješ

MILIĆ KARTALIJA IPOJA, ZAMJENIK KOMANDIRA CETE I PRVI GLAS 3. KORDUNAŠKE BRIGADE

Rođen je 1914. godine u Kartalija Selu, kućni broj 12 (sada 18). Otac Miloš i majka Marija (r. Dakić) imali su trojicu sinova: Nikolu, Marka i Milića. Živjeli su na nekoliko jutara škrte i posne zemlje. Majka Marija rano umire ostavljajući trojicu nejakih i nezbrinutih sinova. Otac se ženi pa su djeca osjetila što znači gubitak majke, zločesta narav klasične maćehe i kordunaško tradicionalno čojstvo oca Miloša, zvanog Jusana.

Milić se znatno razlikovao od svoje braće. Nikola i Marko su bili izrazito crnoputi, poput oca Jusana, a Milić se bacio na majku Mariju. Bio je svijetle kose, rumena lica i izrazito plavih očiju. Lijepog i plavog dječaka prozvali su

u selu od milja imenom Ipi (skraćeno od lijepi). Od toga je kasnije ostao nadimak Ipoja.

Poslije smrti maćehe otac je dovodio nakratko više žena koje od nje za djecu nisu bile mnogo bolje. Milić je u ranoj mladosti drugovao s Veljkom¹ i Stankom² Kartalijom. Često je puta dobio komad kuruzovnice ili pogače od Veljkove majke Mile.

Osnovnu školu je pohađao u Utinji kod učitelja Luke Opačića i učiteljice Marije. Zbog teškog i stalnog rada, zbog nesreće i nesloge u kući Milić nije završio četverogodišnju osnovnu školu. Batine je obično dobivao petkom kada bi se otac vraćao sa sajma iz Karlovca. Stariji brat Nikola se oženio i otišao na rad u Argentinu. Javljao se kratko vrijeme. Nikad se nije saznalo šta se desilo bratu Nikoli. Zena se vratila i preudala, a srednji brat Marko se priženio u Gaćeša Selu i postao vrstan majstor u srezivanju i pravljenju drvenih kuća.

Milić se oženio iz Mandić Sela vrijednom djevojkom svojih godina Milijom, koja rađa dvoje djece, kćerku Mariju³ i sina Iliju⁴. Otišao je sa znatnim zakašnjenjem 1938. godine u vojsku (zbog viška regruta), daleko od kuće u Prilep. Vratio se iz vojske širokih ramena, tvrd i koščat. Izvukao se ispod očeve komande i počeo znatno bolje živjeti, baveći se pored zemljoradnje kirijanjem, s ujakom Simom, željezne rude iz rudnika Bukovice za željezničku stanicu Utinja.

Učestvuje 1941. godine u prikupljanju hrane za partizanske odrede, a 12. januara 1942. se našao među roglušašima kod Lončareva mlina gdje je razoružana neprijateljska posada iz Vojnića. Toga dana je dobio karabin i postaje borac 1. kordunaškog bataljona.

Početkom februara, poslije formiranja Grupe kordunaških odreda, Milić je borac u 2. bataljonu. Učestvuje i čeliči se u svim bitkama u proljeće 1942. a posebno na proboju ustaškog obruča 14. maja, kada se probijao sa svojim bataljonom od Muljave, preko Slavskog Polja i željezničke pruge u pravcu Podsedla i Kljajić Brda.

U ljeto 1942. je u 3. bataljonu 1. brigade NOV Hrvatske. Decembra 1942. je hrabar, neustrašiv borac pa vodnik voda u 15. kordunaškoj brigadi. U predahu ili maršu, kada je bilo najteže, borci su tražili Ipoju da zavede kordunašku ojkaču ili borbenu partizansku pjesmu. Priča se, da je u pjesmi, među borcima 15. (3. brigade) bio daleko ispred svih.

Prošao je kroz bitke u 4. ofanzivi — od Krnjaka, Veljuna, Rakovice, rijeke Une i Donjeg Lapca, pa u zauzimanju brojnih neprijateljskih uporišta poslije 4. neprijateljske ofanzive. Zbog izvanredne hrabrosti i drugih ljudskih vrlina postavljen je za zamjenika komandira čete.

Poginuo je 26. novembra 1943. godine u borbi s Nijemcima i domobranima pri napadu na Hrastovicu (na Baniji). Njegov saborac, komandir čete Glišo Živković, ostao je teško ranjen na otvorenom i brisanom prostoru. Milić i borci njegove čete se žrtvuju za svoga komandira. Glišu je pokušao izvući partizan Dušan, ali je pao pogođen u grudi. Štićen iz nekoliko puškomitraljeza, prema

X Zivl u Kart ali ja Selu.

2 Partizan u 3. brigadi 8. divizije. Ranjen 6. 1. 1943. godine kod Saborskog. Umro u partizanskoj bolnici Bijeli Potoci u Lici.

3 Na privremenom radu u SR Njemačkoj.

4 Poginuo poslije rata prilikom istovara drvenih trupaca na željezničkoj stanici Utinja.

komandiru je potrčao Milić Kartalija Ipoja.⁵ I on je pogođen u glavu. Poslije Ipoje na isti način gine još 8 boraca pokušavajući izvući svoje mrtve komandire.

U Izvještaju Štaba 8. kordunaške divizije od 29. novembra 1943. piše: »U borbi oko Hrastovice neprijatelj je imao slijedeće gubitke: 91 mrtvog i 16 ranjenih. Naši gubici bili su 18 mrtvih i 43 ranjena druga. Među poginulima nalaze se 2 komandira, 1 zamjenik komandira, 1 stariji vodnik, 1 vodnik i 1 mladi vodnik, kao i delegat voda.«⁶

Tako je iz redova hrabrih kordunaških boraca zauvijek nestao zamjenik komandira čete Milić Kartalija Ipoja. I način njegove pogibije govori o hrabrosti, humanizmu i spremnosti na vlastito žrtvovanje. Ostao je u sjećanju boraca 15. kordunaške brigade najviše po toliko voljenoj pjesmi, po tužnom kordunaškom melosu kakav je i bio život u ovim prostorima.

Mile Dakić

DRAGOMIR KESER, SEKRETAR PARTIJSKE ČELIJE TRUPINJAK

Dragomir Keser rođen je 1909. godine u selu Jasnić Brdo, općina Krnjak.

Ovo selo, kao okolna sela i zaselke, ljudi nazivaju zajedničkim imenom TRUPINJAK.

Dragomirov otac Miloš rođen je 1882. Bio je trgovački pomoćnik do 1902. kada je zbog nepovoljnih ekonomskih prilika morao napustiti posao i otići u Ameriku, gdje je radio do 1907. Po povratku iz Amerike otvorio je malu trgovačku radnju u Trupinjaku, koju je vodio do 1914. kada je morao otići u rat. Sve vrijednosti trgovine su rasprodane za izdržavanje porodice u teškim ratnim uslovima. Porodica se isključivo morala baviti ratarstvom i stočarstvom. Otac Miloš je vrijedan i pošten čovjek i mnogima je služio za ugled i primjer.

Majka Milka (Perić) rođena je 1888. Udalala se 1907. Uz kućne poslove i brigu o porodici i djeci bavila se i zemljoradnjom. Bila je

poznata po dobroti i pravičnosti, primjer veoma plemenite i poštovane žene.

Mlađi brat Ljubomir rođen je 1911. Živio je kod kuće, bavio se zemljoradnjom i stočarstvom do aprilskog rata 1941. kada je zarobljen i odveden u Njemačku. Nakon oslobođenja nastavio je da se bavi gospodarskim poslovima u Trupinjaku.

³ U knjizi »Osma kordunaška udarna divizija« stoji krivi podatak »delegat voda Ivanovih, zvani Ipoja«, str. 491, dok na str. 841. piše pravo prezime i da je bio zamjenik komandira čete (prim. aut.).

⁶ Zbornik NOR-a, tom 5, knj. 21, str. 541.

Srednji brat Mile rođen je 1916. Odrastao je kod kuće i bavio se zemljoradnjom sve do 1936. kada je stupio u podoficirsku školu. Nakon kratkog aprila, skog rata 1941. vratio se kući. Već 7. maja uhapsile su ga ustaše i mučile, nakon čega je pušten kući. Znajući da mu i dalje prijete opasnost odselio je u Beograd. Posljednji put javio se bratu Ljubomiru u Njemačku 1944. Ne zna ie kako je nestao, poginuo.

Najmlađi brat Vladimir bio je kod kuće, bavio se zemljoradnjom sve do 1941. Nakon podizanja i razvitka ustanka stupa u partizane, gdje je ostao do maja 1942. kada je prebačen kao omladinski rukovodilac u bivši kotar Veljun. Oktobra 1942. teško se razbolio i umro.

Sestra Dragica bavila se zemljoradnjom i kućnim poslovima sve do udaje 1940. za Stanka Radovića, koji je stupio u omladinsku četu, a poginuo u sastavu 4. kordunaške brigade kod Črnomelja. Iza njega ostala je kćerkica Milica od godine dana. Dragica aktivno sudjeluje u NOB-u i nosilac je »Partizanske spomenice 1941.«. Poslije rata udala se za Milana Vojnovića s kojim i sada živi. Vrlo je marljiva, razborita i ugledna žena u cijelom kraju.

Najmlađa sestra Milka aktivno sudjeluje u NOB-u od 1942. kao omladinka Priljena je u članstvo KPJ.¹

Porodica Dragomira Kesera posjeduje 12 rali zemlje i to 6 rali u blizini kuće, a 6 prilično daleko u Keserovom Potoku. Zemlja je slabije kvalitete i tek u vrijeme plodnih godina može prehraniti obitelj.

Dragan je završio osnovnu školu u Gornjem Budačkom 1920. godine. Dobio je posao vježbenika-pisara u Kotarskom sudu u Krnjaku. Dnevno je pješačio 15 kilometara. Nije imao perspektivu stalng zaposlenja pa je posao morao napustiti nakon godinu dana. Preostalo mu je da potraži zaposlenje u Karlovcu. Septembra 1923. izučava zanat u trgovačkoj radnji Nikole Rogića.

Dragan je učio zanat tri godine da bi 1926. postao trgovački pomoćnik. Zbog napornog i iscrpljujućeg naukovanja dobio je proces na plućima, zato je neko vrijeme ostao kod kuće kako bi se mogao liječiti. Za to vrijeme, dok se oporavljao, pomagao je u kućnim poslovima.

Ponovo odlazi u Karlovac i do 1930. radi u radnji mješovite robe gdje je učio zanat. Dvije godine radi kod Rogića, a nakon toga se zaposlio u trgovačkoj radnji Ivana Legata. Ovdje je radio do odlaska u vojsku.

Vojni rok je služio 18 mjeseci od 1931. do 1933. u telegrafskom puku — prvo u Sarajevu, zatim u Požarevcu. Bez obzira na nehuman odnos prema vojniku bio je dobar vojnik i unaprijeđen je u kaplara.

Za revolucionarni radnički pokret saznao je još kao naučnik, kojim se počeo aktivnije baviti 1928. kada je stupio u Savez privatnih namještenika podružnice Karlovac. Iste godine biran je za sekretara podružnice.

Od 1928. stiče šire pojmove o Komunističkoj partiji, radničkoj klasi, socijalizmu, klasnoj borbi, marksizmu, komunističkom pokretu u zemlji, a ponešto i u svijetu. Saznao je i čuo mnogo od Veljka Drakulića, naprednog srednjoškolca, koji je bio pod utjecajem starijeg brata dr Dragomira Drakulića Pube

Veljko Drakulić je formirao omladinsku grupu u kojoj su bili: Dragomir Keser, Miloš Suster, Ilija Šnajder i još jedan omladinac.

Zaposlio se u trgovačkoj radnji »Braće Brekić« u Rakovici, gdje je radio od 1. jula 1933. do 1. augusta 1937. Izgubio je vezu s naprednim pokretom u Karlovcu, ali je nastavio da radi u Rakovici samostalno i samoinicijativno. Njegov

1 Sada živi u Karlovcu s mužem Đurom Mrdenovićem.

rad je zapazio sekretar partijske ćelije i član Kotarskog komiteta KPH Slunj Franjo Stajduhar iz Rakovice.

Nakon četiri godine pozvan je na vojnu vježbu u Gerovo — Kupski manevri pa se tako opet pojavio problem zaposlenja. Ponovo se zaposlio u radnji Nikole **Rogića**. 1938. napustio je posao i otišao kući na selo.

U Karlovcu je član Saveza privatnih namještenika, a sudjelovao je u organizaciji Kulturno-prosvjetnog društva »Seljačko kolo« u koje su ulazili napredni ljudi i članovi Partije radi uspješnijeg rada na selu.

U februaru 1939. Dragan je primljen za člana KPJ, a primio ga je poznati karlovački komunista Raša Stanisavljević.

Dragan dobiva zadatak da u svome rodnom Trupinjaku osnuje partijsku ćeliju. Ponovo napušta Karlovac i odlazi na selo, gdje se djelomično bavio zemljoradnjom i privatnom trgovinom. Nabavljao je robu na veliko za snabdijevanje trgovačkih radnji i zadruga. To mu je omogućilo nesmetano kretanje po svim selima kotara Vojnić te političko, partijsko i revolucionarno djelovanje po selima.

Zemljoradnička zadruga u Trupinjaku je osnovana 1936. a djelovala je u kući Jelisavete Magarac. Nešto kasnije osnovan je ogranak »Seljačko kolo« pod utjecajem naprednih ljudi s Veljuna. Ove organizacije dobro su napredovale i okupljale većinu sela. U selu je bilo dosta aktivnih, sposobnih i borbanih ljudi.

Prvi komunista u selu bio je Dragan Keser. Od početka 1939. do aprilskog sloma 1941. i početka ustanka kretao se po svim okolnim selima pa je dobro poznao ljude. Otvoreno je iznosio radničke i komunističke ideje. Nije krio da je komunista.

Partijska ćelija Trupinjak nakon osnivanja imala je četiri člana: Dragomir Keser, sekretar, Nikola Opačić, seljak, Drago Mrdenović, zanatski radnik i Stanko Koprenica, seljak.²

Oko Zemljoradničke zadruge i ogranka »Seljačko kolo« razvio se kulturno-prosvjetni i politički rad u Trupinjaku i okolnim selima. Zasluga za ovu djelatnost je i rad partijske ćelije u Trupinjaku i njenog sekretara Dragana Kesera, a i pomoći poznatih komunista s Veljuna: Radoša Vujičića, Đure Velimirovića, Pere Tumbasa i Jove Majstorovića, koji su dolazili u Trupinjak i okolna sela na sastanke. U selo je često dolazila vrlo aktivna i poznata komunistkinja Mila Perić, student iz Zagreba, koja je svojom djelatnošću i primjermom mnogo potpomogla rad partijske ćelije i rad u Trupinjaku.

U Trupinjak su navraćali na seoske sastanke i sastanke ćelije partijski organizatori iz Karlovca Rašo Stanisavljević. Nikola Kukić, poznati partijski radnici i drugi napredni studenti, marksisti.

Partijski propagandni materijal (kao leci i ostala napredna literatura) redovito je stizao u ovu ćeliju. Preko ove ćelije često puta su prebacivani materijali za Veljun. Nikada nitko nije provalio i otkrio ove veze. Može se reći da su članovi Partije ove ćelije, simpatizeri i ostali ljevičarski orijentirani seljaci vješto koristili legalne forme rada »Seljačkog kola«, a donekle i Zemljoradničku zadrugu za svoju političku propagandu i partijsku djelatnost. Na sastanku održanom juna 1941, kojem prisustvuju Ivo Marinković i Stanko Opačić, primljeno je pet novih članova, a 14-oro ih je predloženo za kandidate.

U aprilu 1941. nakon prijema u Partiju Ignjatije Perić, jedan od organizatora ustanka na Kordunu, postaje član partijske ćelije u Trupinjaku.

2 Svi su nosioci Partizanske spomenice 1941«.

U maju 1941. uključuje se u partijsku ćeliju i Mila Perić, nakon povratka iz Zagreba. Sa sekretarom ćelije neumorno radi na uzdizanju članova Partije, pripremanju novih ljudi za prijem u Partiju, održava sastanke po selima s aktivistima i simpatizerima. Nakon osnivanja odreda »Debela kosa« stupa u njegov sastav, a po odobrenju Partije odlazi s majkom u Beograd gdje joj se nalazio otac.

Teror, pokolji, iseljavanja i pokrštanja dovode do silnog straha kod naroda i narod počinje masovno bježati sa svojih ognjišta u obližnje šume i udaljenija mjesta od većih saobraćajnica — u zbjegove.

Dragan Keser obilazi danonoćno sela i objašnjava narodu da ne predavaju oružje, niti da se odazivaju ustaškim vlastima, objašnjavajući da Nijemci i Talijani sa svojim slugama ustašama imaju za cilj stvaranje mržnje između hrvatskog i srpskog naroda, stvaranje i provođenje bratoubilačkog rata.

Dragan je rođen u kraju gdje živi srpsko stanovništvo, ali je radio i živio u mjestima gdje su od davnine živjeli Hrvati i Srbi zajedno. Kao član Partije znao je što znači bratstvo i jedinstvo i da se samo zajedno može boriti protiv izdajica i neprijatelja.

Petog juna u školi u Kupljenskom održan je uži sastanak članova Partije i istaknutih antifašista iz tog sela, zatim Trupinjaka, Svinjarice i Burić Sela. Sastanku su prisustvovali: Ivo Marinković, Žarko Čuić, sekretar Kotarskog komiteta Vojnić, Milutin Košarić, Čanica Opačić, Dragan Keser, Stanko Koprenica, Mile Basara, Milić Novković Stariji, Mile Kovačić, učitelj, Ivan Furlan, Radan Napijalo i drugi. Tih dana održani su slični sastanci u Vojniću, Skradu i Klokoču.

Dragan Keser je sudjelovao u formiranju Partizanskog odreda »Trupinjak« i »Šljivnjak« s Robertom Domanijem te Partizanskog odreda: »Tobolić«, »Močila« i »Plaški«.

Odlukom vojnooperativnog rukovodstva Korduna i Banije upućeni su na 3. rejon: Vilim Galjer Šišo, Žarko Čuić i Dragan Keser. Treći rejon je obuhvatio općine: Primišlje, Plaški, Rakovicu, Drežnik i dijelove općine Slunj.

Oktoobra 1941. provedena je reorganizacija partizanskih jedinica. Komanda trećeg rejona reorganizirana je u Stab trećeg bataljona. Dragan Keser je bio sekretar partijske organizacije i obavještajni oficir u bataljonu.

Formiranjem Komande kordunaškog područja Dragan Keser je postavljen za mobilizacijskog oficira.

Na ovoj dužnosti ostao je do oslobođenja Slunja 14. novembra 1942.

Dragan Keser je postavljen za zamjenika komandanta mjesta u Slunju, a Dragan je bio i obavještajni oficir 2. kordunaškog područja i sekretar partijske ćelije, kasnije šef kancelarije 8. divizije, pomoćnik načelnika intendanture 8. divizije, financijski referent 4. korpusa, pomoćnik načelnika financijskog odjeljenja Druge armije, zatim pomoćnik načelnika personalnog odjeljenja Druge armije.

Nakon oslobođenja obavljao je mnoge važne vojne, a naročito partijske zadatke.

Isticao se dobrotom, plemenitošću, drugarstvom. Volio je ljude i ljudi su njega voljeli i poštovali. Dragan Keser je bio veliki humanista. Jedna od značajnih Draganovih osobina bila je skromnost i nenametljivost. Nikada nije isticao svoje zasluge i prema svakom se odnosio s pažnjom i uvažavanjem.

Bio je neobičan čovjek. Imao je iskustva i znanja, bio je u poslu sposoban i zaslužan, a ipak je samo s činom majora otišao u penziju 1956. godine.

Relativno se kasno oženio. U januaru 1952. sklopio je brak s Marijom Vu-

letić, kada je imao 42 godine. Aprila 1953. rodila im se kćerka Anka. Bio je nježan i blag otac i svoje je dijete obožavao. To je iskazivao u svakoj prilici. Bez obzira na taj blagi i nježan odnos Ankica to nije iskorištavala i uzvraćala je ljubav i poštovanje svome ocu. Bio je brižan i pažljiv suprug.

Umro je od posljedica prometne nesreće.

Sada je Ankica udata za Borisa Murata i ima dvoje djece: kćerkicu Jelenu koja će slijedeće godine poći u školu i sinčića Igora koji sada ima 16 mjeseci. Ankica se odnosi prema svojoj djeci blago s puno ljubavi, isto tako kako je i njen otac Dragan s njom postupao.

U rodnom mjestu njegovo ime uživa ugled. Bio je omiljen među prijateljima i poznanicima jer je bio skroman, neobično pažljiv prema drugima i uvijek spreman da pomogne. Bio je čovjek i drug.

Dragan Keser je nosilac »Partizanske spomenice 1941.«. Odlikovan je Ordenom bratstva i jedinstva II reda, Ordenom zasluga za narod II reda, Ordenom za hrabrost i Ordenom za vojne zasluge III reda.

Devetog maja 1978. u 70-oj godini života ugasilo se jedno veliko srce, srce plemenitog borca i revolucionara, komunista koji je živio i borio se cijelim svojim bićem za slobodu i socijalizam.

Mihajlo Keser

KOMANDIR CETE ĐURO MILOŠA KESER

Rođen je 1920. godine, Bijeli Klanac, općina Krnjak, u siromašnoj seljačkoj porodici.

Još u ranoj mladosti uvidio je sa starijim bratom Dušanom da od slabe, posne i kamenite zemlje, skromnog imanja oca Miloša ne može da se koliko-toliko pristojno živi.

U nemogućnosti da na drugi način ostvari bolji život, potražio je s bratom Dušanom i dobio zaposlenje u Iličevoj tvornici na Turnju u Karlovcu.

Od prvih dana okupacije zemlje vidio je da novi ustaški režim ništa dobro ne donosi našem narodu. Svuda masovna uništavanja ljudi od okupatora i domaćih slugu, pokolji više stotina ljudi na Veljunu, Ivanović jarku, u crkvi na Kolariću itd. Sve je to potvrdilo da »novi poredak« donosi najcrnju vladavinu koja se nije mogla ni da zamisli u civilizovanom društvu toga vremena.

Upravo prvi zbjegovi naroda 1941. godine nalazili su veliko ohrabrenje u stavovima i postupcima mladih ljudi, kao što je bio Đuro Keser.

Oni su govorili kako dolazi vrijeme u kome se treba organizovati i suprotstaviti okupatoru i njegovim plaćenicima, bez obzira na njihovu snagu i naše žrtve.

Tu se već osjećao snažni utjecaj na mlade ljude KPJ i SKOJ-a u vezi predstojećih priprema za oružani ustanak.

Najbolja potvrda je i to što Đuro Keser u prvim danima ustanka odlazi u partizane u odred »Debela kosa«.

U prvim borbenim akcijama odreda 1941. godine Đuro Keser se potvrdio i dokazao kao izuzetno dobar čovjek, siguran i odvažan, otvoren i principijelan, hrabar i snalažljiv borac na koga se s puno povjerenja može računati, a posebno kod odabiranja boraca za konkretne i složnije borbene zadatke.

Đuro je spadao među hrabre, samoinicijativne i disciplinovane borce i kao takav uvijek je bio u prvom borbenom stroju.

7. jula 1942. godine kada se 1. četa 1. bataljona 1. kordunaškog odreda našla u vrlo teškoj situaciji tako reći u okruženju na položajima kod sela Gredana, na uskom prostoru između Gline i Topuskog i u toj situaciji Đuro Keser uzima u ruke puškomitraljez i s grupom jurišnika odvažno, hrabro i požrtvovano jurišajući stvara prostor prema Glini, iako neprijatelj pod svaku cijenu nastoji da pokretom i vatrom zatvori i taj jedino moguć pravac povlačenja. Na taj način Đuro je odvažnim i izuzetnom hrabrim potezom omogućio povlačenje 1. čete i prelaz preko r. Gline bez većih gubitaka.

20. augusta 1942. godine, kada je formirana 4. hrvatska, odnosno 1. kordunaška brigada, Đuro Keser kao iskusni i proslavljeni borac postavljen je na dužnost komandira voda, a već krajem 1942. i na dužnost komandira čete.

Na svom ratnom putu u sastavu Prve brigade proveo je oko godinu i pol dana i u tom vremenskom razdoblju sa svojom jedinicom, vodom i četom izvodio vrlo uspješne borbene zadatke. Prosto je nemoguće izdvojiti borbene zadatke u kojima se Đuro Keser nije istakao svojom hrabrošću i uspješnim rukovođenjem svojom jedinicom. Ti uspjesi bez sumnje imali su vidnog doprinosa što upravo njegov bataljon nije znao za poraze ili neuspjehe.

Povjerene dužnosti kao i uvijek uspješno je obavljao. Na svom borbenom putu postepeno se razvijao i napredovao od borca, komandira odjeljenja (desetara) te komandira voda do dužnosti komandira čete na koju je postavljen pod kraj 1942. godine.

Uvijek je bio dostojan dužnosti i položaja koji mu je bio povjeren kao starješini.

Redovno poslije svake borbe u jedinicama bataljona i brigade govorilo se o komandiru Đuri i njegovoj proslavljenoj četi i borbenim uspjesima koje postiže, a koji su u cjelini uzevši imali vidnog utjecaja na sve ukupno stanje i uspjehe u bataljonu.

^ Za postignute borbene uspjehe sa svojom četom kod zauzimanja Cazina i Brloga u Lici 1943. godine, te uspješno vodene borbe s neprijateljskim snagama na liniji Josipdol, Vojnovac i Trojvrh, Đuro Keser za te uspjehe bio je Pismeno pohvaljivan i istican za primjer pred ostalim jedinicama brigade.

Đuro je bio visok, stasit, postojan i odvažan zbog čega je sa svojom pojavom ihponirao i ulijevao povjerenje kod boraca i u najtežim situacijama.

Bio je odlučan i nepokolebljiv, hrabar i neustrašiv, sem toga njegova Warf tiokrvnost, promišljenost i stabilnost, kao i primjeren odnos, a sve su to bile njegove osnovne ljudske karakteristike. Upravo zbog tih i ostalih osobina "Šivao je zapažen ugled i povjerenje kod boraca, tako i kod starješina i zbog toga je bio posebno cijenjen i poštovan.

Početkom 1944. godine poginuo je Đuro Keser.

»Izgubili smo dosta hrabrih i dobrih boraca i rukovodioca i od srca žalim sve te drugove, ali ova smrt — smrt Đure Kesera najviše me potresla i uznemirila«, rekao je komandant brigade Miško Blažević, čuvši za Đurinu smrt.

I danas sjećanja na komandira Đuru Kesera oživljavaju nam uspomene na neustrašivog borca, sposobnog i cijenjenog rukovodioca, plemenitog druga i komunistu. Zbog svega toga ostat će u trajnoj uspomeni i sjećanju boraca i rukovodioca Prve kordunaške brigade, a posebno boraca njegove čete i bataljona.

Miloš Mađar

KOMANDANT BATALJONA 2. KORDUNAŠKE BRIGADE MARKO KESER

Rođen je 1919. godine u Bijelom Klancu u siromašnoj seoskoj porodici. Na malo neplodne zemlje s desetak članova porodice teško se živjelo. Snalazili su se kako su znali i umjeli. Muška djeca su po završetku osnovne škole orijentirana na kakvu-takvu zaradu, da bi se i na taj način ublažila neimaština. Tako se Marko, dok je stasao, zaposlio u tekstilnoj tvornici u Karlovcu, a brat Milić je išao za seoskog slugana. Kasnije su obojica radila na izgradnji željezničke pruge Karlovac—Bihać i na drugim sezonskim poslovima.

Neposredno pred rat Marko je otišao na odsluženje vojnog roka i služio kao inženjerac u Srbobranu u Vojvodini. Tu je dočekao i kapitulaciju Jugoslavije. Uspio je izbjeći zarobljavanje i uz veće poteškoće vratiti se u rodno selo.

Međutim, stvaranjem NDH i dolaskom ustaša na vlast srpski narod je stavljen van zaka-

kona. Ubrzo je došlo do pokolja srpskog naroda u Ivanović jarku, Veljunu i drugim mjestima.

Stanovnici Bijelog Klanca i okolnih sela bili su u posebno teškoj situaciji. S obzirom na to da je ispod samog sela prolazila pomenuta pruga i tu bila locirana neprijateljska posada, u svakom momentu je selo moglo biti opkoljeno i stanovništvo likvidirano.

U takvoj situaciji ubrzo je došlo do priprema i formiranja partizanskih odreda za oružani otpor neprijatelju. Marko je u svemu tome učestvovao i među prvima stupio u Partizanski odred »Debela kosak«. Za Marka, u novonastaloj situaciji, nije bilo posebnih iznenađenja.

Već u prvim borbama odreda Marko je pokazao hraobrost, borbenost i požrtvovnost pa je kao takav ubrzo stekao dobar ugled u odredu. Pokazao je sve vrline partizana. Kao takvom povremeno su dodjeljivani i specijalni partizanski zadaci.

Čitava porodica Bože Kesera uključila se u NOB, svako na svoj način. Dvojica Božinih sinova, Marko i Milić, stupili su u partizanske odrede 1941. godine, a Đuro i Miloš 1942. godine. Otac Božo je za vrijeme NOR-a bio na dužnosti lugara. Sestre su radile u pozadini.

Brat Đuro je poginuo već 1942. godine, a Marko i Milić su više puta ranjavani u borbi. Obojica su bili hrabri borci i uspješni rukovodioci u ratu i obojica su izašli iz rata kao komandanti bataljona — Marko u 2. brigadi 8. kordunaške udarne divizije, a Milić u Diverzantskom odredu GŠH.

Formiranjem 5. brigade, 16. 9. 1942. godine, Marko je sa svojom jedinicom ušao u njen sastav i ostao u njoj sve do kraja rata. Za sve vrijeme rata nalazio se u prvim redovima, odnosno u prvoj borbenoj liniji. Imao je prirodnu liniju razvoja, od komandira voda i čete do komandanta bataljona. Sve to uz borbu i nekoliko kraćih kurseva koji su postojali u vrijeme rata.

Isticao se kroz čitav tok rata. Posjedovao je sve vrline jednog ratnika i vje-

štog vojnog rukovodioca. Bio je primjeren komunista, neposredan u komandovanju s ljudima i jasan pri izdavanju zadataka i naredjenja. Visoko je cijenio hrabre i odvažne borce, kakav je i sam bio, podučavao ih vještini ratovanja, isticao značaj poznavanja i pravilne primjene streljačkog naoružanja te saradnje i međusobnog povjerenja u borbi.

Posvećivao je potrebnu pažnju obuci desetara i komandira vodova, kao osnovnog faktora komandovanja, nosioca morala i uspjeha u borbi. Za vrijeme borbe u napadu redovno se nalazio u streljačkom stroju, često i ispred njega, a u odbrambenim zadacima provjeravao bi kako su jedinica i pojedinci raspoređeni, kako su borci zaštićeni, kako se osjećaju i svakom bi rekao neku lijepu i ohrabrujuću riječ.

Marka je krasila jedna vrlo važna i neprocjenjiva osobina vojnog rukovodioca. Bio je snalažljiv u presudnom momentu borbe. Imao je vrlo istančan osjećaj za uočavanje kritičnog momenta borbe, za brzu procjenu situacije i blagovremeno donošenje pravilne odluke.

O Markovoj kvaliteti i rukovođenju u toku borbe moglo bi se dosta toga reći. Evo samo dva primjera koji dovoljno govore o njemu kao borcu i rukovodiocu.

Za vrijeme odbrambenih operacija u prvoj fazi 4. neprijateljske ofenzive Marko je sa svojom 2. četom 1. bataljona 2. brigade izvršio sve zadatke na težištu odbrane bataljona, uz minimalne gubitke. Nezaboravna je njegova uloga u veličanstvenoj pobjedi 2. brigade, 6. februara 1943. godine, na Drenovači kada je slomljen napad i u bijeg natjeran neprijateljski puk 7. njemačke SS »Princ Eugen« divizije.

U najkritičnijim trenucima odbrane položaja na Drenovači Marko se nalazio u prvim redovima borbenog poretka svoje čete, ali i bataljona, s automatom u jednoj i bombom u drugoj ruci. Prosto je sjekao fašističke folksdojčere i time ulijevao samopouzdanje i borbeni moral kod boraca čete i bataljona, a unosio strah i paniku kod protivnika. Za uspjeh u ovoj borbi pohvaljen je cio 1. bataljon i Marko u njemu.

Par dana kasnije (14. 2.1943) Marko je dobio zadatak da sa svojom četom spriječi kod Boričevca nastupanje jače neprijateljske kolone kod Kulen-Vakufa prema Donjem Lapcu. Četa je to naredjenje dobila dosta kasno pa je morala trčećim korakom i pod borbom zauzimati polazne položaje za borbu. Neprijateljska mitraljeska i minobacačka vatra bila je uraganska, a borba bliska i žestoka. Nakon višesatne borbe Talijani su bili razbijem, pobijeni i zarobljeni. Za uspješno komandovanje u ovoj borbi i ličnu hrabrost Marko je pohvaljen.

O Markovim zaslugama za uspjeh partizana kod Boričevca u Monografiji 5. kordunaške brigade, strana 66, autor Ignjatije Perić, pored ostalog, piše: »Okolo 15 sati dvije neprijateljske čete ponovno prelaze u napad na položaje 2. čete, izvode čak i jedan juriš, ali bez uspjeha. Odmah poslije toga 2. četa, predvođena komandrom Markom Keserom, kreće na juriš i razbija neprijateljske napadačke redove koji se povukoše i zadržase na pošumljenom dijelu zemljišta između sela Ostrovice i Boričevca.«

U istoj knjizi, str. 67 stoji: »U ovoj borbi naročito se istakla 2. četa s njenim komandrom Markom Keserom, koji je u dva navrata s bombom u ruci predvodio svoje vodove na juriš ...«

Sest puta je Marko ranjavan u toku rata. Prvi put već 2.12.1941. godine u borbi na Cukuru kod Krnjaka, a posljednji put u proljeće 1945. godine kod

Slunja. Zbog posljedica posljednjeg ranjavanja ostao je teži invalid. Uvijek se **zaliječen** vraćao u svoju brigadu iako je često mogao ostati i u pozadini.

Po završetku rata Marko je ostao u JNA kao aktivni oficir i time dao svoj doprinos mirnodopskoj izgradnji Armije. Službovao je isključivo u Bosni, Crnoj Gori i Makedoniji, mahom u neuslovnim garnizonima. Spadao je u disciplinovane i poslušne oficire i uvijek je išao tamo gdje su bile veće potrebe. Zauzimao je visoke položaje u aktivnoj službi u JNA, od čega je najviše vremena proveo na dužnosti komandanta puka. Penzioniran je 1965. godine u činu pukovnika.

Iako je službovao daleko od rodnog kraja, uvijek je nalazio vremena da dođe u rodni kraj.

Nakon penzioniranja 1965. godine, iako slabog zdravlja, opterećen kućnim poslovima i porodičnim problemima, nastavio je s aktivnim radom u mjestu stanovanja. Bio je aktivan u OOSK Mjesne zajednice, u boračkoj organizaciji, a najviše je radio u Savezu rezervnih vojnih starješina. Bio je predsjednik Osnovne organizacije SRVS u MZ te nekoliko godina član Općinskog i Gradskog odbora SRVS i redovno član neke komisije na nivou općine i grada.

Umro je 1986. godine.

Božo Kozlina

KOMANDIR CETE ĐURO PILIPA KOSIJER

Đuro je rođen 28. aprila 1912. godine u Burić Selu, općina Krnjak. Njegovi roditelji imali su još tri sina i jednu kćerku. Đuro je bio najstarije dijete pa je od malih nogu pomagao roditeljima u obavljanju i najtežih kućnih poslova. Četiri razreda osnovne škole završio je u Gornjem Budačkom i ostao s roditeljima u selu mada je imao žarku želju da izučiti neki zanat. Već u 18-oj godini starosti Đuro se oženio s djevojkom Ankom s kojom je imao dva sina i dvije kćeri. Porodica Pilipa Kosijera bila je brojna. Imali su malo zemlje i slabe uslove za život. Međutim, mukotrpnim radom, radeći od zore do mraka, uspijevali su obezbijediti toliko hrane da bi se samo prehranili. Životarilo se između dva rata, dani su prolazili, porodica narastala. Tako se dočekala okupacija 1941. i stvaranje Nezavisne Države Hrvatske. Nastali su još crnji dani za srpski narod, komuniste i sve druge antifasiste.

Početkom augusta 1941. godine u blizini Durine kuće formiran je Partizanski odred »Trupinjak«. U odredu se nalazilo više od 20 boraca. Đuro, otac četvero maloljetne djece, od kojih je najstarije imalo samo 10 godina, želi da čim prije stupi u odred, ali nije bilo oružja pa je angažovan za rad u pozadini koji s voljom izvršava. Vrlo je aktivan u seoskoj straži, a kad je formiran rezervni partizanski odred Đuro je među prvima stupio u njegov sastav. S ljudstvom rezervnog odreda odlazio je na razne akcije: rušenje komunikacija, telefonskih instalacija, a u vrijeme blokade domobransko-oružničke posade u Veljunu od strane partizanskih četa 2. bataljona, početkom 1942. godine, Đuro je za vrijeme hladnih dana i noći s grupom drugova smjenjivao borce 2. bataljona na položajima.

Početkom februara 1942. godine Đuro ne mogavši više odoljeti odlazi u 2. bataljon 2. KPO gdje ostaje sve do ranog proljeća 1943. godine, kada je u sa-

stavu svoje čete prekomandovan u Unsku operativnu grupu. Nakon nekoliko mjeseci borbi Đuro je ušao s većom skupinom kordunaških boraca u redove 3. kordunaške udarne brigade, gdje je postavljen za komandira voda. Odlikovao se revnošću, disciplinom i uspješnim komandovanjem. Zbog takvih osobina upućen je u Oficirsku školu GŠH na niži oficirski kurs. Na kursu kao i u jedinici Đuro se ističe drugarstvom, marljivošću i voljom za učenje. Kurs je završio vrlo dobrim uspjehom i dobio ocjenu: »Osposobljen za zamjenika komandira čete i komandira čete«. Na osnovu takve ocjene Đuro je po povratku u jedinicu postavljen za zamjenika komandira čete u Plaščanskom partizanskom odredu.

Đuro je zbog sveukupnog rada i uspjeha u jedinici primljen za člana KPJ. Još se više ističe pa je ubrzo postao i komandir čete.

Komunistu i komandira čete Đuru Kosijera ne zbunjuje ni iznenadna izdaja, februara 1944. godine, komandira odreda Đure Šušnjara i političkog komesara Milana Baste. Slijedio je sa svojom četom njihov put do Kapele misleći da ide, kako su oni objasnili, na izvršenje značajne akcije. No, kad su zaustavljeni i kada im se iznenada priključila grupa četnika i njemačkih oficira te objasnila da će od danas biti četnici, a ne partizani, Đuro je smogao svu snagu i stojeći se obratio gromkim glasom svojim drugovima: »Drugovi, kao što vidite mi smo prevareni i izdani od komandanta i političkog komesara odreda. Ne znam što ih je navelo na ovu sramnu izdaju. Drugovi partizani, ja sam zakletvu dao svom narodu da ću se u ovom ratu boriti protiv fašizma za narod i slobodu zemlje. Ne želim da ostajem sa ovim društvom«, bacivši pritom pogled na četničku grupu i Nijemce. »Vraćam se u Plaščansku dolinu k svojim drugovima koji su tamo ostali. Ako još netko misli kao ja, neka mi se pridruži...« Među četnicima nastala šaputanje, a Nijemci su zbunjeni iako nisu razumjeli sve što je Đuro kazao. Shvatili su da prisutni partizani nisu pristalice četnika. Nastalu zbunjenost kod neprijatelja Đuro vješto koristi i sa svojim oružjem izmiče u šumu. Odmah zatim izdvaja se grupa najsmjelijih i neustrašivih boraca i kreće za Kosijerom. Nakon kraćeg vremena tragom i primjerom Đure Kosijera krenula je većina partizana i napustila izdajnike na čelu sa šušnjarom i Bastom. Tako su zahvaljujući Đurinoj odlučnosti i hrabrosti partizani u lice rekli četnicima i Nijemcima: »Ne sa izdajicama svoga naroda«.

U augustu 1944. godine Đuro Kosijer je komandir čete u 3. brigadi 8. divizije. Dva mjeseca kasnije brigada je imala teže sukobe s njemačkim i ustaško-domobranskim jedinicama u Plaščanskoj dolini. U borbi, 17. oktobra 1944. godine, Kosijerova četa našla se u teškoj situaciji, u kojoj je hrabri komandir Đuro pogođen neprijateljskim mitraljeskim rafalom. Njegovi borci našli su ga na položaju kako ležeći čvrsto drži za kundak svog automata uperenog u pravcu neprijatelja. Na usnama mu se još očitavala posljednja komanda koju je izdao borcima u povlačenju. Mrtvog komandira borci su na rukama donijeli do prvog sela i tu je uz velike počasti boraca i starješina čete sahranjen. O njegovoj pogibiji obaviještena je Đurina porodica na Kordunu, žena i četvero djece. Žalost porodice bila je velika jer su izgubili hranitelja, oca, muža, brata i strica. Tako je završio borbeni put Đure Kosijera, siromašnog poljoprivrednika, hrabrog borca i starješine. Još dugo poslije Đurine smrti pričalo se o njegovom podvigu kako je u lice Nijemcima i četnicima rekao: »Ne sa vama, ja sam se zakleo svom narodu da ću se boriti protiv fašizma, za slobodu«.

Ignjatije Perić Gnjaco

mila KOSJER — PRIMJER ŽENE BORCA NA KORDUNU

Među hiljadama boraca i aktivista NOR-a na Kordunu našla se i Mila Kosjer, rođena u porodici Puškar 1915. godine u Mlakovcu, općina Krnjak, kotar Vojnić.

Roditelji su joj bili siromašni, vrijedni, poštjeni, i cijenjeni u selu. Mila je kao djevojčica ispoljavala bistrinu, okretnost, poštenje i druge vrline.

Bila je odličan đak i završila je pet razreda osnovne škole, što je bila rijetkost u doba njenog djetinjstva kada mnoga ženska djeca na Kordunu nisu pohađala osnovnu školu. Po završetku škole nastavila je živjeti s roditeljima sve do udaje za Nikolu Kosjera iz susjednog sela Rastovca.

Brak s Nikolom bio je skladan s puno međusobnog razumijevanja. Do rata im se rodilo troje ženske djece. Do kobne 1941. godine Mila je sretno živjela a od tada su se u njenoj porodici otpočele redati tragedije.

Od petočlane porodice ostala je da živi samo njena sedmogodišnja djevojčica Milka.¹

Nakon majčine smrti Milku je prihvatila i starala se o njoj sve do kraja rata prva susjeda Ana Maćešić, potom Milkina baka Božica Puškar iz Mlakovca, sve dok nije preuzeta na brigu i školovanje u domovima i internatima gdje je i završila školovanje.

Prvu tragediju Mila doživljava 29. jula 1941. godine kada su ustaše ubile njenog muža u Ivanović jarku kod Krnjaka. Druga i treća tragedija za Milu bile su umiranje njenih dviju djevojčica, jedne od tifusa, a druge od velikih boginja.

Tragedije u porodici koje su joj se dogodile, teško su joj padale na srce, ali je nisu slomile. Nije se zavijala u crninu i kukala kod kuće nego se među prvima uključila u borbu protiv okupatora i njegovih slugu, jer je bila svjesna da samo s puškom u ruci može se — i treba boriti protiv neprijatelja. Njene ratne drugarice su je znale pitati kako podnosi i preboljeva tugu za mužem i djecom, na što bi im odgovarala da to samo ona zna, ali da uz rad na zadacima revolucije lakše prebrođava.

U oktobru 1941. kada su se žene Dugog Dola, Mlakovca i Rastovca organizirale i formirale odbor AF2-a, Mila je izabrana za predsjednicu odbora. Svoju ulogu i dužnost u ovom odboru shvaćala je s najvećom ozbiljnošću i prihvatila se zadataka. Iako samohrana majka s troje nejake djece, danonoćno je bila na terenu, iznalazila zadatke, organizirala njihovo izvršavanje i postizala zavidne rezultate. U izvršavanju zadataka za Milu nije bilo prepreka. Pored visokog snijega na zimu 1941/1942. godine, poslova u polju i kući te troje nejake djece, uvijek je nalazila vremena da održi sastanak sa ženama, porazgovara s njima o zajedničkim problemima i zadacima i sve to s puno žara i ljubavi.

Mila se na svakom koraku potvrđivala u radu i obećavala da se može razviti u vrsnog revolucionara, zato je kao takva koncem 1941. primljena u članstvo KPJ. Već u 1942. godini završila je dva kraća politička kursa, onaj što je u proljeće 1942. održan u kući šustera Mile Maćešića u Kupljenskom i onaj što je u ljeto 1942. održan u Gornjem Budačkom. O Milinom interesovanju i zalaganju na kursovima Desa Mihajilović iz Krnjačkog Grabovca kaže: »Od pr-

¹ Nastavnica u Osnovnoj školi »Božo Ribar« u Krnjiaku.

vog sata nastave Mila je pokazivala posebno interesovanje za nastavu. U neku teku bilježila je predavanja, a za vrijeme pauze ponavljala je sve što bi zapisala. Tokom kursa često smo se okupljale oko nje i slušale njeno izlaganje materije 0 kojoj se govorilo tokom nastave. Svi smo mi bili željni znanja i nastojali da što više naučimo, ali Mila je ipak prednjačila.«

Osobina koja je krasila Milu bila je velika ljubav prema naoružanom borcu 1 partizanskim jedinicama. Bila je sretna kada je trebalo nešto uraditi za partizanski odred, borca ili za boračku porodicu. Cesto je slobodno vrijeme koristila da skokne do položaja ili do partizanskog odreda. Tamo je s posebnom pažnjom slušala priče partizana o pojedinim događajima iz borbi ili života i rada partizana te sve što bi čula nastojala bi da zapamti i prepriča na sastancima s drugaricama u odborim AF2-a. Iz dna duše je mrzila dezertere i u svim prilikama ih je raskrinkavala. Ima jedan događaj vezan uz Milu i ličkog partizana koji je tražio svoju jedinicu. Naišao čovjek u selo i pita kome da se obrati i kako bi pronašao svoju jedinicu. Seljaci ga uputiše kod Mile jer je ona obično sve znala. Mila ga primi, napravi mu nešto da pojede i nestane. Vratila se i vodi dvojicu partizana da provjere radi li se o pravom partizanu, dezertetu ili špijunu. Utvrđeno je da se zaista radi o pravom partizanu.

Kada su se za vrijeme 4. neprijateljske ofanzive mnoge aktivistkinje priključile operativnim jedinicama i ostale neke kraće a neke duže vrijeme, Mila je ostala u operativnoj jedinici sve do proljeća 1944. godine. Tada je na traženje partijske organizacije povučena iz vojske i upućena na partijsko-politički rad na području ratne općine Krnjak. U vojsci je bila na dužnosti bolničarke i referenta saniteta 1. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda, mada je prema svojim sposobnostima mogla obavljati i druge dužnosti, naročito partijsko-političke.

Prema pričanju Mile Božića, koji joj je bio komandant bataljona, Mila je bila veoma hrabra u borbi i po tome bila ravna najhrabrijim borcima, muškarcima.

Na 3. okružnoj konferenciji AFŽ-a za okrug Karlovac, održanoj 29. oktobra 1944, odana joj je zahvalnost minutom šutnje.

Može se samo zamisliti koje su joj sve misli prostrujale kroz glavu kada je gledala krvniku u oči. Znala je da je došao kraj njenom životu i daljnjem učešću u borbi. Pred očima joj je, sigurno, bio njen život, rad, porodica, borba i pomisao na slobodu za koju se borila, a koju neće dočekati. S posebnom mržnjom i prezirom gledala je krvnika, pljunula mu u lice i izgovorila riječi svojstvene revolucionaru.

Bila je i ostala primjer kako treba živjeti i boriti se za dobrobit svoga naroda.

Božo Kozlina

MILANKO KOVACIC, CLAN KPJ OD 1939, PRVI RANJENIK KORDUNA

Rođen je 18. februara 1911. godine u Kuplenskom u porodici koja je skromno živjela. Roditelji su mu bili Stanko i Milica. Imao je i starijeg brata Đuru i snahu Dragicu. Svih četvero je poginulo u majskom obruču u Petrovoj gori. Kao mlađi brat nije bio na redu za ženidbu jer je to po tradicionalnim seljačkim običajima pripadalo starijem bratu. Postojao je i običaj da se braća dijele. Nije se oženio da ne bi bio razlog za sitnjenje skromnog seljačkog posjeda koga su otac i stric već ranije podijelili.

Pored poljoprivrednog rada s roditeljima i bratom nadničio je kod imućnijih seljaka, radio kao šumski radnik, a najviše je radio u kamenolomu kopajući i tucajući kamen za posipanje ceste. Sve su to bili fizički teški poslovi, a slabo plaćeni od poduzetnika.

Životne teškoće i nepravde Milanko je dobro iskusio. Razne socijalne i političke nepravde gonile su ga na razmišljanje i pripremale za prihvatanje naprednih ideja koje su širili komunisti i drugi napredni ljudi. Čelija Komunističke partije postojala je u Radmanovcu, bliskom susjednom selu, od 1937. godine da bi se osnovala i druga 1939. godine u Kuplenskom. Među prvim članovima novoosnovane čelije bio je i Milanko. I dalje je radio u kamenolomu, ali je od tada više djelovao politički tumačeći napredne radničke i komunističke ideje u »Seljačkom kolu«, u zadrugarstvu, u kulturno-umjetničkom društvu i na razne druge načine.

Izrastao je, osposobljavao se i čeličio u vrijeme kad je hitlerovski i musolinijevski imperijalistički fašizam krenuo u svoja svjetska osvajanja, kad mu je jugoslavenska vladajuća buržoazija sve više približavala svoju vanjsku i unutrašnju politiku.

Bio je čovjek praktičkog rada, koji je sve partijske zadatke prevodio i tumačio na način kako ga njegova sredina najbolje prihvata i razumije. Pošten, vrijedan, neposredan i odlučan, kakav je bio, stekao je brzo zavidan autoritet kod drugih seljaka i radnika. Svi su ga oni rado slušali i prihvatili njegove praktične prijedloge i iskustva o radu i životu u poljoprivredi, šumi, kopanju i tučenju kamena, o potrebama i načinima borbe za politička i socijalna prava seljaka i radnika. Milanko je bez kolebanja učestvovao u svim prvim predstavničkim koracima svoje partijske čelije. Napravio je na brzinu, dosta grube izrade, svu drveninu na vojni karabin kojim je pošao u borbu.

Prema zaključcima partijskog savjetovanja u Abezu trebalo je početi borbama i drugim ustaničkim akcijama. Ustanička dogovaranja, organiziranja i gibanja prešla su iz tajnovitosti u potpunu javnost. I počelo je. Najprije prekopavanjem ceste između Stojakovca i Vilina grma u Gornjoj Kuplenskoj. To je bilo noću između 28. i 29. jula 1941. godine. Sutradan se širio glas na sve strane o velikom ustaničkom zborovanju i dogovoru na Zrvcici kod Crne Lokve. Milanko je u svim aktivnostima odlučno i stalno djelovao, ponosno noseći svoj karabin s grubo zatesanim i bijelim kundakom.

Prethodnog i tog dana, 28. i 29. jula, narod se uznemirio. Ustaše su kupili ljude po Vojnici i okolini, trpali u kamione i odvozili. Pred večer 29. jula već je stigao glas o njihovom masakru u Ivanović jarku. Na proplanku Zravnice skupilo se mnoštvo ljudi, preko dvije hiljade. Te vidne ljetne večeri i noći uzbuđeno se govorilo i dogovaralo, postrojavalo i prebrojavalo sve s bilo kakvim oružjem. Zaključeno je da se ide prema svojim selima i da se organizuju ustaničke grupe boraca. Dugo se ljudi nijesu razilazili. Mnogi su i odlučili da više ne spavaju kod svojih kuća.

Sutradan 30. jula prije podne na rubu Petrove gore iznad Napijala ustrojivao se i sređivao ustanički partizanski odred. Birani su desetari, vodnici, komandir i komesar. Dobio je i svoje ime »Crna Lokva« prema nazivu obližnjeg šumskog predjela u Petrovoj gori. Istovremeno je osnovan i rezervni odred istog naziva. Njegov stroj je stajao u produžetku stroja s oružjem. Izabrane su i njegove starješine, desetari, vodnici i komandir. Ovaj rezervni odred je bio mnogo brojniji, daleko brojniji od onog s oružjem. U njegovom stroju ljudi su držali rogulje, pokoji nadžak i sjekiru, bilo kakvu toljagu, kolac, štap ili bili golih ruku. Ne zna se dokle bi potrajalo ovo organiziranje i sređivanje, ali se zna da je došao glas da dvojica ustaša pregledavaju prekopanu cestu. Naoružani odred je krenuo u akciju, vojnički, zaklonima od metka i oka. Neko vrijeme iza toga dato je naređenje i rezervnom odreda da vičući krene prema cesti i ustašama. Uzavrela je Suvača, Đankovića brdo i bare od povika. Čuvši viku i vidjevši masu ljudi i s drugih strana, mnogi su krenuli prema ustašama. Žandar Joso, komandir žandarmerijske stanice u Vojniću, ubijen je kod razrušenog mostića, a ustaša malo niže pod Stojakovcem. Zaplijenjeno je njihovo oružje i municija.

U prvoj uspješnoj borbi odreda »Crna Lokva« i njegovog rezervnog odreda, teško je ranjen Milanko. Akcija je završila kad su ustaše pokopani u blizini Sipića groblja, a ranjeni Milanko otpremljen prema šumi. Postavilo se pitanje: šta s ranjenikom? Zaključeno je da se smjesti u podrum Jankića Napijala jer taj podrum nije mogao otkriti nitko, nego onaj tko je znao za njega.

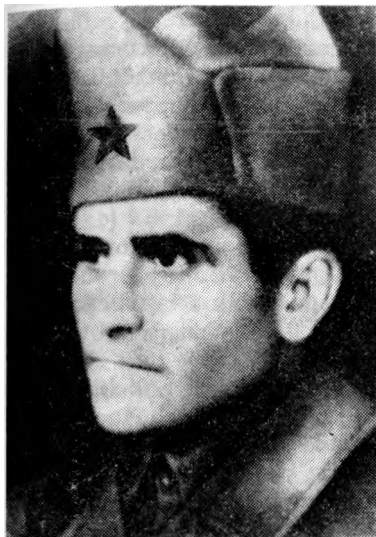
Iza akcije ustaše su došli u Kuplensko i držali posadu u školi i kući Mile Vučetić i njegovih sinova Nikole i Milića. Pretresali su sela pa i Napijale. Među ustašama je bio i Janko koji je služio u toj kući gdje je Milanko bio sakriven. On je dobro znao za podrum. Tražeći piće našao je i Milanka. Ustaše su uzeli u selu konje i kola i neke druge stvari, strpali Milanka i odvezli ga kraj njegove kuće do Mile Vučetića. Tražio je vode od svojih ukućana, ali ustaše nijesu dozvolili da pije, govoreći da njemu više ne treba voda. Kod Vučetića su ga zvjerski mučili i poluživa glavačke zakopali u livadi pored potoka i mlina. Kasnije su mu kosti prenesene u mjesno groblje.

Ova prva borbena akcija bila je posebno značajna za razvoj ustanka u Kuplenskom i na čitavoj zapadnoj strani Petrove gore. To su bili prvi borbeni koraci partijskih ćelija Radmanovac i Kuplensko, Partizanskog odreda »Crna Lokva« i njegovog rezervnog odreda. Po organizovanosti, masovnosti, odlučnosti i spontanosti nema joj ravne u ustaničkim danima. I tako su počele ustaničke praktične borbene akcije uz svu provalu spontanog i nagomilanog narodnog gnjeva nakupljenog kroz političke i socijalne nepravde u monarhističkoj Jugoslaviji, kroz izdaju njenih vlastodržaca, a naročito posljednja zlodjela čemu je pribrojen i najnoviji zločin ustaša u Ivanović jarku. Tada je narod Kuplenskog i Radmanovca, uz prvi fijuk ustaških metaka, prelomio sam sa sobom i došao do spoznaje da se mora boriti protiv fašizma.

Kad se govori o djelatnosti partijske ćelije Kuplensko prije rata, o tajnim i javnim ustaničkim pripremama, o osnivanju Partizanskog odreda »Crna Lokva«, a naročito o njegovoj prvoj borbenoj akciji 30. jula 1941. godine ne može se zaobići Milanko Kovačić jer je bio u središtu i u prvoj liniji svih tih zbivanja. Oni koji su vidjeli juriš boraca u toj prvoj borbi, vrućeg ljetnog dana, sjećaju se i Milanka kako juri naprijed sa razapetom košuljom na grudima koja vijori iza njega. Sva ta prva ratnička iskustva, zbijena u kratkom vremenu na upečatljiv način, vezuju se i uz njegovo ime, njegovu ličnost.

Milić Napijalo

MILOŠ KOZLINA MIJA, ZAMJENIK KOMESARA 13. PROLETERSKE
BRIGADE »RADE KONCAR«

Kozlina Janka Miloš Mija rođen je 1915. godine u Donjem Skradu. Obučarski radnik. U NOB-u je od 1941. a član KPJ od 1937. godine. Miloš je rođen u uglednoj seoskoj porodici, koja je svojom marljivošću i smišljenim gospodarenjem i na malo zemlje uspijevala živjeti bez većih odricanja u životu. Radom, znanostvom i smišljenim gospodarenjem, s onim što je imala, porodica je služila za primjer, kako se i na malo zemlje može bolje živjeti ako se više radi i dobro gospodari.

Otac mu Janko i mati Petra, rođena Grubješić, imali su šestoro djece, dok je sedmo i najstarije dijete, bilo iz prvog Jankovog braka. Pored marljivosti roditelja i djeca su se prihvatila svih seoskih poslova. Muška djeca su usmjeravana u zanate i državnu službu. Najstariji sin Božo po odsluženju vojnog roka aktivirao se u činu podnarednika u granične jedinice, dok su mlađa dvojica,

Miloš i Pavao, po završenoj osnovnoj školi preko »Privrednika« otišli na izučavanje zanata — Miloš za obučarskog a Pavao za mesarskog radnika. Kćeri su ostale s roditeljima do udaje.

Božo se povukao iz podoficirske službe i vratio na posjed, gdje mu je bila i supruga s dvoje djece. Miloš je bio živahno i bistro dijete i sve mu je polazilo za rukom. Pohađajući osnovnu školu u Bariloviću svakodnevno je morao pješićiti petnaestak kilometara, ali mu to nije smetalo da sve razrede završi & odličnim uspjehom.

Nakon izučenog obučarskog zanata 1937. godine radio je u Beogradu. Nišu i Smederevskoj Palanci. Kao naučnik, i kasnije kao radnik, spoznao je sve socijalne nejednakosti i nepravde u kapitalističkom društvu. Priključio se ljudima naprednih shvatanja i na revolucionaran način borio se za bolje i pravednije odnose među ljudima.

Za Miloša je karakteristično da je iz djetinjstva zavolio knjigu. To je činio i za vrijeme naukovanja i rada, što mu je omogućilo da se rano uključi u revolucionarni pokret i da u 22. godini bude primljen u KPJ u Nišu.

Mjesto rada je mijenjao i zbog toga što mu je policija stalno bila za petama. Najveće poteškoće s policijom je imao u Smederevskoj Palanci gdje je hapšen i maltretiran. I u rodnom Donjem Skradu znala ga je tražiti policija. U sudaru s policijom Miloš se sve više čeličio i sve više narastao u pravog revolucionara.

Pred slom stare Jugoslavije prognan je iz Smederevske Palanke i nalazio se u rodnom Donjem Skradu. Trebao se u određenim vremenskim intervalima javljati općinskim vlastima u Krnjaku. Tadašnji općinski bilježnik Dmitar Tomić bio je napredan čovjek i uz nagovor sina Steve, u to vrijeme člana KPJ i sekretara partijske organizacije u Krnjaku, upisivao je da se Miloš redovno javlja vlastima iako on to nije činio.

Uoči aprilskog rata, a naročito nakon njega, Miloš je bio u stalnom pokretu

i održavao je veze s partijskim organizacijama u Bariloviću, Tušiloviću, Krnjaku i Veljunu. U Bariloviću s Jožom Benićem i Tomom Mihalićem, u Tušiloviću s Canicom, u Krnjaku sa Stevom Tomićem i u Veljunu sa Svetozaroni Gojsovićem, mužem svoje sestre Milke, koji je bio član KPJ od 1938. godine i pripadao partijskoj ćeliji u selu Lapovac kod Veljuna.

Pored povezivanja s naprednim ljudima i navedenim partijskim organizacijama, Miloš je aktivno radio i u Donjem Skradu i okolnim selima. U Donjem Skradu je osnovao marksističku grupu i oko nje okupljao napredne ljude, prvenstveno omladinu, radio s njima i na taj način pripremao prve kadrove za organizaciju i vođenje borbe koja je ubrzo uslijedila. U taj kružok je prvenstveno uključio najbliže rođake i komšije, a ubrzo su se kod njega vidali i Nikola Gazibara i Mićo Ležajić, a postepeno i drugi.

Sjećam se sastanka u ovom kružoku u momentu kada su u selo nailazili žandari. Mija se tiho povukao iz sela a prisutni su materijal, koji se proučavao, spakovali u kutiju i stavili ispod poda svinjca. Bilo je u selu i takvih koji su nastojali da ga i provociraju, potecjenjujući njegov revolucionarni rad. I otac ga je znao grditi, više iz očinske brige da negdje ne strada, ali je on i za njega imao spreman odgovor. Jednom prilikom bježeći pred potjerom policije stigao je kući gologlav, što je bilo sramotno za seljake onog vremena. Otac mu je rekao kako ga nije sramota hodati gologlav po svijetu. Miloš mu je na to odgovorio: »Čuti, ćaća, praznu loncu ne treba poklopac«.

Miloš je koristio svaku zgodnu priliku za revolucionarni rad, seoska prela, kosidbe, vršidbe i druge prilike gdje bi se našlo na okupu više seljana i nastupao sa svojim revolucionarnim govorima. Jednom prilikom, kada je bilo seosko prelo u kući Mićana Bolića iz Velikog Kozinca, Miloš je u jednom momentu stao na stolicu i održao govor koga su svi prisutni prihvatili i odobrivali.

Govorio je dinamično i narodnim jezikom, objašnjavao narodu šta sve prema njemački i talijanski fašizam i kakve sve nevolje narod može očekivati u vremenu koje je bilo na pomolu.

Uoči aprilskog rata mobilisan je u planinsku jedinicu u Gerovu i u njoj dočekao kapitulaciju. U tom momentu osnovni zadatak mu je bio izbjeći zarobljeničtvo, vratiti se u rodni kraj i nastaviti s revolucionarnim radom. Po dolasku kući s još većim žarom nastavlja revolucionarni rad i već u maju 1941. godine formira partijsku organizaciju u Donjem Skradu u koju, pored njega, ulaze: Nikola Gazibara, Milutin Gazibara i Đuro Končalović, koji su već do tada bili afirmirani ljudi i poznati u selu.

Od formiranja partijske organizacije revolucionarni rad postaje masovniji i konkretniji, jer se u njega uključuje sve veći broj aktivista. Nakon formiranja seoskih straža, koje su odigrale naročito važnu ulogu, formiranja partizanskog odreda i izvođenja prve akcije prilikom prelaska neprijatelja preko Korane u rejonu Gazibara, Miloš se još više potvrdio i narod ga je sve više volio. On i dalje savjetuje narod da bez veće potrebe ne odlazi u Barilović i Krnjak gdje su ustaše, da odrasli ljudi ne noćivaju kod svojih kuća nego na skrovitijim mjestima, da se i dalje prikuplja oružje.

Historijski sastanak u Abezu, i onaj u Osoju, nisu ga zatekli nesprenog. On je do tada dosta uradio. Uz pomoć susjednih partijskih organizacija i viših foruma, 15. augusta 1941. godine, Miloš formira Partizanski odred »Donji Skrad«. Izabran je za političkog komesara odreda. Na toj dužnosti ostaje do konca oktobra 1941. godine, kada odlazi za komesara odreda (voda) »Loskunnja«. Ubrzo je postavljen za komesara 2. čete 1. bataljona. Na toj dužnosti je do formiranja Kordunaškog vojnog područja kada odlazi na partijsko-instruk-

torski rad u Područje. Obilazio je omladinske čete koje su se 1942. godine formirale na Kordunu i u njima predaje vojno-političku nastavu.

Prilikom formiranja 13. proleterske brigade Miloš traži da ga se pošalje u tu jedinicu, smatrajući da mu je kao iskusnom revolucionaru mjesto baš u proleterskim jedinicama. Molbi mu je udovoljeno. Postavljen je za zamjenika komesara bataljona, a potom i za zamjenika komesara brigade, gdje je ujedno bio i sekretar brigadnog komiteta. Na toj dužnosti je i poginuo polovinom 1943. godine u selu Visoča u Zumberku. Njegovi pretpostavljeni u 13. prol. brigadi Rade Bulat i Božo Spaček sve najbolje pišu o njemu, a dobre riječi se i od živućih boraca 13. proleterske i danas mogu čuti.

Kao iskusen partijsko-politički radnik bio je delegat na Drugoj okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Karlovac, koja je održana marta 1942. godine u Velikoj Kladuši. Obaveze preuzete na ovoj konferenciji shvaća posebno važnim i nastoji da ih što dosljednije provede u život, na terenu i u operativnim jedinicama.

Izuzetnu sposobnost je ispoljavao u javnim istupima, kako pred borcima brigade, tako i narodom Zumberačko-posavskog područja. Svojim upornim i dosljednim radom stekao je ugled i poštovanje čitave brigade. Bio je poštovan i omiljen među borcima i rukovodiocima. Posljednjim govorom borcima brigade obratio se odmjerenim riječima, kao da je znao da su mu posljednje i da njima treba da nadahne i usmjeri borbe do konačne pobjede.

Zapovijest br. 42 od 10. juna 1943. godine Štaba brigade za napad na Brezovicu, Malu Klaku i Odru potpisao je Miloš kao zastupnik komesara brigade. U akcijama Miloš je na vatrenom položaju ne mareći za prigovore da se previše izlaže. Njegova pogibija bila je veliki gubitak, kako za brigadu, tako i za NOV i NOB uopšte, pa je s velikom tugom popraćena.

Mijina velika zasluga je i u tome što je izvršio utjecaj na svoju rodbinu. Njegova braća i sestre u prvim danima ustanka uključili su se u NOP. Brat Mile i sestra Anka-Anika u 1941. godini primljeni su u organizaciju SKOJ-a i 1942. godine oboje i brat Božo primljeni su u SKJ. Čitava porodica dala je sve od sebe za NOP.

Njegovo djelo ga svrstava u vrh revolucionara i narodnih boraca na Kordunu i među najsvjetlije likove naše revolucije.

Božo Kozlina

KRANJČEVIĆ MILE JANKO JANE

Rođen je 1919. godine u selu Utinja. Bavio se zemljoradnjom i kirijao. Osnovnu školu završio je u Utinji. Spadao je u red ozbiljnih i odvažnih mladića čvrstog karaktera i odlučnosti. Mnogo je cijenio ljude oko sebe i među njima stekao veliki ugled i povjerenje. Zbog težih materijalnih prilika opredijelio se za teške fizičke poslove. S konjima je kirijao drva iz šume i željeznu rudu iz Bukovačkih rudnika na lager željezničke stanice Utinja.

Brzo je uočio socijalnu nepravdu i uzroke eksploatacije. Reagirao je na nepravdu i osuđivao pljačku naroda. Okupacijom naše zemlje svrstava se u redove boraca. Među prvima iz utinjskog kraja stupa u Partizanski odred »Katic kosa«.

Već 1941. godine primljen je za kandidata i člana KPJ. Sudjeluje u mnogim borbama Pokuplja i Korduna. Njegov je veliki doprinos na skupljanju novih boraca. Posebno se istakao prilikom akcija za oslobođenje Vojnić kolodvora i Utinje decembra 1941. godine. Brzo se opredijelio za borbu širom naše zemlje pa tako napušta svoju rodnu Utinju i sjeverni dio Korduna. Kao dobrovoljac stupa u Proletersku četu Korduna s kojom sudjeluje u proboju neprijateljskog obruča 14. maja 1942. godine na Petrovoj gori. Na jurišu, golom rukom otima neprijateljski mitraljez s kojim nastavlja borbu i uništava ustaške zlikovce. Za ove podvige bio je pred strojem pohvaljen od legendarnog komandira Miška Breberine i postavljen za komandira proleterskog voda.

U sastavu svoje Proleterske čete odlazi u Pokuplje i Zumberak. Njegov je veliki doprinos na okupljanju novih boraca u hrvatskim krajevima na domaku Zagreba i za uspješno formiranje Zumberačko-pokupskog odreda. Osnivanjem 13. proleterske brigade »Rade Končar« svrstava se u njene redove gdje vrši dužnost komandira čete. Sudjeluje u mnogim borbama na Zumberku, Pokuplju i Sloveniji, na zauzimanju Krašića januara 1943. godine.

Poginuo je maja 1943. godine u borbama nedaleko od Krašića. Njegov primjer neustrašivog borca i komandira, proletera, komunista i prekaljenog prvoborca Korduna ostaje kao svijetli i nezaboravan lik i primjer kako se bori i gine za slobodu svoga naroda.

Duro Gaćeša

KRIVOKUĆA MILICA MARKO

Rođen je 1899. godine u selu Utinja Vrelo u siromašnoj seoskoj obitelji. Prvi svjetski rat proveo je kod kuće u Utinji Vrelo, da bi već 1919. godine služio vojsku u pograničnim jedinicama. Zbog teških uvjeta života na ono malo slabe i škrte zemlje traži rješenje za osiguranje životnih uvjeta. Odlučio je da se aktivira u stalni sastav pograničnih jedinica. Završava podoficirsku odgovarajuću školu i bude proizveden u čin podnarednika. Službovao je na sektoru za osiguravanje jugoslavensko-albanske granice do 1937. godine, kada je premješten na jugoslavensko-mađarsku granicu, na sektoru Subotice, gdje ga je zadesio II svjetski rat i okupacija zemlje 1941. godine.

Za vrijeme službovanja u pograničnim jedinicama punih 20 godina stalno je održavao vezu sa rodnim krajem i porodicom, ženom Jelicom i sinovima Brankom i Milom o kojima se starao za njihov opstanak, odgoj i školovanje.

Uspijeva se prebaciti u svoj rodni kraj juna 1941. Odmah se povezuje s komunistima na terenu i uključuje u organizaciju za pripremanje oružanog ustan-

ka u utinjskom kraju. Sudjeluje na prikupljanju oružja i municije od mještana. Od njihove ustaničke grupe osnovan je 27. 7. 1941. godine Partizanski odred »Katić Kosa«.

Sudjeluje u prvoj oružanoj akciji na razoružanju ustaške patrole na željezničkoj pruzi Utinja Vrelo—Vojnić kolodvor kod usjeka »Anjšć«, zatim na želj. stajalištu u Crevarskoj Strani i drugim početnim oružanim akcijama. Posebno se isticao u borbama protiv ustaških ofanziva na području četvrtog rajona — Sjeničaka, Ostrožina i Bovića, te razoružanju neprijateljskih posada u Vojnić kolodvoru i Utinji decembra 1941. godine. Bio je desetar i kandidat za člana KPJ, a januara 1942. primljen je za člana KPJ.

Oslobođenjem kotarskog mjesta Vojnić sudjeluje sa svojom četom u zarobljavanju neprijateljske posade u Utinji Vrelo i preuzima dužnost vodnika voda u sastavu 4. bataljona 1. KPO.

Osnivanjem 1. brigade NOV Hrvatske, juna 1942. godine u selu Toboliću sa svojim vodom u sastavu 2. bataljona sudjeluje u borbama za oslobođenje Velike Kladuše, Slunja, Plaškog i Topuskog. Prelazi u sastav 4. kordunaške brigade 8. udarne divizije koja vodi teške borbe protiv ustaša i Talijana na sektoru Ogulin—Tržić.

Gine 16. oktobra 1942. u neravnopravnoj borbi s mnogo nadmoćnijim neprijateljskim snagama kod Tržića. Smrt ga je zadesila na borbenom položaju sa svojim borcima u stojećem stavu, kada je gađao puškomitraljezom i svojim rafalom uništio neprijateljsko mitraljesko gnijezdo. Bio je neustrašivi borac i primjer kako se treba boriti protiv neprijatelja. Zbog svoje borbenosti i iskustva uživao je ugled i povjerenje među svojim borcima. Volio je mlade borce, koje je podučavao i čuvao u borbenim okršajima kao rukovodilac bombaša pa su ga mnogi zadržali u sjećanju kao svog komandira čika Marka.

Đuro Gaćeša

KRIVOKUĆA GLISE MILE »GLIGANOV«

Rođen je 1921. godine u Mandić Selu — Utinja, kotar Vojnić. Po zanimanju bio je zemljoradnik. Potječe iz ugledne i napredne obitelji. Osnovnu školu završio je u rodnoj Utinji. Bio je vrlo bistar mladić i stalno se družio i kretao među školovanim i napredno orijentiranim vršnjacima. Kao takav pripravan je dočekao okupaciju zemlje 1941. godine i odmah se opredijelio za borbu protiv okupatora. Bio je ogorčen prema ustaškim zločinima.

Osnivanjem Partizanskog odreda »Katić kosa« augusta 1941. godine, s grupom svojih mještana, stupa u odred i bori se protiv tuđina i domaćih izdajnika. Ističe se na mnogim borbenim položajima i akcijama u sjevernom dijelu Korduna i Pokuplja, oko Lasinje, Pokupskog, Bučice i Banskog Kovačevca.

Osnivanjem 1. proleterske kordunaške čete aprila 1942. stupa u njene redove. Posebno se i junački istakao na probodu neprijateljskog obruča 14. maja 1941. godine, kada sa svojim proleterima na Biljegu uništava mitraljesko neprijateljsko gnijezdo i time otvara prolaz borcima na jurišu, bez većih gubitaka. Juna 1942. godine s proleterskom četom odlazi preko rijeke Kupe i pokupskih sela za Zumberak.

Na području Zumberka i Kupske doline sudjeluje u mnogim borbama pod

komandom legendarnog komandira i komandanta Miška Breberine. Ubrzo je postavljen za vodnika proleterskog voda i kao takav daje veliki doprinos uzornog borca i komunista na širenju bratstva i jedinstva na Zumberku i selima Pokuplja među hrvatskim stanovništvom. Uživao je veliki ugled i povjerenje svojih boraca.

Osnivanjem Zumberačko-pokupskog partizanskog odreda svrstava se u njegove redove i doprinosi na masovnom jačanju NOB-a na ovom području, okupljanjem novih boraca i formiranjem krupnih jedinica — četa i bataljona NOVH. Spreman je dočekao dolazak 1. proleterskog bataljona Hrvatske i osnivanje 13. proleterske udarne brigade »Rade Končar«. Svrstava se u njene redove kao komandir i zamjenik komandanta bataljona. Sudjeluje u mnogim teškim i velikim okršajima na domaku Zagreba, zatim u bici za oslobođenje Krašića i na području Slovenije u sadejstvu sa slovenačkim partizanskim brigadama.

Poginuo je septembra 1943. godine kod Krašića prilikom neprijateljskog avionskog bombardiranja njegove jedinice.

Njegov lik neustrašivog borca, komunista i rukovodioca u proleterskim jedinicama ostaje u trajnom sjećanju boraca i naroda Korduna, Pokuplja i Zumberka.

Duro Gaćeša

KRIVOKUĆA MILE MILOŠ

Rođen je 1914. godine u Vrelo Utinji, gdje je završio i 4 razreda osnovne škole. Kako nije mogao nastaviti školovanje, Miloš se opredijelio na zaradu kod imućnijih seljaka. Bavio se zemljoradnjom i povremeno radom kao sezonski šumski radnik i na utovaru željezne rude u vagone u Utinji. 1935/36. godine odlazi na odsluženje vojnog roka pa se nakon povratka zapošljava na pilani DD »Našička« u Vojnić kolodvoru.

Kao pilanski radnik odmah se povezuje s onim naprednijim radnicima koji su se organizirali u sindikate URS-a i sudjeluje a zahtjevima za poboljšanje uvjeta rada. Aktivni je učesnik u štrajku drvodjelskih radnika 1940. godine na pilani u Vojnić kolodvoru. Kao takav došao je do saznanja o ulozi radničke klase i njene borbe protiv eksploatacije od strane vlasnika kapitalista.

Čvrsto se opredijelio u borbu za radnička prava i postaje nepomirljiv s odnosima koji su vladali u ondašnjem nenarodnom režimu.

Pripravan je dočekao okupaciju naše zemlje 1941. godine. Aktivno se uključuje zajedno s članovima KPJ na pripremanju i organiziranju naroda za dizanje oružanog ustanka. Jedan je među prvima Vrelo Utinje koji već

augusta 1941. stupa u Partizanski odred »Katić kosa«. U ovom odredu sudjeluje u mnogim borbama na području sjevernog dijela Korduna i Pokuplja na zaštiti stanovništva od ustaških zločina. Posebno se isticao kao neustrašivi puškomitraljezac u oslobođenju Lasinje, u borbama za Bučicu i protiv čestih ustaških ofanzivnih napada prema Petrovoj gori. Njegov je veliki doprinos u borbama za razoružanje neprijateljskih posada u Vojnić kolodvoru i Utinji. U sastavu 4. bataljona 1. KPO sudjeluje u odlučujućoj borbi prilikom razoružanja neprijateljske vojske 12. januara 1942. godine kod Lončareva mlina u Vrelo Utinji koja se pokušala probiti iz Vojnića prema Karlovcu.

Zbog hrabrog držanja i junaštva bio je cijenjen i obljubljen među svojim borcima. Iskusan i snalažljiv borac stalno je skupljao mlađe borce i o njima vodio brigu. Podučavao ih je u rukovanju oružjem i o njegovoj efikasnoj borbenoj upotrebi.

Bio je odvažan i iskren drug. Za člana KPJ primljen je pod konac 1941. godine i već februara 1942. imenovan je za vodnika voda u 4. bataljonu 1. KPO. Osnivanjem kordunaških brigada NOVH imenovan je za komandira čete. U sastavu 2. kordunaške brigade sudjeluje u mnogim borbama na Kordunu, Lici i Bosanskoj krajini. Posebno se istakao u komandovanju četom u iscrpljujućim borbama prilikom IV neprijateljske ofanzive od utinjskog kraja pa sve do Drenovače u Lici. Svojom četom u borbama na Drenovači odolijeva nasrtajima nadmoćnijeg neprijatelja, modernom naoružanju njemačke vojske i doživljava slavnu i odlučujuću pobjedu sa svojom brigadom.

Njegova završna borba bila je s jedinicama talijanske vojske kod Donjeg Lapca u Lici. Junački je poginuo 6. februara 1943. godine. Ostao je svijetao lik neustrašivog i prekaljenog borca, komunista i iskusnog komandira čete.

Duro Gaćeša

KRIVOKUCA ILIJE NIKOLA KAPCIC

Rođen je 1913. godine u Manjerović Selu. Utinja, općina Vukmanić. Potječe iz siromašne seoske porodice. Bavio se zemljoradnjom. Osnovnu školu (4 razreda) završio je u Utinji. Obradom zemlje nije mogao da uzdržava brojnu obitelj, jer zemlja je bila slaba i neplodna. Zbog toga poseže za bilo kakvom zaradom. Prihvatao je najteže fizičke poslove koji su u to vrijeme bili sezonskog karaktera. Bio je stasit i fizički razvijen, pa se opredijelio za sječu i izradu drva u šumi i utovar u vagona za privatne poslodavce. Kraće vrijeme je radio i na željezničkoj pruzi kao pružni radnik-krampaš. Osjećao je svu težinu života u uvjetima neimaštine, tako da se u njemu bude osjećaji borbe za pravednije društvene odnose.

Bio je povučen i miroljubiv. Volio je ljude, s njima se družio. Isticao se kao vrijedan i pošten čovjek. Među svojim mještanima uživa

vao je ugled i bio posebno cijenjen.

Okupacija zemlje zatekla ga je kod kuće. Bio je svjestan fašističke opasnosti. Opredijelio se za otpor okupatoru i ustaškoj vlasti koju nije priznavao, svjestan da treba organizirati borbu. Suraduje s naprednim ljudima i povezuje se s komunistima u Sjeničaku. Preuzima zadatke kao simpatizer Partije da uzme aktivno učešće na pripremanju oružanog narodnog ustanka u utinjском kraju. Sudjeluje u osnivanju civilne seoske straže, vrši sakupljanje oružja i objašnjava mještanima kako se treba sačuvati i zaštititi od ustaških zločina. Ubrzo postaje kandidat KPJ.

Osnivanjem Partizanskog odreda »Katić kosa« ulazi u red prvih boraca toga odreda. Decembra 1941. godine u partizanskom odredu je primljen za člana KPJ. Sudjeluje u teškim borbama za vrijeme ustaških ofanziva na sektoru 4. bataljona 1. KPO. Pokazao se hrabar i neustrašiv borac. Služio je za uzor i primjer pa je uživao povjerenje i ugled među borcima. Bio je jedan od prvih i istaknutih puškomitraljezaca u odredu. Znao je pravilno iskoristiti svaki metak.

Posebno se istakao u borbi kod utinjske crkve »Velika gospa« 6. januara 1942. godine. Vođena je žestoka borba s 400 pitomaca, domobranske škole iz Zagreba, koja je frontalno nastupala željezničkom prugom od Skakavca, kroz Utinjsku dolinu. Za vrijeme ove bitke kod crkve u zaselku Ivoševići zaštopao mu je puškomitraljez, s obzirom da mu je neprijateljski metak pogodio u prednji otvor cijevi. Nikola se ne povlači. Iako je bio već opkoljen, uspijeva otkloniti kvar i nastavlja preciznim rafalom tući po neprijateljskim snagama kojima nanosi velike gubitke. Preko 30 poginulih neprijateljskih vojnika ostalo je na bojnom polju, a ostali su se u paničnom bijegu povukli u zidine crkve. Zahvaljujući ovakvom podvigu, neprijateljske snage, pod pritiskom jedinica 4. bataljona 1. KPO, napuštaju i povlače se s utinjskog područja doživjevši potpun poraz.

Sudjelujući u borbi za oslobođenje Lasinje, 6/7. februara 1942. godine. Nikola je smrtno pogoden na vatrenom položaju dok je rukovao svojim puško-mitraljezom. Ugasio se život borca i rukovodioca velike snage i energije. Posjedovao je visoko moralno i političko opredjeljenje za borbu do konačne pobjede i za slobodu naših naroda. Njegovi suborci, uz počasne plotune, s tužnim srcem i velikom boli ispratili su ga u vječni grob u njegovoj rodnoj Utinji. To je bio prvoborac koji je među prvima iz utinjskog kraja položio svoj život u NOB-u. Njegov svijetao lik borca i revolucionara, neustrašivog i čestitog druga ostao je u trajnom sjećanju njegovim suborcima i mještanima.

Duro Gaćeša

MILE LALIC

Rođen je 1914. godine u Gornjoj Trebinji na Kordunu, u siromašnoj seoskoj porodici.

Po završetku osnovne škole u rodnom selu bavio se zemljoradnjom. Bio je prinuđen da traži zaradu. Opredijelio se za tesarske i cimermanske poslove. Bio je fizički razvijen. Brzo je postao cijenjen i ugledan među narodom. Radio je drvene kuće i gospodarske zgrade u selima kupske doline i dijela Korduna.

Vojsku je služio u konjičkom puku u Nišu. Oženio se 1933. godine i imao sedmero djece, od kojih su ostala živa dva sina Milić i Nikola. Ostali su umrli vrlo rano. Žena Jelica, rođ. Mrkalj, umrla je 1941. godine s drugom ženom Milkom ima dva sina Slobodana i Dušana. U teškim i nesređenim porodičnim uvjetima dočekaio je 1941. godinu. Okupacija ga je zatekla u rezervi bivše jug. vojske na austrijskoj granici otkuda

je pješice došao kući.

Uspostavom ustaške vlasti povezuje se s revolucionarima na Kordunu — Dragom Vukićem, Čanicom Opačićem, Većom Holjevcem i drugima. Organizira mještane 1941. za otpor protiv ustaške vlasti. Njegov je veliki doprinos pri osnivanju rezervnog partizanskog odreda i organizaciji civilnih narodnih straža. Posebno je imao značajnu ulogu na održavanju veze s komunistima u Karlovcu i partizanskim teritorijem na koji su dolazili revolucionari iz Zagreba, Karlovca i drugih terena.

S grupom prvoboraca iz Gornje Trebinje i Popović Brda, novembra 1941. godine, stupa u Partizanski odred »Loskunja«.

Nakon formiranja 1. udarnog bataljona 1. KPO jula 1942. godine Mile je već kao iskusan borac i dobar komandir voda poslat u novoformirani bataljon gdje je također postavljen za komandira voda. Poslije formiranja 1. kordunaške brigade Mile je s 1. udarnim bataljonom ušao u sastav brigade

i postao komandir vode 1. čete 1. bataljona 1. brigade. Nakon toga uslijedio je odlazak brigade u Pokuplje, Zumberak i Bijelu krajinu gdje je brigada izvela nekoliko uspješnih akcija kao napad na Jastrebarsko i oslobođenje srpske djece iz ustaškoog logora, borbe kod Tanča gore u Sloveniji i druge. U svim tim borbama Mile je pokazao izvanredne rezultate pa je kao nagradu za taj trud i uspjehe postavljen za komandira čete. Opet je Mile tamo gdje su borbe najžešće i gdje su zadaci najteži. Početkom 1943. godine u vrijeme borbi 1. kordunaške brigade na Zumberku, pa i kasnije pri povratku brigade sa Zumberka na Kordun, Lalić se nalazi među komandirima čete koji su se posebno isticali. Bio je i komandir čete 4. bataljona. Za te uspjehe Mile je više puta pohvaljivan i istican a najveće priznanje došlo je juna 1943. kada je primio od Joce Miljkovića dužnost komandanta 4. bataljona 1. brigade. Kad su Milu pitali kako se osjeća kao komandant bataljona odgovorio je »ne najbolje, jer prije mene komandanti ovog bataljona bili su Miloš Kljajić i Joco Miljković, istaknuti borci i poznate starješine 8. divizije i ne znam kako ću ja poslije njih vršiti ovu dužnost.« Iako se Mile pribojavao dužnosti komandanta bataljona, on se vrlo brzo snašao i postao istaknuti komandant bataljona 1. brigade. Prva značajnija akcija 1. brigade i 4. bataljona bila je napad na Globornički most januara 1944. godine. U tom napadu glavni zadatak imali su 2. i 4. bataljon brigade. Jedinice 4. bataljona, ojačane jednim pt-topom i dva teška minobacača, napadale su u zahvatu željezničke pruge od pravca Gornjih Dubrava. Prva dva napada nisu uspjela. Nakon toga uslijedio je novi napad s izmijenjenom taktikom. Udarnu pesnicu bataljona činila je jaka bombaška grupa Miloša Gojaka, komandira 3. čete 4. bataljona. Već u početku napada bombaši uspijevaju da se neopaženo probiju kroz žičane prepreke, da upadnu u neprijateljske rovove i tako onoguće 3. četi zauzimanje prednjih i isturenih neprijateljskih utvrđenja. Poslije uspjeha 3. čete u sistem neprijateljske odbrane ubacuje se čitav 4. bataljon, a poslije njega slijedi juriš i 2. bataljona 1. brigade. Zahvaljujući dobrom planu napada 4. bataljona, junaštvu čitave bombaške grupe 3. čete pa i čitavog četvrtog bataljona neprijateljsko utvrđenje na Globorničkom mostu je zauzeto, a u ruke jedinice 1. brigade pala su 94 neprijateljska vojnika, 65 ih je ubijeno a među njima i 4 oficira, dok je 25 ustaša, domobrana i Nijemaca ranjeno. Ratni plijen bio je veliki. Svega tri dana kasnije 1. udarna brigada dobila je zadatak da 10. januara napadne i oslobodi Oštarije. U toj akciji opet učestvuje i Milin 4. bataljon. Zahvaljujući energičnosti napada te čvrstoj saradnji pješadije i pratećih oruđa Oštarije su bile oslobođene, a u ruke jedinice 8. kordunaške divizije pao je veliki broj zarobljenih ustaša i domobrana s ratnom opremom.

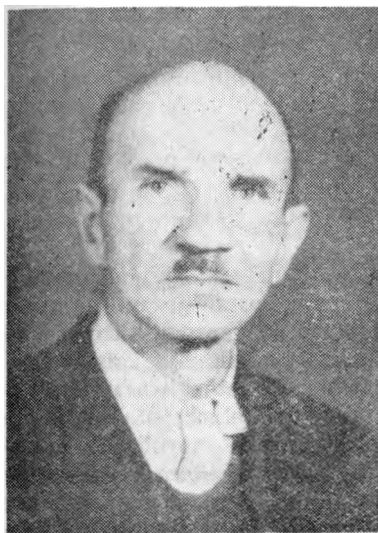
U prvoj polovini 1944. godine 1. kordunaška brigada imala je žestoke borbe na teritoriji Like, Korduna i Zumberka. U svim tim borbama ističe se štab 4. bataljona na čelu s Milom Lalićem. Zbog dvogodišnjih stalnih borbi širom Korduna, Banije, Like, Cazinske krajine, Pokuplja i Zumberka, Mile je morao napustiti brigadu jer je bio narušenog zdravlja. Raspoređen je na dužnost komandanta Omladinske brigade 4. korpusa (Centar za obuku omladine). Pod Milinim rukovodstvom obučeno je nekoliko stotina omladinaca i osposobljeno za upućivanje u borbene jedinice.

Poslije oslobođenja zemlje Mile je raspoređen u tenkovske jedinice. Da bi što uspješnije komandovao ovim rodom, Mile je morao danonoćnim radom i učenjem da stekne osnovna znanja za uspješno komandovanje tenkovskim bataljonima i brigadama. Upućen je u tenkovski školski centar na kurs ko-

mandanta bataljona i tenkovskih brigada. S velikim zalaganjem i voljom Mile je polagao ispit za ispitom. Školu je završio s odličnim uspjehom i dobio počasnu diplomu »TITOV PITOMAC«. Nakon završenog školovanja postao je načelnik tenkovskih jedinica, zatim tenkovskog odjeljenja 1. armije u Zagrebu. Pukovnik Mile Lalić umro je 24. februara 1971. godine u Zagrebu.

Duro Gačeša i Ignjatije Perić

RADE LONČAR, TAJNIK I PREDSJEDNIK OPĆINSKOG NOO-a UTINJA

Lončar Pavla Rade, rođen 18. 4. 1899. godine u selu Poodsedlu, općina Vojnić, kotar Vojnić. Potiče iz srednje imućne seljačke obitelji. Po nacionalnosti je Srbin. Po zanimanju je stolar, a istodobno bavio se zemljoradnjom. Osnovnu školu završio je u Vrelu Utinji.

Prije rata pripadao je krugu naprednih ljudi u Vrelu Utinji. Zbog osobnog poštenja, marljivosti i spremnosti da pomogne svakome, bio je veoma cijenjen i poštovan. Kao starješina sela bio je pravičan, uvijek spreman da svakome pomogne. U narodu je bio popularan i omiljen.

Po kapitulaciji Jugoslavije aktivno se angažira na organizovanom sklanjanju uglednih ljudi, koji su bili prvi na udaru ustaških vlasti. Upozorava zaposlene, posebno na željeznici, da napuste posao jer su već počela hapšenja i odvođenja u logore. Sa-

vjetuje seljake da ne putuju bez prijeko potrebe, a odrasle muškarce da se skrivaju pri nailasku neprijateljske vojske. Kada su počeli progoni, hapšenja i ubijanje naroda, organizira njihovo sklanjanje u šume i skrivanje hrane. Propagira da se neprijatelju ne vjeruje i organizira stražarenje i patroliranje. Aktivno učestvuje u pripremama za formiranje partizanskih odreda prikupljanjem oružja i davanjem podataka partizanima tko od seljaka ima i kakvo oružje.

Po formiranju odreda »Katić kosa« obavlja sve poslove koje će kasnije, kada se formira, vršiti narodnooslobodilački odbor. Preko njega komanda odreda organizira skupove na kojima se vrši mobilizacija ljudi za uključivanje u narodnooslobodilački pokret i sprovođenje drugih mjera za potrebe pokreta. U novembru 1941. izabran je za tajnika prvog mjesnog NOO-a u Vrelu Utinji i od tada pa do kraja rata, kao i duže vrijeme poslije oslobođenja, neprekidno radi u organima narodne vlasti.

Pored obavljanja svih drugih poslova na kojima su bili angažirani NOO-i, posebno se ističe u preduzimanju mjera organizovanog sklanjanja stanovništva u vrijeme decembarske ofanzive 1941. godine i martovske i majske neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju Korduna 1942. godine. Rukovodi

povlačenjem naroda u Petrovu goru, izgradnjom koliba za smještaj i organizacijom ishrane. U tim teškim uslovima zahvaljujući njegovom zalaganju i neumornom radu nije bilo prekida u radu mjesnog narodnooslobodilačkog odbora. Veoma je aktivan u suzbijanju neprijateljske propagande. Posebno se angažuje u objašnjavanju da se ne vjeruje neprijatelju koji je lecima pozivao narod da se preda i vrati kućama. Po povratku iz zbjegova uspješno organizira opravke nagorjelih kuća, izgradnju bajti, ishranu, poljoprivredne radove i drugo. Zahvaljujući prvenstveno njemu uspješno su savladane teškoće koje su zadesile stanovništvo krajem 1941. i u prvoj polovici 1942. godine.

Na decembarskim izborima za organe narodne vlasti 1942. godine izabran je za člana općinskog NOO-a općine Utinja, koja je tada i formirana. Početkom februara 1943. godine izabran je za tajnika NOO-a općine Utinja koju dužnost obavlja do kraja novembra 1944. godine kada je izabran za predsjednika NOO-a iste općine. Dužnost predsjednika NOO-a općine Utinja obavlja do kraja rata i poslije oslobođenja sve do rasformiranja ove općine. U KPJ primljen je u julu 1943. godine.

Kao tajnik i predsjednik općine neumoran je u radu i bio je glavni organizator svih poslova koje su u veoma teškim uslovima obavljali NOO-i. Posebno treba istaći njegov doprinos u formiranju NOO-a u hrvatskim selima, koja su bila u sastavu općine Utinja, zatim u rješavanju brojnih problema u toku 1943. godine do kojih je došlo poslije četvrte neprijateljske ofanzive, kao što su: smještaj i ishrana izbjeglica, proljetni radovi, suzbijanje epidemije tifusa i drugo. U toku četvrte neprijateljske ofanzive ostao je na terenu i mnogo je doprinio da se stanovnici ove općine, izuzev manjeg broja, nisu povlačili ispred neprijatelja, već su se sklanjali od komunikacija i zabacivši u pozadinu neprijatelja, te na taj način izbjegli nedaće izbjeglica u Bosni i Lici. Zahvaljujući njegovom angažiranju, Četvrta neprijateljska ofanziva nije narušila rad organa narodne vlasti i drugih organizacija narodnooslobodilačkog pokreta na teritoriji općine Utinja. S velikim uspjehom obavljao je sve zadatke i rješavao probleme na terenu, zahvaljujući prije svega njegovom ugledu koga je imao u narodu, osobnom neposrednom sudjelovanju u izvršavanju zadataka, ličnom poštenju i pravičnosti. Poslije rasformiranja općine Utinja bio je dugo vremena predsjednik mjesnog NOO-a u Vrelu Utinji.

Umro je 1. 7. 1970. godine i sahranjen na mjesnom groblju. Do kraja života, iako u godinama, bio je aktivan i ostao je na liniji Saveza komunisti Jugoslavije.

Boško Ranitović

DANICA LJEPOVIC, POLITIČKI DELEGAT VODA U 2. KORDUNAŠKOJ BRIGADI

Danica Ljepović je rođena negdje u ljeto 1921. godine u Tušiloviću. Bila je četvrto dijete u porodici Milke i Mile Ljepović. Prije nje su rođeni: Jeka, Stevan i Desanka, a poslije nje Damjan.

Sve do rata 1941. godine rasla je i živjela kao i sva druga seoska djeca i omladina u ovom kraju. Čuvala je stoku, išla u školu kad je bilo tome vrijeme i završila četiri razreda osnovne škole, a kasnije kako se djevojčica tako su rasle i obaveze prema kući i prema ličnoj budućnosti. Osnovno je bilo rad u njivi: kopanje, žetva, spremanje sijena i drugo. U kišne i zimske dane prela je, tkala, vezla i kitila djevojačko ruho. Pr?d rat bilo joj je dvadeset godina kada je djevojka morala biti gotova sa spremom za udaju. Daničini sanduci bili su puni šarenica, peškira, stolnjaka, torbi, odjeće, ali umjesto u novi dom sve je strpano u zemunicu

u Ljepovića grmu. Odatle je opljačkano i razvučeno. Tek ponešto je sačuvano na drugim mjestima i poslije rata raznosi rodbina pa nešto još i čuva. U kući nije sačuvano ništa što bi na nju podsjećalo jer je sve spaljeno i uništeno zajedno s kućom.

U kući Milke i Mile Ljepović mnogo se radilo i pošteno živjelo. Takvim ponašanjem porodica je stekla ugled među susjedima, pa i u široj okolini. Samo iz takve porodice mogla je da izraste vrijedna, otvorena i uvijek nasmijana Danica. I danas se s tugom sjećaju snaha Desanka i brat Stevan njene veselosti, pjesme, naročito pjesme jer je prednjačila uvijek u društvu. Ona je započinjala, zavodila pjesmu, kako ovdje kažu — i bila svuda prva. I voljela je da čita. Kažu, čitala je za vrijeme jela i u svakom drugom slobodnom trenutku, što je bilo prilično neobično za seosku djevojku. Danica je bila i ostala drukčija, ali nije ni previše odudarala jer je tada u ovom kraju sva mladež bila pismena pa joj ni knjiga nije bila strana.

Daničina ljubav prema knjizi svakako je podsticana i određenim uslovima koje je pružao život u selu, jer Tušilović je spadao u red naprednijih sela. Od 1831. godine ima školu,¹ a 1909. godine osnovana je zemljoradnička zadruha koja je bila rasadnik napretka. Austrija joj 1914. godine zabranjuje rad, ali čim je Austrija nestala zadruga se obnavlja. Pored zadruge stvoreno je i »Seljačko kolo« i u njihovoj organizaciji narod dobrovoljnim radom 1937. godine gradi dom kulture. U domu je osnovana čitaonica s pet dnevnih li-

¹ U Tušiloviću je osnovana prva narodna škola 1806. godine koja je sigurno radila s prekidima jer se osnivanje narodne škole pominje opet 1831. Godine 1880. spominje se »Opća narodna škola« i učitelj Simo Stojsavljević koji se tu nalazi 1 1897. godine, a 1914. selo ima dva učitelja. Up. Mile Mrkalj: školstvo i prosvjeta na Kordunu, Karlovac, 1984, str. 31, 49, 72, 95, 98.

stova, časopisa i biblioteka s preko 300 knjiga. Dom nabavlja i jedan od prvih radio-aparata na Kordunu. Dom je uživao povjerenje i odraslih i mladih pa je bio stjecište i jednih i drugih. Tu se nije točilo alkoholno piće, nije se bančilo i tuklo, već se igralo, pjevalo, čitalo i učilo. Uz radio i knjige mnogi su našli korisnu zabavu i u muzičkoj i dramskoj sekciji. Jedan od najaktivnijih članova dramske sekcije bila je Danica. Njen brat Stevan sjeća se da je u nekom pozorišnom komadu igrala nekakvu babu Katu, a u Plaovićevoj drami »Voda sa planine« jednu djevojku.

Rad u zadružnom domu od početka nije bio nimalo idiličan, jer su počeli i politički sukobi. Zadrugari su bili pripadnici SDS dakle, opozicione stranke i kraljevski režim je na svakom koraku nastojao da ih onemogući u radu. Pripadnost takvoj sredini zahtijevala je i hrabrost, ali Danici, kao ni njenim drugovima, to nije nedostajalo. Režimska uprava se s pravom bojala okupljanja ljudi u zadružnom domu i društvu »Seljačka sloga« jer su oni zaista postali rasadnik komunističkih ideja i sredina u kojoj su 1939. godine rođene ćelije Komunističke partije Jugoslavije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije. Prvi skojevski aktiv činio je pet članova. Njima se 1940. godine pridružuje i Danica Ljepović. Stvaranje partijske i skojevske organizacije donosilo je i nove obaveze i to sve više vezane za opasnosti po život. Zato su članstvo u KPJ i SKOJ-u, sastanci i sve druge aktivnosti bili u strogoj tajnosti. Jedan od takvih zadataka bio je snabdijevanje partijskog kursa u Karlovcu. U januaru 1941. godine održavan je u Mostanju partijski kurs i Okružni komitet Karlovac povjerava partijskoj ćeliji u Tušiloviću dopremu hrane i ogrjeva u kuću gdje je bio kurs. U tom poslu važnu ulogu odigrala je skojevka Danica Ljepović jer na njenu riječ i povjerenje koje je uživala u porodici taj posao obavlja njen brat Stevan koji nekoliko puta odvozi hranu i drva u Mostanje, a da policija ništa ne otkriva. Tako se Danica malo pomalo sve više uključuje u vrtlog opasnih zbivanja i sve se više kali i ćelici za ono što će tek doći.

Kad počinje rat, dolaze i prva iskušenja za porodicu. Najmlađi sin Damjan odlazi pred rat u Banat na četkarski zanat i gube se sve veze s njim. Tuguje se za njim s razlogom jer se poslije rata saznaje da je kao poručnik Narodno-oslobodilačke vojske poginuo 1945. godine na sremskom frontu. Oca Milu u decembru 1941. godine odvodi ustaša Stevo Vrban, trgovac volovima iz Popović Brda, u Karlovac u ustaški zatvor i tamo ga, zajedno s nekoliko susjeda Ličana, ubijaju. I pored već aktivnog učešća u NOP-u Danica ima hrabrosti da obilazi oca i odnosi hranu i preobuku.

Mnogim svojim drugovima i drugaricama ostala je Danica u sjećanju kao vrijedna, preduzimljiva, borbena, skromna i uvijek nasmejana. Naročito rado ju je spominjala Dragica Opačić kao svog pouzdanog saradnika. Tihu i skromnu Dragicu osvajalo je to kako se Danica direktno i »smjelo odupirala svakom reakcionaru kada bi pred njom napao komuniste. Energično i oštro, s osjećanjem čovjeka koji je u pravu, branila je komuniste i njihove ideje.«

Jedan od takvih sukoba posebno joj je ostao u sjećanju i zato evo opširnijeg izvoda iz tih sjećanja:

»Sjećam se dobro njenog sukoba sa Slobodanom Đurićem, seoskim krčmarom iz Tušilovića. Bio je to najprije oštar dvoboj riječima, ali već od prvih dana narodnooslobodilačkog pokreta to se ispoljava kao sukob između dva nepomirljiva neprijateljska tabora. Danica je na početku i u pripremama ustanka u selu ilegalno radila i ubrzo je počela da se žali da joj prijeti opa-

snost od Slobodana Đurića koji je doznao ili pak naslućivao da ona radi za partizane. Za njega je bilo dovoljno i ovo posljednje pa da se ustremi na takvog čovjeka. Zna se da od dolaska ustaša na vlast on je bio u njihovoj službi i pod njihovom zaštitom, a svojim susjedima je poručivao da treba sve od Stijene Ljepovića pa prema Brezovoj Glavi pobiti jer su »šumari« tj. partizani. Sasvim je razumljivo da je Danica takvom čovjeku bila trn u oku i zato ona mora da se skloni iz sela. Nije smjela da se zadržava kod kuće, već se krila kod sestara u Cerovcu i Zivković Kosi (njihovi muževi su poginuli u NOB-u). Kad joj je boravak na ovom terenu bio sasvim onemogućen, Danica odlazi i pridružuje se partizanima odreda »Debela kosa«.

Dragica Opačić i Danica su imale niz zajedničkih zadataka i pravih podviga u njihovom izvršavanju. I toga se Dragica sjeća:

»U Danicu sam imala neograničeno povjerenje jer je bila razumna i odvažna u svakom poslu. Zato sam joj bez bojazni mogla reći sve. Tako je bilo i 25. jula 1941. godine kada smo išli po puške u Karlovac. Toga dana bio je sajam u Karlovcu i Danica je donijela nešto povrća da proda na pijaci. Tu smo se srele i ona me pitala može li sa mnom mojim kolima natrag kući. Tada sam joj rekla kuda mi idemo i da ćemo se rano vratiti. Naš posao se odvijao po planu i mi smo zaista brzo krenuli kući. Ona nije stigla u ugovoreno vrijeme jer nije završila prodaju na pijaci. Mi smo se sretno vratili kući i nismo znali šta se poslije našeg odlaska događalo u Karlovcu. Znala je to Danica i u brizi za nas, čim je došla iz Karlovca, dojurila je k nama da vidi kako smo prošli. Ona nam je ispričala da su ustaše i Mačekova »Seljačka zaštita« već prije podne vršili premetačinu svih kola. Ona se uplašila da su i nas kontrolisali. Međutim, mi smo izašli iz grada prije toga, a nije nemoguće da je naš tovar i izazvao svu tu uzbunu.«

Već u drugoj akciji učestvovala je i Danica. To je bilo prebacivanje španjolskih dobrovoljaca iz Karlovca na Kordun. »Pošto smo nekoliko dana boravili u Karlovcu, prvog petka po kalendaru se može ustanoviti da je to bilo 8. augusta — stigla je veza. To je bila Dragica Opačić, žena Stanka Opačića. Milašinčić i ja sjeli smo na njena kola, kojima je prevozila nekakve prazne praseće kaveze. Opskrbljeni lažnim legitimacijama, u onoj gužvi koja vlada na sajmeni dan u Karlovcu, nesmetano smo izišli iz grada. U Tušiloviću su se tog dana zadržavale ustaše pa smo mi sišli s kola kod Geršakova mlina i prešli na drugu stranu Korane. Pješice smo išli uz vodu do slijedećeg prelaza, kamo je Dragica poslala iz sela jednu djevojku, koja nas je odvela u Koransko Selo. Tu su već čekali da nas prihvate neki drugovi iz odreda »Debela kosa«.²

»Krajem 1941. godine ona je morala da ostavi ovaj teren i da se pridruži odredu, a odatle je raspoređena na rad u AFZ. Tokom 1942. godine bila je član Kotarskog odbora AFZ-a Vojnić i član Okružnog odbora AFZ-a Karlovac. Pošto smo bile uglavnom na istom poslu, sretale smo se na sastancima. Bile smo zajedno i u Okružnom odboru AFZ-a. Ti susreti su za mene bili posebno dragi jer je lijepo sresti dobrog i iskrenog druga.

Danica je svuda gdje je došla osvajala simpatije svojom vedrinom i hrabrošću. U radu je bila neumorna, pouzdana i uzorna. Sve je s voljom izvršavala i u svaki posao unosila sav svoj stvaralački žar i snagu. Za nju nije bilo nesavladivih prepreka iako je radila pod vrlo teškim uslovima. Od posla

2 »Okrug Karlovac 1941.«, str. 121. Sjećanje Srećka Manole.

se nikada nije izmicala, a zbog svoje skromnosti među posljednjima je bila kada je trebalo da dobije štogod od tople odjeće ili obuće. Njeni ukućani joj nisu mogli pomoći jer su i sami ostali bez kuće s kojom je i sve ostalo uništeno. Zato se dešavalo da je često išla gotovo bez obuće, ali je i opet išla.

Kada je u januaru 1943. godine počela četvrta neprijateljska ofanziva, Danica je otišla u 2. brigadu 8. kordunaške divizije.³ Neprijatelj je tada bio zahvatio pored ostalih i cio teritorij Korduna. Rad na terenu, u pozadini, bio je prekinut jer tada praktično pozadine nije ni bilo. Tada je preporučeno pozadinskim političkim radnicima da se priključe operativnim jedinicama. Danica je bila među prvima koja nije tražila zaklon van borbene linije, već uzima pušku u ruke. Ubrzo po dolasku u brigadu postaje delegat voda. U borbi je bila hrabra i zato su je borci poštovali.⁴

Rukom Dragice Opačić još u toku rata ispisano je ime Danice Ljepović kao polaznice kursa »AFZ-a na Kordunu«. Pored nje iz kotara IVojnić još su: Mila Kosjer, Dragića Karan, Sofija Gušić, Desanka Mihajlović i Dragića Opačić.

U jednoj nepotpisanoj i nedatiranoj skici izvještaja govori se o učešću žena iz pojedinih sela kotara Vojnić u borbenim jedinicama. Najprije se govori o četama u kojima su žene iz Dugog Dola, Krnjaka, Donjeg i Gornjeg Skrada, Malić Sela ... dolazile na vježbe u rukovanju oružjem pa su mnoge iz tih četa otišle u borbene jedinice. Zatim piše:

»Također iz Tušilovića su drugarice učestvovalе u partizanima Danica Ljepović, Desa Tarbuk, Milica Polojac, Sava Karan, Desa Karan, Radojka Prodanović, Dragića Macut, Zorka Cvijanović, Dara Petrović, Kata Đipalo, Ljuba Godić, poginula u Crnoj Gori u partizanima ... Gore navedene su drugarice bile aktivni borci u NOV tj. s puškom u ruci... «⁵

S puškom u ruci završila je svoj tek započeti životni put i Danica Ljepović. Poginula je 6. februara 1943. godine u bici na Drenovači u Lici i tu je sahranjena.

O tom kratkom životnom putu ostala je prekratka bilješka: »Danica Ljepović, uvijek vesela i nasmijana, okupljala je žene u Tušiloviću kao i na cijelom Kordunu. Svestrano je radila na stvaranju jedinstva srpskih i hrvatskih žena«.

Mnogo godina kasnije zapisala je Dragića Opačić:

»S tugom sam primila vijest o njenoj pogibiji. S tugom se još i sada sjećam jednog velikog i neumornog ljudskog srca koje je prestalo da kuca u borbi za slobodu. Zaslužilo je da mu u slobodi ispletemo cvjetni vijenac, ali mu ne znamo za grob. Zato, kada kitimo cvijećem grobove neznanih junaka, sjetimo se i Danice Ljepović dvadesetdvođodšnje djevojke, seljanke, prvoborca iz Tušilovića, s pitomog i vrletnog Korduna.«⁶

Ispred spomenika u Tušiloviću s ponosom i prkosom na licu od fronze stoje tri biste hrabrih ratnika: Uroša Opačića, Danice Ljepović i Mihajla

3 Danica Ljepović je stupila u brigadu 15. januara 1943. godine.

4 Iz sjećanja Dragice Opačić.

5 Skica ovog izvještaja nalazi se kod autora ovog priloga.

6 Dragića Opačić: Sjećanje na Danicu Ljepović. Osmo kordunaška divizija, HAK, Zbornik 9, Karlovac 1977., str. 336/339.

(Svi navodi iz sjećanja Dragice Opačić uzeti su iz ovog priloga).

Blaževića i poručuju svima koji prolaze slobodnim drumom pored njih: »Mi smo dio naroda koji je poginuo za svoju slobodu, a živi su ostali da je čuvaju i da nas se sjećaju!«

Vukosava Opačić-Lekić

MILE LJEPOVIC

Rođen je 12. aprila 1916. godine u Tušiloviću u brojnoj seoskoj porodici među 10-ero djece. Osnovnu školu završio je u rodnom Tušiloviću. Materijalne prilike su bile vrlo teške. Njegova kuća je bila u blizini općinske uprave — Općinskog poglavarstva u Tušiloviću. Bio je odličan učenik i uspijeva se zaposliti kao pisar vježbenik. Općinski pisar je do 1934. godine kada je otpušten, jer je došao do saznanja za čije interese radi ondašnja vlast.

Bavi se zemljoradnjom i zapošljava u kamenolomu (Pavkovića stijeni) na proizvodnji kamena tucanika za nasipavanje ceste. U to vrijeme se oženio i osniva svoju porodicu s 5-ero djece. Vojni rok služi 1937/1938. godine u konjici garde u Beogradu.

Po odsluženju vojnog roka nastavlja sa zemljoradnjom i uključuje se u aktivniji politički život angažiranjem u ogranku »Sokola« i »Seljačkog kola« u Tušiloviću.

Bio je vrlo bistar i napredan, precizan, točan i odmjeren. Brzo je stekao simpatije i povjerenje među mještanima. Imao je zapaženu ulogu prilikom održavanja i organiziranja kulturnih priredaba »Seljačkog kola« i tako se politički približio članovima KPJ koji su u Tušiloviću vrlo aktivno djelovali. Krajem 1939. izabran je za kandidata KPJ, a za člana KPJ primljen je već početkom 1940. godine u partijskoj ćeliji Tušilović.

Okupacija zemlje zatekla ga je na jugoslavensko-mađarskoj granici. Sa svojom jedinicom imao je žestok oružani sukob s njemačkom vojskom na relaciji Koprivnica — Bjelovar. Uspijeva izbjeći zarobljavanje i pješice se prebacuje u rodni Tušilović. Nastavlja s aktivnim partijskim radom i vrši pripreme za organiziranje i dizanje narodnog ustanka. Sakuplja oružje i tumači narodu opasnost koja prijete od fašističke okupacije.

Među prvim boricima partizanima nalazi se u redovima oružane ustaničke grupe »Babina gora«, koja stupa u akcije noću 26/27. 7. na rušenju i uništavanju saobraćajnica i telefonske mreže na relaciji Tušilović — Krnjak — Vojnić. Već 26. jula 1941. godine ulazi u sastav Partizanskog odreda »Debela kosa«.

U Partizanskom odredu »Debela kosa« izabran je za desetara pa vodnika voda, a zatim i za zamjenika komandira odreda. Razvojem partizanskih odre-

da na Kordunu preuzeo je dužnost komandira odreda Vojšnica, a formiranjem partizanskih četa i bataljona ulazi u sastav 3. čete 2. bataljona 1. kordunaškog partizanskog odreda čiji je komandir. S četom sudjeluje u mnogim borbama koje su vođene prilikom neprijateljskih ofanziva na Kordun i Petrovu goru 1941. i proljeće 1942. godine.

Kao komandir 3. čete 2. bataljona 1. KPO neposredno je komandovao u jurišu preko prijevoja Bistre i Biljega i u proboju neprijateljskog obruča na Petrovoj gori 14. maja 1942. godine. Njegova pripremna komanda ostala je mnogim borcima u sjećanju kada je govorio: »Drugovi, neprijateljski obruč moramo probiti i odstupanja nema, bez obzira na naše žrtve. Mi ćemo se privući do samih rovova u svanuće dana, kada se neprijatelj najmanje nada. Svaki borac znade svoj zadatak, bez posebne komande, da bez razmišljanja juriša i tuče neprijatelja čime stigne. Uvjeren sam da će i ovog puta biti naša velika pobjeda i vjerujem, drugovi, u vaš moral, odlučnost i dosada pokazanu hrabrost. Mi smo dužni da spasimo ovaj narod iz zbjegova Petrove gore koi u nama vidi jedinog svog spasioca.«

Neprijateljski obruč je probijen i na ovom sektoru oslobođen je iz obruča znatan broj izbjeglog stanovništva, žena, djece i staraca.

Kao iskusan komandir u prvim redovima sudjeluje među borcima u mnogim bitkama na Kordunu, Baniji i Lici. Formiranjem 1. brigade NOV Hrvatske, 8. juna 1942. godine na izvoru rijeke Mrežnice, s 3. četom i 2. bataljonom 1. KPO ulazi u sastav brigade. Osnivanjem kordunaških brigada preuzima dužnost komandanta 3. bataljona 15. kordunaške brigade 8. divizije (3. brigada).

Njegova značajna uloga i doprinos u komandovanju došli su do izražaja u odlučujućim borbama za vrijeme izbijanja IV neprijateljske ofanzive od Karlovca preko Korduna i Like, a posebno oko Saborskog i Ličke Jesenice.

Za vrijeme borbi na Drenovači u Lici 6. februara 1943. teško je ranjen i ostaje bez desnog oka. Upućen je na liječenje u savezničke vojne baze u Italiju u Bari. Povratkom s liječenja nalazi se pri Glavnom štabu NOV Hrvatske, zatim pri Štabu 4. korpusa NOVJ na dužnosti pomoćnika načelnika za vojnu pozadinu, a onda na funkciji šefa za naoružanje.

Bio je inspektor pri Generalštabu NOVJ. Nakon oslobođenja u jedinicama JNA ostaje do 1956. godine gdje je obavljao vrlo odgovorne dužnosti. Bio je pomoćnik komandanta za pozadinu u diviziji. Penzionisan je u činu pukovnika JNA. Poslije penzionisanja nadalje ostaje aktivan društveno-politički radnik.

Umro je 1983. godine u Karlovcu.

Đuro Gaćeša

BOGIĆ MARKOVIĆ, KOMANDANT KORDUNAŠKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

Jugozapadno od Skradске gore, ispod samog vrha šume, prostiru se kamenite udolice, vrlo škrtа i tvrda zemlja za obradu. Po prostranoj dužini u samom podnožju šume razbacana su siromašna seoska domaćinstva Skradskog Ponorca. U sredini, upravo tu gdje je visoko rastinje cera i hrasta, nalazilo se domaćinstvo Trifuna i Mihajla Markovića, zvanі Plemići. Svojim radom i marljivošću oni su se isticali i služili za primjer ostalim mještanima. Jedino samo tako su u ondašnje vrijeme na vrlo oskudnoj zemljišnoj površini osiguravali kakvu-takvu egzistenciju mnogobrojnoj porodici. Zaista je bilo teško na zemlji, gdje se moralo više kopati nego orati, osigurati dovoljno hrane i novca za odjeću, obuću i ostale kućne potrepštine za 17 osoba koliko ih je bilo u zajedničkom kućanstvu braće Mihajla i Trifuna.

Kao drugo dijete u roditelja Mihajla i Sofije rodio se 1917. godine sin Bogić. Već s nepunih pet godina, u vrijeme ranog djetinjstva, roditelji uključuju Bogića u razne kućne poslove. Najprije je bio čuvar sitne stoke, a nekoliko godina kasnije i čuvar konja i goveda. Između 1926. i 1932. godine s vrlo dobrim uspjehom završava u Gornjem Skradu četiri razredа osnovne škole a pohađao je i s uspjehom završio i jednu godinu takozvane opetovnice u istoj školi. Po završetku osnovne škole pokušava da se negdje zaposli u izučavanju bilo kakvog zanata, ali zbog teških ekonomskih prilika u zemlji to mu nije pošlo za rukom. Nakon tog neuspjehа sa svojim starijim bratom ostaje kod kuće i pomaže ocu i stricu u poljoprivrednim radovima a često puta odlazio je na rad kao nadničar gdje je zarađivao male novce uz vrlo naporan i dugočasovan rad.

Po prirodi Bogić je bio lijepe tjelesne građe i finog spoljašnjeg izgledа. Zbog tih osobina prilikom regrutacije za služenje vojnog kadra uzet je na odsluženje vojnog roka u konjicu kraljeve garde — što je u ono vrijeme bila dika i ugled kod seoskih djevojaka. Nakon odsluženja vojnog roka opet je u svom selu s motikom, kosom i plugom u rukama. I dalje se nastavlja rad u nadničanju ali sada još češće jer su prilike u porodici sve složenije a i ostala djeca su poodrаsla pa se i za njih moralo rintati i obezbjeđivati kruh, odjeća i obućа.

O nekom ozbiljnijem zaposlenju van kuće nije bilo ni govora jer je trebalo nekoga dobro potplatiti ili imati neke jake veze. Ostala je još jedina mogućnost zaposlenja u žandarmeriji, a Bogić je zato imao idealne uslove — dobro vladanje, na izgled kršan momak a služenje vojnog roka u kraljevoj gardi bila je neka vrsta preporuke za prijem u žandarmerijsku službu. Čim je podnio molbu, bio je primljen za privremenog žandara i poslat u Makedoniju na dužnost. Rat ga je zatekao u okolini Skoplja. Kako je po prirodi bio bistar i dovitljiv, brzo se — snašao u novonastaloj situaciji i s par drugova odlučuje da se ne predaje Nijemcima a niti Bugarima radi odlaska u zaroblje-

ništvo. Pošto više nije bilo vremena za razmišljanje i daljnje ostajanja u Makedoniji, Bogić sa svojim drugarima kreće na put od blizu 1000 km. Nj tom putu trebalo je izbjegavati glavne komunikacije, veća naselja i gradove kako ne bi pali u neprijateljsko zarobljeništvo. Na tom putu je mjesec a možda i više dana i konačno stiže u svoje selo.

Čim je došao kući, kontaktira sa susjedima koji su bili povezani s članovima Partije u Gornjem Skradu, radi po njihovoj direktivi i vrši pripreme za ustanak. Najbliži mu je prijatelj u selu Milan Velimirović, simpatizer KPJ, pa su njih dvojica bila nosioci rada u pripremnom periodu ustanka u svom zaseoku.

Nakon formiranja Partizanskog odreda »Gornji Skrad« Velimirović ulazi u sastav odreda, a Bogić Marković je ostavljen u selu da dalje djeluje i širi NOP u ovom dijelu Korduna. Dva mjeseca nakon ustanka trebalo je raditi na formiranju terenskih partijskih i skojevskih organizacija, narodnooslobodilačkih odbora i rezervnih partizanskih odreda. U poslovima oko ovih zadataka punom snagom radi i Bogić pa je za te i druge zasluge primljen za člana KPJ u selu. Kao član Partije još više je bio odgovoran za društveno-politički rad što mu je donijelo još veći ugled i priznanje.

Početkom decembra 1941. godine kordunaški partizani prelaze u veće ofanzivne akcije i u jednoj takvoj akciji u Poloju ističe se komandir voda Bogić. Naime, bilo je to negdje početkom 1942. godine neprijateljska posada u Veljunu bila je blokirana od strane jedinica 2. bataljona 2. KPO. Opkoljenim žandarima, ustašama i domobranima kreće pomoć od Perjasice. Prva četa Rade Dobrosavljevića presijeca put neprijatelju. Ukratko poslije toga pristizu i druge partizanske jedinice od Poloja a potom slijedi i juriš na neprijatelja. Marković na čelu svog voda s pištoljem u ruci predvodi vod na juriš. Za vrlo kratko vrijeme dio neprijateljske kolone je likvidiran, a ostatak bježi u Perjasicu. Nakon te i nekih drugih akcija, u kojima opet dolazi do izražaja Bogićeva hrabrost i uspješno komandovanje, Bogić je postavljen za zamjenika komandira čete. Radeći i boreći se zajedno s Dobrosavljevićem, Bogić je imao prilike da stekne dragocjeno iskustvo, kako po pitanju odnosa prema mladima i starijima tako i po pitanju komandovanja jedinicama u raznim uslovima borbe.

Početkom februara 1942. Bogić je zbog zasluga i kao vrlo perspektivan stariješina postavljen za komandira čete u 1. bataljonu 2. KPO. Kao komandir čete Bogić se još više zalaže kako bi opravdao povjerenje koje je pred njega postavljeno. Čim je postao komandir čete, njegova jedinica ubačena je u borbe za oslobođenje Primišlja i Tržića. U toku tih borbi četa je jedno jutro bila opkoljena kod Primišlja od strane Talijana, ali zahvaljujući Bogićevoj hrabrosti, snalažljivosti i upornosti četa uspijeva da se bez gubitaka izvuče iz okruženja i odmah zatim napada Talijane, koji se po izvršenju zadatka vraćaju iz Primišlja u Ogulin. Nakon borbi oko Primišlja i Tržića/slijede borbe u Plaščanskoj dolini. Prvi zadatak na terenu Plaškog Bogić dobiva nakon četničkog puča u Plaščanskoj dolini, gdje je Bogićeva četa s ostalim jedinicama 3. bataljona 2. KPO vršila čišćenje terena od četničkih ostataka. Kad je taj zadatak završen, prešlo se u napade na talijanske posade duž pruge Ogulin — Plaški — Lička Jesenica. S takvim žarom Bogić nastavlja borbe i diverzije cijele 1942. godine da bi početkom 1943. bio postavljen za komandanta 2. bataljona Kordunaškog partizanskog odreda. U vrijeme 4. neprijateljske ofanzive 2. bataljon Bogića Markovića dobio je zadatak da zatvori komunikaciju Karlovac — Vojnić i Karlovac — Krnjak. Na tom zadatku

imao je puno uspjeha. Naime, već nakon kratkog vremena po izbijanju na Komunikaciju Bogić s bataljonom vrši napade na neprijateljske transporte i manje kolone koje su se još od Karlovca kretale preko Korduna za Bosansku krajinu. Zbog sve češćih borbi i osjetnih gubitaka Nijemci i ustaše napuštaju tu komunikaciju i mjesto nje koriste put Karlovac — Barilović — Krnjak. Tokom 1943. godine slijedile su mnoge borbe gdje je Markovićev bataljon vršio akcije za akcijama, a pored toga bio na osiguranju Korduna i njegove slobodne teritorije od pravca Karlovca, Skakavca i Duge Rese. U vrijeme kapitulacije talijanske vojske u jesen 1943. godine Bogić se posebno angažuje kako bi postigao što više uspjeha u razoružanju Talijana i zaplijenio što više naoružanja, municije i opreme. U prvoj polovini 1944. Bogić je postavljen za komandanta Kordunaškog partizanskog odreda čije sjedište je bilo u selu Krnjačkom Grabovcu. U to vrijeme i jedinice 8. kordunaške divizije bile su uglavnom van Korduna, tako da je obezbjeđenje teritorije Korduna spalo na Kordunaški i Plaščanski partizanski odred. Kordunaški odred obezbjeđivao je slobodnu teritoriju Korduna od pravca Rečice, Karlovca i Duge Rese i taj zadatak bio je s uspjehom obavljen.

U augustu 1944. rasformirana je Grupa kordunaških partizanskih odreda pa je Bogić Marković po naredbi Štaba 4. korpusa postavljen za načelnika štaba jedne brigade 7. banijske divizije. Na novoj dužnosti Bogić se brzo snašao i ubrzo stekao mnoge drugove i prijatelje.

Poginuo je junačkom smrću u vrijeme odbijanja jednog njemačkog juriša na položaje banijske brigade. Zapravo u toj borbi Bogić je u svojstvu načelnika Štaba brigade otišao da obiđe položaje jednog našeg bataljona koji se nalazio na glavnom pravcu neprijateljskog napada. U toku najžešćih okršaja Bogić obilazi čete, ličnim primjerom hrabri ljudstvo i daje im uputstva kako se najlakše oduprijeti mnogo jačem neprijatelju. Na tom zadatku kada je već i neprijatelju bilo jasno da neće uspjeti, Bogića je zahvatio jedan neprijateljski rafal i na mjestu je ostao mrtav. Pokopan je na brdovitoj Baniji gdje je došao da se bori za odbranu ne samo banijskih sela već i cijelog Korduna. Poginuo je na domak slobode koju je toliko volio i za koju je i život dao.

Milan Vujašković

MILE MARTINOVIĆ PREDsjedNIK OKRUŽNOG NOO-a ZA KORDUN

Mile Martinović se rodio u Krstinji 1911. godine, u seljačkoj porodici. U Krstinji je završio osnovnu školu. Kao vrlo bistar i dobar đak produžio je školovanje, što je u to vrijeme bila velika rijetkost na Kordunu. Učiteljsku školu završio je u Petrinji. Već tu u učiteljskoj školi dolaze do izražaja njegove osobine koje će ga krasiti čitav, na žalost kratak život. Opredijelio se za borbu, za bolji pravedniji život i to prvenstveno siromašnog i eksploatisanog seljaka. Takvi njegovi stavovi doveli su do toga da je često premještan i prva učiteljska mjesta dobijao je u školama u najzabačenijim mjestima. Međutim, ti premještanji pa i politički progoni ne lome njegov borbeni duh, već ga bodre, jačaju njegovu borbenost. I u Permasici, Dabašnici i Lasinjskom Sjeničaju gdje je službovao on organizira priredbe, sastanke, savjetovanja, knjižnice i sve ono što je

selu trebalo, a najviše se ističe u svom ljudskom odnosu s narodom, sa seljacima koje je Mile izvanredno poznao. Nastojao je da seljacima pomogne praktičnim savjetima, da im olakša na taj način svakodnevni život a i da im usadi borbeni duh za bolje sutra. Posebnu brigu, pa i ljubav, pokazivao je za svoje učenike. Nastojao je da im pruži što veću pomoć, da ih uputi na zanat, a i da im pomogne na druge načine. Sve je to dovelo do toga da je Mile 1940. godine postao član KPJ, što je u to vrijeme rijetko kome uspjelo. Aprila 1941. mobilisan je u 106. pješadijski puk u Karlovcu u kome je prije toga bilapobuna, organizirana od frankovaca, što je Mile brzo saznao radeći s rezervnim oficirima i vojnim obveznicima. U aprilskom ratu 1941. zarobljen je kod Teslića, transportiran u Njemačku, ali uspijeva da pobjegne iz zarobljeništva i da se za dva mjeseca vrati u okupiranu i raskomadanu zemlju. Odmah se dao na rad, na provođenje linije Partije, u pripremi organizovanja ustanka u kome aktivno učestvuje. Pri osnivanju prvih NOO-a Mile je tamo gdje je najteže i zbog toga je uskoro izabran u NOO Kirinsko-sjeničarskog kotara koji je nazvan »Kirinsko-sjeničarska republika«. Taj odbor, kao što je poznato, donio je prvi »Pravilnik« o organizovanju i radu NO odbora u Jugoslaviji. Mile je aktivno učestvovao u tome. Dalji uspješan rad tog odbora prekinula je za nekoliko dana ustaško-domobranska ofanziva krajem 1941. godine i početkom 1942. u kojoj lično sudjeluje i Pavelić. Mile je opet s narodom i među posljednjima se povukao u Petrovu goru, gdje je u selu Vučković formiran novembra 1942. godine Kotarski NO za Vojnić, a njegov član postao je i Mile.

Povratkom na kirinsko-sjeničarski teren početkom 1942. Mile je postavljen za komandira 1. čete 4. bataljona a zatim za komesara toga bataljona, da bi augusta 1942. godine bio postavljen za političkog komesara 4. kordunaške brigade.

Nakon formiranja brigade 900 prekaljenih kordunaških ratnika, predvođeni

štabom na čijem čelu je stajao Nikola Vidović, komandant brigade i Mile Ftartinović, politički komesar brigade, krenulo je na marš nazvan »Marš bratstva i jedinstva«. Na tom maršu, koji će trajati više od mjesec dana, brigada je prešla Kordun, Pokuplje, napala neprijateljsku posadu u Jastrebarskom i oslobodila iz ustaških logora 727 srpske djece, zatim su uslijedile druge akcije i borbe a među njima najznačajnija odigrala se 22. septembra kod sela Tanča Gore u Beloj krajini. U toj borbi brigada je zarobila 18 Talijana, 150 ih je ubijeno i preko 50 ranjeno. Pored ostalog, zaplijenjeno je 8 mitraljeza, 1 minobacač, 70 pušaka, 10 pištolja i drugog vojnog materijala. Zapaljeno je 7 kamiona. Brigada je imala 7 poginulih i 22 ranjena.

Jednomjesečne borbe 4. kordunaške udarne brigade na Zumberku i Beloj krajini bile su vrlo uspješne- Ustanak se u tim krajevima još više učvrstio i od tada će Zumberak postati partizanska baza NOV-a u ovom kraju Hrvatske sve do završetka NOR-a.

U izvještaju Vrhovnom štabu od 7. oktobra GŠ Hrvatske o ulozi 4. brigade na tom putu, između ostalog, kaže: ... »Jednomjesečni boravak kordunaške brigade na teritoriji 2. operativne zone, u znatnoj je mjeri pomogao bržem razvitku partizanskog pokreta u tim krajevima ... «. Dan kasnije GŠ Hrvatske izdao je posebnu pohvalu brigadi u kojoj se kaže: »Oduševljenje sa kojim su hrvatske mase na teritoriji 2. operativne zone dočekale partizane 4. kordunaške udarne brigade, najbolji je dokaz zajedništva s ostalim bratskim narodima Jugoslavije.« Štab Bosanske krajine NOV-a svojom naredbom pohvalio je brigadu zbog junačke borbe u Jastrebarskom i oslobođenja djece iz ustaškog logora.

Nakon povratka sa Zumberka 1. bataljon 1. brigade učestvuje 17. oktobra

1942. godine u čuvenoj polojskoj bici u kojoj je razbijena talijanska borbena grupa Aleksandrija, a 24. oktobra 2. lička i 4. kordunaška brigada napale su ustaško-domobransko uporište u Brezovoj glavi i na Macutovom brdu. U jednoj i drugoj operaciji postignuti su vanredni rezultati. Neprijatelj je pretrpio teške ljudske i materijalne gubitke. Već od početka novembra 1942. godine brigada je u zajednici s ličkim, banijskim i krajiškim partizanskim jedinicama učestvovala u Bihačkoj operaciji. Za nepun mjesec dana borbe brigada je prešla preko 350 km, učestvovala u oslobođenju Bihaća, Cazina, Cetingrada i Slunja. Na tom borbenom putu brigada je ubila više od 200 ustaša, oružnika i domobrana. Zaplijenila je znatne količine naoružanja, municije, vojnog materijala i hrane. Poslije kratkog predaha, brigada je 9. 12.

1942. napala i zarobila neprijateljsku posadu u Banskom Kovačevcu, a 11. decembra napala i oslobodila Lasinju.

Poslije tromjesečnih borbi na Kordunu brigada po drugi put kreće na Zumberak, ali ovog puta umjesto 900 boraca brigada je imala više od 1.200 ratnika naoružanih pored streljačkog naoružanja s 2 brdska topa i 2 minobacača. Taj put je bio težak pa je prije polaska na put politički komesar Martinović na sebi svojstven način održao ljudstvu brigade niz političkih predavanja, instruktaza s članovima Partije i SKOJ-a.

Zamjenik političkog komesara brigade u izvještaju od 7. decembra 1942. godine upućenom Okružnom komitetu KPH za Karlovac o maršu brigade s Korduna na Zumberak, posebno je istakao spretnost pionira koji su za svega nekoliko sati od priručnih sredstava izgradili skele, pomoću kojih je ljudstvo i tehnika brigade prebačeno sa strane Perjasice na suprotnu obalu Mrežnice u pravcu Donjih Dubrava. Boravak u Bosiljevu nastanjenom hrvatskim življem opisuje kao narodno veselje i pominje održavanje priredbe koju

je organizovala i izvela brigada za mjesno stanovništvo Bosiljeva i okoline. Kad govori o borcima, puno pažnje posvećuje omladini, skojevcima i članovima KPJ. Posebno ističe moral ljudi i njihovu želju za odlazak na Zumberak. Kao primjer navodi Đuru Ciću, vodnika 2. čete 1. bataljona, koji je 3 puta ranjavan i s neizliječnim ranama i s dva metka i nekoliko parčadi od ručne bombe, krenuo na marš s brigadom. Za sve ove uspjehe i pohvale u prvom redu zaslužan je politički komesar Mile Martinović koji je političko-partijski rad s ljudstvom u brigadi podigao na zavidnu visinu, a time je i borbeni moral ljudstva bio značajan faktor za sve uspjehe, kako na bojnom polju tako i u radu s masama na terenu kuda se brigada kretala.

Dolazak na Zumberak bio je veliki praznik za brigadu i narod Zumberka. No, za slavlje nije bilo vremena jer već 1. januara 4. kordunaška brigada i 13. proleterska brigada »Rade Končar« napadaju jako ustaško uporište u Krašiću. Poslije višesatne uporne i krvave borbe ustaško uporište Krašić, koje je branilo 500 čuvenih ustaša koljača, oslobođeno je. U toku januara i februara 1943. na Zumberku i okolini izvedeno je više značajnih napada, a bilo je i nekoliko iscrpljujućih odbrambenih borbi. U tim akcijama samo jedinice 4. kordunaške brigade zarobile su 13 Nijemaca, 15 Talijana i više od 250 domobrana i ustaša. Ubijeno je više od 18 Nijemaca, 105 Talijana i 300 ustaša, domobrana i oružnika. Brigada je imala 30 poginulih i više od 100 ranjenih boraca i starješina. Pored ostalog, zaplijenjen je 1 PA mitraljez, 5 mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 200 pušaka, 4 minobacača itd. Oštećena su 2 talijanska tenka. Uništeno je 5 lokomotiva, 22 vagon-cisterne s 35.000 l benzina, 4 oklopna vagona i sto vagona s raznim materijalom i građom. Za ove uspjehe brigada je pohvaljena od Štaba 2. operativne zone i Štaba divizije.

Po povratku na Kordun brigada je u martu izvela nekoliko značajnih akcija na Kordunu, Plaščanskoj dolini i u rejonu Dubrava. Samo u akciji 17. marta 1943. godine u napadu na vlak kod Gornjih Dubrava zarobljen je 1 domobranski oficir, 30 domobrana, 8 Talijana, 6 ustaša, a zaplijenjena su 4 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 65 pušaka, i više drugog materijala. Uništene su dvije lokomotive, 3 oklopna vagona, 15 putničkih i transportnih vagona.

Poslije Dubrava brigada se prebacuje na teritoriju Gacke doline gdje s ostalim jedinicama 8. kordunaške divizije, 6. ličke divizije i 6. primorsko-goranske brigade učestvuje u oslobodjenju Like od talijanskih okupatora, četnika, ustaša i domobrana. U tim operacijama kruna svega bio je napad 4. aprila 1943. godine na jako talijansko-četničko uporište u selu Brlogu. Nakon višesatne borbe posada je uništena. Osim ostalog zarobljeno je 11 talijanskih vojnika i 61 četnik. Talijani i četnici imali su 150 mrtvih i ranjenih a brigada 20 mrtvih i 68 ranjenih boraca i starješina. Nakon akcije na Brlog i poslije oslobodjenja Otočca Mile Martinović je po odluci Okružnog komiteta KPH za Karlovac postavljen — izabran za predsjednika Okružnog NOO-a za Kordun.

Pomenute borbe 4. kordunaške udarne brigade naveo sam radi toga jer su ti uspjesi i borbe najsvjetlije stranice borbenog puta brigade. Sve te uspjehe bilo je moguće postići, pored ostalog, i zbog toga što je politički, partijski i kulturno-prosvjetni rad ljudstva brigade isplaniran u tančine, svestrano rješavana sva goruća pitanja ljudstva brigade a svemu tome doprinio je Mile Martinović svojim danonoćnim radom, dobrom organizacijom rada i velikom pomoći počinjenih političko-partijskim kadrovima brigade.

Isto tako kao što je dao sve od sebe u 4. brigadi takvim entuzijazmom na-

stavio je da radi i u Okružnom NOO-u. Poginuo je 18. novembra 1944. godine.

Uspomene na Milu ostale su među borcima, među narodom i danas se često **sjećaju** njegovog lika i njegovih osobina. Zbog svega toga škola u Krstinji opravdano nosi njegovo ime.

Miloš Sumonja

VOJIN MARTINOVIC VOJICA, NAJMLAĐI PARTIZAN ODREDA »DEBELA KOSA«

Vojin otac Ninko bio je rodom iz Miholjskog, a majka iz Tušilovića. Ninko i Ljuba Martinović imali su troje djece — kćerku Ranku i sinove Ljubu i Vojislava. Ninko je bio poštanski službenik pa je kao takav službovao u više gradova i mjesta Jugoslavije. Svako od troje djece rođeno je u nekom drugom gradu. Vojislav ili Vojica, kako smo ga od mилоšte zvali, rođen je 18. januara 1927. godine u Zagrebu. Pred početak drugog svjetskog rata pohađao je gimnaziju u Bihaću gdje su mu živjeli roditelji, sestra i brat. Spadao je u red najboljih đaka. Sve razrede je završavao odličnim uspjehom. Sin siromašnih roditelja razvijao se i sazrijevao neočekivano brzo. Osim svoje violine volio je i čitati. Bio je aktivan u literarnoj družini bihačke gimnazije »Jovan Skerlić«. U Bihaću je bujao i razvijao se napredni omladinski pokret, predvođen članovima Partije i SKOJ-a. Pod takvim utjecajem, a naročito pod utjecajem sestice Ranke koja je izbačena iz 8. razreda gimnazije zbog uvrede kralja i kraljevske kuće, kod Vojice se razvijao osjećaj za pravičnost.

Poslije kapitulacije jugoslavenske vojske Vojica je s porodicom došao u Tušilović gdje su nastavili život kod djeda i bake po majci. U to vrijeme i u Tušiloviću kao i u Bihaću osjećao se utjecaj Partije i SKOJ-a pa se Vojko brzo uključio među naprednu omladinu Tušilovića.

U početku ustanka Vojica je bio u petnaestoj godini. To mu nije smetalo da među prvim borcima stupi u Partizanski odred »Debela kosa«. Kad je odred formiran, Vojica dolazi u komandu odreda i traži da bude primljen za borca odreda. Rečeno mu je da je bolje da se uključi u tušilovičku omladinsku organizaciju i da među omladinom djeluje i radi. Vojo se ne slaže s prijedlogom i savjetima pa je uporno tražio da bude primljen u odred. Koncem augusta, ili početkom septembra, Vojica je primljen u odred i bio je najmlađi partizan odreda 1941. godine.

Bio je naoružan malokalibarskom puškom. Bio je kurir odreda, mada je insistirao da ide u akcije. Bio je dobar kurir, poslušan i omiljen omladinac. Često je noću, u krugu logorske vatre, svirao violinu i pjevao bosanske pjesme. Preživjeli borci odreda »Debela kosa« dobro se sjećaju kako je mali Vojica u septembru 1941. presvučen u seoskog čobančića dobio zadatak da izvidi ustaške položaje u selima Poljana i Vratnik kod Debele kose. Taj prvi opasniji zadatak Vojo je uspješno obavio. Naišao je na grupicu ovaca bez pastira. Prišao je ovcama i potjerao ih u pravcu ustaških položaja. Ustaše nisu obratili pažnju na zalutalog i odrpanog čobanina pa je Vojica tjerajući ovce prošao kroz ustaške položaje. Povratio se u odred i podnio izvještaj o brojnom stanju,

rasporedu ustaša i ocijenio da će se ustaše uskoro povući s položaja i vratiti u Karlovac. Trećeg oktobra 1941. dobio je nešto teži zadatak. Komanda odreda odlučila je da noću 3/4. oktobra minira most na rijeci Radonji (Mihailovića most) kod Brezove Glave.

Vojo je opet obučen u odrpano seljačko odijelo i krenuo na zadatak. Vojo se obezbijedio štapom za pecanje. Sretno je stigao na Mihailovića most. Tek što je počeo pecati, primijetio je da mu se od raskrsnice puteva u Brezovoj Glavi približav ustaško-žandarmerijska patrola. Brza pojava neprijatelja malo je zbunila našeg ribara, ali je nastojao da zadrži hladnokrvnost. Vješto se zabavljao štapom i udicom. Udicu je uz zvuke pjesme i žvidukanje bacao čas na jednu čas na drugu stranu rijeke. Prilaze žandari i ustaše Vojici, a Vojo ih na vrijeme pozdravlja ustaškim pozdravom »Ža dom«, na što ustaša odgovori »Spremni!«, a potom će ustaša upitati: »Sta radiš, ti mali, tako rano na mostu?« Vojo bez razmišljanja odgovori: »Gospodine, došao sam da upecam neku ribu za bolesnu majku«. Žandar do Voje zagleda se pa će reći: »Vidi ti njega kako je on vrijedan i dobar mamin sin.« Vojo se nasmiješi, a u sebi misli: »E, moj ustaško, ne znaš ti kakav je Vojo sin i što on to peca«. Prije nego su krenuli obratiše se još jednom Vojici riječima: »Pecaj mali, pecaj, ah pazi da te šumske bande ne uhvate i ubiju«.

Uveče oko 23 sata 4. oktobra partizani odreda »Debela kosa« digli su eksplozivom most u vazduh. U toj akciji učestvovao je i mali Vojica. Kad su odjeknule prve eksplozije, Vojo je u sav glas vikao: »O, ustaše, primite iskreno saučešće sa rijeke Radonje od vašeg ribiča Voje«.

Kao iskusan i hrabar izviđač Vojo je sudjelovao u karlovačkoj akciji 17. novembra 1941. godine. Tada je kombinovani vod partizana iz Petrove gore ušao u Karlovac. U toj akciji Vojica se kretao ispred voda na dvadesetak metara radi izviđanja puta i služio za vezu između partizanskog voda i članova partije iz Karlovca. I ovaj zadatak u karlovačkoj akciji Vojica je s uspjehom obavio.

U početku 1942. godine Vojo je završio jedan od omladinskih ih skojevskih kurseva a potom raspoređen na dužnost u 1. bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda kao politički radnik s omladinom i skojevcima bataljona. U jesen iste godine Vojo je prebačen na Zumberak u kotarski komitet omladine i SKOJ-a gdje je bio politički radnik. 1943. godine na Vojino traženje upućen je u 1. četu Zumberačko-pokupskog odreda. Maja iste godine Vojo je kao vođa patrole s dvojicom partizana izviđao teren između sela Sošica i Oštrca. Patrola je upala u ustašku zasjedu i poslije kraće borbe borci su izginuli. Sahranjen je na Zumberku kao simbol zajedničke borbe Srba i Hrvata.

Ignjatije Perić

NARODNI HEROJ MATIJEVIĆ DRAGICA MILOŠ — MRŠA

Rođen je 1. septembra 1902. u Kestenovcu kod Vojnića, Hrvatska. Potiče iz siromašne seljačke porodice. Rano je ostao bez oca, pa je od rane mladosti osjetio neimaštinu i mukotrpan život pečalbara. Tražeći posla s majkom i braćom radio je kao nadničar i fizički radnik na imanjima bogatih seljaka u Karlovcu, Okučanima i Mirkovcu.

Po dolasku u Beograd 1921. godine radio je najprije kao nekvalifikovani radnik stolara, kao mornar na šlepovima, a 1923. se zapošljava u »Beogradskoj tekstilnoj industriji A. D.«, najprije kao farbar, a zatim kao tkač.

Član Saveza radnika odjevne industrije, sekcije Trikotaže, u sastavu Nezavisnih sindikata, postao je januara 1925, ubrzo je primljen i u SKOJ, a krajem iste godine sekretar je skojevske ćelije Trikotaže. Član KPJ od septembra 1926. kada je i pročelnik partijske ćelije u Stofari »Beogradske tekstilne industrije A. D.«.

Već tada je jedan od najaktivnijih radnika komunista među tekstilcima na Karaburmi, organizator tarifnih akcija i štrajkova, od kojih se posebno ističe veliki šestonedjeljni štrajk radnika »Beogradske tekstilne industrije A. D.« oktobra 1926. godine. Zbog revolucionarnog rada uhapšen je oktobra 1927. i mjesec dana mučen u beogradskoj »Glavnjači«, ali je ostao nepokolebljiv.

Težak život i rad ostavio je traga na njegov fizički izgled. Bio je visok i jako mršav, pa su ga drugovi zvali »Mrša«. Taj nadimak postao je sastavni dio njegovog imena i njim će se služiti sve vrijeme revolucionarnog rada, do smrti.

Od početka 1928. član je MK SKOJ-a za Beograd, a od augusta član PK SKOJ-a za Srbiju. Jedan je od dvojice jugoslovenskih skojevaca delegata na V kongresu Komunističke omladinske internacionale u Moskvi 1928. godine. Poslije kongresa, kao član inostrane delegacije, obišao je više industrijskih poduzeća u Moskvi i unutrašnjosti SSSR, upoznao se sa životom i radom sovjetskih ljudi, što ga je još više podstaklo da istraje u revolucionarnoj borbi.

Po zavođenju šestojanuarske diktature 1929. uhapšen je 14. januara, a 25. maja 1929. osuđen je na 6 godina robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Na robiji je izučavao teoriju marksizma i usavršavao se za rad u ilegalnoj tehnici. Učestvovao je u štrajku gladu političkih zatvorenika u Sremskoj Mitrovici oktobra 1933. kao i drugim akcijama zatvorenih komunista na robiji.

Poslije izlaska sa robije, 11. mart 1935. godine protjeran je u Karlovac, gdje je ostao godinu dana, a zatim dolazi u Beograd i nastavlja partijski rad među tekstilnim radnicima na Karaburmi. U svom stanu, u Lovranskoj ulici, na Zve_

zoari, jedno vrijeme radio je u tehnici PK KPJ za Srbiju. Poslije policijske provale i hapšenja članova PK KPH za Srbiju, novembra 1935. a aprila 1936. i članova MK KPJ za Beograd, Matijević je bio jedan od nosilaca političke aktivnosti u Beogradu sve do marta 1937, kada je formiran Sekretarijat PK KPJ za Srbiju, u koji ulazi i Miloš Matijević. Poslije hapšenja zbog štrajka tekstilnih radnika na Karaburmi, decembra 1937. prešao je u ilegalnost.

Decembra 1938. izabran je za organizacionog sekretara Mjesnog komiteta Partije za Beograd, a 1940. je i njegov politički sekretar. Kao sekretar Mjesnog komiteta bio je organizator i rukovodilac mnogih akcija radničke klase u Beogradu pred rat: velikih demonstracija 14. decembra 1939. štrajka aeronautičkih radnika aprila 1940, martovskih demonstracija 1941. godine i drugih.

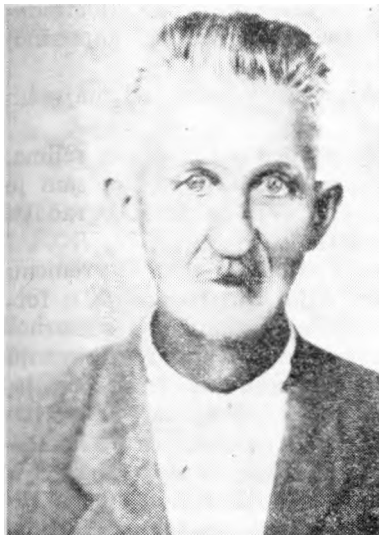
Na V pokrajinskoj konferenciji KPJ za Srbiju, 1940, ponovno je izabran u Pokrajinski komitet i za delegata V zemaljske konferencije KPJ, na kojoj je izabran za kandidata za člana CK KPJ. Učestvovao je i na partijskom savjetovanju CK KPJ, juna 1939, pod Smarnom gorom u Sloveniji, i na partijskom kursu u Makarskoj, u ljeto 1940, godine.

Poslije okupacije zemlje rukovodio je Mjesnim komitetom Partije i svim većim oružanim akcijama u Beogradu, posebno u akciji spara van ja Aleksandra Rankovića, po nalogu Josipa Broza Tita, iz ruku Gestapoa i Specijalne policije, iz bolnice u Vidinskoj ulici, 29. jula 1941. godine. U velikoj policijskoj provali rukovodstva i organizacija KPJ u Beogradu, uhapšen je i Mrša, 28. septembra 1941. godine.

U toku oktobra i novembra 1941. u Specijalnoj policiji i Gestapou izdržao je najstrašnija mučenja. Njegovo držanje pred Specijalnom policijom jedan je od najsvetlijih primjera visoke svijesti i odanosti revolucionarnoj borbi radničke klase. Osuđen je na smrt i polumrtav prebačen u logor na Banjici; 17. decembra 1941, sa većom grupom komunista, strijeljan je Miloš Matijević.

Za narodnog heroja proglašen je 16. jula 1951. godine.

Mr Đorđe Piljević

Rođen je 1890. godine u Barilovićkom Cerovcu. Član je KPJ od 1938. i učesnik na rodnooslobodilačke borbe od 1941. godine.

Tobija potječe iz siromašne seoske porodice sa malo zemlje od koje se nije moglo ni najskromnije živjeti. Svjestan toga, poput mnogih svojih sugrađana, odlazi u SAD s namjerom da zaradom poboljša život svoje porodice. Međutim, ni u SAD nije išlo kako je zamišljao pa se nakon nekoliko godina rada vraća kući ne postigavši željeni cilj.

Po povratku iz SAD zapošljava se kao radnik d'lugar u rodnom kraju. Radeći u SAD uključio se u revolucionarni pokret i postao član tamošnje Komunističke partije te stekao određena revolucionarna saznanja. Zahvaljujući tome, kao povratnik nastavlja s revolucionarnim radom i ubrzo postaje zapazena ličnost u redovima naprednog pokreta u rodnom kraju. Već 1932. godine organi-

zira i održava sastanak u šumi Brzetinac s ciljem stvaranja širokog pokreta za okupljanje progresivnih snaga u borbi protiv fašizma, po uzoru na Parišku komunu i oktobarsku revoluciju. Sastanku prisustvuju najnapredniji ljudi kraja i prihvataju Tobijine ideje.

Zahvaljujući svojoj jednostavnosti, rječniku prilagođenom svojim ljudima i prirodnoj nadarenosti za rad sa masama, u revolucionarnom radu postiže zavidne rezultate. Radi s ljudima gdje god stigne, a najveće rezultate postiže u periodu 1935—1941. godine kada njegova kuća postaje značajan punkt za okupljanje naprednih ljudi i širenje revolucionarnih ideja.

Na osnovu ispoljenog revolucionarnog rada 1938. godine primljen je u članstvo KPJ, što ga je još više motiviralo u radu pa je još iste godine formirao partijsku ćeliju, prvu na području općine Barilović, a 1941. i drugu po redu. Ćeliju iz 1938. sačinjavali su: Tobija, Stevo Spudić i Marko Belavić, a onu iz 1941. godine: Mijo (Marka) Belavić Levak, Mato (Janka) Belavić, Mijo (Ivana) Belavić, Drago (Janka) Belavić i Ivan Jurčević (kandidat). Levak je bio sekretar. Za Tobiju je bilo karakteristično da je bio neobično dobar organizator i masovik. Znao je stvoriti oslonce među naprednim ljudima i odatle početi u svaku akciju, mobilizujući mase, a posebno omladinu.

Neposredno pred rat povezo se s naprednim ljudima u selima s obje strane Korane. Već u junu 1941. godine pojavljuje se u Donjem Skradu, zajedno sa kćeri Ružom i sinom Vladom. Svi zajedno razvijaju borbenu djelatnost u Donjem Skradu i okolnim selima.

Od Tobijinog dolaska na partizansku teritoriju veza s Karlovcem, Dugom Resom, pa i Zagrebom, postaje sve razgranatija, zahvaljujući tajnom kanalu kog je KK Karlovac organizirao i Tobiju zadužio da ga održava. To je bio poznati kanal, uspostavljen u augustu 1941. godine, a išao je pravcem Kar-

lovac — Duga Resa — Mihalić Selo — Donji Skrad i dalje na partizansku teritoriju. Postojao je sve dok je bila potreba za njim.

Boraveći u hrvatskim selima Tobija je neprekidno objašnjavao ljudima stanje na partizanskoj teritoriji, govorio o napredovanju NOP-a, borbi i stradanjima ljudi u srpskim selima, te pozivao narod da se priključi naprednoj borbi.

Bratstvo i jedinstvo mu je bila stalna preokupacija i jedna od najvećih vrlina.

Danonoćno je bio *uz* narod — danju u srpskim, a noću u hrvatskim selima. Noću se u hrvatskim selima sastajao sa odgovarajućim aktivistima; sam je pisao letke i rasparčavao ih na razne načine. Ubacivao ih je preko ograda u seoska dvorišta, a dospijevali su i u neprijateljske posade.

Već je rečeno da je najviše pažnje pridavao radu sa omladinom. U vremenu od 1941. do 1943. godine mnogo je učinio u tom cilju. Učestvovao je u formiranju SKOJ-a, Saveza mlade generacije (USAOH-a), organizirao kulturno-prosvjetni rad omladine, pisao skečeve i starao se o njihovom uvježbavanju i izvođenju istih na raznim skupovima, a i narodnim zborovima šireg značaja, organizirao zborove u hrvatskim selima, a naročito je bio upečatljiv onaj u junu 1942. godine u Mateškom Selu na koji je doveo 16 omladinaca i 12 omladinki iz srpskih sela. O odjeku ovog zbora opširnije je rečeno u poglavlju ovog Zbornika, u kom se govori o području ratne općine Barilović.

Svojim svestranim radom i uspjesima mnogo je smetao ustaškim vlastima pa su one odlučile da unište Tobiju i njegovu porodicu. U tom cilju je 14. februara 1942. godine izvršen napad na njegovu kuću. Tada je ubijen Tobijin sin Vlado, član KP, supruga je ranjena i kuća zapaljena. Tobija je sa kćerkom Ružom uspio umaći, a s njima i Anton Ružić i Vjekoslav Čermak, koji su u Tobijinoj kući čekali vezu za odlazak na slobodnu teritoriju. Poslije ove akcije ustaše su u Šćulcu postavile posadu od 10 ljudi da onemoguće daljnji rad Tobije u hrvatskim selima, a posebno da ometaju rad postojeće partizanske veze. Da bi prekinuta veza ponovo proradila, trebalo je likvidirati ovu posadu u Šćulcu. Tobija je dobio zadatak da ispita situaciju i pripremi teren za likvidaciju posade. Zahvaljujući njemu vod partizana je 23/24. februara 1942. godine likvidirao posadu i kanal je ponovo proradio.

Tragedija nije pokolebala porodicu Mihalić, nego joj je dala još više snage za predstojeću borbu. Iako u dobrim godinama, Tobija je bio vitalan i pun energije za sve napore koje je borba nametala.

Poznato je da su ustaške vlasti cijeloga rata tragale za Tobijom i njegovom kćeri Ružom, postavljali im zasjede i vrebali ih na svakom koraku. Jednom prilikom Ružu su uspjeli zarobiti, ali je ona, zahvaljujući svojoj hrabrosti i odlučnosti, uspjela pobjeći i spasiti život.

U četverogodišnjem ratu Tomo i Ruža su obavljali delikatne poslove i značajne funkcije u ratu. Tobija je u martu 1942. godine bio delegat na 2. okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Karlovac, a nakon toga član KK KPH Karlovac, te član i drugih foruma i organizacija; 1943/1944. radio je u hrvatskim selima na području Lasinje, zatim radi po sektoru šumarstva u Okružnom NOO-u i na drugim dužnostima; godine 1944 bio je izaslanik Okružnog NOO-a za Kordun na Zadružnoj skupštini u Bariloviću.

Ovako duga, bogata, uporna i raznovrsna aktivnost Tome Mihalića Tobije sama po sebi govori da je on bio veliki revolucionar i patriota koji je čitav svoj život posvetio idealima radničkog i komunističkog pokreta, borbi svoga

naroda za ono što smo u revoluciji izvojevali i u miru izgradili za dobrobit našeg naroda. Ovako velike zasluge Tobiju svrstavaju u red najzaslužnijih građana njegovoga kraja i čine ga likom borca narodnooslobodilačke borbe na čijem primjeru trebaju učiti buduće generacije.

Umro je 1963. godine i sahranjen u rodnom selu.

Božo Kozlina

MILOVAN MILJENOVIC, KOMANDIR CETE 1. BATALJONA 3. KORDUNAŠKE BRIGADE

Rođen je 15. 12. 1913. godine u Radmanovcu, općina i kotar Vojnić. Dijete je siromašnih roditelja. Otac Rade i majka Duka živjeli su na sitnom seljačkom posjedu, jedva sastavljajući ljetinu s ljetinom. Kad se to nije moglo, morali su nadničiti i dokupljivati za komad kukuruznog kruha. Isto je čekalo i Milovana. Odrastao je sa stalnom borbom za komad kruha. Borba je bila teška, na malo škrte zemlje, sa šikarom i divljači. Život ga je očvrsnuo i stvorio od njega rijetko otpornog čovjeka. Navikao je na stalan i težak rad, kod sebe i kod drugog. Izrazito pošten i pravedan čovjek uvijek je bio na strani oštećenog, izrabljivanog, prevarenog, siromašnog. Nastojao je pomoći takvima. Nije se previše uključivao u borbe građanskih političkih stranaka jer je shvatio prevaru i svu uzaludnost takve aktivnosti. Spadao je među napredne ljude i one koji su glasali za opoziciju.

Napad fašista, brz slom i komadanje monarhističke Jugoslavije i okupaciju doživio je kao zreo, mlad čovjek, koji je imao svoje stavove. Ipak se čudio otkud tako brz poraz i rasulo vojske, otkud toliko izdaje i kukavičluka u komandnim vrhovima.

U ustanku je imao sličan put kao i mnogi drugi iz ustaničkog rodnog kraja. Najprije rezervni odred »Crna Lokva«, zatim partizanski odred istog naziva pa 2. četa 1. bataljona Kordunaškog odreda — bile su to prve vojne jedinice u kojima se aktivno uključio. Miran i staložen, izvršavao je besprijekorno sve zadatke. Nije mnogo govorio. To je nadoknađivao konkretnim djelom, hrabrošću i učinkom u svakoj novoj borbi. Bio je izuzetan primjer poštenog, hrabrog i disciplinovanog borca koji je u borbama i jurišima uvijek bio prvi, a u povlačenju, na kazanu i u raspodjeli skromnih prava uvijek posljednji. Sa smiješkom na licu podnosio je teškoće surovog rata.

Njegov drugi bataljon 1. KPO, s trećim te proleterskom i Vergaševom četom, dospio je u neprijateljski obruč na Petrovoj gori od 9. do 14. maja 1942. godine. Tih teških pet dana i noći i Milovan je bio u tom krvavom paklu. Probili su se partizani i rasturili obruče. Milovan je opet bio i hrabar, po duzimljiv, i staložen, i među prvima u jurišu. Njegovu djecu, kćerkicu Anku od devet i sinčića Jovana od šest godina, otjerali su u logor Staru Gradišku. Tamo su ih ispatili i umorili.

Ukoliko su lične tuge bile veće, Milovan se sve više očeličio. Znao je sve bolje i više ratovati. Nastavljao je to u 1. brigadi NOV i PO Hrvatske u čiji sastav je ušao kompletan njegov bataljon iz Petrove gore. Novi krajevi, rijeke i planine. Upoznao je Koranu, Mrežnicu, Gacku, Glinu i Unu, Veliku i Malu

Kapelu, Plješevicu i Zrinjsku goru. Saznao je za nove narodne i druge običaje, sklapao nova poznanstva i prijateljstva, ali upoznao i drukčije neprijatelje. Talijanima i ustašama dodavali su se četnici i Nijemci. Trebalo je znati svačiji način borbe, njegovu politiku i taktiku. Učio se i biti gladniji i žedniji, piti kišnicu sa čadavih krovova, duže i više marševati, žešće se boriti. Postajao je sve tvrdi i otporniji, ali uvijek ostajao smiren, tih i nasmijan. Boreći se u 1. i 15. brigadi uvijek je nešto novo naučio kod Žute Lokve, Jezerana, Dabra, Zalužnice, Gline, Vaganca, Drežnika, Rakovice, Slunja, Dvora, Čemerne, Saborskog, Ličke Jesenice. U četvrtoj ofanzivi od Krnjaka do Lapačke doline pa dalje u Gackoj dolini i mnogo drugih mjesta i sela.

Primljen je za člana Komunističke partije. U borbi su takvi komunisti bili potrebni. Nikad sam sebe nije uzimao za neku veličinu, ali je uvijek kao mrav djelovao i radio doprinoseći konkretnoj pobjedi u svakoj bici, širenju bratstva i jedinstva.

Bio je borac, desetar i vodnik da bi postao i komandir čete u vrijeme oslobađanja Gacke doline. Bilo je to veliko priznanje za njegovu borbu i primjerno ponašanje, ali i velika obaveza i odgovornost u vođenju čete iskusnih boraca, kojom su tada komandovali: Joso Hajdin, Mićo Gaćeša, Miloš Corda i Miloš Trbojević Periša. Trudio se svim svojim borbenim i političkim iskustvom, svom snagom svoga ličnog primjera da četa održi borbenu i političku sposobnost. U tome je i uspijevao hrabro i odlučno vodeći četu u ofanzivnim dejstvima 6. i 8. divizije, prilikom oslobađanja Like u proljeće 1943. godine.

Poginuo je u borbama za oslobađanje Gospića koje su vođene od 24. 4. do 3. 5. 1943. godine. Pao je pored Budačkog mosta na čelu svoje čete. Pao je pred očima svojih boraca, ostavljajući im doživotni primjer kako se nesebično i pošteno bori za slobodu. Takav je bio Milovan, običan siromašni kordunašld seljak, divan čovjek i drug, hrabar i oštrouman borac i komandir. On je na svoj običan i ljudski način pošteno i konkretno mnogo doprinio pobjedi i moralnim vrijednostima narodnooslobodilačke borbe.

Milić Napijalo

ILIJA MRKONJIĆ. KOMANDIR 3. CETE 2. BATALJONA 1. KPO

Rođen je 1905. godine u Gačeša Selu, općina i kotar Vojnić od oca Jovana i majke Danice.

S još dva brata i dvije sestre rastao je u siromašnoj seljačkoj porodici. Završio je dva razreda osnovne škole, jer mu život u siromaštvu i ratne prilike (I svjetski rat) nisu omogućili da završi 4 razreda osnovne škole.

Još kao dijete morao je da zarađuje za izdržavanje porodice te je kod našičke firme za eksploataciju drveta iz Petrove gore nosio vodu radnicima. Već u 17. godini postaje rudarski radnik u rudniku željezne rude u Slavskom Polju, Tu radi sve do odlaska na odsluženje vojnog roka u bivšoj jugoslavenskoj vojsci 1926/27. godine. Po odsluženju vojnog roka vraća se na posao u rudnik gdje radi sve do aprilske okupacije Jugoslavije od strane fašizma 1941. godine.

Oženio se 1925. godine. Okupacija Jugoslavije 1941. godine zatiče ga s brojnom poro-

dicom od 9-ero djece (3 sina i 6 kćeri), od kojih je najmlađe imalo svega godinu dana, a najstarije 13 godina.

Težak život od ranog djetinjstva, a naročito kapitalistička eksploatacija ljudskog rada, bili su razlog da od najranije mladosti upozna svu nepravdu i surovost kapitalističkog sistema.

Još kao mladić na radu u rudniku prihvatio je ideje borbe radničke klase za poboljšanje njenog položaja i postaje tumač i agitator akcija i borbi za bolje uslove rada. Brojna porodica, na svega dvije rali oskudne zemlje, zavisila je od teškog rudarskog rada i isključivo od njegove zarade i žuljeva njegovih ruku.

Po okupaciji Jugoslavije 1941. godine Ilija se bez kolebanja opredjeljuje za nepoštednu borbu protiv okupatora i njihovih pomagača. Ta njegova odluka sa zabrinutošću je primljena u njegovom selu. Postavljalo se pitanje što će biti s njegovom brojnom i nejakom porodicom. Međutim, nikakve prepreke nisu ga mogle pokolebati u odluci da stupi u borbu. Njegova odlučnost utječe na ostale ljude u selu te mu se oni priključuju pa već u mjesecu augustu 1941. formiraju Partizanski odred »Gačeša Selo«. Pri izboru komandira odreda nije bilo dvoumljenja. Jednoglasno je na tu dužnost izabran Ilija.

Pored ostalih osobina povjerenje u njegovo rukovođenje odredom ulijevalo je i to što je i u vojničkoj vještini prednjačio, s obzirom da je u bivšoj jugoslavenskoj vojsci završio trupnu podoficirsku školu. Novoformirani odred otpočeo je borbene akcije s 10 boračkih pušaka i jednim karabinom kojim je raspolagao jedino komandir Ilija. Pod njegovim rukovodstvom Partizanski odred »Gačeša Selo« otpočeo je nepoštednu borbu protiv fašizma čeličeći se iz akcije u akciju. Uspjesi odreda potvrđuju da njime rukovodi sposoban i odvažan komandir koji znalački priprema akcije i daje veliki vlastiti doprinos u njihovom izvršavanju.

Ako bi se ukratko mogao definirati lik ovog borca i čovjeka, onda bi slijedilo borac bez straha, krajnje odan NOB-u, plemenit drug: nježan otac porodice, sposoban, cijenjen i neizmjereno voljen rukovodilac. Kao takav je u decembru mjesecu 1941. godine primljen u članstvo KPJ.

U ocrtavanju njegovog lika značajno je istaknuti i ove osobine koje su ga krasile.

Za vrijeme oružane borbe uvijek je bio primjer lične hrabrosti i među svojim borcima se nalazio u prvim borbenim redovima i na najtežim zadacima.

Izvršenje borbenog zadatka za njega je bilo važnije od svega drugoga. Borbu je stavljao iznad svega, pa i iznad sopstvene brojne porodice. Očit primjer zato je martovska proljetna ofanziva 1942. godine na Petrovu goru. U toj ofanzivi, među ostalima, našla se i njegova brojna i nejaka porodica, u teškim zimskim uvjetima, gola i bosa, bez krova nad glavom. Prolazeći na čelu odreda pored ognjišta, gdje su mu se uz staru majku grijala nejaka djeca, kroz plač ga je supruga upitala: »Ilija, šta ću s djecom?« On je samo s grčem na licu pogledao i odgovorio: »Čekaj dok završi ova naša akcija, a zatim pošao na čelu odreda na izvršenje zadatka. Po završenoj akciji dolazi do porodice i saznaje da mu je najmlađe dijete — djevojčica stara godinu dana — izgubljena negdje u šumi. Djevojčica je pronađena kod jedne porodice. Ljubeći svoje dijete govorio je da mu je bilo najteže kada je saznao da mu se izgubilo najmlađe i najmilije dijete, a sada je najradosniji kada mu je u naručju. Zbog svojih izvanrednih sposobnosti i cijenjenosti od strane boraca, Ilija je bio na putu preuzimanja sve odgovornijih rukovodećih položaja.

Kao komandir odreda i vodnik trebao je već u aprilu 1942. godine da preuzme dužnost komandira čete. Međutim, taj plan nije ostvario, jer je neumitna ratna stvarnost rano prekinula njegov daljnji uspon i doprinos NOB-u. Dan prije preuzimanja odgovarajuće dužnosti Ilija Mrkonjić je pao na Ruju u Kapeli iznad Plaškog od rafata vlastitog puškomitraljesca, čijom je vatrom u tom momentu upravljao, požurujući mitraljesca da rafalom obaspe kolonu talijanskih fašista. Taj kobni rafal namijenjen fašistima nesrećno je pokosio i njega. Tako je rano prekinut borbeni i revolucionarni put hrabrog i odanog borca naše revolucije, cijenjenog druga i voljenog rukovodioca, nježnog i čestitog roditelja brojne porodice. Drugi bataljon 1. KPO nastavio je slavni put borbe za oslobođenje naše zemlje pod imenom »Bataljon Ilije Mrkonjića«.

Djela u koja je ugradio sebe naš odani borac revolucije, hrabri rukovodilac i komunista, ostaće trajno u uspomeni sadašnjim i budućim generacijama. Sve što je krasilo i isticalo Iliju kao čovjeka i borca zaslužuje da bude otrgnuto od zaborava. On je svijetao lik i primjer patriotizma, odanosti svom narodu i spremnosti na najveću žrtvu kada je ugrožena sloboda njegovog naroda i domovine.

Duro Gaćeša

STANKO MUSULIN, KOMANDIR 1. CETE, 1. BATALJONA 1. KPO

Rođen je 1. juna 1908. godine u Zivković Kosi, općina i kotar Vojnić, gdje je **odrastao** i živio. Završio je četverogodišnju osnovnu školu u Knežević Kosi. **Radu** se naučio na poljoprivrednom seljačkom imanju.

Zaposlio se na cesti Vojnić — Tušilović. Bio je to težak rad, rad krampom, lopatom, tačkama, rad koji je pravio tvrde žuljeve na dlanovima i zategnute mišice. Bila je to stalna obaveza na vrućem ljetnjem suncu, po blatu i kiši, po snijegu i čiči zimi. Imao je taj posao i svojih draži. U to vrijeme cestom se više pješačilo ili vozilo na konjskim zapregama. Moglo se sa svakim prolaznikom i porazgovarati. Moglo se do viknuti i dobaciti koja riječ prolaznicima, našaliti, pozdraviti. Sklapala su se poznanstva i prijateljstva. Lakše je prolazio radni dan. Razgovaralo se o svačemu: o njivi, o ljetini, stoci, o cijenama i sajmovima, o životu i smrti, interesovalo se za poznanike i prijatelje, bistrila se i ocjenjivala politika. Stanko je upoznao mnoge ljude i naširoko je stekao prijatelje, bio poznat i cijenjen mnogo šire od svog rodnog kraja.

Spadao je među napredne ljude u selu i općini. Bio je ugledan i cijenjen. Prihvatao je napredne ideje i saznanja iz života i rada. Uvijek je bio na strani obespravljenog i potlačenog, na strani izrabljivanog, na strani radnog seljaka i radnika, na strani običnog malog čovjeka. Kad se radilo o politici građanskih i režimskih stranaka, bio je hladnokrvno odmjeren i promišljen.

Takav je bio i ustaničkih dana 1941. godine. Morao je sve dobro promisliti i odvagnuti i tek se onda odlučiti. Pristupio je ustaničkom Partizanskom odredu »Loskunja« i počeo u njemu borbu protiv okupatora i njegovih slugu, protiv okupatorskih, ustaških i svačijih zločina. Počeo je kao borac, ali je njegova ozbiljnost i ugled te vojničko iskustvo utjecalo da postane najprije desetar, a zatim i vodnik.

Primljen je za člana Komunističke partije. Zaslužio je to svojim sveukupnim držanjem i borbom. Njegovo držanje i djelovanje je postalo još sigurnije, odmjerenije i uvjerljivije u vojnom, političkom i svakom drugom pogledu. Vojna i politička komponenta kod njega su se u pravoj mjeri i odnosu ispreplele, tako da su činile jednu zajedničku osobinu, objedinjenu u jednoj osobi koja je uspješno i istovremeno djelovala i vojnički i politički. Sve je bilo toliko uvjerljivo i jednostavno, toliko obično i ljudsko, toliko životno da je osvajalo i plijenilo borce. Njegova pojava, njegova stasita figura, potpuno se uklapala u sve to i dodavala svoj dio ozbiljnosti i uvjerljivosti.

Ratničkim iskustvom njegove sposobnosti i vrline su postojale izraženije. Poslije oslobođenja Vojnića to je bilo sve uočljivije, što su mnogi borci i rukovodioci zapazili.

Imenovan je za komandira 1. čete 1. bataljona 1. kordunaškog odreda, koja je stasala iz Partizanskog odreda »Debela kosa«. Bilo je to veliko priznanje i čast, velika dužnost i obaveza koju je uspješno obavljao.

Nastalo je razdoblje, relativnog ratničkog i zimskog partizanskog »mirovanja« u Tušiloviću i na Macutovom brdu, gdje je Stanko djelovao i držao položaje prema neprijatelju u drugom dijelu visoko snježne i oštre zime 1942. godine.

U snježno proljeće počela je u punom zamahu martovska neprijateljska ofanziva na Kordun. Stanko se borio u Tušiloviću dok se 1. bataljon nije povukao u Zimić. Iz Zimića se vratio u Tušilović, da bi se suzbio i protjerao ne-

prijatelj sa Opačića glavice, Opačića, Rapa i Mandić stijene. Nalet 1. bataljona i u njegovom sastavu i Stankove čete bio je žestok, ali je i neprijatelj bio žilav. Protjerivanje neprijatelja nije uspjelo. Junački je tada poginuo, u jurišu na Opačića glavicu, komandant bataljona Mirko Poštić. Bataljon se morao povući. Povukla se i Stankova četa preko Zimića i Loskunje sve do Mihajlović poljane, ispred Debele kose. Tu su zauzeti i obrambeni položaji.

Ceta je bila raspoređena dijelom i kod Mihajlovića groblja. Neprijatelj je zaustavljen i nalazio se u Radulovićima otkud je tukao puščanom, mitraljeskom i minobacčkom vatrom. I naši i neprijateljski položaji su se stabilizovali. Slična situacija je trajala nekoliko posljednjih martovskih dana 1942. godine.

Jednog od tih dana dio štaba 1. bataljona i dio komande 1. čete, među njima i Stanko, okupili su se neposredno iza naših položaja kod Mihajlovića groblja da se dogovore i prouče dobivena uputstva. Odjednom se čula snažna eksplozija. Doznali smo da je kurir donio neeksplozivnu granatu ili njen detonator i nehotice izazvao eksploziju.

Poginuli su Stanko Musulin (eksplozija mu je raspolovila glavu), Mile Ba_sara, komesar bataljona i kurir koji je donio granatu, a Mića Malić i Nikola Novković su ranjeni. Nesretni slučaj kod Mihajlovića groblja, pokraj sjeveroistočne strane Debele kose, taj nepromišljeni, neoprezni, neznalački gest kurira zadao je težak udarac 1. četi i 1. bataljonu. Stankovim drugovima, njegovoj Zivković Kosi, svim selima oko Loskunje i Debele kose, ostala je uspomena, ostalo je sjećanje i saznanje da su imali odvažnog i sposobnog komandira, čovjeka izuzetnog ugleda i autoriteta, staloženog i odmjerenog, hrabrog i snalažljivog, širokih vidika i sposobnosti. Stanko Musulin je divan primjer za uzor i svaku pouku, a naročito mladima kako se bori za slobodu, kako se sloboda brani, kako se bori za bratstvo i jedinstvo.

Milić Napijalo

KOMANDIR CETE POGINUO U JURIŠU BOMBAŠA

Nikola Žiža Novak rođen je 1917. u Svojdču, općina Perjasica, u siromašnoj seoskoj porodici, gdje je živio sve do odlaska u partizane. U međuvremenu je služio kadrovski rok.

Upečatljivo su mi ostala u sjećanju dva momenta iz života Nikole Žiže. Prvi je njegova priča o doživljaju kapitulacije bivše jugoslavenske vojske i o susretu s jednim Primorcem, borcem u Primorsko-goranskoj četi, a drugi moment je njegova zapažena hrabrost u borbi

Ništa posebno Nikola kod mene nije pobudio što smo obojica primljeni u tek formirani PO »Perjasica«, 31. augusta 1941. kod škole u Perjasici, jer sam ga poznao od ranije. Međutim, kao vodnik jednog našeg voda (sa cijelim vodom) bio je priključen 3. četi (Dubravskoj) početkom februara 1942. godine. Nakon naše borbe sa žandarima u Gornjim Dubravama, njegov vod je stigao s nama u Perjasicu bez Nikole, svojega vodnika. Kasnije se sve objasnilo. Nikola je te večeri, po nagovoru komesara čete Sime Karapandže, otišao s njime kod nekog uglednog Hrvata na razgovor. Netko ih je izdao pa su ustaše opkolili kuću. Obojica su se spasili zahvaljujući Nikolinoj hladnokrvnosti i

hrabrosti. Bacio je dvije bombe među ustaše, a potom su njih dvojica jumula i probila se. Dva dana su se probijali do Perjasice.

Nikolin susret s drugom iz Primorja zbio se u Ponikvama (ili Popovom Selu). Stajali smo na putu kada je prolazila neka Primorsko-goranska četa i kada je iz nje naprosto izletio borac i počeo se ljubiti s Nikolom. Njih dvojicu su toga ili idućeg dana u Ponikvama pozvali Karas i Strok da čuju njihovu zajedničku sudbinu. Evo te njihove priče:

Kao rezervisti artiljerci pozvani su na front kod Maribora i tada su se prvi puta sreli. Kada je komandir baterije naredio pripremu za bojnu gotovost, jer su Nijemci već bili prešli na našu teritoriju, umjesto granata, u kutijama su bile nekakve kante s pijeskom. Tada se taj kapetan ubio svojim pištoljem. Nijemci su bili već blizu, a njih trojica pobješkoše u šumu pa se sakriše kod nekog seljaka u sjeniku. Taj im je seljak iste večeri dao nešto civilnog odijela i njih trojica krenuše na jug. Tek treći dan, negdje blizu Cabra, otkrivaju da su dvojica iz Primorja, a treći sa Korduna; dvojica Hrvati, a treći Srbin. Uskoro Nikolu pozivaju Primorci da pođe s njima. Bilo je to neko selo iznad Novog Vinodolskog. Kod njih je ostao desetak dana, a onda krenuo preko Gorskog kotara prema Perjasici. Obećali su jedan drugome da se neće miriti sa okupacijom i da će na prvi pucanj protiv okupatora krenuti u borbu. I kada su se sreli početkom 1942. godine, sreći nije bilo kraja. I jedan i drugi predlagali su da se nađu u istoj jedinici, ali kako je svaki od njih bio nečim vezan uz svoju jedinicu, tako su i ostali ratovati.

Sve je to, nakon odlaska one Primorsko-goranske čete, Nikola ispričao i nama. Ako se ne varam, o tomu je i jedan od komesara (Strok ili Karapandža) govorio nama borcima.

Nikole se sjećam kao tiha i nenametljiva čovjeka, ali u borbi zapaženo bučnog i vatrenoga. Brzo je reagirao i spretno nastupao u napadu. Sjećam se jedne naše akcije na mrežničko vodocrpilište na željezničku stanicu u Generalskom Stolu. Bio je to drugi naš napad na taj objekat. Očekivali smo laku akciju, kao i prvi puta, ali je na obezbjeđenju bilo mnogo više ustaša i domobrana. Nosili smo svaki po 2—3 bombe. Meni su se zbog one velike »kragujevke« naprosto ruke bile ukočile. To je Nikola primijetio i »istresao« svoje i moje bombe, ali tako spretno i brzo (proračunato) da su naprosto razorno djelovale u onom postrojenju. Nešto smo domobrana razoružali, dok su ustaše pobjegle. Vraćamo se brzo natrag preko Mrežnice.

Prilikom napada 1. bataljona na žandare i domobrane u Perjasici, 27. aprila 1942. godine, Nikolin vod napada žandare u zgradi općine. Zametnula se oštra borba i Nikola s nekoliko bombaša juriša i kroz prozore ubacuje par bombi. Žandari se povukoše u drugu sobu i počeoše izbacivati bombe na Nikolu i njegov vod. Ne sjećam se točno koliko je tih bombi Nikola uspio vratiti natrag. Nekoliko ih je ubacio natrag kroz prozor, a nekoliko podalje od voda prema zgradi i tako nitko od boraca nije stradao.

Kada je polovinom augusta 1942. godine formirana 4. kordunaška brigada, Nikola je sa svojim vodom uključen u jednu četvu ove brigade. Dok je brigada vodila žestoke borbe oko Jastrebarskog potkraj 1942, Nikola je bio teško ranjen i dugo je iza toga ostao u bolnici u Petrovoj gori. Nakon ozdravljenja ponovo se vratio u svoj vod i već ljeta 1943. postavljen za komandira čete. I u četvi je Nikola na juriše kretao među prvima. Jednom ga komandant brigade oštro ukorio zbog toga, što izlaže četvu opasnosti da u najtežem času ostane bez komandira. Nikola je obećao da to neće ponavljati, ali redovito

je ponavljao. Tako je bilo i 13. decembra 1943. godine na Košić brdu kod Vojnića kada je trebalo odbaciti jednu ustašku grupaciju. Jurišao je s četom dva puta i svaki put su morali zastati i vratiti se. Treći put je pozvao dobrovoljce-bombaše. Zajedno s njima je strelovito jurnuo. Jurnula je i cijela četa. Ustaše su odbačene, ali je Nikola smrtno pogođen. Tako se ugasio život hrabrog borca i komandira čete Nikole Žiže Novaka.

Nikola D. Cimesa

MILIC NOVKOVIĆ BASACAN KOMANDANT MJESTA VOJNIĆ

Milić Novković je imao nadimak Basačan¹ što je imalo i svoju praktičnu stranu jer se često samo po nadimku moglo znati o kome se radi. (U Radmanovcu su dvojica Milića Novkovića, obojica učesnici NOR-a, jedan Basačan, drugi Vurjan). U svakom slučaju Basačan nije bio skrojen kao većina ljudi u selu, bio je čovjek nemirna duha, znatiželjan, sklon da istražuje, a volio je i upravljati — komandovati. Rođen je 1898. godine u Radmanovcu, općina Vojnić. Kao i mnogi drugi Kordunaši odlazi sa sela trbuhom za kruhom. U Karlovcu je primljen u policiju. Policija je, kao što je poznato, u bivšoj Jugoslaviji progonila komuniste kao glavne neprijatelje državnog poretka. Milić Novković se povezuje s komunistima i biva otpušten iz službe.²

Vraća se u svoje selo. Kada učitelj Žarko Cuić formira prvu partijsku ćeliju u Vojniću 1937, među prvih pet članova nalazi se i Milić Novković. Tih pet članova partije u Vojniću čine 1940. i prvi Kotarski komitet za Vojnić² Tako Basačan od kordunaškog seljaka, policajca, postaje komunist i član Kotarskog komiteta partije. Velika je njegova zasluga u širenju partijskih organizacija, a posebno u osnivanju partijske ćelije u Radmanovcu. Pored njega u ćeliju ulaze: Miloš Cućo Džodan, Dragić Novković, Mićo Vukobratović i Miloš Lošo Hajdin.³ Djelovanje Milića Novkovića specifično je utoliko što je na poseban način uspio članove te ćelije, kao i dosta ljudi izvan nje, okupiti oko sebe, disciplinirati i stvoriti od njih beskrajno odane ljude partiji. Sigurno je da je bilo njegovog uticaja i na stvaranju partijske ćelije u susjednom selu Kuplenskom.

¹ Danica Opačić i Milutin Košarić navode da nadimak ima turski korijen (basrdan, baša-trgovac, poglavar).

² lito, str. 195.

³ isto, str. 203.

Teško se prije rata živjelo na Kordunu. Zemlja škrta, a i nije je bilo dovoljno, kao ni tegleće marve za obradu zemlje. Milić silazi s Novković brda na seosku gmajnu prema groblju i Miljenović potoku i krči veliki komad zemlje. Počeo je ni od čega, a napravio je uzorno domaćinstvo. Svega se kod njega našlo. Zasadio je voćnjak dosta velik, kalemio i isprobavao razne vrste voća. Od toga se i sad nešto vidi (na tome kućistu živi sada sin Vida Vučkovića). Oko vrta i bašte napravio je plot koji je bio i lijep i svrsishodan, nije mogla perad unutra. Plot je bio načinjen od kolja od borovice, koje je bilo gusto pobodeno u zemlju a popleteno šibijem od žute vrbe. Bilo je tu oko kuće još dosta praktičnih stvari na primjer, drvena patent brava na vratnicama i drugo.

Za soju, korisnu industrijsku biljku, mi smo se počeli ozbiljnije interesovati kada je ponestalo uvoznog koncentrata, čiji je glavni sastojak 9oja. Soja je vjerovatno najkorisnija industrijska biljka. Ona sadrži bjelančevine pa se može koristiti i za ljudsku hranu, zamjenjuje meso, daje ulje, margarin i drugo. Basaćan je prije rata gajio soju na komadu zemlje od nekoliko hektara. Dosta je čitao i dosta znao o poljoprivredi. Bio je više nego napredan poljoprivrednik u ono vrijeme.

U selu na Milića Novkovića nisu svi jednako gledali. Neko ga je gledao kao čudaka, čovjeka na svoju ruku, a neko je opet volio od njega primati savjete i razgovarati s njim. Znalo se da je bio crven, a to je u bivšoj Jugoslaviji bilo opasno. Ipak po kapitulaciji čini se da su ljudi češće znali s njim razgovarati i pitati ga za savjet. Kad su ustaše u ljeto 1941. godine organizovali tzv. radnu službu za đake, i zvali ih da dođu po školske svjedodžbe, taj poziv je bio miroljubivo sročeno, a za pokolje se tada nije znalo. Basaćan je sve odvrćao, govorio je da ne treba imati povjerenje u ustašku vlast. Kao što je poznato, KK KPH Vojnić je u ustaničkim danima 1941. godine došao u Crnu Lokvu, u Petrovoj gori, gdje je održan zbor i osnovan odred Crna Lokva, 30. 7. 1941. godine drugi na kotaru, a vjerovatno i na Kordunu (prvi je Debela kosa). Za komandira je izabran Žarko Cuić. učitelj, sekretar KK. Zašto je KK došao baš u Crnu Lokvu? Bila je tu napredna tradicija rada »Seljačkog kola«, preko koga je i partija radila, ali glavni je razlog bio da su se u pozadini Crne Lokve nalazile dvije partijske organizacije u Radmanovcu i Kuplenskom. Crna Lokva počinje i djelovati kao centar. Ljudi su dolazili po savjete Žarku Cuiću. Uskoro je došlo do smjene KK i sekretara Žarka Cuića. Sve činjenice oko te smjene nisu ni do danas raščišćene. Neki događaji su vjerovatno imali uticaja, kao pogibija učitelja Kardakovića i komuniste Hrovata i Dejanovića na terenu Široke Rijeke, zatim nestanak člana KK učitelja Ivana Furlana (za koga se smatralo da je ubijen).⁴

Rade Bulat smatra da je ta odluka o smjenjivanju Cuića bila prenagljena, prema Cuiću krajnje nepravedna i da se negativno odrazila na rukovodeću ulogu KP u kotaru Vojnić.⁵ U toj smjeni, koja je ličila na rastjerivanje intelektualaca iz partije, ostali su u KK Basaćan i Milutin Košarić. Basaćan postaje komandir odreda. Kada je na konferenciji kod Crne Lokve osnovan 1. bataljo.n Komande Korduna i Banije, Milić Novković je imenovan za komandira 2. čete, a komesar Dragan Pajić. Cetu sačinjavaju odredi Crna Lokva,

4 Zivi u Zagrebu.

5 Rade Bulat, svjedočanstva iz Petrove gore.

Jurga i Miholjska, a sjedište joj je kod Crne Lokve. Integrisanje odreda u četvu i slušanje jedinstvene komande nije išlo lako. Takvih je problema bilo i kod drugih četa. Basaćan je bio znatno stariji od partizana, tako da mu pored najbolje volje nije bilo lako uklapati se s mladim ljudima.

Kad je početkom septembra bio upitan kako se osjeća, odgovorio je: »Odlično, jer sam dočekaao ono što sam uvijek želio i za čim sam težio, a to je revolucija«. U tim prvim danima nije se spominjala revolucija. Ali, Milić Novković je smatrao da smo mi počeli revoluciju i bio je uz nju i dušom i srcem. U ovome svjetlu trebalo bi gledati i neke njegove kasnije postupke. I poslije smjene Cuića, Crna Lokva će i dalje biti i ostati jedan od najvažnijih centara Korduna i Banije, što je dobrim dijelom i Basaćanova zasluga. Izuzetan geografski položaj Crne Lokve dao je i Basaćanu izuzetan položaj, bez obzira na kojoj se dužnosti nalazio (komandir odreda, komandir čete, član KK, obavještajni oficir bataljona). Moralo je doći i do grešaka a (neke odluke o strijeljanjima su dosta brzo i naprečac donešene zbog sitnih grešaka). Od toga se teško može izuzeti niti jedan rukovodilac u ono vrijeme, pa i Milić Novković. Njemu se pripisuje i više toga od drugih, mada je on malo radio na svoju ruku bez odobrenja viših starješina.

Njemu se pripisuje i zasluga za otkrivanje atentatora na Canicu Opačića. Po oslobođenju Vojnića, 12. januara 1942. godine, Basaćan je postavljen za komandanta mjesta »prvog oslobođenog grada na Kordunu i Baniji«, kako stoji u naredbi. To je u ono vrijeme bila važna i velika funkcija. Trebalo je uvesti red i spriječiti pljačku.

Kada se u februaru 1942. formira 1. KPO, Milić Novković postaje obavještajni oficir odreda s još većim kompetencijama.

U ljeto 1942. Basaćan je na terenu, često u selu. On se aktivira po pitanju takozvanog »kolektivnog rada«, ali po tome, a i nekim drugim pitanjima dolazi do nesuglasica između njega i ljudi, pa i partije. On djeluje po svom shvatanju revolucije. KK Vojnić se žali na postupak Basaćana prema narodu, »da je drzak i diktatorski kada što traži od naroda povodom osnivanja kolektivnog rada«. ⁶

Basaćan od 16. septembra 1942. djeluje u Komandi kordunaškog područja. Od tada s prekidom zbog bolesti vrši razne dužnosti u pozadini. Jedno vrijeme je bio na liječenju u Italiji, gdje je vršio dužnost komesara bolnice.

Bio je i na dužnosti u obavještajnom odjeljenju korpusa, a penzionisan je 1945. u činu majora.

Poslije rata kolonizira se u Vojvodinu u Kljajićevo kod Sombora. Bio je jedan od organizatora Seljačke radne zadruge »Komunist«, koja je bila jedna od boljih u to vrijeme. Bio je i tada napredan poljoprivrednik.

Umro je 1984. godine u Kljajićevu, gdje je i sahranjen.

Dragan Pajić

⁶ Arhiv CK KPH, KP 228—5891.

DRAGICA OPACIC, PARTIZANSKA BOLNIČARKA 1941. GODINE U
PETROVOJ GORI I POZNATI POLITIČKI RADNIK U TOKU NOR-a NA
KORDUNU

Rođena je 1908. godine u Klokoću. Njeni roditelji su Mile i Kata Mihajlović. Imala je brata Iliju i sestru Ljubicu. Udala se u Tušilović 1928. godine za Stanka Opačića Canicu. Rodila je kćerku Vukosavu. Dragica se aktivno uključila u pripreme oružanog ustanka. Jula 1941. iz karlovačkog vojničkog groblja dovozi u seoskim kolima na Kordun 9 pušaka i 60 metaka.¹

Dragica i njena trinaestogodišnja kćerka Vukosava — Cica su oktobra 1941. godine bolničarke u 1. partizanskoj bolnici Vrletne strane.² U ovoj bolnici Dragica je primljena u KPJ-e. Po zadatku partije 1942. odlazi za članu Kotarskog komiteta KPJ za Slunj i Plaški. Bila je član Okružnog odbora AFZ-a i član KK KPJ Vojnić. Dragica se posebno založila za zbrinjavanje izbjeglica i tifusara poslije 4. neprijateljske ofenzive. Jedan je od organizatora prolaznih kuhinja i zdravstvenih ekipa u proljeće 1943. godine.

Dragica je bila tiha, skromna, vrijedna i plemenita žena. Čitavim svojim bićem je pripadala NOP-u. Nije ponesena slavom koju je stekao njen suprug Stanko Opačić Canica, u svakom slučaju, prva ličnost NOP-a na Kordunu: komandir odreda, bataljona, prvog KPO, grupe kordunaških odreda, pukovnik, vjećnik AVNOJ-a, član i potpredsjednik ZAVNOH-a, čovjek koji je imao čast otvoriti 1. zasjedanje AVNOJ-a u Bihaću. Dragica se do 1945. godine bavila profesionalno političkim radom, posebno i najduže na području kotara Vojnić.

Od 1945. do 1950. živi u Zagrebu. Njen suprug je uhapšen i proglašen pristalicom Informbiroa.³ Za Dragicu je počelo novo teško razdoblje u životu. I opet je pokazala svoju prisebnost, postojanost i plemenitost. Poslije hapšenja i tromjesečnog tamnovanja, kratko je kod prijateljice u Zagrebu od kuda odlazi u Beograd kod porodica Tomašević i Duke Tarbuka. Živjela je u Beogradu pletući čarape i tako zarađujući sredstva za život. Povratkom supruga s Golog otoka 29. 11. 1953. Dragica je s njim raspoređena na Poljoprivredno dobro Topalovac i Galdovo, a zatim odlaze u Tušilović gdje su 1958. sagradili drvenu kuću.

Sedamdesetih godina Dragica i suprug Stanko su dobili boračku penziju. Sagradili su novu zidanu kuću u Tušiloviću. Dragica se posebno založila u

1 S njom su bili Većeslav Holjevac, Nikola Basara i Nikola Đipalo.

2 U to vrijeme rade i bolničarke: Bogdanka Bogdanović — Boja i Slavka Oreičanin.

3 Dedjer je u knjizi III Priloga za Titovu biografiju objavio Izjavu Ivana Krajačića po kojoj Canica Opačić nije bio Informbirovac, već da je hapšen zbog velikosrpsstva.

prikupljanju različitih etnografskih predmeta s Korduna koji su izloženi u podrumu porodične kuće. Nosilac je »Spomenice 1941« i više drugih priznanja. Ispačena u ratu i poslije rata, Dragica je oholila i umrla oktobra 1980. godine.

Mile mr Dakić

DUŠAN M. OPACIC DUJKO POLITIČKI KOMESAR KOMANDE MJESTA DREZNIK-GRAD

Među najvrednijim i najomiljenijim mladićima u Brezovoj Glavi i u Tušiloviću pred rat bio je i Dušan Opačić, od milja prozvan u porodici i u selu Dujko. Njegov rad u naprednoj organizaciji »Seljačko kolo«, priključenje narodnooslobodilačkom pokretu s prvom grupom skojevaca i članova Komunističke partije Jugoslavije iz sela, hrabro ratovanje i pogibija svrstali su ga među imena boraca koji su zaslužili našu veliku zahvalnost i trajno sjećanje.

Dušan Opačić Dujko rođen je 1918. godine u selu Brezova Glava kbr. 1, opština Tušilović. Roditelji su mu Mihajlo i Danica. Osim Dušana imali su još tri sina i kćer. Dušan je u Tušiloviću završio osnovnu školu. Bio je odličan đak. Njegova braća su otišla na izučavanje zanata, a Dušan je ostao na imanju. Sestra je po nepisanom pravilu bila predodređena za udaju iz rodne kuće. U nje-

govoj porodici vladali su patrijarhalni odnosi, ali je poslušnost mladih bila zasnovana na međusobnom poštovanju triju generacija koje su bile povezane razumijevanjem i odanošću radu, željom za napretkom kuće. Dušan je još k tome bio miljenik deda Jovana s kojim su ga vezale dedove priče i ljubav prema knjizi.

Dušan je bio vrlo vrijedan i sposoban u obavljanju seljačkih poslova. Po sjećanju brata Vlade Grijakovića Dušan je bio prvi u svim poslovima, njegovo je moralo biti najbolje urađeno. I u radu i u momačkim nadmetanjima bio je uzor seoskim momcima. Dok je bio član »Sokola«, bio je najbolji trkač na sletovima, prvi u bacanju kugle, u rvanju je nadjačavao svoje vršnjake, a u plivanju činilo im se da »ne može da potone u vodi« jer nikako nisu uspijevali da ga zagnjure. Pošto je »Soko« bio režimski orijentisan, a u Tušiloviću su ga vodili izrazito režimski ljudi, gazde i birtaši, Dušan i još mnogo seoskih mladića napuštaju to društvo i priključuju se »Seljačkom kolu«. Sve do početka rata on je među najaktivnijim i najomiljenijim mladim članovima toga društva. Oko njega se omladina najviše Okupljala. Bio je nosilac rada u pripremanju priredaba i duša svih akcija omladine iz »Seljačkog kola« u Zadržnom domu u Brezovoj Glavi.

I pored sve aktivnosti, pozitivnog i zrelog djelovanja u selu i među mladima, Dušan nije postao član SKOJ-a niti KPJ zato što je po tadašnjim njerilima njegova kuća smatrana kulačkom. KPJ započinje rad u kordunaškim selima prilično kasno i tek 1939. godine dolazi do osnivanja partijske organizacije u Tušiloviću. Po tadašnjim kriterijima kandidati su bili siromašni seljaci i seoska sirotinja — nadničari i sluge. Svi koji su bili nešto imućniji, a to se naročito mjerilo po dobrim konjima, volovima i kućama, smatrani su kulacima i nisu mogli biti primljeni u KPJ niti u SKOJ. Dušanova kuća je, zaista, bila dobrostojeća, ali to nije poticalo od velikog imanja niti od korištenja tuđeg rada, već od marljivosti družine i domaćinskog vođenja kuće i poslova. Kratka istorija ove porodice može se prikazati u nekoliko poteza. Zadruga Opačić kbr. 1 imala je pred kraj ovog vijeka preko 60 članova i kad se izdijelila, sve su grane i dalje ostale imućne. Jovanova zadruga dobila je oko 11 jutara zemlje i pet dana, u mjesecu u poredovničkom mlinu na Radonji. Bavili su se isključivo zemljoradnjom i stočarstvom. Sluge nisu imali, već su sve poslove obavljali sami. Ipak, kuća, stoka, pa i životni standard uopće bili su na visini i bolji nego kod mnogih drugih koji su imali više zemlje. Ključ toga stanja je kult rada koji je u kući bio razbijen. Sve je bilo plod njihovog rada i oni su bili ponosni na to.

U politici prije rata pripadali su demokratskoj stranci s jugoslavenskom orijentacijom. Prirodno je da se Dušan i njegov otac Mile priključuju Zemljoradničkoj zadrugi i »Seljačkom kolu« koje su u Tušiloviću vodili lijevo orijentisani demokrate i komunisti. Ipak, kada je započeo rad KPJ u selu, Dušan nije mogao biti primljen u članstvo. Tako je bilo sve do ustanka. Zbog sektaškog stava rukovodećih komunista prema selu, tj. dobrostojećim kućnim zadrugama, mnogi odani i dobri ljudi ostajali su van partijskih redova. Zahvaljujući manjoj korekciji tog kriterijuma, u Tušiloviću je 1940. godine Dušan primljen za kandidata KPJ. Početkom ustanka pokazalo se da su mladi i iz imućnih porodica iz ovog sela bili prvi u ustanku i bili bolji od mnogih u koje se imalo više povjerenja, samo zato što su bili slabog imovnog stanja. U ratu se pokazalo da onaj ko valja, valja: na njivi, kod stoke, u viteškoj igri, u oslobodilačkoj borbi. A onaj ko valja i napreduje. Mnogi mladići i djevojke baš iz ovog sela postadoše komandiri, komandanti i komesari partijskih jedinica i velik broj ih pogibe junački na bojnopolju.

Pošto je bio kandidat KPJ, Dušan je bio u toku svih zbivanja u danima pred rat pa je prirodno da je bio u grupi partijaca i skojevaca koji krajem jula 1941. godine formiraju borbenu grupu pod imenom »Babina gora«. Od toga dana počinje njegov borbeni put, iako po vojničkim zakonima nije bio predodređen za borbu. Dušan je bio regrutovan i upućen na služenje vojnog roka, ali se nakon mjesec dana vraća kući jer su starješine primijetile da mu smeta slab sluh u obavljanju vojničkih dužnosti. Taj nedostatak nosio je od djetinjstva od upale uha i to mu je smetalo pri uključivanju i u poneke aktivnosti u kulturno-umjetničkom radu omladine u Zadrugnom domu, pa, eto, i u vojsci. Tako se Dušan uključuje u borbenu jedinicu bez vojne obuke, ali mu rukovanje oružjem nije bilo nepoznato jer je u kući otac imao lovačku pušku koju su i mladi koristili, a uz njega u odredu bili su predratni vojnici i podoficiri koji su mladiće učili borbenim vještinama.

Prva akcija ove borbene grupe bilo je rušenje bandera kod Geršakova mlina u Tušiloviću i kod Vujića u Brezovoj Glavi 26. i 27. jula 1941. godine. Poslije te akcije ustaška bojna iz Karlovca juri za grupom, napada je kod Cvijanović

groblja i ona odlazi u Debelu kosu gdje se s partijskom ćelijom sela Svinjatica formira odred »Debela kosa«. Slijedeća akcija je opet u Tušiloviću u rano jutro 2. augusta 1941. godine. Odred »Debela kosa« napada poštu i opštinsku zgradu s dva žandara. Akcija je izvedena s ciljem da se osujeti sakupljanje naroda na crkveni zbor na svetog Iliju i tako spriječi da nevini ljudi postanu lak plijen ustaškim koljačima. A to se moglo dogoditi jer u ovom kraju još nije bilo masovnih pokolja. Narod zaista nije došao na zbor, ali su došli ustaše koji i odlaze neobavljena posla. Ostavljaju posadu od 12 domobrana koje su nešto kasnije borci ovog odreda razoružali, oteli 8 pušaka i jedan puškomitraljez s dosta municije i druge opreme.

I u svim drugim akcijama odreda »Debela kosa« Dušan učestvuje: u zasjedi kod Vilina Točka, u borbi s Talijanima na Cukuru, u borbi za oslobođenje Perjasice, Utinje, Vojnić kolodvora, Vojišnice, Vojnića. I sve do svoje pogibije učestvovao je u mnogim bitkama na Kordunu, Zumberku, Cazinskoj krajini, Lici, Baniji.

U svim bitkama u kojima je učestvovao Dušan se isticao hrabrošću i spretnošću. Zbog dobrog snalaženja u borbama bio je svrstan u jurišni vod odreda »Debela kosa« i uvijek je bio među prvima. U sjećanju Stanka Opačića Canice, tadašnjeg komandanta Prvog bataljona, posebno mjesto pripada Dušanovom podvigu u akciji na željezničku stanicu Skakavac. »Dušan se posebno istakao 9. novembra 1941. godine kod likvidacije ustaško-domobranske posade na željezničkoj stanici Skakavac kad je, u stvari, svojom smjelošću i umijećem riješio borbu u korist partizana. Neprijatelj je bio dobro utvrđen u zidanoj zgradi. Naročito je bio opasan bunker pred zgradom iz koga je pucao komandir posade i hrabrio svoje vojnike. Tada je Dujko došao k meni s prijedlogom da mi vatrom dobro držimo prozore, a on je izvi dio put kojim će se privući bunkeru i ubiti onoga s mitraljezom. Istini za volju okretao sam se neće li se neko drugi javiti. Dujkov prijedlog mi se svidio, ah sam se bojao da ga ne odvede u smrt posebno i zbog toga što je bio nagluv. Međutim, niko drugi se nije javio i morao sam pristati. Prozore smo dobro tukli i Dujko je dopuzao s leđa bunkeru i ubio komandira. Tada je uslijedio poziv na predaju i juriš. Ubrzo su se pojavile bijele krpe na puškarnicama i svih 18 domobrana se predalo.«

Poslije takvih i sličnih podviga borci su zaista napredovali, pa je tako na, predovao i Dušan i u toku dvije ratne godine (1942. i 1943) bio je na raznim političkim dužnostima u jedinicama Kordunaškog partizanskog odreda. Početkom 1942. godine postaje član KPJ. Krajem 1943. godine je ranjen. Bio je tada na dužnosti političkog komesara 2. bataljona KPO. I kad prezdravi od rane, zdravstveno stanje nije mu dozvoljavalo da ostane u operativnoj vojnoj jedinici i tada je prekomandovan na raspored u pozadinsku vojnu službu. Komanda područja Korduna početkom 1944. godine raspoređuje ga na dužnost zamjenika komandanta mjesta Slunj. Tada je bio komandant Komande mjesta u Drežniku Miladin Tepavac Bajina. On je nagovorio Dušana da pređe u Drežnik za komesara Komande mjesta i poslije njegove pogibije s tugom je govorio da ga je svojim nagovorom uzeo na dušu. Iako Dušan nije bio zadovoljan prelaskom iz operativne u pozadinsku jedinicu, ni tu ga nisu čekali nimalo lakši zadaci jer je Drežnik ranije bio jako ustaško gnijezdo, a sada između jakih ustaških uporišta Vaganca i Ličkog Petrovog Sela. Trebalo je mnogo vještine i odvažnosti da se održi u takvom susjedstvu. U toku zime

i proljeća 1944. godine ustaše su često napadali, ali je Komanda mjesta uspjela da se održi sve do ljeta.

Jedna od važnih aktivnosti komande mjesta, pored mnogih vojno-pozadinskih zadataka, bila je i saradnja s obavještajnom službom. Dušan je već imao izvjesno iskustvo iz ranijeg rada na terenu jer je bio na »vezama Karlovac — Ladvenjak«.¹ Možda prelazak Mate Benkovića iz domobrana u partizane i nije bio u okviru Dušanove službe, ali je vezan za njegovo ime. Bilo je to u ljeto 1942. godine. Mato Benković, radnik-zidar iz Duge Rese, došao je u Tušilović kao domobran da učestvuje u izgradnji bunkera. Pošto je i prije rata radio na izgradnji zadružnog doma u Tušiloviću i dobro se poznao s mladima iz sela, odabrao je baš Dušana i preko njegovog djeda Jovana poslao mu poruku za susret. Djed je javio Dušanu Matinu želju i oni ugovore sastanak. Mato dolazi po dogovoru, ali bez oružja. Tada su se sporazumjeli za ponovni susret. Drugi put Mato dolazi u partizane s puškom i municijom.

Početkom jula 1944. godine Osmo slunjska ustaška bojna premještena je iz Cazina u Vaganac i tada nastaje pravi dvoboj između ustaškog obavještajnog centra pri Osmoj ustaškoj bojni u Vagancu i partizanskog obavještajnog centra pri Komandi mjesta u Drežniku. Komesar Komande mjesta Dušan Opačić Dujko bio je vrlo usko povezan s partizanskim obavještajcima Radom Bastajom i Petrom Zinaićem i upozorava ih da se na telefonu Komande mjesta čuju otkucaji tastera neprijateljske radio-stanice. Na poziv Petra Zinaića dolazi stručnjak iz Glavnog obavještajnog centra i zajednički pokušavaju da nađu neprijateljsku radiostanicu. Put ih vodi do bivše poštarice u Drežniku Marije Pavličić čiji je muž bio s ustašama u Vagancu. Bez daljeg dvoumljenja odmah šalju patrolu da je dovedu u Komandu. Patrola je hapsi i povede u Drežnik, ali ona usput pokušava da bježi i sprovodnici je ubijaju. Njezin sin (13 godina) odmah uzima radio-stanicu i odnosi je u Vaganac ustašama, ali su mu ostale baterije koje su kasnije nađene u njihovom stanu. Ova akcija Komande mjesta bila je neposredan povod za napad na Komandu. Ustaše su odmah počeli pripremati teren za napad. Svako ko je dolazio u Vaganac s partizanske teritorije morao je doći u Zapovjedništvo ustaške bojne i dati podatke

o stanju na terenu s koga je dolazio. Takav posao je vrlo savjesno obavila Vidoš Ana Bibinka koja je došla da obiđe sina ustašu i predala tačne podatke o smještaju Komande mjesta i brojnom stanju njene straže. Da bi se osigurali da su podaci tačni, ustaše šalju Krpan Faniku i Kolić Ivanku da ih provjere i one se vraćaju istog dana do ponoći, a već poslije ponoći one idu natrag kao vodiči Prve, Treće i Četvrte satnije i Udarnog voda Prve satnije, pod komandom zapovjednika bojne satnika Josipa Kurelca. Krenuli su iz Vaganca poslije ponoći, a već u zoru opkolili su Komandu mjesta koja se nalazila u kući Dane Kolića u Brđinama na Kolića brdu. Napad je bio silovit

1 brz i s daleko nadmoćnijim snagama, tako da se niko od malobrojnih boraca iz Komande nije spasio. Ostao je živ samo komandant Tepavac koji slučajno te noći nije spavo s ostalima. Poginulo je deset partizana, među kojima i komesar Dušan Opačić. Ranjen je tajnik općinskog NOO-a i odnesena je arhiva općine i Komande mjesta, postojeće oružje, kancelarijski materijal, nešto novca i drugo.

¹ Vlado Novaković: Neka djelovanja organizacija NOP-a u Karlovcu u 3. godini NOR-a, Zbor-

Ustaše su imale za cilj da unište punkt partizanske obavještajne službe u Komandi mjesta Drežnik i zato izbjegavaju sukob i zaobilaze bataljon Druge brigade Osme divizije kojii se nalazio ispred Drežnika. U ustaškoj koloni bilo je 200 ljudi i oni ostavljaju dio snaga na osiguranju prema ovom baitaljonu. U povratku iz Drežnika dolazi do sukoba s partizanima i ustaše imaju jednog mrtvog i tri ranjena.²

Tako se u ranu zoru 29. jula 1944. godine završio život Dušana M. Opačića Dujka. Poslan je na lakšu dužnost, ali eto dokaza da lakih dužnosti za hrabre, savjesne, odane NOB-u nema. Od seoskog mladića koji je podjednako volio motiku i knjigu postao je oficir i borac koji je podjednako dobro znao da tumači borcima ciljeve NOB-a i da zajedno s njima juriša u prvim borbenim redovima. Njegova svijest o neophodnosti i ciljevima borbe i njegova hrabrost činili su ga pravim revolucionarom, a uz sve to bio je izuzetno skroman čovjek. U srcima saboraca ostaće takav sve dok traje njihovo pamćenje. Za budućnost kazivaće o njemu nešto skromnih zapisa i ime uklesano u granit među 90 hrabrih i palih iz njegovog rodnog i voljenog sela.

Vukosava Opačić Lekić

KOMANDANT BATALJONA MILE OPACIC

Rođen je 1907. godine u selu Zinajevac, općina Perjasica u siromašnoj seoskoj porodici. Rano je ostao bez roditelja, a tada je njegov odgoj preuzeo ujak. Polazio je osnovnu školu u Perjasici, napasao stoku i radio u polju. Vojni rok služio je u graničnoj jedinici kao »ćata« kod komandira karaule jer je lijepo pisao. Prilikom izlaska iz vojske dobio je pismenu preporuku za žandarmeriju ili policiju. Međutim, zaposlio se kao financ i službovao negdje u Hrvatskom zagorju. Štitio je seljake siromahe koji bi u dolini posadili stotinjak struka duhana jer nisu imali novaca da ga kupuju. To su doznali žandari i prijavili ga, pa je 1938. otpušten iz službe i došao natrag u svoje selo.

Iako se nalazio u državnoj službi, Mile je javno napadao tadašnji nenarodni režim i diktaturu u Jugoslaviji. Nakon otpuštanja iz službe bio je još žešći u osuđivanju svega i svakoga, odopćine do dinastije. Zbog svojih progresivnih stavova on je 1939. godine postao kandidat za člana Komunističke partije.

Mili je teško pala okupacija zemlje iako je bio poznat kao protivnik režima Bio je iznenađen Pavelićevim i ustaškim genocidom nad Srbima i čvrsto uvje-

² Podatke dao Petar Zinaić pepa. Građa o događaju u HAK.

ren da hrvatski narod neće biti uz njih. Nakon poznatog ustaškog zvjerstva nad Srbima u Hrvatskom Blagaju seljake Perjaisice zahvata strah i panika. Tada se javlja Mile i tvrdi da je on službovanjem u Hrvatskom zagorju dobro upoznao tamošnji hrvatski narod kao pošten i čestit i da čak životom može garantirati kako se neće opredijeliti za Pavelića i ustaše kada čuje za njihove zločine. Djelovalo je to smirujuće jer, Mile je bio ozbiljan čovjek kojem se moglo vjerovati.

Kada je kao kandidat za člana Komunističke partije bio obaviješten da se kreće na ustanak, noću 30/31. augusta 1941. godine, stigao je na zbornu mjesto. I već polovinom septembra 1941. godine primljen je u redove KPJ u partizanskom odredu »Perjasica«.

Početkom decembra 1941. komanda 1. čete (Perjasičke) određuje mu specijalan zadatak: traganje za doušnicima koji prate četvu i o njenom kretanju javljaju žandarima. Mile polučuje vidne uspjehe.

Početkom februara 1942. godine formiranjem bataljona postavljen je za operativnog oficira. Bila je večer 26. aprila 1942. godine, uoči napada 1. bataljona na neprijateljsko uporište u Perjasici. Cijeli je bataljon na malom prostoru, a Mile u sredini. Tada je kazao ovo: »Na onom brdu su ustaše, žandari i domobrani. Imade ih preko stotinu. Svi imadu karabine sa mnogo municije. Za nas sa svi opasni dok im ne otmemo oružje. Očekujmo da će pružiti žilav otpor. Bilo bi dobro ako nisam u pravu.« Nikada Mile nije mnogo govorio, ali ono što bi kazao svima je bilo jasno.

Prilikom formiranja 4. kordunaške brigade 19. augusta 1942. Mile je postavljen za operativnog oficira Omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, a krajem 1942. bio je mjesec dana i komandant bataljona. Potom je do maja 1943. godine operativni oficir 1. bataljona. Potom je do maja 1943. godine operativni oficir 1. bataljona 4. brigade i onda komandant istog bataljona.

Prikazujući borbu 1. bataljona 4. kordunaške brigade, pod komandom Mile Opačića i njegovu pogibiju, u knjizi »OSMA KORDUNAŠKA UDARNA DIVIZIJA« (na strani 506) tadanji komesar 4. brigade, danas general-potpukovnik JNA u mirovini Dušan V. Baić, piše:

»Mile je spadao među hrabre, samoinicijativne, odane i disciplinovane komandante. Bio je uvijek s borcima u prvom streljačkom stroju. Ovaj svijetli lik hrabrog borca i dobrog komandanta ostao je u stalnom sjećanju njegovih preživjelih boraca IV. Kordunaške brigade i naroda Perjaisice.«

Imao je Mile veliki osjećaj za čovjeka borca i njegovu sudbinu. Upravo je zbog toga stalno bio u prvom borbenom poretku. Želio je da i njegova sudbina bude jednaka sudbini boraca koji moraju jurišati na neprijateljski bunker ili drugo utvrđenje. Samo tako mu je savjest bila mirna nakon povratka iz bitke u kojoj se ginulo. To je bila njegova logika i čvrsto uvjerenje da samo tako, i nikako drukčije, čovjek može čovjeka slati u sigurnu smrt.

Dobro su to znali i komandant brigade i komandant divizije. Oni su upozoravali Milu da njegovo ponašanje može ići u prilog protivniku, jer nismo imali savremenog naoružanja. On im je klimanjem glave odobravao da imadu pravo i da tako zaista treba postupati komandant bataljona, a u prvoj akciji drži se svojeg uvjerenja. Tako je bilo i 3. januara 1944. godine ispred onog ustaškog bunkera, gdje je smrtno ranjen ostao ležati Mile Opačić, a da mu nije bilo mjesto, kao komandantu bataljona.

Nikola D. Cimeša i Pero Vranješ

UROS OPACIC, KOMANDIR PRVE KORDUNAŠKE OMLADINSKE CETE

Uroš, Svetozara i Ljube Opačić, rođen je 28. oktobra 1923. godine u seljačkoj porodici, u selu Brezova Glava, tada općina Tušilović, kotar Vojnić. Bio je četvrto dijete od sedmero rođenih, od kojih je dvoje umrlo u najranijim godinama. Pored Uroša bilo je još četvero žive braće i sestara (Zorka i Mira, Zorko i Nenad). Uroš je rastao i odgajao se u brojnoj porodici od dvanaest članova u kojoj se mnogo radilo da bi se osigurala osnovna sredstva za svakodnevni život. Bila je to porodična zadruga, na čijem čelu je bio najstariji član djed Marko, dobroćudan i širokogrud čovjek. Bio je pošten, vrijedan poljoprivrednik, majstor i mlinar, a u slobodno vrijeme strastveni lovac. Redovno je pratio štampu, čitao knjige, gospodarski časopis, saradivao je s učiteljima te biran za predsjednika zemljoradničke zadruge u Tušiloviću. Svaki član porodice je imao svoje

zaduženje, svoj posao, lili su pohađah škole, a osobito u sezoni najvećih poljoprivrednih radova.

Uroš je od 1933. do 1935. pohađao petorazrednu osnovnu školu u Tušiloviću i završio s odličnim uspjehom. U školu je svakodnevno pješačio sa svojim vršnjacima. Bio je uredan đak, dobar drug i zbog toga omiljen u svojoj sredini. Domaću zadaću je često učio uz blago, na pašnjaku ili livadi. Maštao je kako bi olakšao pastirski posao — treba goveda napasti, vraćati da ne idu u kvar, a treba i zadaću naučiti. Govorio je: »Kad ja odrastem, napraviti ću veliku ogradu od drvenih letvica i tuću goveda pustiti neka slobodno pasu i šeću, a djeca će lakše učiti.« Na račun njegovih mašta stariji susjedi znali su se šaliti.

Od ljeta 1935. do jeseni 1937. ostaje kod kuće, a zatim odlazi u Poljoprivrednu školu u Sremsku Kamenicu, koju je završio s odličnim uspjehom. U ljeto 1940. vraća se kući. Zaposlenje nije mogao naći. Radi poljoprivredne poslove kod kuće. Stečeno znanje u poljoprivrednoj školi nastoji primijeniti u praksi. Samoinicijativno je izgradio kljajalište kao osnov za pravilan uzgoj povrća, uzgajao je voćnjak, ispitivao sastav zemljišnog tla. U slobodno vrijeme radio je u maloj kućnoj radionici i izradio drveni točak za zaprežna kola. Popravljao je dijelove kućnog namještaj, iako nije učio stolarski zanat. Djed Marko je kod njega razvio ljubav za lov. Naučio ga je rukovati lovačkom puškom. Vrlo mlad je s njim i njegovim lovcima odlazio u lov na zečeve.

U Tušiloviću je od 1939. godine djelovala partijska ćelija KPJ i SKOJ-a. Rad partijske organizacije i SKOJ-a osjetio se u mjestu i okolini još iste godine. U tim organizacijama bilo je oko petnaestak članova Partije i SKOJ-a. U Tušiloviću i okolini brzo su narasle napredne snage koje će u danima ustanka 1941. godine odigrati značajnu ulogu u ovom dijelu Korduna.

Prvih dana ustanka 1941. godine Uroš sa svojim starijim bratom Zorkom

stupa u Partizanski odred »Debela kosa«, a njihova sestra Zorka i Mira uključuju se u skojevske organizacije i u odbor AFZ-a i već iste godine postaju poznate aktivistkinje na teritoriji kotara Vojnić. Tih prvih dana bila je rijetkost da braća i sestre iz iste porodice istovremeno krenu u borbu. Tako je Uroš s nepunih 18 godina postao čuveni partizan poznatog odreda »Debela kosa«.

U sastavu odreda pretežno su se nalazili borci omladinci koji nisu služili vojsku pa je komanda odreda organizirala vojničku obuku. Sve slobodno vrijeme korišteno je za uvježbavanje omladinaca u rukovanju oružjem i izučavanjem borbene obuke. Već na samom početku među omladincima se vidno ističe Uroš Opačić. On se svestrano zalagao da što prije i što sveobuhvatni je stekne potrebno vojničko znanje. Ličnim primjerom on podstiče na aktivnost i ostale omladince, te je zbog toga cijeli odred uspješnije izvršavo postavljene zadatke. Ubrzo je bio poznat i omiljen ne samo u odred »Debela kosa« već i na terenu na kojem je odred djelovao. Posebno je bio zapažen i voljen među omladinom. Kako je vrijeme odmicalo i borbeni put odreda postaju sve bogatiji, Uroš je izrastao u sve kompletnijeg borca, skojevca i političkog radnika. Kad je 7. oktobra odred napao ustašku posadu u selu Glinici kod Slunja, a 17. oktobra u Tušiloviću, Uroš se vidno ističe. U jurišu na neprijateljske položaje nalazio se u prvim redovima svoje desetine i voda. Prilikom napada na Tušilović vrlo znalački i vješto se prikrao domobranskom stražaru da ga je, premda je bila vidna noć i teren obasjan mjesecinom, uspio potpuno iznenaditi.

Uroš je primljen za člana SKOJ-a u toku oktobra, a mjesec dana kasnije primljen je za član KPJ. U oktobru u sastavu odreda formirana je »udarna desetina« kojom je komandovao Grga Milašinčić. Udarne desetina trebala je da služi kao udarna pesnica, kako u napadu tako i u odbrani. Mada su se za tu desetinu birali borci koji su odslužili vojni rok, dobrog zdravstvenog i fizičkog stanja, Uroš je ipak među prvima uključen u ovu desetinu. Komanda odreda ga zadužila s puškomitraljezom. Treba napomenuti da se u to vrijeme strogo vodilo računa tko može da bude puškomitraljezac. Zbog navedenih osobina koje su ga krasile, Komanda 1. čete odreda »Debela kosa« predlaže ga Komandi za Kordun i Baniju kao učesnika u poznatoj karlovačkoj akciji 17. novembra 1941. godine u kojoj se opet posebno ističe. Po završenoj akciji Komanda za Kordun i Baniju svojom naredbom pohvaljuje Uroša Opačića, a ujedno ga nagrađuje zlatnim satom.

Poslije akcije u Karlovcu redale su se borbe i diverzije i skoro u svakoj od njih Uroš je ili najistaknutija ličnost akcije ili je među zapaženim borcima i prvim puškomitraljescima. Zbog toga se Uroš našao među prvim kandidatima za 1. klasu oficirske škole Glavnog štaba Hrvatske, koja je početkom 1942. godine počela radom u selu Gornji Budački. Prvih dana rada škole Uroš nastoji da što bolje savlada vojno-političko gradivo što mu i uspijeva. Na rang-listi završenih slušalaca Uroš je zauzimao visoko mjesto. Po završenoj školi raspoređen je za komandira 1. omladinske čete koja je završila obuku na Kordunu u proljeće 1942. godine. Četa u augustu ulazi u sastav 3. omladinskog bataljona »Joža Vlahović« 4. koudunaške udarne brigade. Uroš je s nepunih 19 godina postao najmlađi komandir čete. U toku augusta i septembra 1942. brigada je bila na Zumberaku f u Bijeloj krajini u Sloveniji. Na putu nazvanom »Put bratstva i jedinstva« brigada je izvela više akcija, a među njima oslobođeno je Jastrebarsko, izvršen napad na Ozalj i Crnomelj te potučena talijanska auto-kolona kod Tanča gore. Bile su to, u ono vrijeme, vrlo teške i neobično značajne akcije, kako za brigadu tako i za razvoj NOP-a u tim dije-

lovirna Hrvatske i Slovenije. Za njene uspjehe, a naročito one prilikom oslobođenja Jastrebarskog kada je oslobođeno 727 djece iz ustaškog logora, kao i prilikom uspješne akcije u Slovenije, brigada je pohvaljena od Štaba 2. operativne zone i Glavnog štaba Hrvatske. Od pojedinaca pohvaljeni su: Uroš Opačić, Miloš Gojak, Đuro Grudić, Milić Dalkić, Milan Bulić i Nedo Manojlović.

Po povratku iz Slovenije 4. kordunaška udarna brigada i 2. lička udarna brigada dobile su zadatak da, noću 23/24. oktobra 1942. godine, napadnu i likvidiraju ustaško-domobransko uporište u Tušiloviću i domobransko-žandarmerijsko uporište na Macutovom brdu. Prva četa Uroša Opačića nalazila se na glavnom pravcu napada 3. bataljona. Prije polaska na izvršenje zadatka bilo je dogovoreno da neprijateljsko uporište na Macutovom brdu mora pasti do 10 sati 24. oktobra. Za likvidaciju Macutovog brda bila je potrebna još artiljerija i minobacači. Kako u to vrijeme naše jedinice nisu imale dosta teškog naoružanja, neprijateljski utvrđeni položaji zauzimani su iznenadnim napadima jurišnih odjeljenja i bombaških grupa. Glavnu bombašku grupu 1. čete predvodio je Uroš Opačić. U toku noći 23/24. oktobra neprijatelj je uspio da iz dobro utvrđenih položaja odbije dva juriša 3. bataljona, a kad je svanuo 24. oktobar izvršene su temeljite pripreme i počeo je konačni napad na žandare i domobrane. Nešto prije početka napada Uroš je podigao malo više tijelo iz zaklona kako bi što bolje osmotrio neke detalje na neprijateljskom položaju. U momentu posmatranja neprijateljskih položaja Uroš je smrtno pogoden puškomitraljeskim rafalom. Bio je to veliki gubitak ne samo za njegovu 1. četvu i Omladinski bataljon već i za KP iz čijih je redova nestao prekaljeni komunista i uzorni starješina NOV-e. Nad mrtvim tijelom svog komandanta omladinci njegove čete zakleli su se na osvetu. Ubrzo poslije Uroševe pogibije bataljon je na juriš zauzeo Macutovo brdo. Rafali ispaljeni prilikom zauzimanja Macutovog brda predstavljali su ujedno počasne plotune omiljenom i neprežaljenom komandiru čete.

Ignjatije Perić

OPERATIVNI OFICIR KARLOVAČKE UDARNE BRIGADE NIKOLA ORESCANIN

Rođen je 1919. godine u Mateškom Selu, zaselak Oreščani, u siromašnoj seoskoj porodici Srđana i Milice. Osnovnu školu pohađao u Brijestu. Rastao je u selu uz svoje vršnjake Hrvate. S njima je dijelio cigar duhana, povjeravao im svoje momačke tajne, a isto tako i omi njemu. Njegovo bečarsko oko »zapelo« je za lijepu i zgodnu Baricu pa se među njima razvila i ljubav. Planirali su da u 1941. stupe u brak, ali ih je omeo rat.

Na proglas o općoj mobilizaciji, početkom aprila 1941. godine, Nikola je odmah krenuo na zbornu mjesto u Celje. Usput se javio dvojici vršnjaka u selu koji su imali isti raspored. Čudio se što nisu došli za njim.

Svojim očima i ušima nije mogao povjerovati kada je vidio i čuo kako onaj proplanak, gdje su se okupljali, napuštaju neki oficiri; a drugi koji ostaju, naređuju da se odloži do tada primljeno oružje i podalje stane u stroj — da ti se sačekalo Nijemce koji ulaze u grad. Smogao je snage i odlučnosti, napustio stroj i s karabinom u ruci otišao u obližnji šumarak. Punih desetak dana, krijući se kroz šume, vraćao se svojem selu. Iz šume je promatrao Nijemce na

cesti i nije znao šta se zbiva u naseljenim mjestima, još manje o prljavoj radbi Mačekove zaštite. Kada je noću stigao pred most preko Mrežnice, na kojem se oko vatre grijalo desetak vojnika sa hrvatskim trobojkama oko kapa i rukava, a pored njih mnogo oružja i druge opreme, nije mogao pretpostaviti

o čemu se radi pa je poduže osmatrao iz grma. Tek kada je čuo glas svojeg velikog prijatelja iz sela Jose, izašao je iz grma na most. Prvo iznenađenje bilo je što ga Joso »nije poznao« i ponašao se kao da ga prvi puta vidi. Pored oduzimanja karabina i municije naredili su mu da skine odjeću i obuću. A najstrašnije je bilo što su ga kao čovjeka ponizili izrekom »srpska bijedo«. Uvrijedili njegovo ljudsko dostojanstvo. Cijeli taj dan proveo je u grmovima nedaleko svoje kuće da bi istoj prišao noću kako ga nitko ne bi vidio bosoga i u gaćama.

O pripremama za ustanak u Perjasici Nikola je doznao od Rade Velimirovića Kosterca iz susjednog Gačeškog Sela, pa je noću 30/31. augusta 1941. stigao sa Radom na zborni mjesto ustaničkog PO »Perjasica« i ostao u istom do odlaska u Hrvatsku četu. U PO »Perjasica« Nikola je donesao lovačku dvocijevku s desetak patrona i nosio je desetak dana, a onda je jedne večeri nekamo otišao i vratio se s karabinom i torbom metaka. Dugo se nije znalo od koga je on to dobio, a onda je sam otkrio da mu je to dao prijeratni prijatelj iz sela, onaj Joso što ga na mostu preko Mrežnice »nije poznao«, jer se razočarao u Pavehća i ustaše nakon počinjenih zverstava nad srpskim narodom. Ponajviše se razočarao u Mačeka što ga je organizirao u ilegalnu organizaciju koja je kao »zaštita« odigrala prljavu ulogu. Joso je, navodno, ostao dosljedan i sve do pred kraj rata krio se kod svoje kuće. Nikoli je javio da se Barica udala jer nije vjerovala u pobjedu partizana, a Nikola je zbog toga podugo tugovao.

Kada je Gnjaco Karaš, krajem septembra 1941. godine, dobio naređenje da formira udarnu desetinu u PO »Perjasica«, prvog je za ruku uhvatio Nikolu i poveo na stranu, a potom još jedanaest boraca. Ta je desetina odigrala glavnu ulogu u napadu PO »Perjasica« na domobransku posadu na željezničkoj stanici u Donjim Dubravama, 5/6. oktobra 1941. godine, kada su razoružana 22 domobrana i oteta 22 karabina sa municijom. Krajem oktobra te godine, nakon odlaska Gnjace iz odreda, Nikola postaje komandir ove desetine i njome pravi mala čuda prelazeći rijeku Mrežnicu i otimajući oružje od ustaša.

Nikola je bio čovjek srednjeg rasta, ali vrlo jake konstrukcije i širokih pleća pa je djelovao kao od granitne stijene odvaljeni komad. Po prirodi je bio miran i staložen, a dobro bi razmislio što će odgovoriti sagovorniku. Takav je bio i kod donošenja odluke kao desetar, vodnik, komandir čete, komandant bataljona i operativni oficir brigade. Kada bi donio odluku, on bi slamao i sebe i druge na njenom izvršenju. Spadao je među neustrašive borce PO »Perjasica«, pa i kasnije. Ići s njime u akciju nama mladima i neiskusnima nije bilo lako jer ga je bilo teško slijediti, a vrlo opasno ostajati iza njega. Posebno je bio zadovoljan kada bi se privukao bunkeru i u njega ubacivao bombe uzvičući onim svojim gromkim glasom: »Predajte se, gotovi ste!« Kako smo već u proljeće 1942. godine čuli za junaštvo Crvene armije, pod komandom maršala Buđonija, mi smo nakon jedne akcije spontano kazali: »Pa i mi imamo svojeg Buđonija«, upirući prstom na njega. Više ga nitko u našem odredu nije zvao po imenu ili prezimenu, a ni kasnije.

Kada je početkom februara 1942. godine Perjasička četa prerasla u bataljon, tada je udarna desetina prerasla u vod i tako je Nikola postao komandir 3. (udarnog) voda 1. čete 1. bataljona.

Kada su krajem proljeća 1942. u 1. bataljonu (Perjasičkom) traženi dobrovoljci (od borca do komandira voda) koji će ući u sastav novoformirane Hrvatske čete, prvi se javio Nikola. Kao što je poznato, Hrvatska je četa odigrala veliku ulogu u razvoju ustanka u Prikupi ju. Kao iskusan partizanski ratnik Nikola je zapaženo brzo napredovao i stigao do komandanta bataljona (u Karlovačkom odredu, koji je imao tri bataljona) i devet četa. Evo što, pored ostoga, o Nikoli piše potpukovnik JNA u mirovini, Mile Martinović, u knjizi: »KARLOVAČKA UDARNA BRIGADA«, na strani 94:

»Nikola Oreščanin još kao komandant bataljona u Karlovačkom odredu učestvovao je u svim borbama koje je njegov bataljon vodio od Severina na Kupi do Ozlja i od Bele krajine do Korduna i uvijek se pokazivao kao hrabar borac i dobar rukovodilac, služeći za primjer mladim starješinama i borcima. Bio je omiljen u svome 1. bataljonu. Kao strastan borac za bratstvo i jedinstvo, često je znao govoriti drugovima: — Mi se moramo boriti protiv našeg zajedničkog neprijatelja rame uz rame Hrvati i Srbi, Slovenci i Muslimani. Moramo uvijek znati razlikovati izdajnike od poštenih ljudi...

Kao operativni oficir Karlovačke brigade, vraćajući se sa grupom boraca od Hrašća, kretao se na desnom krilu 1. bataljona između sela Lipnika i Ribnika i na prostoru zvanom Brezik naišao na ustašku zasjedu. Došlo je do vrlo teškog okršaja prsa u prsa. Okršaj je trajao do posljednjeg metka. U toj borbi junački je poginuo drug Oreščanin. S njim zajedno poginula su i četvorica boraca.«

Nikola D. Cimesa i Pero Vranješ

KOMESAR BATALJONA MILAN PAJIĆ

Milan Mile Pajić rođen je 15. marta 1915. godine u selu Mala Kosa, općina Perjasica. Do 4. godine živio je u siromašnoj seljačkoj porodici kućne zadruge »Karamani« sa starijom braćom: Milošom, Mirkom, Milutinom, majkom Sofijom (rođena Rausavljević) i sa porodicom Đure Paića, polusinovac Milanovog oca. Otac Mile poginuo je prije Milanovog rođenja, na Bukovini u januaru 1915. godine, kao austrougarski vojnik u ratu između Austro-Ugajrske i Rusije. Majka se mnogo mučila za vrijeme rata štiteći sinove od svakodnevne gladi, bolesti i studeni, a nakon rata se preudaje u susjedno selo Mrežnicu za udovca Radu Vranješa. Starija tri sina ostavila je majci njihovog oca, a Milana odvela u kuću svog novog muža — ratnog invalida sa ruskog fronta.

Oćuh Rade brinuo je o Milanu kao o svom djetetu i bio mu strog i dobar. Naučio ga da bude najbolji dečko u selu za svaki posao od kojeg se može živjeti. Tako je stasao u bistrog i inteligentnog seljaka, posebno lijepog, visokog, plećatog i

natprosječno jakog. Kao pojava bio je vrlo simpatičan. Krasili su ga bijeli zubi, smeđe oči i kosa, a po naravi je bio komunikativan, miran i nenametljiv. Nije imao mogućnosti da redovno završi osnovnu školu. Ipak je naučio da vrlo dobro čita i piše, posuđujući knjige od đaka mlade generacije.

Na regrutnoj komisiji 1936. godine uzet je u vojsku kraljeve garde. Vojni rok od 18 mjeseci je odslužio u 2. mitraljeskoj četi 16. puka u Nišu. Po odsluženju vojske nije nigdje mogao dobiti zaposlenje pa je privatno položio ispit u Perjasici za 4 razreda Osnovne škole.

Milan Pajić stupio je u partizanski odred »Perjasica« 20. septembra 1941. godine. Vrlo brzo postaje hrabar i odlučan borac u tom odredu. Posebno se ističe već u prvim borbenim akcijama hladnokrvnošću. U borbi sa fašističko-talijanskom vojskom u Krnjaku, na križanju kod Šarca, 1941. godine iskazao se velikim drugom i snažnim vojnikom. Trojicu svojih suboraca spasio je od sigurne smrti izvukavši ih preko visoke obale. Poslije te borbe Milana biraju za političkog delegata voda u partizanskom odredu »Perjasica« kao dosljednog i vrlo snalažljivog borca. On je cijenio ukazano povjerenje svojih drugova pa je u daljnim akcijama to opravdao i stekao još veći ugled i povjerenje, jer je svako želio biti u njegovom vođu, a kasnije u njegovoj četi ili bataljonu.

U prvoj polovini 1942. godine Milana biraju i imenuju za političkog komesara čete, a krajem 1942. i za komesara bataljona. Krasile su ga mnoge vrline dobrog komunista, hrabrog, odlučnog i dosljednog komesara, koji se svim svojim bićem zalagao da bude svakom borcu primjer, od jurišanja u borbi do ponašanja prema borcima i narodu, ističući stalna bratstvo i jedinstvo boraca i naroda. Njegove političko-vojne sposobnosti došle su do najvećeg izražaja u septembru 1944. kada je preuzeo nastradali Peti bataljon Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije u selu Tobolić, poslije teške i iznenadne borbe tog bataljona sa ustašama na Lipovači. Naime, ustaše su izvršile iznenadni noćni napad. U borbi Petog bataljona poginuli su komandant i komesar bataljona, te jedan broj boraca i rukovodilaca, a i listaše su pretrpjeli neočekivane i nepredviđene gubitke. Komesar Milan Pajić uložio je dodatne napore da se Peti bataljon što prije sredi, popuni, te psihički i fizički pripremi za naredne borbene akcije u skladu sa planom Štaba Prve brigade. Ostvaren je željeni cilj, a to se i u praksi potvrdilo uspješno izvedenim borbenim akcijama pod kraj 1944. i tokom 1945. godine.

Komesar je bio posebno zadovoljan što je u Peti bataljon došao za komandanta iskusni i prekaljeni borac i rukovodilac Miloš Madžar. Pod rukovodstvom njih dvojice ovaj bataljon izveo je značajne borbe sa Nijemcima i ustašama kod Drežnika, sela Gate, prema Bihaću, u Ličkoj Jesenici i Saborskom, pa posebno u Plaščanskoj dolini — u Vojnovcu, Mudrić Glavici, Plavča Dragi, Kneji i Liscu sa ustašama, zločinca Brace Tomljenovića.

Poslije odmora od dva-tri dana u decembru 1944. godine, u selima istočno od ličke Jesenice i Saborskog, Peti bataljon dobio je zadatak da izvrši noćni napad na Nijemce u selu Sertić Poljani kod Plitvičkih jezera. Komesar Milan izvršio je vrlo uspješne pripreme boraca za napad. Kada je bataljon krenuo na marš kako bi do određenog vremena stigao na određeni položaj i u određenom vrijeme otpočeo sa napadom iz pravca Saborskog, nije slutio ništa o promjeni situacije kod neprijatelja. I dok je bio u maršu i približavao se Sertić Poljani, nešto prije predviđenog roka za njegov napad d ostalih jedinica Prve brigade, Nijemci su bili napadnuti od strane 35. divizije i pod borbom počeli napuštati svoje položaje povlačeći se u pravcu Saborskog, odakle je nastupao

Peti bataljon. Tako je došlo do susretne borbe između bataljona i Nijemaca. Stab bataljona pretpostavljao je da su Nijemci otkrili njegove namjere o napadu i zbog mjera predostrožnosti otvorili jaku puščanu i mitraljesku vatru na njega. No, nije bilo tako. Nijemci nisu znali za namjere Petog bataljona.

Komandant bataljona sa 1. i 2. četom vršio je zaobilazak Sertić Poljane za napad sa pravca koji je bio određen, a komesar bataljona Milan Paić vodio je 3. četvu i mitraljesku četvu cestom od Saborskog. U toj noćnoj zimskoj borbi d promijenjenoj situaciji komesar se vrlo dobro snašao i zauzeo položaj te snažnom vatrom sačekao Nijemce koji su se povlačili, nanio im velike gubitke i prisilio ih na izmjenu pravca odstupanja — prema Corkovoj uvali i Vrhovinama.

Peti bataljon se u martu 1945. godine nalazio na položaju u Primišlju i vodio uspješne borbe sa Nijemcima i ustašama sve dok ih nije uspio protjerati preko rijeke Mrežnice prema Tržiću. U jednom predahu te borbe uzi dio Štaba bataljona, nedaleko ceste Primišlje — Čičin most, stao je da analizira ishod borbe i upravo u tom momentu jedan zalutali metak iz daljine — sa pravca Tržića, preko rijeke Mrežnice — ranio je komesara Pajića u desno rame (u ključnu kost). Bilo je to prvo Milanovo ranjavanje u narodnooslobodilačkoj borbi. Međutim, njega d u času težeg ranjavanja više zabrinjava daljnja situacija i borbena dejstva bataljona, nego njegova teška rana i potreba da mu se ukaže hitna liječnička pomoć. Tek kada se i sam uvjerio da je teško ranjen i da su bolovi sve jači te da izvjesno vrijeme mora napustiti položaj i bataljon, najteže i najžalnije mu je bilo što nije imao mogućnosti da prikupi bataljon, da se za izvjesno vrijeme pozdravi sa svojim borcima i rukovodiocima i da im reče ono što on misli i smatra potrebnim u toj situaciji činiti.

Prilikom napuštanja bataljona komesar se komandantu obratio slijedećim riječima: »Čuvaj se i Ti komandante, čuvaj bataljon, a nastoj da se postavljene zadaci izvršavaju, jer mi smo na takav način rada navikli u brigadi«. I na polasku u bolnicu reče: »Vrlo brzo ću se vratiti u bataljon«. Tako je u tim teškim ratnim danima razmišljao i postupao istaknuti borac i rukovodilac — komesar bataljona Milan Pajić.

Poslije borbi kod Primišlja bataljon je dobio zadatak da se prebaci na nove položaje prema Karlovcu, na liniju Tušilovački Cerovac — Fopović Brdo i Trebinje i da na tom položaju zamijeni Prvi bataljon svoje brigade. Više-manje na tim položajima Peti bataljon je svakodnevno vodio čas lakše, čas teže borbe sa ustašama i domobranima koji su dobro poznavali teren i pravili iz Karlovca i Turnja vrlo česte danonoćne prepade na njegove položaje. Nije prošlo ili desetak dana, a komesar Milan, još sa zavojem na ramenu vratio se u bataljon, u selo Trebinje kod Karlovca. Od 1. do 15. aprila 1945. godine bataljon je vodio vrlo uspješne borbe te izvršavao i ostale zadatke koje mu je postavljala Komanda kordunaškog područja.

Posebno tešku borbu bataljon je vodio sa jakim ustaškim d domobranskim snagama na položaju Vukmanić — Trebinje i poslije danonoćne borbe je uspio zaustaviti nastupanje neprijatelja i uz osjetne gubitke prisiliti ga na povlačenje.

Štab brigade je 16. aprila 1945. godine naredio Petom bataljonu da se povuče u Donji Skrad, s tim da se komesar i komandant jave u Štab brigade u selu Sići. Za samoinicijativno jednomjesečno vođenje borbi sa neprijateljem i za izvršavanje zadataka Komande kordunaškog područja Štab Prve brigade odao je Štabu Petog bataljona priznanje za uspješno izvršene zadatke.

Naredjenjem Štaba Osme kordunaške udarne divizije Peti bataljon je rasformiran radi popune ostalih jedinica brigade, a njegov komandant i komesar postavljeni su za komandanta i komesara Drugog bataljona u istoj brigadi, koji se nalazio u Perjasici (Marinkovići) na položaju zbog Nijemaca koji su se nalazili u Raletini, u Polojskoj kosi. Oni su u tom bataljonu bili borci prije godinu-dvije dana. Međutim, ljudi su se toliko izmijenili da se od ranijih boraca nitko više nije ovdje nalazio.

Drugi bataljon je 24. aprila 1945. godine dobio naredenje od Štaba brigade da se prebaci preko rijeke Korane u selo Veljunski Točak, sa zadatkom da izvrši pripreme za napad na Nijemce na staroj Gradini u Donjem Skradu (veliko uzvišenje). Prije početka napada komandant i komesar su se dogovorili kako bi bilo najbolje rasporediti i usmjeriti težište napada, koristeći iskustva stariješina jedinica koji su do toga vremena napadali Gradinu, a nisu je uspjeli zauzeti.

Prema zapovjesti Štaba Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije Drugi bataljon je otpočeo sa napadom u popodnevnim satima 26. aprila 1945. godine. Napad su otpočele 1. i 2. četa uz podršku Mitraljeske čete sa dominirajućih visova. Sa tim četama bili su komesar Milan Paić i komandant Miloš Madžar.

Bataljon je uspio na juriš zauzeti vanjske položaje ispred utvrđenja stare Gradine i natjerati neprijatelja u samu Gradinu, tako da su Nijemci preko streljačkog stroja bataljona bacali ručne bombe, ali se dalje nije moglo. O toj situaciji obaviješten je Štab brigade i upitan što da se čini dalje. Komandant brigade Osme kordunaške udarne divizije naredio je da se bataljon za nekoliko stotina metara povuče nazad i da će u tom vremenu jedna baterija topova divizije sa svog položaja otvoriti artiljerijsku vatru na Nijemce u staroj Gradini, s tim da poslije artiljerijskog napada bataljon ponovo na juriš pokuša zauzeti Gradinu.

Komandir baterije nije tačno uzeo nišanske elemente što je imalo za posljedicu i premašaj i podbačaj granata. Od četiri ispaljene granate dvije su otišle znatno dalje od cilja, dok su dvije znatno podbacile u odnosu na cilj. Posljednja granata udarila je u štabno mjesto Drugog bataljona. Od nje su poginuli: komesar bataljona Milan Pajić, kurir i jedan telefonista u Štabu bataljona, a teško su ranjeni: Mirko Paić, pomoćnik komesara bataljona i Miloš Madžar, komandant bataljona. Mirko Paić je ubrzo i umro, a Miloš Madžar je uspio preživjeti ranjavanje.

Tako se 26. aprila 1945. godine Drugi bataljon Prve brigade Osme kordunaške udarne divizije rastao sa svojim cijenjenim, poštovanim i voljenim komesarom, čovjekom izuzetnih ljudskih osobina, a iznad svega drugom, borcem i rukovodiocem Milanom Pajićem, koji je četiri godine rata pripremao sebe i druge ljude za borbu toliko uvjerljivo i ubjedljivo da su prosto svakog nosile njegove riječi u akciju i borbu.

Nije bilo borca ni rukovodioca u Prvoj brigadi i u Osmoj diviziji, kada su čuli za pogibiju komesara Milana Pajića, a da im suze nisu oblile oči, tim više što se to desilo pred samo oslobođenje Jugoslavije. Kao rukovodilac i komunistu uvijek je cijenio realno svaku pojavu, situaciju uopće, i na temelju konkretnog stanja i činjenica zauzimao određen i realan stav. Bio je objektivan i pravičan. Borce i rukovodioce svoje jedinice vrlo je cijenio i poštivao. Oдавao je zaslužnim priznanja ističući ih za primjer drugima, ali je znao u nekim momentima djelovati i vrlo oštro kada je bilo potrebno. Oštro je nastupao

kada se nije provodilo dogovoreno, kada se nisu izvršavala naređenja, kada se tražio bezrazložan izlaz iz teške situacije i kada se ličnim ponašanjem i postupcima narušavao ugled borca ili rukovodioca narodnooslobodilačke borbe.

Zbog svega toga je bio autoritativno cijenjen i poštovan od svojih boraca i rukovodilaca, kako od počinjenih tako i od pretpostavljenih.

Posmrtni ostaci komesara Milana Pajića preneseni su od stare Gradine u Donjem Skradu u selo Malu Kosu 27. aprila 1945. godine i pokopani na seoskom groblju, a odatle su u novembru 1957. prenesene njegove kosti u partizansku kosturnicu u Perjasicu.

Miloš Madžar i Pero Vranješ

PAIC SIME MILIC

Rođen je 1912. godine u perjasičkom selu Maloj Kosi na Kordunu. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu pohađao je u Poloju od 1922. do 1926. godine i bio odličan đak, ali ga roditelji nisu mogli dalje školovati. Živio je u selu od 1926. do 1934. i bavio se zemljoradnjom, povremeno odlazeći na sezonski rad u Karlovac i u Gorski kotar da zaradi novaca za nabavku odjeće i obuće. U proljeće 1934. godine otišao je na odsluženje kadrovske roka od 18 mjeseci. Vojni rok služio je u 19. pješadinskom puku »Vojvode Putnika« u Kragujevcu.

Iz vojske se 1935. vratio u svoje selo. Porodica je imala 9 članova i živjelo se na vrlo malo zemlje lošeg kvaliteta. Bio je prisiljen zaposliti se u žandarmeriji, od 1. januara 1936. godine, u Bilješevu, Zepču i Zavidovićima. Okupaciju stare Jugoslavije je teško

doživio, jer je 17. aprila 1941. godine otpušten iz žandarmerije od ljudi Nezavisne države Hrvatske samo zato što je po nacionalnosti bio Srbin. Vratio se svojoj roditeljskoj kući u Maloj Kosi gdje je uvijek bio cijenjen kao napredan čovjek.

Milić je bio srednjeg rasta, visokih moralnih i karakternih osobina. Po prirodi miran, vrlo skroman i odmjeren. Nikada nije volio isticati sebe i svoje vojničke sposobnosti. U ophođenju s ljudima bio je neobično pažljiv. Volio je ljude i pomagao im gdje je god mogao, radi čega je neobično bio cijenjen i uživao ugled. U donošenju odluka bio je hladnokrvan i promišljen. I u najtežim situacijama nalazio je izlaz i pravilno rješenje.

I kao partizan kod pretpostavljenih starješina zapažen je kao hrabar borac i odličan rukovodilac, pa je uživao veliki ugled kod boraca i starješina. Opredijelio se za narodnooslobodilačku borbu i u septembru 1941. stupio

u partizanski odred »Perjasica«, gdje se dobro postavio, zadatke uspješno izvršavao i ubrzo postao popularan među partizanima. Usljed pokazane umješnosti u tadašnjim uvjetima ratovanja, posjedovanja vojnog znanja, dokazane privrženosti NOP-u, te ispoljene lične hrabrosti, već krajem 1941. godine postaje komandir voda u 1. četi 2. bataljona kordunaškog partizanskog odreda, formiranoj od partizanskih odreda »Perjasica«, »Skrad« i »Donje Dubrave«, čiji je komandir bio legendarni Milutin Karaš. U toku 1941. godine učestvuje Milić u svim akcijama koje je izvodila 1. četa i svagdje se iskazao kao hrabar i sposoban čovjek, te moralno-politički svjestan.

Posebno se hrabro bori sa Talijanima na raskrsnici puteva Kmjak, Vojnić i Veljun kada je oslobođen veći broj civilnog stanovništva koje su Talijani odlučili odvesti u Karlovac i predati ustašama. U borbi sa domobranskom posadom u barakama na trasi projektirane pruge Karlovac — Bihać, u selu Budučka Rijeka, vodila se žestoka borba. U toj borbi Milić je sa svojim znanjem došao do punog izražaja. U borbi sa ustaškim jurišnim letećim vodom, na čelu sa stožernim narednikom zlikovcem Mirkom Marušićem iz Slunja, na cesti od sela Donje Visočke do Bukovca u Poloju, 20. januara 1942. godine zarobljeno je preko 20 žandara i njihovo naoružanje.

U vrijeme formiranja 1. bataljona 2. kordunaškog odreda Milić je određen za komandira 1. čete u 1. bataljonu 2. kordunaškog odreda. Bila je to Perjasička četa, kojom on rukovodi od februara 1942. godine. Kao komandir te čete organizuje zasjedu ustaškim žandarima u šumi Glavici, između sela Mikašinići i Jusići u Gornjim Dubravama, u zimi 1942. godine. Jurišem je napadnuta žandarska kolona na cesti, a žandari zarobljeni i razoružani. U ovoj akciji, pored komandira Milića, istakli su se i hrabri borci — njegovi partizani — iz sela bivše općine Gornje Dubrave.

U napadu na neprijateljsku posadu u Primišlju, gdje se nalazio i poznati zločinac Božo Kodžoman, također je uspješno komandovao četom Milić Paić i postigao izvanredne rezultate. Akcija na Primišlje imala je širi vojni i politički značaj i u njoj je učestvovalo više partizanskih jedinica. U martu 1942. godine Milić sa svojom četom napada neprijateljski garnizon u Siči. Napad nije uspio, ali on je svojom četom omogućio povlačenje ostalim partizanskim jedinicama koje je neprijatelj pokušao okružiti i uništiti. Poslije izvlačenja jedinica komandant bataljona Milutin Karaš izljubio ga je i rekao mu: »Mićo, da ne bi tebe, uhvatiše i mene živoga«.

U napadu na neprijateljsku posadu u Perjasici, 27. aprila 1942. godine, opet je Milić Paić hrabro išao na čelu svoje čete. U ovoj akciji on se posebno istakao i kao borac i kao komandir. Lično je zauzeo dva bunkera kod Kosanović Lipe. Neprijateljske jake snage su potučene i zarobljene, a općinsko mjesto Perjasica ponovo oslobođeno. Poslije toga dolazi do niza organiziranih akcija na pruzi Karlovac Ogulin i u Ličkoj Jesenici, u kojima je jedinica Milića Paića odigrala značajnu ulogu i postigla vidne rezultate.

Početkom jula 1942. godine formira se udarni bataljon za samostalno dejstvovanje, a za njegovog komandanta imenovan je Milutin Karaš. Od ostalih boraca ponovo je formiran Perjasički bataljon i u njegov sastav ušle su Perjasička, Dubravska i Skradska četa, a za komandanta bataljona postavljen je Milić. Oba bataljona su 6. jula 1942. godine sa Hrvatskom partizanskom četom udarili na domobransku satniju Dane Prodanovića. U toj borbi zarobljen je Dane Prodanović sa još dvadesetak domobrana, tri puškomitraljeza i 18 karabina. Partizani nisu imali ni mrtvih ni ranjenih. Poslije toga Milićev bataljon

izvršio je desetak akcija i diverzija na pruzi Zvečaj — Oštarije — **Lička** Jesenica. Prilikom formiranja 4. kordunaške udarne brigade nije ušao u **njezin** sastav već je i dalje ostao terenski bataljon.

Napad na neprijateljsko uporište u Hrvatskom Blagaju, koga su držale najkrvavije ustaše na Kordunu pod komandom natporučnika Dr Stjepana Urbana, izvršio je 13. septembra 1942. Proleterski bataljon Hrvatske zajedno sa Paićevim bataljonom. I u toj borbi on je pokazao veliku sposobnost u rukovođenju bataljonom d ličnu hrabrost. Napad je potpuno uspio. Neprijatelj nije više mogao da se oporavi ni da održi svoju posadu u Hrvatskom Blagaju.

Formiranjem 5. kordunaške brigade, 16. septembra 1942. godine, terenski bataljon Milića Paaića ulazi u njen sastav i postaje 1. bataljon 5. brigade, a Milić Paić njegov komandant. S bataljonom učestvuje u svim akcijama koje izvodi 5. brigada. Naročito se istakao u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi na Drenovači, u borbi sa Nijemcima, šiteći glavne snage Narodnooslobodilačke vojske. Za ispoljenu umješnost i ličnu hrabrost pohvaljen je od Glavnog štaba Hrvatske. U borbi na Drenovači bio je i ranjen u lijevo rame zbog čega je morao otići i na liječenje u partizansku bolnicu u Bijeje potoke. Zatim se ponovo vratio u 5. brigadu 8. kordunaške udarne divizije. Postavljen je za načelnika Štaba brigade. Na toj dužnosti je ostao do maja 1943. godine, a formiranjem Prvog bataljona protiv pete kolone (PPK-a) u Hrvatskoj postavljen je za njegovog komandanta, kao zaslužan i provjeren rukovodilac u dotadašnjim borbama.

Na dužnosti komandanta Bataljona PPK-a Hrvatske Miilić se pokazao izvanredno sposobnim. Vrlo brzo je očistio Gacku dolinu u Lici od ustaša i četnika. Posebno je doprinio usavršavanju jedinica PPK-a propisujući uputstva i pravila za vršenje zadataka koji su se postavljali u borbi protiv pete kolone.

Miilić Paić učestvuje i u formiranju Prve brigade narodne odbrane (16. juna 1944. godine) i ostaje njezin prvi komandant. Na dužnosti komandanta brigade ostaje do novembra 1944. kada je zbog posljedica ranjavanja i teških uslova života u raitu morao preko Zadra otići u Beograd m a bolničko liječenje gdje je i umro 6. juna 1945. godine.

Smrt istaknutog borca i komandanta, majora JNA, odanog člana Partije od 1941. godine do posljednjeg dana života, sa velikom tugom su primili svi drugovi u jedinicama u kojima se borio i sa svojim boroima dijelio dobro i zlo. Posmrtni ostaci druga Milića Paića sahranjeni su na Novom groblju u Beogradu, u Aleji velikana li narodnih heroja, gdje se sahranjuju najzaslužniji sinovi naših naroda.

Dušan Miletić, Mihajlo Mrgić i Milutin Paić

MICO PA VIC, KOMANDANT 1. BATALJONA »MILISAV DAKIC« 3. KORDUNAŠKE UDARNE BRIGADE

Miće je rođen 1910. godine u selu Prisjeka, općina Krstinja, kotar Vojnić. Napredan zemljoradnik i po prirodi veseo i dobar čovjek. Poslije odsluženja kadrovske roka Miće se oženio Stankom koja će kao i Miće postati dobar patriota, dobar politički radnik i svestrani pomagač u radu svoga supruga.

Prema sjećanju Miloša Dejanovića, člana KK KPH Vojnić, Miće Pavić je

nakon početka formiranja partijskih ćelija po selima kotara pokazivao veliko interesovanje za politički rad li želju da postane član KPJ. Poslije višemjesečnog političkog djelovanja na teritoriji općine Krstinja, a naročito u selu Prisjeci, KK KPH za Vojnić donosi odluku da se u Prisjeci formira partijska ćelija- U izjavi Miloša Dejanovića stoji da je partijska ćelija u Prisjeci formirana 1938. godine i da je njen sekretar postao Mićo Pavić.

U vrijeme ustanka 1941. Mićo je čvrsto povezan s Milošem Dejanovićem iz Klokoča, članom KK KPH Vojnić, kao i sa sekretarom ćelija Miholjsko, Kusaša, Široka Rijeka i drugim. Vršio pripreme ljudstva za ustanak, stara se o prikupljanju oružja. U njegovoj kući održavaju se česti partijski sastanci i dogovori. I dok Mićo aktivno učestvuje u svim sastancima, njegova supruga Stanka drži stražu oko kuće i nastoji da nepoželjna lica ne ulaze u kuću.

Noću 30. jula 1941. borbena grupa Miholjsko i Prisjeka prekopali su cestu u Miholjskom, a sutradan kod mjesta Prekopa napali su dvojicu ustaša koji su se vozili motorom od Krstinje prema Vojniću. Ubrzo poslije toga uslijedila je intervencija ustaša i domobrana iz Vojnića koje su ustanici također napali. Poslije te akcije formiraju se prvi partizanski odredi i Mićo Pavić odlazi u Partizanski odred »Otmic«. Bio je ozbiljan i odmjeren, komunikativan i dobar na čemu je gradio svoju popularnost i slavu. U borbama se ističe i iz akcije u akciju sve je zapaženiji. Zbog takvih osobina i uspjeha u radu Mićo je već početkom 1942. godine postavljen za komandira 2. čete 2. bataljona 2. KPO. Kao komandir čete učestvuje u značajnim akcijama oko napada na Veljun, u zasjedi u selu Radovici, kada je njegova četa i četa Dušana Vergaša zarobila 42 talijanska oficira, podoficira i vojnika. Zaplijenjena je znatna količina municije i oružja. Potom s četom vodi česite borbe na putu Cetingrad — Slunj, učestvuje u borbama oko Primišlja i u Plaščanskoj dolini. Za postignute uspjehe u borbi i za izvanredne rezultate koje je pokazao u komandovanju četom Mićo je koncem novembra 1942. postavljen za komandanta bataljona Kordunaškog partizanskog odreda. I na ovoj dužnosti postiže zapažene rezultate na kada se marta 1943. ukazala potreba za jednim boljim komandantom bataljona za 1. bataljon »Milisav Dakić« 3. kordunaške brigade, Mićo je na Kordunu razriješen dužnosti i upućen u 1. bataljon 3. brigade. Na novu dužnost postavljen je sredinom marta 1943. godine kad su jedinice 8. kordunaške i 6. ličke divizije vršile ofanzivne akcije u Lici u cilju čišćenja Like od talijanskih okupatora te domaćih izdajnika četnika, ustaša i domobrana. Dolaskom u novu sredinu, u bataljon kome su do tada bili na čelu najprije Milisav Dakić pa kasnije i čuveni junak Korduna Miško Breberina, Mićo je morao upotrebiti sve svoje umne i fizičke sposobnosti da nastavi djelo tamo gdje je pokojni Breberina stao. Nije Mići ni to bilo teško jer je on po prirodi, po razvojnoj liniji i po drugim osobinama odgovarao za komandanta bataljona kakav je bio bataljon »Milisav Dakić«.

Prve značajnije borbe 1. bataljona 3. brigade pod Mićinom komandom bile su oslobođenje Otočca, borbe oko Gospića te oslobođenje Slunja, C^tinonH.q i Velike Kladuše. Najznačajnija borba za bataljon i njegovog komandanta Miću bio je napad na ustaško utvrđenje kod željezničkog mosta na rijeci Lika kod Gospića koje je branila jedna ustaška četa zlikovaca. Za likvidaciju uporišta određen je 1. bataljon, ojačan s 2 teška minobacača i mitraljeskom četom. U toku izviđanja neprijatelja, položaja i vatrenih izvora Pavić zaključuje da su se ustaše razmjestile na ravnom zemljištu. U krugu posade izgrađeni su bunker, saobraćajnice i razni zakloni. Sve to bilo je opasano s 3—5 redova

bodljikave žice. Na pogodnim mjestima postavljeni su mitraljezi i puškomitraljezi koji su iz bunkera uspješno tukli prilaze ustaškoj posadi. Na sastanku sa starješinama bataljona, koji je održan prije napada, Mićo im je skrenuo pažnju da je neprijatelj jak, dobro naoružan, dobro utvrđen i s dobrim moralom i ljudstvom. No, mi zadatak moramo uspješno izvršiti.

Napad Prvog bataljona, ojačan mitraljeskom četom i dva minobacača, počeo je u svitanje 27. aprila. Još u toku vatrene pripreme, dok su mitraljezi i minobacači neutralisali ustaške vatrene izvore, borci četa približavali su se bodljikavoj žici. Zahvaljujući pravilnom komandovanju mitraljeskom četom i minobacačkim vodom, čete su bez ljudskih gubitaka izbile na jurišne položaje. Ali se tada ispriječilo najteže: kako savladati neprijateljske žičane prepreke? Ljudstvo za to nije još bilo dovoljno obučeno a niti su raspolagali sredstvima za uništavanje žičanih prepreka. Hrabri komandant Pavić i dovtljivi komandir čete Mile Simunlija snalaze se tako da od čebadi izrade most preko žice. Kada je neprijatelj učutkan mitraljeskom i minobacačkom vatrom, Simunlija s nekoliko bombaša prebacuje čebad preko žice a potom bombaška odjeljenje koga on predvodi skače na čebad i prebacuje se u neprijateljske položaje s druge strane žice. Dok se Mile s bombašima prebacivao preko žica, Mićo Pavić organizuje prenos mitraljeske i minobacačke vatre naših oruđa na slijedeće neprijateljske položaje kako bi onemogućio neprijateljskoj rezervi da interveniše u rejonu prodora partizana u sistem ustaške odbrane. Nastala je ogorčena borba u neprijateljskim rovovima, saobraćajnicama i bunkerima. Tu se malo pucalo a više se tuklo kundacima, bolo noževima i intervenisalo ručnim bombama. Za cijelo vrijeme Stab 1. bataljona na čelu s komandantom Mićom bio je u vezi s četama. Komandama četa izdavane su stalne direktive i uputstva što treba raditi da bi se neprijateljsko uporište likvidiralo. Ovu borbu borac 1. bataljona i rad štaba 1. bataljona posmatrali su s pogodnog mjesta članovi štaba 3. brigade i neki predstavnici štaba 8. divizije. Kad je borba završena, Mićo Pavić je na brzinu sakupljenim borcima i starješinama čestitao na uspjehu, a to isto učinili su komandant i politički komesar 3. brigade čestitajući štabu 1. bataljona na uspješnoj borbi.

Naredna akcija u kojoj se ističe 1. bataljon i komandant Mićo bio je napad na Slunj 18. juna 1943. godine. U napadu na Slunj Mićin bataljon napadao je od pravca visova Plieša i Melnice. Prije ponoći 18. juna 1. i 3. bataljon izbili su pred neprijateljske bunke. Između položaja 1. bataljona i neprijateljskih bunkera bio je čist brisani prostor zasijan pšenicom i raži. Naprijed se bez ljudskih gubitaka nije moglo, a ni zora 19. juna se nije smjela čekati u takvom rasporedu. Mićo Pavić obilazeći položaje dogovara se s komandirima 1. čete Milom Simunlijom kako preći brisani prostor a kako osvojiti prve domobranske bunke. Mile Simunlija, ekspert za rješavanje teških problema na bojištu i ovog puta bio je na visini zadatka. Već dok je osmatrao položaj neprijatelja, uočio je odakle tuče jedan puškomitraljez koji je bio glavna smetnja za dalje napredovanje bataljona. Ne čekajući dalja naređenja Mile formira borbenu grupu i kreće na neprijateljski bunker. Kao mačka, nečujno i polako, skočio je u vis i uhvatio za usijanu puškomitraljesku cijev koja je virila iz puškarnice, oteo puškomitraljez domobranu a zatim su bombaši ubacili bombe u bunker i tako osvojili glavnu neprijateljsku tačku u sistemu domobranske odbrane. Nakon toga 1. četa kreće na juriš. U isto vrijeme komandant bataljona pokreće u napad i ostale čete i uskoro Slunj je bio zauzet. U ruke jedinica 3. brigade palo je više desetina neprijateljskih vojnika i velike

količine tehnike. Između ostalog zaplijenjena su 2 pt-topa i 6 mitraljeza. Eto, tako se Mićo Pavić na svečan i dostojanstven način oprostio od ljudstva 1. bataljona koga je vodio u borbi nekoliko mjeseci i otišao na dužnost operativnog oficira Kordunaškog partizanskog odreda.

Poginuo je juna 1944. kod Skakavca. Ugasio se život revolucionara i istaknutog starješine kordunaških partizanskih jedinica.

Ignjabinje Perić i Nikola Vuletić

NARODNI HEROJ NIKOLE DUŠAN PEKIĆ

Rođen je 23. juna 1921. godine u Medeđaku, kad Vojnića, Hrvatska. Trgovački pomoćnik. Član KPJ od 15. novembra 1941. u NOB stupio jula 1941. Potječe iz siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u selu Utinja Vrelo, a onda ga putem Privrednika roditelji šalju u Vranje, gdje uči za trgovačkog pomoćnika i završava malu maturu. Ne dobivši odmah zaposlenje radi kod svoje kuće, povremeno ii na raznim gradilištima, a zatim se zapošljava u trgovini. S nepunih dvadeset godina među prvima u svom kraju uključuje se u pripreme ustanka na Kordunu. Tih i povučen mladić, već prvih dana ustanka pokazuje izvanrednu snalažljivost i smjelost. Organizira partizanski odred »Brdo« i postaje njegov politički komesar. Već u septembru 1941. godine Pečić sa grupom boraca iz svog odreda i odreda »Vojišnica« i »Radonja« zarobljava prvi puškomitra-

ljev na Kordunu.

Decembra 1941. sa svojim odredom drži blokadu žandarmerijsko-domobranske posade u školi Vojišnica, do dolaska u pomoć odreda »Debela Kosa« i »Radonja«, kada zarobljavaju 70 žandara i domobrana sa oružjem i opremom. Mladi komesar Pečić javio se u Petrovoj gori u grupu od 25 partizana, koja se preobukla u domobranske uniforme i ušla 17. novembra 1941. u okupirani Karlovac da oslobodi iz bolnice uhapšenog sekretara Mjesnog komiteta KPH, narodnog heroja Marijana Cavića-Grgu. Učestvuje u oslobodenju sreskog mjesta Vojnić 12. januara 1942. i kod Utinja Vrela njegov odred nanosi neprijatelju velike gubitke, što pored dejstva i drugih dovodi do predaje preko 500 neprijateljskih vojnika i oficira. Postaje komesar čete i od Glavnog štaba Hrvatske dobiva specijalni zadatak da u ulozi kurira uspostavi prekinute veze između Glavnog štaba Hrvatske i Vrhovnog štaba NOVJ. Komesar čete u ulozi kurira odlazi na nepoznat i dalek put, s kojeg su se mnogi vratili neobavljena posla ili se nikad nisu vratili. Proći tako dalek put gotovo kroz neprijateljske redove bio je težak zadatak.

Pekić je krenuo u nepoznato, ali s preciznim i jasnim zadatkom, 20. januara 1942. s Korduna iz sela Prisjeke. Putem partijskih veza koje su na dijelu puta bile i prekinute došao je do Foče, gdje je pronašao Vrhovni štab NOVJ i druga Tita kome je uručio poštu GSH i CK KPH. Veza je bila uspostavljena i Dušan se nakon jedanaest dana boravka kod VŠ NOVJ i POJ s poštom vrhovnog komandanta vratio u GŠH, koji se tada nalazio u Korenici. Propješao je na tom putu oko 1500 km. U Korenici Pekić završava prvi oficirski kurs i odlazi u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske. Kada bataljon prerasta u 13. proletersku brigadu, Dušan postaje politički komesar 1. bataljona, zatim komandant 2. bataljona, a već 1. augusta 1943. dvadeset dvogodišnji Duško, kako su ga borci i narod zvali od milja, postaje zamjenik komandanta brigade. Učestvuje u svim borbama bataljona i brigade u sjevernoj Dalmaciji, Gorskom kotaru, na Kordunu, Pokuplju i Zumberku. Posebna junaštva pokazuje na cesti Gerovo — Čabar, gdje ručnim bombama uništava talijanski tenk, a zatim u napadu na Blagaj, u Zumberku, u borbi na Plavcima, u Gornjoj Vasi, Plješevici, Dobrancima i drugim mjestima. U borbama na Zumberku u jednom snažnom protunapadu ranjen je od ručne bombe u obje noge i lijevu ruku. Pored velikog junaštva odlikovao se razvijenim smislom za procjenjivanje situacije i komandovanje. Oktobra 1943. godine ističe se u odbijanju napada dobro pripremljene njemačke ofanzive na Zumberak. U tim borbama zamjenik komandanta brigade je kod Pribića s jednim vodom boraca došao na deset metara do njemačkog položaja u lično izviđanje. U sukobu s Nijemcima teško je ranjen u grudni koš iz njemačkog automata. Prenesen je na liječenje u Petrovu goru. Nakon svega dvadesetak dana liječenja, GŠH postavio ga je za načelnika žumberačko-pokupskog operativnog područja, te nešto kasnije za načelnika Štaba 34. divizije. Septembra 1944. godine u 23. godini života poslije pogibije narodnog heroja Nikole Demonje Pekić je postavljen za komandanta 12. udarne slavonske divizije. I treći put Pekić je ranjen u borbi za oslobođenje Virovitice u skočni zglob desme noge. Nakon liječenja na Papuku i Pakracu, nešto prije završetka rata, upućen je na više vojno školovanje u Sovjetski Savez.

Poslije rata Pekić je bio na dužnosti komandanta divizije, komandanta mehanizovanog korpusa, načelnika školskog i nastavnog centra oklopnih jedinica, komandant vojnog područja, načelnik Štaba 4. armije i vojno-pomorske oblasti, načelnik Nastavne uprave Generalštaba JNA, zamjenik načelnika generalštaba i glavni inspektor oružanih snaga i ONO Jugoslavije.

Pekić je poslije rata završio najviše vojne škole u JNA i, vanredno Pravni fakultet.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više visokih odlikovanja.

Penzioniran je 31. decembra 1981. godine. 15. maja 1982. izabran je za delegata u Saveznom vijeću skupštine Jugoslavije ispred Karlovačke regije. Delegatski mandat izvršio je uspješno i zapaženo.

10. juna 1986. SUBNOR SRH predložio ga je, a X kongres SUBNORJ izabrao za člana predsjedništva SUBNOR-a Jugoslavije. Kao član predsjedništva odbora izabran je 14. juna 1988. i za sekretara SUBNOR Jugoslavije. Sve delegatske funkcije obavljao je volonterski i savjesno. Poznat je u jugoslavenskoj javnosti po marljivom i aktivnom društveno-političkom radu.

Za narodnog heroja proglašen je 6. decembra 1944. godine.

Dr Đuro Zatezalo

ANDRIJA PERIC JANDRE, TAJNIK KOTARSKOG NOO-a VOJNIĆ 1941.

Rođen je 1894. godine u Burić Selu, općina Kmjak — Vojnić, u siromašnoj seoskoj porodici. Od svog djetinjstva živio je u vrlo teškim ekonomskim prilikama u uvjetima režima Austro-Ugarske Monarhije. Tek što je stasao u momka i postao punoljetan, izbija I svjetski rat i zahvata ga onaj ratni vihor. Tuđinci su naše ratnike upućivali na najteže frontove gdje se svakodnevno masovno ginulo.

Na ruskom frontu u jednoj od teških bitaka, kod Galicije, od eksplozije ruske granate bio je zatrpan zemljom. Onako onesviješćenog spasili su ga njegovi drugovi. i prenijeli u pozadinu na liječenje. Duže vremena ostaje u feomi i' liječi se po bolnicama u Čehoslovačkoj i Mađarskoj. Odmah po ozdravljenju vraćen je na front u borbene redove, gdje je bio izložen velikim karpatskim hladnoćama, svakodnevnim teškim borbama i

ratnim naporima što je stoički izdržao.

Nakon završetka rata vraća se svome domu u rodni Kordun u kome je vladalo siromaštvo, glad a golotinja. Trebalo je uložiti dosta rada i napora da se savlada ona neimaština, a višečlanoj porodici obezbijediti donekle pristojan život, kakav su tada imali kordunaški žitelji. U uvjetima mira i režima stare Jugoslavije, između dva svjetska rata, imao je buran i težak život. Tada osniva i stječe svoju porodicu u kojoj je imao petero djece.

Kada je izbio II svjetski rat i okupacija naše zemlje 1941. godine, bio je čovjek pedesetih godina i dočekao je pripravan narodni oružani ustanak. Na poziv KPJ stupa u prvi ešalon Titovih boraca i jedan je od istaknutih revolucionara i organizatora ustanka u svome kraju. Imao je bogato životno iskustvo, veliki utjecaj na narodne mase koje je okupljao za NOP, jer je među narodom uživao veliki ugled i povjerenje.

Njegov je značajan doprinos na organiziranju i osnivanju prvih organa naše narodne vlasti — NOO-a u oslobođenim selima, Korduna. Već u jesen 1941. godine, kao iskusan i idejno opredijeljen za NOB, obavlja pripreme i organizira više oblike organa narodne vlasti. Sudjeluje u radu na osnivanju općinskih NOO-a Kmjak i Vojnić, zatim Kotarskog NOO-a Vojnić. To je bio prvi Kotarski NOO na području Hrvatske koji je osnovan na slobodnom partizanskom teritoriju. Bio je izabran za tajnika i tako je postao jedan od prvih tajnika kotarskih NOO-a, što je od posebnog historijskog značaja za razvoj NOB-a i novih organa naše narodne vlasti.

Kao tajnik kotara stalno se nalazio među narodom na terenu. Održavao je mnoge sastanke i tumačio ciljeve NOB-a, zadatke i ulogu novih organa narodne vlasti i provodio neposredne zadatke, koji su bili od presudnog značaja i interesa za stanovništvo. Trebalo je brzo i efikasno rješavati nastale probleme, među kojima su bili: smještaj porodica čije su kuće bile popaljene i

uništene od strane neprijatelja, zatim prehranu nezbrinutog stanovništva i snabdijevanje brojnih partizanskih jedinica na terenu.

Osim toga njegov je značajan doprinos bio na provođenju zadataka usmjerenih za stalno jačanje i razvoj naših organa narodne vlasti, na njihovoj afirmaciji u narodnim masama i doprinos za njihovo efikasno obavljanje najsloženijih zadataka i problema u ratnim uvjetima. Svojim ličnim primjerom pokazivao je ostalima kako se bori za slobodu svoga naroda, čemu je posvetio sve svoje fizičke i umne sposobnosti. Kao komunista i drug služio je za primjer mnogima i time uživao velike simpatije i ugled u masama. Njegova odlučnost i hrabrost, prisebnost i pregalaštvo stvorili su ogromno povjerenje kod naroda, što ga je posebno krasilo. Takav je ostao i dalje u slobodnoj novoj zajednici i spadao među vrlo istaknute i aktivne društveno-političke radnike sve do kraja svoga života. Bio je nosilac »Partizanske spomenice 1941.« i brojnih odlikovanja te drugih društvenih javnih priznanja.

Duro Gačeša

MILA PERIC MICA, REVOLUCIONAR NA KORDUNU, U BEOGRADU I BANATU

Rođena je 1917. godine u Penić Selu, kotar Vojnić. Roditelji, otac Ilija i mati Stanka, potiču iz ugledne porodice Perića na Kordunu. Išla je u osnovnu školu Gornji Budački. Bila je slabašne tjelesne građe. Nitko nije mogao ni slutiti da će ta sićušna djevojčica postati poznati revolucionar na Kordunu, na zagrebačkom poljoprivrednom fakultetu i u Beogradu.

Poslije osnovne škole Mila nastavlja školovanje u karlovačkoj gimnaziji i još kao srednjoškolka opredijelila se za napredni radnički pokret i primljena za člana SKOJ-a. Za vrijeme ferija redovno je dolazila na Kordun. Dane je provodila među poznanicima i rodbinom. Mila je bila stalno u pokretu, u radu s omladinom Perić Sela, Trupinjaka, Budačke Rijeke, Buriča i okolnih sela nastojeći da među mladim ljudima organizuje politički rad.

Poslije gimnazije Mila s izgrađenim pogledima na život, na društvena i politička zbivanja, dolazi na Poljoprivredno-šumarski fakultet da studira agronomiju. Po dolasku u Zagreb Mila se ozbiljno prihvatila učenja. Istovremeno se uključila u široku antifašističku aktivnost i političku bitku, ali nije zaboravila na rodni kraj. Po partijskoj direktivi čitave grupe omladinaca-studenata odlaze na rad u »Seljačko kolo«, kojim neposredno rukovodi CK KPH. Osnovnj zadatak mladih komunista bio je da političkom aktivnošću mobili-

ziraju mase i da pomažu formiranje partijskih organizacija na selu. Opća karakteristika rada bila je nesebična ljubav za svoju zemlju, nesebična privrženost širokom frontu borbe protiv fašističkih zločinaca i porobljivača.

Bilo je nešto posebno što je krasilo Milu. Neobično je pažljiva i taktična u odnosu prema ljudima, strpljiva i uporna na radu. Stekla je povjerenje svakog s kim bi dolazila u dodir. U njoj je bilo nešto što joj je davalo snagu hrabrog borca koji sve podređuje borbi i idealima, a to je prenosila na sve oko sebe. predratni studentski dom u Zagrebu, u sadašnjoj Ulici Vladimira Nazora, bio je njoj partijski povjeren. Kroz tu aktivnost, radom među stotinu studentica, koje su tu stanovale, ona se veoma brzo afirmirala, angažirala ostale studentice na »provođenju zadataka koje je postavila partijska organizacija. Mila i njene drugarice: Milka Kufrin, Jana Ilijanić, Blanka Hajligštajn, Tonka Span i druge uvlače u kulturno-prosvjetni rad mnoge studente ostalih fakulteta, provodeći konstantno na tom području partijsku liniju.

Slobodne nedjelje niti slobodne dane nije imala. Navlačila je gozzerice na noge i s kino-aparatjurom je odlazila u obližnja sela noseći potreban partijski materijal. Njezin rad je osobito živ na području rodnog kraja, na Kordunu, gdje su je tadašnji mladi posebno cijenili. Mila je 1937. godine uspjela u Perić Selu formirati kupoprodajnu seljačku zadrugu, tamburaški orkestar i dramsku sekciju. Nešto kasnije u selu Trupinjaku, zahvaljujući njenom samoprijegornom radu i Dragana Kesera, formirana je partijska organizacija od pet članova. U vremenu od 1938. do početka drugog svjetskog rata Mila je često dovođila grupe studenata koji su s teritorijalnim partijskim organizacijama i kulturno-prosvjetnim društvima davali priredbe. Program je bio takav da je odisao idejama protiv fašizma, nenarodnog režima i buržoazije. Veličao je ideje bratstva i jedinstva naših naroda. Takvi programi su često izvođeni, a bili su veliki doprinos pripremama narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije.

U predvečerje rata, u decembru 1940. godine, partijska organizacija priredila je preko studentskog udruženja »Svjetlost« veće posvećeno ruskoj oktobarskoj revoluciji, Mila Perić bila je zadužena da održi referat o učešću žena u oktobarskoj revoluciji i o tome što je sve oktobarska revolucija značila za ženu. Dok je čitala referat pred nekoliko stotina studenata, u selo je upala policija, zajedno s Mačekovom zaštitom. Upadajući među studente, policija je uočila da je referat čitala djevojka u crvenoj vesti pa je svuda baš nju tražila. Solidarnost studenata, među kojima je bilo dosta nekomunista, ih je spriječila. Usprkos prijetnjama i zadržavanju u zatvoru, nitko od prisutnih nije izdao Milu.

U maju 1941. godine Mila dolazi iz Zagreba na Kordun. Povezuje se s Draganom Keserom, sekretarom partijske ćelije KPH u Trupinjaku. S njim neumorno radi na uzdizanju članova Partije i održava sastanke i razne kontakte s ljudima u Perić Selu, Budačkoj Rijeci, Jasmić Brdu, Trupinjaku i drugim okolnim selima. Kad je počeo ustanak, Mila ostaje d dalje kod kuće ali održava čvrste veze i sastanke s tek formiranim Partizanskim odredima »Debela kosa« i »Trupinjak«. Sredinom septembra 1941. Milina majka odlučuje da ide u Beograd gdje se već nalazio otac Ilija. Mila ne može pustiti samu majku na takav put ii po odobrenju komandira i političkog komesara odreda »Debela kosa« Mila odlazi u Beograd. U Beogradu se povezuje s partijskom organizacijom i nastavlja aktivnim radom, isto kako je to radila u Zagrebu i na Kordunu. Zbog materijalnih uslova i zbog preseljenja njene porodice u Veliki

Gaj, pančevački kotar, i Mila odlazi s roditeljima. Po direktivi beogradske partijske organizacije Mila se povezuje s istaknutim komunistima Banata i s partijskom organizacijom u Velikom Gaju. Tu je još uključena u borbenu grupu koja je djelovala u tom dijelu Banata. U to vrijeme partijsku organizaciju Banata okupator je desetkovao. U selima oko Velikog Gaja i oko Vršca s preostalim drugovima Mila razvija politički rad. Ona je organizovala prikupljanje partijske pomoći i sanitetskog materijala koji je slala partizanskim grupama u Banat i Srijem. Zbog velike angažovanosti i aktivnosti Milu je otkrila policija. Da bi izbjegla hapšenje, Mila se sklanja u Beograd, ali i dalje ne miruje već nastavlja s radom. Bila je na stalnoj vezi Beograd — Banat i na tom poslu policija joj ulazi u trag. U ljeto 1944. gestapo otkriva Milino boravište u Beogradu, ulazi u stan i pošto je Mila trenutačno bila na nekom zadatku u Banatu, Nijemci je čekaju u stanu i kad je ušla u kuću bila je uhapšena.

Treba pogledati gestapovske zapisnike, koji su vođeni prilikom Milinog saslušanja, pa da se čovjek i danas s dubokim poštovanjem sjeti velikog borca Mile Perić. Ni riječi nije rekla policiji, a što je sve izdržala najbolje svjedoče liječnički nalazi priloženi istražnim dokumentima. Iz tih nalaza vidi se da je Mila pod batinama gotovo oslijepila. Izmrcvarenu i iznakaženu ponovno je prebacuju u Banat gdje je strijeljana s grupama boraca. Na stratištu kod sela Jabuke, u blizini Pančeva, prestalo je da kuca junačko srce jedne hrabre kordunaške djevojke.

Ignjatije Perić

MILOŠ ĐURE PETROVIC PEK, BOMBAS U PARTIZANSKOM ODREDU

»DEBELA KOSA«

Petrović Đure i Sofije Miloš rođen je 1921. godine u Koranskom Brijegu kod Tušilovića. Pekarski radnik. U Partizanskom je odredu »Debela kosa« od 27. jula 1941. godine.

Miloševi roditelji Đuro i Sofija imali su šestero djece, a malo zemlje pa se teže izlazilo i teže spajao kraj s krajem. Zato su muška djeca po završetku osnovne škole poslana na izučavanje zanata. Miloš kao trinaestogodišnjak otišao je u Karlovac na učenje pekarskog zanata kod majstora Steve Malobabića. Prije odlaska na zanat Miloš je kratko vrijeme bio i sluga kod bogatijeg seljaka u Mahičnom.

Po završetku zanata nastavio je raditi kod istog gazde kao pekarski pomoćnik. Niti kao učenik, niti kao pekarski pomoćnik, Miloš nije imao dovoljno vremena za sebe i lični život. Noću je morao mijesiti i peći kruh, a

danju s korpom na leđima prodavao je po karlovačkim ulicama gazdin kruh i pecivo. Već kao šesnaestogodišnjak Miloš je počeo da se druži i hvata veze s naprednim karlovačkim radnicima. Nakon završetka zanata učlanio se u UTRS-ove sindikate i postaje aktivan član.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla ga je u Karlovcu. Početkom jula 1941. kao Srbin i član naprednih sindikata morao je napustiti grad i vratiti se kući. Kući je došao s proglasom CK KPJ o dizanju ustanka. Povezao se s nekim članovima Partije i SKOJ-a iz Tušilovića i Brezove Glave, od kojih dobiva uputstva i smjernice za rad s narodom na selu. Svaku večer Miloš i njegov brat Milić održavaju sastanke i pripremaju ljude za ustanak. Miloš i **Milić** ulaze u Partizanski odred »Babina gora« koji je zbog blizine **Karlovcu** napustio rejon Tušilovića, prebacio se u šumu Debelu kosu i fuzionirao se s Partizanskim odredom »Debela kosa«.

Prvih dana boravka u partizanskom odredu Miloš je zapažen i rado viđen u društvu svakog partizana. On je svojim šalama, pjesmom i vicevima znao raspoložiti najumornijeg ili najzabrinutijeg partizana i tako mu olakšati probleme u porodici, nespavanju i napornim marševima i borbi. U prvoj borbi Miloš se ističe hrabrošću i snalažljivošću. Zbog tih vrlina pri formiranju jurišne desetine postao je prvi borac u jurišnoj desetini. Pored hrabrosti, drugarstva Miloš se ističe i uspješnim političkim radom, kako u odredu tako i među omladinom i narodom. Miloš je već u septembru 1941. godine primljen za člana SKOJ-a, a uskoro poslije toga postao je i član Partije odredske ćelije »Debela kosa«. Po direktivi komiteta Prvog rejona Korduna u odred »Debela kosa« formiran je poseban aktiv skojevaca kojim je rukovodio Rafko Tabor. U tom aktivu, pored ostalih, bili su Miloš Petrović, Uroš Opačić i Vojica Martinović. Oni su u slobodno vrijeme, po direktivi Rejonskog komiteta SKOJ-a, odlazili na teren radi političkog djelovanja među omladinom. Oni su radili i na formiranju teritorijalnih skojevskih organizacija.

Miloš i njegov brat Milić imali su veliki uticaj i na svoje roditelje pa su i oni već početkom ustanka bili aktivisti NOP-a u svom selu. Otac Đuro prilikom formiranja prvih narodnooslobodilačkih odbora izabran je za seoskog odbornika, a kasnije je i predsjednik seoskog NOO-a. Mati Sofija je bila partizanski kurir. Nada Dimić u izvještaju govori o ženi kuriru iz Koranskog Brijega, ne navodeći ime i prezime, ali očito da se radi o Sofiji Petrović kod koje je i Nada, na svom putu za Karlovac ili Petrovu goru, navraćala radi odmora i hrane. Sofija je po zadacima rukovodioca Korduna radi specijalnih zadataka upućivana u Karlovac. Prva dva puta prošla je sretno, a treći put kad je došla na mitnicu u Maštanju zaustavljena je od ustaša, uhapšena, dugo se sluša vana i strijeljana.

Pred kraj 1941. godine većina stanovnika velikog dijela kotara Vojnić poznavala je Miloša Petrovića. Popularnost je sticao hrabrim držanjem u borbi, druženjem, radom s omladinom i veseljačkim duhom. Evo kako je to Miloš radio. Noću 10/11. septembra odred »Debela kosa«, pojačan s tridesetak civila iz rezervnog odreda Budačka Rijeka, izvršio je prvu veću diverzantsku akciju na cesti Krnjak — Veljun. Te noći trebalo je što više uništiti ptt stupova, telefonskih instalacija, onesposobiti cestu na više mjesta i porušiti drveni most u Budačkoj Rijeci kod Šarca. U toku akcije svaki partizan je želio da što više uradi, da se put i telefonske veze što više onesposobe i da se iskaže mržnja prema ustašama i Pavelićevoj »Nezavisnoj državi«. Za kratko vrijeme rada srušen je most, cesta prekopana na više mjesta, a lomljena telefonskih

stupoVa je davala ritam cijeloj akciji. Na dionici dugačkoj gotovo četiri kilo_ metara udarci sjekira, škripa testerà i jeka partizanske pjesme slijevali su se u opći narodni revolt.

U toj noćnoj vrevi, pri punoj mjesečevoj svjetlosti i partizanskoj akciji koja je ličila na dobro organizirano gradilište, Miloš Petrović Pek, negdje poslije ponoći, kad se na ljudstvu već primjećivao zamor od nespavanja i fizičkog rada, prilazi hrpi izrezanih telefonskih stupova, hvata u ruku komad otkinut od stupa i prinosi ga desnom uhu kao da je uzeo telefonsku slušalicu. »Halo, halo!«, počinja Miloš jednu od svojih ratnih vragolija. »Je li to gospodin poglavnik? Drago mi je, gospodine poglavniče. Ovdje glavni stan Korduna. Molim vas čujte što se ovdje događa... « Raspričao se Miloš, sve onako u svom stilu, o porušenim »brzoglasima« i zapaljenim »samovozima«, traži od Pavelića da šalje svoje doglavnike, krilnike i vitezove na Kordun, a borcima već naviru suze od smijeha. Ili drugi primjer, Miloš nije imao gornje zube sjekutiće, ponekad bi znao reći: »Ako te ja, sestro, ugrizem, otkinut ću ti uho«. Jednom na skupu partizana i omladine Miloš se kao naljutio nešto na omladinku, prilazio je bliže i ozbiljnog izraza lica reče: »Sestro i drugarice, znaš da si me grdno uvrijedila. Za kaznu pred ovim skupom odgrist ću ti nos«. Cura se ozbiljno zamislila, a partizani pošto su znali za ovaj Milošev trik počеше se smijati. To je zasmijalo i Miloša koji je otvorenih usta još uvijek gledao u curu. Ona jedva tek tada primijeti da Miloš nema zuba za zagrizanje pa se i sama počе smijati. Veselje među partizanima i omladinom pretvorilo se u opći smijeh i šalu. Ovakvim dosjetkama i šalama Miloš je znao razveseliti čitavu partizansku jedinicu i neispavanom, umornom i gladnom ljudstvu davao bi novu snagu.

Početkom novembra 1941. Komanda partizanskih odreda Korduna i Banije počela je s pripremama za odlazak partizanskog voda dobrovoljaca u Karlovac radi oslobođenja iz ustaškog zatvora Marjana Čavića, sekretara Mjesnog komiteta KPH Karlovac. Među prvim pripadnicima jurišnog voda, kako je nazvana ova jedinica, bili su: Ivica Gojak, Miloš Petrović, Pero Peurača, Uroš Opačić, Drago Vukić i drugi. Kada je formiran vod, Ivica Gojak i Miloš Petrović bili su čelni borci voda. Cijelim putem od Petrove gore, Tušilovića pa i kroz Karlovac ljudstvo je pjevalo i bilo veselo, a kada bi pjesma utihnula Petrović bi nastvio sa svojim vragolijama. Po ulasku u Karlovac, komandir voda Veco Holjevac za opasnije i odgovornije zadatke određuje Peka. Poslije završene akcije u karlovačkoj bolnici vod se na povratku iz Karlovca na Kordun sukobio s talijanskom stražom na Koranskom mostu. Zahvaljujući ponajviše hrabrosti i odvažnosti Drage Vukića, Miloša Petrovića i Uroša Opačića, pa i cijelog voda, akcija na mostu potpuno je uspjela. Talijanska straža je likvidirana a pored ostalog zaplijenjen je puškomitraljez. U toj akciji teže je ranjen Ivica Gojak koji će nešto kasnije u šumici Strekovac i umrijeti. Pek je s Grgom Milašičićem, Nikolom Sipićem i Urošem Opačićem nosio u šatorskom krilu teško ranjenog druga.

Po povratku dobrovoljačkog partizanskog odreda iz Karlovca Komanda grupe partizanskih odreda Korduna i Banije izdala je naredbu kojom se pohvaljuje jurišni vod iz karlovačke akcije, svi pripadnici voda. Za požrtvovanje i posebno zalaganje nagrađeni su: Uroš Opačić, Miloš Petrović, Grga Milašičić i Drago Vukić, svi iz 1. čete »Debela kosa«.

Komanda odreda Korduna i Banije nagrađuje partizane: Uroša Opačića

zlatnim satom, Grgu Milašinčića pištoljem, Dragu Vukića naliv-perom i Miloša Petrovića džepnim satom od 10 rubina.

Drugog decembra 1941. godine ujutro jedan ojačani bataljon talijanskih biciklista-fašista krenuo je od Krnjaka prema šumi Debeloj kosi s namjerom da se sukobi i uništi Partizanski odred »Debela kosa«. Oko 8 sati ujutro došlo je do žestoke borbe između talijanskih fašista i Partizanskog odreda »Debela kosa« u rejonu brda Cukura u Budačkoj Rijeci. Nakon jednosatne krvave borbe talijanski pohod prema šumi je zaustavljen. Partizani su nastojali da neprijatelja prisile na predaju, a neprijateljski bataljon grčevito se branio očekujući da mu svaki čas stigne pomoć u ljudstvu, artiljeriji i tenkovima od Vojnića i Karlovca. Cijeli dan partizani su s bliskih položaja bacali ručne bombe na neprijatelja. Među bombašima, kao i uvijek, našao se i Miloš Petrović. Poslije podne oko 14 sati, Miloš je aktivirao ručnu bombu i malo se izdigao iz zaklona kako bi lakše uočio cilj i bolje bacio bombu. U tom momentu neprijateljsko zrno pogada Miloša. Na mjestu je ostao mrtav. Smrt Miloša Petrovića brzo se pročula u borbenim redovima partizana. Nastala je tuga i žalost za voljenim drugom, ratnikom i suborcem. Miloša su žalili ne samo bardi njegove jedinice već i borci drugih jedinica koje su toga dana uzele učešća u borbi. Uveče 2/3. decembra o pogibiji Miloša Petrovića rekao sam da je Miloš oličenje hrabrosti i primjer kako se treba boriti za najveće ljudske ideale — za slobodu, bratstvo i jedinstvo.

Ignjatije Perić

BOŽICA RANITOVIC, ISTAKNUTA AKTIVISTKINJA NOP-a U UTINJSKOJ DOLINI

Ranitović Radivoja Božica je rođena 28. 12. 1913. godine u Podsedlu, općina Vojnić, kotar Vojnić. Potječe iz imućne seljačko-radničke obitelji. Njezin otac bio je čuvar pruge — zvaničnik I i ujedno se bavio zemljoradnjom. Po nacionalnosti je Srпкиnja. Osnovnu školu završila je u Vrelu Utinji. Kasnije se bavila seljačkim poslovima.

Njezin brat Branko, koji je umro 1935. godine u 27-oj godini života, pripadao je naprednom radničkom pokretu i raspolagao brojnim knjigama i časopisima demokratski i marksistički orijentiranih književnika i drugih publicista. Božica je bila veoma vezana za brata Branka. Njegovala ga je u toku duge bolesti i pod njegovim uticajem spoznala je nepravde klasnog društva, težak položaj radnika i siromašnog seljaštva, te se opredijelila za napredni radnički pokret.

Kasnije 1939. i 1940. godine, preko Basara Petra Danice iz Podsedla koja je bila udata za Jovana Jurića u Gornji Sjeničak, upoznaje se sa simpatizerima

i članovima KPJ u Gornjem Sjeničaku. U tim kontaktima proširuje se njeno saznanje o klasnoj borbi i stavovima KPJ o društvenim, političkim, nacionalnim i socijalno-ekonomskim pitanjima u Jugoslaviji i svijetu. Od tada počinje i njena neposredna aktivnost u revolucionarnom pokretu. Izrađuje i prikuplja odjeću za španske borce, koji su bili u logorima u Francuskoj, osobno je nosi i predaje u Sjeničaku gdje je bilo središte ove aktivnosti, kojom je rukovodila partijska organizacija u Sjeničaku.

Po formiranju Partizanskog odreda »Katić kosa«, početkom augusta 1941. godine, pod rukovodstvom i na osnovu direktiva komandira odreda Stanka Gabrića organizovano i aktivno sudjeluje u narodnooslobodilačkoj borbi. Bila je među prvim ženama na teritoriji odreda »Katić kosa« koje su se povezale s odredom, propagirale njegovo formiranje i odlazak u partizane, okupljale žene i organizovale prikupljanje odjeće i hrane za potrebe odreda. S Radom Pavla Lončar i Radom Janka Bijelić obavlja poslove na terenu sela Vrelo Utinja, Podsedlo i Malešević Selo koje će kasnije obavljati narodnooslobodilački odbor, mjesna organizacija AFŽ-a, Saveza komunističke omladine Jugoslavije i Saveza mlade generacije.

U novembru 1941. godine izabrana je za predsjednicu prvog mjesnog odbora AFŽ-a i odbornika prvog mjesnog NOO-a u Vrelu Utinja. Izbor na te dužnosti uslijedio je kao priznanje za dotadašnji organizovan, aktivan i uspješan rad u narodnooslobodilačkom pokretu, a posebno u okupljanju i radu sa ženama. Od tada počinje njezin organizovan i neprekidni društveno-politički rad na terenu sve do oslobođenja zemlje.

U proljeće 1942. g. poslije martovske ofanzive na slobodnu teritoriju Korduna izabrana je za člana prvog općinskog odbora AFŽ-a i člana općinskog odbora NOO-a općine Sjeničak. Jedno vrijeme bila je predsjednica općinskog odbora AFŽ-a općine Sjeničak. U isto vrijeme izabrana je za člana prvog kotarskog odbora AFŽ-a kotara Kirinsko-sjeničarskog, kasnije Vrginmost. U ljeto 1942. godine završava kurs za rukovodioca AFŽ-a. U septembru 1942. godine primljena je u KPJ, a od proljeća iste godine bila je kandidat za člana KPJ. Cijelo vrijeme radi kao društveno-politički radnik na terenu kotara Vrginmost.

Pored niza zadataka koje obavlja kao organizator i neposredni izvršilac, posebno se istakla u organizaciji žetve na poluoslobodenoj teritoriji, prikupljanju hrane i drugih potreba za ranjenike i bolesnike u Petrovoj gori, organizaciji žena i omladine u obavljanju poljoprivrednih radova, organizaciji opismenjavanja žena, smještaju i ishrani obitelji čiju je imovinu neprijatelj uništio, sprovođenju mjera u sprečavanju širenja epidemije tifusa i drugih zaraznih bolesti. Naročito se istakla u organizaciji smještaja, ishrane i njegovanju izbjeglica iz Hrvatskog primorja oboljelih od tifusa.

Jedina je žena sa teritorije u širem zahvatu željezničke pruge od Vrginmost a do Karlovca koja je nosilac »Spomenice 1941.«

Umrla je 12. 5. 1982. godine u Beogradu. Sahranjena je u mjesnom groblju u Vrelu Utinji. U poslijeratnom periodu živjela je u Beogradu i cijelo vrijeme, iako rano oboljela, bila je aktivna u društveno-političkom radu i ostala sve do smrti na liniji Saveza komunista Jugoslavije.

Đuro Gačeša

JOVO STEVE RIBIĆ, KOMANDANT BRDSKOG DIVIZIONA 34. DIVIZIJE

Rođen je 1919. godine u Gejkovcu, općina Krstinja. Osnovnu školu je završio 1931. godine, zatim putem društva »Privrednik« odlazi u Novi Sad gdje je učio za trgovačkog pomoćnika. Zaposlio se 1935. kao trgovac u Novom Sadu. Na tom poslu zbog ekonomske krize ostaje kratko. U vrijeme učenja zanata Jovo se aktivirao radeći s omladinom i u sindikatu trgovačkih radnika. Sve više je politički sazrijevao.

Jovo se 1936. našao u Splitu, čekajući brod koji će ga prebaciti u Spaniju. Ne uspijeva se ukrcati jer je tajna služba Kraljevine Jugoslavije otkrila namjeru veće grupe za odlazak u Španiju. Jovo uspijeva da izbjegne hapšenje. Odlazi iz Splita, ali nastaju nove nevolje, kuda sada? Lutaو je gradovima tražeći posla. Kad nije imao drugog izlaza, vraća se u rodno mjesto. Život u višečlanoj porodici, koja je jedva izlazila nakraj, navodi Jevu da 1937. godine konkuriše za pitomca Brodarsko-mornaričke podoficirske škole u Divuljama kod Splita. Školovanje je počelo 1937. godine i poslije dvije godine završio je s odličnim uspjehom. Unaprijeđen je 1939. za mornaričkog podoficira. Jovo je upućen na šestomjesečni kurs radi specijalizacije za brodsku artiljeriju.

U toku pitomačkog života Jovo je, kao jedan od odličnih pitomaca, ukrcan na krstaricu »Dalmacija«. Na njoj je obavljao praktičnu obuku ploveći Jadranskim i Sredozemnim morem. Dospio je i u Kopenhagen. Jovo je s krstaricom brodom uplovio i u njujoršku luku.

Nakon šestomjesečnog artiljerijskog kursa Ribić je raspoređen u službu na razarač »Zagreb« gdje nije dugo ostao zbog izbijanja rata 1941. godine. Po kapitulaciji razarač »Zagreb« se našao u luci Boke Kotorske. Na razaraču su bili poznati heroji Jugoslavije, oficiri jugoslavenske mornarice Mišera i Spasić. Jovo je, još od ranije, ovu dvojicu oficira posebno cijenio i poštovao. Znalo se da će brod pasti u ruke talijanske i njemačke vojske. Mišera i Spasić su u saradnji sa svojim istomišljenicima, među kojima je bio i Jovo Ribić, odlučili da posadu broda iskrcaju na kopno, a razarač potope. Jovo se vratio u rodno selo Gejkovač na obronke Petrove gore. Tu dočekuje prve dane ustanka.

S užom porodicom Jovo Ribić učestvuje na prvom sastanku ustanika 27/28. jula 1941. godine na kome su se napredni mještani Gejkovca i okoline dogovarali za dizanje ustanka. Početkom ustanka po zadatku ostaje kod kuće. Zadužen je za obavještajnu službu kojoj su ustanici od prvog dana NOR-a pridavali posebnu pažnju. Sredinom oktobra 1941. godine Ribić je primljen za člana KPJ, a neposredno poslije toga po direktivi Partije odlazi u 4. četu Dušana Vergaša. S obzirom na vojničku naobrazbu u jugoslavenskoj vojsci Ribić je ubrzo postao komandir odjeljenja pa komandir voda i čete 2. bataljona 2. KPO a kasnije u Osmoj kordunaškoj ud. diviziji. Koncem 1943. ili početkom 1944. Ribić je po potrebi službe prekomandovan iz Osme diviteije u 34. diviziju 4. korpusa NOV gdje je komandant Brdskog divizionu 34. divizije. Na toj dužnosti unaprijeđen je u čin majora NOV i POJ. U drugoj polovini 1944. Ribić je poginuo u teškoj borbi koju je vodila 34. divizija protiv njemačko-ustaških snaga. Sahrnjen je u Gejkovcu. U istom groblju 27/28. jula 1941. godine Jovo je imao prvi sastanak s ustanicima Široke Rijeke, gdje je pala odluka o formiranju odreda i početku prvih partizanskih akcija na južnim obroncima Petrove gore.

Na drvenom nadgrobnom obilježju nevjestom rukom, nekim oštrim predmetom, urezano je: »J. RIBIĆ, major, 1944. godine«. To je grob Jove Ribića, seoskog čobančđća iz porodice Stevana Ribića, novosadskog šegrta i trgovačkog radnika, nesuđenog borca španskog građanskog rata, pitonica mornaričke podoficirske škole i artiljerijskog podoficira na razaraču »Zagreb«. To je grob jednog od sinova kordunaškog seljaka koji se čitav život borio da što više nauči, da što više zna i da više dobije saznanja o čovjeku stvarocu, o nepravdi koja je nametnuta narodu.

Jovo je imao sve osobine koje su krasile borce, a posebno starješine NOV i POJ. Bio je primjeren komunisti, a zapažena osobina je sto je stalno bdio nad svojim borcima i potčinjenim starješinama. Zna se da je Jovo već 1944. godine bio unaprijeđen u čin majora NOV i POJ. Iz toga se može zaključiti da se radilo o perspektivnom vojnom starješini i specijalisti za artiljerijske jedinice. Njegova smrt teško je pala ne samo Jovinoj rodbini već i svim njegovim suborcima iz 8. kordunaške i 34. divizije. Kasnije svaka ispaljena artiljerijska granata na neprijatelja bila je i svečani plotun svom komandantu Jovi Ribiću.

Mile Sokolović i Ignjatije Perić

VASO SAVIĆ

Kordun nije osobito bogat kraj, moglo bi se reći da je više lijep nego bogat. Ali, uz sve svoje oskudice, oduvijek je bio bogat djetom. Tu brojna obitelj nije nikad bila rijetkost već pravilo. Zemlje u svakog malo pa je zato trebalo mnogo muke, napora, odricanja i tegobe da se živi i preživi, da se djeca na put izvedu, da kruh svoj u ruke dobiju. Takve brige i naponi nisu mimoišli ni roditelje Vase Savića, oca Marka i majku Stanku.

U mnogočlanoj obitelji, u kojoj je bilo pet sinova i tri kćeri, rodio se Vaso kao treći sin. Bio je živahan i otresit, veseo i radoznao. Uvijek vedar i nasmijan, baš kao da mu ništa ne nedostaje. Bio je u neku ruku ljubimac roditelja, a posebno majke Stanke. Vaso Savić je rođen 3. 3. 1914. u selu Vojišnica kod Vojnića, po narodnosti Srbin. Među

braćom i sestrama, u kući Savića, rastao je mali Vaso okružen pažnjom. Roditelji su ga, kao i svu djecu, voljeli, ali je majka Stanka za svog Vasicu, kako suga od miljazvali, uvijek nalazila nešto više pažnje i ljubavi — bio je on miljenik i ljubimac. Možda je baš to u njemu razvilo toplinu i dobrodušnost.

Vrijeme je brzo teklo. Vaso je završio osnovnu školu s odličnim uspjehom. Kad je završio osnovnu školu, otac Marko svakog dana odvodi Vasu u svoj

viganj da s njim radi u kovačnici i da uči za kovača. Vaso je slušao oca mada nije želio da bude kovač. Nikad Vaso nije bio grub, već blag i nasmiješen. Tom svojom mirnoćom i blagošću plijenio je sve oko sebe. Prirodno je bistar i nadaren, nadasve vrijedan i pažljiv. U kući djece sve više, a kuća uvijek jednako malena, sve starija i sve trošni ja. Zemlje onoliko koliko je i ništa više. Očeva zarada u »vignju« sve tanja, a život sve više traži. Mnogi dječaci iz sela podoše u svijet na škole i zanate. Za škole se nema sredstava, a za zanat treba manje, ali i zato je trebalo nešto čega u kući Savić nikad nije bilo dosta. A onda jednog dana, sav ozaren u licu i kao preporođen, stiže otac Marko iz Karlovca i donese vijest: »Vasu će nam uzeti u Karlovcu da izuči mehanički zanat«. Briga preraste u zadovoljstvo. Tako uvijek u siromaštvu svaka otklonjena briga ispuni srce radošću pa makar se i dalje život jednako te-
gobno nastavlja.

U novoj sredini na izučavanju zanata u Karlovcu, Vaso se brzo snašao. Družio se s naprednim omladincima i zajedno s njima razvijao svoje simpatije prema socijalističkim i komunističkim idejama. Postao je član UR SJ. Novi prostor i vidici bili su pred njim. Odlazio je kući kod roditelja i govorio: »Koliko je toga što čovjek treba da zna i nauči!« »Uči, sine, uči«, rekao bi otac, ne pitajući ga ni što ni gdje.

Nakon što je izučio zanat, odlazi 1933. godine na odsluženje vojnog roka. U vojsci je bio zapažen, postao kaplar, potom vodnik. Povratkom 1935. godine iz vojske, odmah je pokušao da se zaposli. To mu nije pošlo za rukom pa je otac Marko želio da Vaso preuzme od njega kovačnicu. On nije htio da radi u kovačnici kao izučeni mehaničar, već je želio da se zaposli u državnom poduzeću.

Marta 1936. godine dobiva Vaso posao u rudniku na Biljegu u »Milerovoj firmi«. Primljen je za održavanje mašina i alata. U rudniku je oko sebe okupljao radnike i vodio organizaciju URSSJ. Kao sposoban mehaničar postao je popularan kako kod radnika tako i direktora. Vaso ilegalno osniva puškarsku radionicu i izrađuje kordunaške kubure i lovačke puške. Žandari brzo otkrivaju da Vaso izrađuje puške. Pratili su ga, ali to Vasu nije smetalo i dalje je izrađivao puške i prodavao poznatim ljudima. Koncem 1936. godine Vaso se oženio i sa suprugom Katom imao dva sina i dvije kćeri.

Početak aprila 1941. pozvan je u vojsku u 106. puk u Karlovac, koji je imao ratni raspored na prostoru Doboja. Vaso je kao, vodnik s grupom vojnika određen da obezbjeđuje vojno skladište u Skradniku. Kratko je trajalo vojevanje. Brzo je uvidio da država pa i komandni kadar nisu spremni za odbranu zemlje i da je kapitulacija neminovna. U sebi je čvrsta riješio da neće u zarobljeništvo a niti da se rastane od oružja. Zato, kada je došlo do raspada, pod punom ratnom opremom i samo njemu znanim stazama kreće u pravcu Vojnišnice. Vješto izbjegava glavne puteve, znajući za opasnosti koje prijete od »Mačekove zaštite« i ustaša. Probijao se i izbjegavao raskršća, zaobilazio ustaške patrole i izvidnice koje su hvatale jugoslavenske vojnike, poput divljači. Trebalo je punih osam dana muke i lutanja da stigne kući. Tamo je već bila uspostavljena ustaška vlast, koja je pozivala sve vojne obveznike da se prijave i predaju opremu i oružje.

Međutim, Vaso iako izvan svakog organizovanog rada, čvrsto je odlučio da se ne prijavljuje niti da predaje oružje.

Brzo je došao do uvjerenja da je to bila ispravna odluka. Teror ustaša nad srpskim narodom i čedom u koljevci te zločini na sve strane, učvršćuju ga

u uvjerenju da je oružani otpor i borba jedini put kojim treba ići*. Naišao je na mnoge istomišljenike. Kad je CK KPJ 4. jula 1941. godine pozvao narod na oružani ustanak, Vaso je bio oduševljen. S velikim žarom bacio se na pripreme i dizanje ustanka, odabirao grupe ljudi za razne zadatke, objašnjavao, upućivao na razne poslove, prije svega na prikupljanje oružja. Obilazio je sela i zaselke, raspitivao se gdje ima oružja i početkom jula 1941. godine organizirao ustaničku grupu u svom selu. Clan je KPJ od jula 1941. Ustaška vlast iz Vojnića je 29. 7. 1941. godine pozvala narod da se okupi i u grupama pod zastavom pođu na prekrst. Vaso je okupljenom narodu i prisutnim ljudima održao govor, u kome je upozorio da se ne odazivaju ustaškoj vlasti jer je to, kako je kazao, laž. »Oni vas žele okupiti i poubijati«. Poslije je i ovo kazao: »Zaklinjem se djecom svojom da ću ga lično strijeljati ko se odazove ustaškom pozivu.« Zahvaljujući Vasinoj hrabrosti, ni jedan čovjek iz sela Vojišnica i šire nije se odazvao na poziv ustašama.

Prvog augusta 1941. godine Vasina ustanička grupa prerasta u Partizanski odred »Vojišnica«. Odred je u svom sastavu imao 20 partizana, naoružanih s 5 vojničkih karabina a ostalo s onim istim puškama i kordunaškim kuburama koje je Vaso ilegalno izrađivao u rudniku. Za komandira je izabran Vaso Savić.

Vaso je bio vrlo pogodan za uspostavljanje kontakata s ljudima različite dobi i opredjeljenja, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Umio je da za pojedine i interesantne razgovore odabere pravu temu koja spaja ljude, da u razgovor unese vedar duh, šale na svoj i tuđi račun a da pri tome nikoga ne uvrijedi.

Nastupili su teški dani borbe, krvarenja, velikih iskušenja i žrtava koje su mogli izdržati samo čvrsti i hrabri. U najtežim časovima Vaso je znao unositi duh humora i veselja, podizati moral kod boraca i naroda. Imao je neku magičnu moć spajanja, zbijanja i učvršćivanja redova, tako da su svi u njegovom društvu osjećali neku posebnu sigurnost. Svakom mladiću služilo je na čast kad bi ga u kakvim akcijama rasporedili u jedinicu kojom je komandovao Vaso. Partizanski odred »Vojišnica«, pod komandom Vase Savića, izveo je više uspješnih borbenih akcija oko Vrela Utinje, Popović Brda, Vojnić kolodvora, Vojnića i Vojišnice. Prvi je zaplijenio prvi puškomitraljez na Kordunu. Vaso je nastojao da rudnik na Biljegu što dulje radi i ne prekida rad do konca oktobra 1941. godine. Lično je preko svoje veze iz rudnika iznio na stotine kilograma eksploziva i korde. Kao iskusnog organizatora i hlabrog ratnika, komanda KPO koncem oktobra povlači Vasu u komandu KPO da radi kao obavještajni oficir, a zatim ga u decembru postavlja za zamjenika komandanta bataljona. U opsadi ustaško-domobranskih snaga u Vojniću, Vaso se s jednom četom nalazio na položaju na Popović Brdu prema Karlovcu i junački se tukao s ustašama koje su pokušavale da se probiju u pravcu Vojnića i izvuku opkoljenu posadu. Kad su ustaše i domobrani iz Vojnića 11/12. januara 1942. godine pokušali da se izvuku i probiju pravcem Utinja, glavnu ulogu kod brda Utinja odigrao je Vaso. U borbi s ovim ustašama, koje su se povlačile, puščanom vatrom i bombama natjerao ih je na predaju. Kao zamjenik komandanta bataljona izveo je 38 akcija. Uništio, je i zarobio na stotine ustaša, domobrana, oružnika i zaplijenio ogromne količine oružja i ratnog materijala. Vodio je teške obrambene borbe sa svojim bataljonom oko Bučice, Lasinje, Sjeničaka, Utinje i Popović Brda. U tim teškim borbama poginuo je kao puškomitraljezac Vasin brat Nikola Savić.

Aprila 1942. komanda 1. KPO povjerava Vasi izbor ljudi za formiranje proleterske čete. Vaso je odabrao 115 boraca i formirao četu kojoj je postao prvi komandir. S četom proletera izveo je više uspješnih akcija, a zatim je upućen na oficirski kurs u Donji Lapac.

Jula 1942. godine, po povratku s oficirskog kursa, Vaso je postavljen za komandira 1. čete 3. bataljona. S četom je vodio obrambene borbe oko Velike Kladuše, Vrnograča, Topuskog i Cememice. U višesatnoj borbi kod Velike Kladuše Vaso je ranjen i prebačen u VPB Petrova gora na liječenje. Nakon ozdravljenja postavljen je oktobra 1942. za komandanta bataljona. Vaso je izrastao u vrsnog starješinu i istakao se u mnogim bitkama, osobito oko Lasinje, Sjeničaka, Popović Brda i Barilovića. Disciplinovani vojnik revolucije, primjeren komunisti, hrabar komandant, bez pogovora je izvršavao sve povjerene zadatke i u svemu služio za primjer drugima. Kao vojni starješina bio je cijenjen kod boraca i naroda. Nije štedio ni vremena ni truda da objašnjava ciljeve NOB-a. Bio je od onih koji je htio postići maksimalni uspjeh sa što manje gubitaka. Bataljon kojim je komandovao bio je stalno u pokretu i akcijama. U svakoj borbi našao se u streljačkom stroju čete koja je po njegovoj ocjeni imala najteži zadatak. Kao komandant terenskog bataljona izvodi akcije koje mnogi drugi komandanti ne bi činili. On je sa svojim jedinicama pored svakodnevnih borbi izvodio izviđačko-obavještajnu djelatnost. Prikupljao je o neprijatelju podatke i direktno slao u komandu Štaba 4. korpusa NOVJ.

Februara 1944. godine Štab 4. korpusa NOVJ postavlja Vasu za operativnog oficira Plašćanskog partizanskog odreda, potom za načelnika štaba. Plašćanski partizanski odred nalazio se na vrlo širokom i delikatnom prostoru, uvučen u mrežu ustaško-domobrinskih i njemačkih posada, uporišta i komunikacija. Uspješno je Vaso dolazio u kontakte s neprijateljem, vodio bataljone i napadao neprijatelja kako kod Vaganca, Babina Potoka, tako i kod Ogulina i Oštarija. Jedinice koje je vodio ostale su u sjećanju naroda po vedrini duha. Iz njih je na svakom koraku zračio optimizam, visoki stepen drugarstva i mladalackog elana, čemu je, nema sumnje, doprinomio istaknuti rukovodilac, hrabri i odvažni Vaso Savić. Osim što je bio hrabar, bio je krajnje požrtvovan kada je trebalo spašavati ljude iz bilo koje opasnosti. Jedinice kojim je komandovao nosile su visoko uzdignutu zastavu bratstva i jedinstva, srpskog, hrvatskog i muslimanskog naroda.

Vaso je 1. 8. 1944. postavljen za komandanta 1. bataljona »Milisav Dakić«, 3. plašćanske brigade. U augustu i septembru bataljon je izveo više uspješnih akcija kako odbrane slobodne teritorije, tako i u izvršenju veće diverzije na željezničkoj pruzi Karlovac — Ogulin. I tada je pokazao izvanrednu hrabrost kad je sam uzeo svežanj bombi i ubacio u ustaški bunker kod Zvečaja. Za uspješno izvedenu akciju Vaso je pohvaljen od Štaba 4. korpusa NOVJ.

Hrabrost i prisebnost nije izostala ni 20. oktobra kad se s bataljonom našao u okruženju 10. slunjske ustaške bojne u napadu na Drežnik. Vaso je išao na čelu svog bataljona s bombama i junački se probijao sa svojim borcima u pravcu Rakovice gdje je teže ranjen na Metli. Kada je prizdravio, Vaso je postavljen 10. decembra 1944. za operativnog oficira, zatim za načelnika štaba 3. udarne plašćanske brigade. Učestvuje u teškim borbama oko Preboja, Poljanka, Drežnika, Vaganca i Ličkog Petrovog Sela. Posebno junaštvo i snalažljivost pokazao je kao načelnik štaba brigade u borbi i zauzimanju Čelopeka iznad Ličkog Petrovog Sela a 30. 12. 1944. kad je s 1. bataljonom savladao

žičanu ogradu i upao u neprijateljski obrambeni sistem i uništavao ustaše u bunkerima.

Vaso se ističe u odbrani slobodne teritorije Plaščanske doline februara 1945. godine. Teško je izdvojiti sve Vasine uspješno izvedene akcije. On se ističe u napadu na Vedro Polje kod Bihaća i napadu na Bihać. Posebno se ističe u borbama sa 372. legionarskom divizijom kod Rakovice, Jarka, Debele Glave gdje je u jurišu na čelu trećeg bataljona po drugi put aprila 1945. godine ranjen. Nakon ozdravljenja upućen je u Beograd u sastav OZN-e NR Srbije. Poslije rata radio je u državnoj bezbjednosti SR Srbije do 1966. godine kao načelnik jednog odjeljenja a potom je penzionisan.

Vaso je nosilac »Partizanske spomenice 1941. i brojnih drugih odlikovanja i priznanja. Umro je 1969. godine u Beogradu. Njegovo ime nosi Osnovna škola u Vojišnici.

Dušan Z. Opačić

MOJSIJE SELAK MUSA, KOMANDANT BATALJONA

Rođen je 1941. godine u Selakovoj Poljani, u siromašnoj seoskoj porodici, od oca Maksima i majke Milice. Musa je jedno od šestoro djece porodice Selak. Imao je 3 brata i dvije sestre. Dva brata su mu umrla prije rata, a brat Stanko poginuo 1943. kao borac 3. brigade 8. kordunaške divizije. Sestra Dragica živi u Zagrebu, a Sovija u Vojišnici. Supruga Milica živi u Zagrebu s kćerkom Milkom, rođenom 1939. godine. Otac i majka su umrli, tako da ono domaćinstvo Selak danas u Poljani ne postoji.

Porodica Selak je živjela siromašno na malom i pasivnom imanju. Musa je po završetku osnovnog školovanja otišao na izučavanje bravarskog zanata u Karlovac. Iako dobar učenik, napustio je zanat zbog nedostatka materijalnih sredstava i postao najamni radnik životareći bez stalnog zaposlenja sve do odlaska u vojsku. Kadrovski rok je služio na granici Slovenije. Po završetku vojske ostao je u pomoćnoj žandarmeriji na granici, a krajem 1937. vraća se kući i zapošljava kao fizički radnik na šumskim poslovima, gdje ostaje do kapitulacije 1941. godine. Formiranjem PO »Miholjsiko« među prvima je član ovog odreda. Reorganizacijom seoskih odreda postaje borac 2. čete 1. bataljona 1. KPO. U toj jedinici limenovan je za vodnika voda. Pri formiranju 1. brigade NOV Hrvatske Musa je delegat voda u njenom 1. bataljonu, a kasnije komesar čete. U 1. bataljonu 1. kordunaške brigade u jesen 1943. teže je ranjen (u borbama kod Oštarija). Nakon liječenja u bolnici Zbjeg raspoređen je u 3. brigadu 8. divizije. Bio je komandir čete, zamjenik komandanta bataljona, a neposredno pred smrt imenovan je za komandanta 3. bataljona 3. brigade. Poginuo je polovinom aprila 1945. godine u borbama oko Raletine. Dobremljen je kući i sahranjen na mjesnom groblju u Selakovoj Poljani.

Od prvih dana svog učešća u partizanskim jedinicama Musa se isticao hrabrošću, koja mu je donijela posebnu popularnost kod boraca i rukovodilaca. Poznato je da je među prvim borcima 8. divizije bio odlikovan s dva ordena za hrabrost. Učesnik je svih borbenih akcija jedinica u kojima je bio, među kojima i proboja obruča na Petrovoj gori. Po završetku liječenja 1943. godine

bio je kraće vrijeme zadržan kod Vojnog područja, ali je ubrzo, na svoje insistiranje, raspoređen u operativnu jedinicu.

Musa je bio omiljen u svakoj sredini zbog hrabrosti, vesele naravi i prirodne nadarenosti za humor. Gdje se kretao i nalazio u slobodno vrijeme, osjećalo se veselje i čula pjesma.

Mile Savić

MILIC SIMIC I MILIO MACESIC SU ZAJEDNO RASLI I DRUGOVALI. ČINILI RATNE PODVIGE, POGINULI I SAHRANJENI U JEDNU GROBNICU

Milić Simić prvo dijete u roditelja Mihajla i Marije rođen je 30. 3. 1921. godine u selu Mlakovcu, općina Krnjak. Njegovi roditelji su imali još tri sina i jednu kćerku. Od sabranih prihoda sa škrte kordunaške bujadare sedmočlana porodica teško je živjela. Nikada nisu imali dovoljno hrane. Poslije završene osnovne škole otac Mihajlo je želio Milića poslati na zanat, ali ne uspijeva. U pitanju su bili materijalni troškovi. Milić je silom prilika morao ostati kod kuće.

Milić Maćešić uz šestero djece u roditelja Marka i Cvijete najmlađe je sedmo dijete, a rođen je 30. 11. 1920. godine u selu Dugi Dol, općina Krnjak. Za familiju brižila je majka Cvijeta, jer je otac Marko prerano umro. Sa zapuštene siromašne zemlje prihodi su bili toliko maleni da domaćinstvo nikad nije moglo obezbijediti dovoljno kruha za svoju prehranu. Majka Cvijeta žito je zarađivala na poslovima kod komšija u selu. U namjeri da majci Cvijeti olakša teško materijalno stanje po završenoj osnovnoj školi Milić se zapošljava kod poduzetnika Mile Blaževića u kamenolomu. Zarađivao je sitnu paru. Na dionici od Kmjaka prema Gornjem Skradu njegove komšije tvrde d? se kraj puta još nalaze humke kamena što je Milić iskopao.

Milić Simić i Milić Maćešić bili su posebno bistri i talentirani momci koji su u svojoj mladosti dobro znali za bijedan život iz kojega su tražili izlaz. Svojom vedrinom i veselom naravi plijenili su sva lica i osvajali velike simpatije. Na zabavama veseljaci i odlični prijatelji, na poslovima veoma vrijedni i marljivi radnici, u domaćinstvu do kraja skromni. Nikada se nisu gurali ispred svoje braće i sestara kad je bilo u pitanju nabavka komada odjeće.

U proljeće 1940. godine obojica se zapošljavaju na gradnji pruge Karlovac

— Bihać, dionica Budačka Rijeka. Među pružnim radnicima brzo su bili zapaženi. Stekli su prijatelje i osvojili simpatije. Zapaženi su od sindikalnih rukovodilaca i učlanjeni u sindikalnu organizaciju. Na radilištu su ostali do okupacije, a kasnije su kod kuće do odlaska u partizane.

Prvi kontakt s Partizanskim odredom »Debela kosa« uslovilo je ranjavanje Većeslava Holjevca 3. 8. 1941. godine prilikom izvedene diverzije na poštu u Tušiloviću. Veco je otpremljen s mjesta ranjavanja u kuću Milića Simića, u selo Mlakovac gdje je smješten radi oporavka nekoliko dana, a njegovali su ga i čuvali Milić Simić i Milić Maćešić. Veco je 13. 8. 1941. godine prevezen u »Debelu kosu« i njegovom pratnjom su obojica došli u partizanski odred u kojem su ostali do kraja života. Donijeli su i jedan gaser pištolj i nov karabin kojega su kupili od Miće Prpića s Kosjerskog Brijega za 250 dinara.

Za vrijeme borbe u akcijama su bili uporni, sigurni i odlučni. Svagdje su

se isticali i dokazivali. U više akcija se činilo da raspolažu većom snagom od vlastite mogućnosti. Bez straha su ulazili u žestoke okršaje. Velikom hrabrošću, upornošću i snalažljivošću izazivali su divljenje kod suboraca i rukovodilaca.

U vatrenom krštenju prvi put učestvuju 20. 8. 1941. godine prilikom sukoba s jednom satnijom ustaša i domobrana u šumi Debela kosa. Obojica su pokazali borbenu sigurnost. Učestvovali su u 16 oružanih akcija i diverzija. U svakoj su bili sigurni, odvažni i hrabri. Posebno su se istakli u napadu na žandarmerijsku stanicu u Perjasici, željezničkoj stanici Vojnić kolodvor i Skakavcu. Poslije ovih akcija jednoglasno su primljeni u članstvo KPJ.

U narednim akcijama nastavljaju još većom žestinom. Za istaći je žestok dvoboj u susretu s eskadronom talijanske konjice, potpomognute s dvije baterije poljskih topova 20. 10. 1941. godine u selu Kuplenskom, zaselak Perići i Brinjaci kraj Vojnića. Na bliskom odstojanju i žestokom vatrom Talijani su j paničnom povlačenju satjerani na cestu koja prolazi kroz selo Kuplensko od Vojnića prema Kladuši. Prilikom povlačenja borci partizanskog odreda stižu na vatreni položaj napuštenih topova. Prvi su priskočili Milić Simić i Milić Maćešić. Povratak Talijana da izvuku topove branili su sve dok su imali municije. Talijani, kad su se domogli topova, povukli su se s položaja u polaznu bazu Vojnić.

Poslije desetak dana, 10. 11. 1941. godine, za Partizanski odred »Debela kosa« nastupio je najernji dan njegovog postojanja. Iznenada je upao u ustašku zasjedu kod Ivoševića između sela Vojničkog Grabovca i Kolarića. Pod žestokom vatrom brojnog vatrene ustaškog oružja odred se morao povući. Milić Simić i Milić Maćešić odsječeni od ostalih boraca namjeravali su se povući u šumu Loskunju. Na drugoj strani u istoj situaciji je zatečen Lošo Ćurčija. Cestu u pravcu Loskunje pod zaštitom vlastite vatre uspio je prijeći Milić Maćešić, ali kraj ceste u opasnosti je ostao ranjen Milić Simić. Maćešić Milić vraća se preko ceste da spasi Milića Simića gdje su obojica stegnuti na užem prostoru iz kojeg više nije bilo izlaza. Branili su se do posljednjeg metka i davali otpor, ali izvući se nisu mogli. Prema kazivanju Loše Ćurčije, koji je u isto vrijeme bio teško ranjen, iskoristio je mrak u kasno veče, prikriven u živici pričao nam je cio slučaj iz čega se sa sigurnošću može pretpostaviti da su se sami ubili. Milić Simić i Milić Maćešić uz veliku žalost naroda i suboraca Partizanskog odreda »Debela kosa« zajedno su sahranjeni u grobnicu na seoskom groblju Mihajlović i Radulović poljana. Njihova je sahrana završena uz dirljiv govor komandira odreda i plotunsku paljbu njihovih drugova.

Duka Mandić

NIKOLA SIPIC, KOMANDANT 1. SLAVONSKOG BATALJONA

Rođen je 3. decembra 1915. godine u Kuplenskom, općina i kotar Vojnić. Otac Velimir i majka Marija imali su petero djece, tri sina i dvije kćeri. Nikola je bio najstariji. Mlađi sinovi su nastradali u ratu. (Miloš ubijen i spaljen u kolaričkoj crkvi 1942, a Stanko umro od tifusa 1943). Po ustaljenim seoskim običajima, a još više radi malih mogućnosti roditelja, završio je samo četverogodišnju osnovnu školu. Ostao je na poljoprivrednom imanju da kao najstariji radi i brine o izdržavanju dosta brojne porodice. Bio je visok i stasit momak, mnogo viši od svojih vršnjaka. Zbog visine i izrazito lijepe tjelesne građe privlačio je poglede i skretao pažnju na sebe.

Prije rata je pokazivao interes za napredna politička i socijalna strujanja. Nikola je lako nalazio načina da se i uključuje u sva zbivanja. Spadao je među naprednije mlade

ljude, koji su lako razlučivali pravdu od nepravde, ljudsko od neljudskog i narodno od nenarodnog. Nije prihvatao nasljednu monarhiju kao nešto dobro jer je smatrao da na taj način može dobiti neograničenu vlast i nesposoban čovjek s rdavim sklonostima. Premda je stalno glasao za opoziciju, nije se mnogo angažovao u politici građanskih stranaka. Njihovu međusobnu političku borbu smatrao je samo borbom za podjelu vlasti i položaja, a nije u tome vidio nikakvo dobro za narod, za radnike i seljake. Tražio je uvijek nešto borbenije, nešto što je obećavalo i nudilo više ljudskih i radničkih interesa i prava.

Došao je tako i do konkretnijih veza s članovima ćelije Komunističke partije u Kuplenskom. Postao je 1940. godine kandidat Partije i učestvovao u pojedinim aktivnostima komunista. Sa simpatijama je govorio o borbi španskog naroda protiv domaćeg i stranog fašizma. Znao je da se u toj pravednoj borbi nalaze i naši i svjetski dobrovoljci. S ponosom je o tome govorio među svojim pouzdanim drugovima. U oktobarskoj revoluciji i Sovjetskom Savezu gledao je uzor i glavnu nadu svjetskog i domaćeg radničkog pokreta.

Iako je bio samo kandidat partije, ponašao se potpuno kao komunista i to kao onaj koji je svjesniji i borbeniji. U ustaničkim danima 1941. godine učestvuje u prvim koracima ustanika. Kao i većina odraslih ljudi iz Kuplenskog, Radmanovca, Miholjskog i drugih sela učestvuje na masovnom ustaničkom narodnom zboru 29. 7. 1941. na Zravnici, dijelu Petrove gore, između Crne Lokve i Miholjskog. Tu prvi put sluša govor Žarka Cujića, sekretara Kotarskog komiteta KPH Vojnić, o pozivu CK KPJ na oružani narodni ustanak.

Bio je među prvim borcima koji su stupili u Partizanski odred »Crna Lokva«. Njegova stasita figura s brkovima, njegovo drugarsko ponašanje, hrabrost i bistrina ulivali su bezgranično povjerenje i poštovanje. Postao je jedan od nacjenjenijih boraca toga odreda..

Ono što je zasluživao daleko prije ostvarilo se stupanjem u partizanski odred. Postao je članom Komunističke partije. Dotle je bio primjer svima borcima i narodu, od tada još i više. Nikola je bio primjer u ponašanju i djelovanju, kako u vojničkom tako i u političkom pogledu. Njegova riječ se posebno cijnila i imala odlučujući utjecaj na svakoga.

Povjerenje i ugled koje je stekao u borbama bilo je odlučujuće za izbor u vod najodabranijih boraca iz partizanskih odreda Prvog kordunaškog bataljona i koji su pošli 17. 11. 1941. u karlovačku bolnicu da oslobode Marijana Cavića, sekretara Mjesnog komiteta KPH Karlovac. Marširajući na čelu voda u večernjim satima kroz Karlovac, u domobranskoj uniformi s fesom na glavi, zavodio je pjesmu: »Koliko je Jahorina planina...«. Prolaznici su zastajkivali, prozori su se otvarali, sve se pretvaralo u oko i uho da bi se vidjeli naočiti mladići i čula pjesma. Tom i drugim pjesmama ulivao je povjerenje drugovima i unosio smirenje, staloženost i veselje, kad je svaki nerv bio nategnut kao struna, a život ulog da bi se izvršilo zadatak. Takav je bio Nikola.

Postavljen je za vodnika. Bio je i kandidat za komandira čete. Prilikom borbi za oslobođenje Vojnića, krajem decembra 1941. i početkom januara 1942. godine, već je iskusan borac i vojni starješina s posebnim ugledom i autoritetom.

Kasnije je na isturenim položajima prema neprijateljskoj obrani Karlovca. Kao i uvijek prije i tada se isticao svojom oštroumnošću, domisi jatošću i u pornošću. Poslan je na oficirski kurs u prvu oficirsku školu. Bila je to nova obaveza i nova odgovornost, možda i veća od onih u stalnim borbama, ali istodobno i čast i priznanje već dokazanom izuzetno hrabrom borcu i starješini. Nikola je sve svoje biće ulagao da i toj obavezi potpuno udovolji.

Završio je partizansku vojnu školu s odličnim uspjehom i poslan u Slavoniju na nove odgovorne vojne dužnosti, zajedno s još tri svoja druga, iskusna i hrabra borca. Na tom putu su pratili Grgu Jankeza i Ivu Marinkovića. »To su bili«, kako kaže Grga Jankez, »divni momci i junaci: Nikola Sipić, Dragić Gušić, Milan Eror i Milan Saula«.¹

Put ih je vodio partizanskim stazama iz Petrove gore, preko Banije, Bosanske krajine, Kozare i preko Save. Na tom putu su dospjeli u neprijateljski obruč na Kozari. U danonoćnim borbama i paklu tog obruča od 37 dana Eror i Gušić su ranjeni i zarobljeni. Dospjeli su u zemunski ustaški logor gdje je Eror umro, a Gušić pobjegao kroz kanalizaciju u Beograd. Nakon više pokušaja prelaza Save Nikola i Milan **Saula su**, poslije muka i borbi, prateći Grgu Jankeza i Ivu Marinkovića napokon prešli u Slavoniju 5. augusta 1942. godine.

U Slavoniji je raspoređen za komandanta bataljona. Pun elana i volje htio je svoje jednogodišnje borbeno i ratničko iskustvo s Korduna i vojno znanje stečeno u prvoj vojnoj partizanskoj školi primijeniti na tamošnje prilike.

Glavni štab Hrvatske u svom opširnom izvještaju Vrhovnom štabu pod brojem 54/42 od 1. 7. 1942. godine spominje i ovo: »Nedavno smo štabu III operativne zone uputili 4 svršena člaka partizanske škole, koji će kao iskusni partizani i apsolvanti oficirskog kursa biti na tom terenu od koristi. Sia-

¹ i Đuro Zatezalo, »Ivo Marinković«, str. 109.

vonske jedinice jako trpe od neiskusnih rukovodilaca«.2 Ovo se odnosi na Nikolu Sipica i njegove drugove Kordunaše.

U izvještaju štaba III operativne zone Glavnom štabu Hrvatske o vojnom savjetovanju održanom 11. i 12. augusta 1942. godine, kada je izvršena temeljita vojna reorganizacija i imenovanje štabova odreda i bataljona, stoji: »Štabovi bataljona unutar ovog odreda (prvog) sastavljeni su od ovih drugova, i. bataljon: komandant Nikola Sipić, zamjenik komandanta Kozak (Stanko Prodanović), politkomesar Zvrk (Pero Car), zamjenik politkomesara Tihi (Nikola Smiljanić), obavještajni oficir Fizir (Mišo Kmecik), oper. oficir Omer (Tešo Ilić), informativni oficir Fizir, intendant Kičo. Mjesto šefa štaba nije popunjeno«.3

Štab 1. bataljona 1. odreda 3. oper. zone pod brojem 59/1942. od 26. 9. 1942. godine s potpisom komandanta Nikole Sipica i komesara Pere Cara piše štabu 1. odreda o učešću u akciji na Veliku Mlinsku i o stanju bataljona. Pored izvještaja o akcijama bataljona po četama, Nikola piše: »Neprijatelj na ovome sektoru slab, neorganizovan i potpuno demoralisan poslije izvršenih akcija na Gojilo, V. Mlinsku, napada na vlak kod stanice Hercegovac i posljednjeg napada na Pitomaču i Kloštar«.4 Spominje dalje i napad na vlak i upad vlakom u stanicu Hercegovac kada je zapaljena stanica i kompozicija vlaka, o jurišu kada je zarobljeno 9 domobrana, dvojica ubijena. Izvještava, pored ostalog, i o dobrom kvalitetu većine boraca te o provođenju malog kursa vodnika i desetara.

To je posljednji Nikolin poznati pisani izvještaj višem štabu jer je poginuo u noći 27/28. septembra 1942. godine.

Iz ratnih dokumenata doznajemo i za vrijeme i približno mjesto Nikoline pogibije. Štab III operativne zone, pod brojem 557 od 9. 10. 1942. godine, u svom operativnom izvještaju Glavnom štabu Hrvatske o napadu na Grubišno Polje i Spanovicu piše: »Noću između 27. i 28. 9. 1942. kombinovane snage slavonskih, banijskih i moslavačkih partizana napale su neprijateljsko uporište Grubišno Polje (kotarsko mjesto). U toj akciji poginuo je d komandant 1. slavonskog bataljona drug Nikola Sipić vodeći naše snage u zasjedu prema Velikim Zdencima«.5

Ovom treba još dodati kazivanje nekoliko slavonskih boraca koja se slažu s dokumentima, da je Nikola Sipić poginuo prilikom napada na mljekaru »Zdenka« (ime kćerke vlasnika mljekare) u Velikim Zdencima i da su mu kćsti prenesene poslije oslobođenja u velikozdenačko groblje, u zajedničku grobnicu više palih boraca. Tu im je i podignut zajednički spomenik.

Bio je hrabar i junak nad junacima, spreman na svaku žrtvu i svaki rizik. U isto vrijeme i skroman, i plemenit, i veliki drug, posebno oštrouman, istovremeno i vojnik, i političar, velik i običan, stalno pametan. O njegovim kompletnim i ukupnim ljudskim i partizanskim boračkim kvalitetama dovoljno govore i njegova dva izbora među najbolje borce, starješine i komuniste koje su vršila i najviša rukovodstva NOP-a na Kordunu pa i Glavni štab

2 Zbornik NOR-a, tom 5, knj. 5, str. 228.

3 Zbornik NOR-a, tom 5, knj. 6, str. 152.

4 Isto, knj. 7, str. 264.

5 Isto, knj. 8, str. 130

Hrvatske. O izuzetnim ljudima i junacima govore njihova djela. Nikola je ugradio svoje partizansko djelo, svoju krv i kosti u našu narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, u našu SFRJ i ostavio nezaboravni trag po Kordunu, Kozari i Slavoniji. Zaorana Nikolina brazda je dugačka, široka i duboka.

Milić Napijalo

MILE SIMULIJA, BESKRAJNO HRABRI VOĐA IZVIDAČKE TROJKE

Mile je sin Nikole (Nine) Simulije, siromašnog seljaka iz Brda Sela.

Život porodice Nine Simulije bio je težak — seljački, poluproleterski, kao i život brojnih siromašnih seoskih porodica posne kordunaške zemlje. Morali su nadničariti, kirijati, kopati rudu da bi se prehranili. U takvim uslovima rastao je Mile maštajući o boljim vremenima.

Poslije kapitulacije i okupacije zemlje te osnivanja NDH uslijedili su progoni, pogromi i nečuveni zločini nad srpskim življem Korduna. Mile, kao i mnogi ljudi, bio je zbunjen i u dilemi što da se radi?

Milu sam upoznao nekoliko godina prije aprilskoig rata. Zbližilo nas je zajedničko porijeklo, bijeda i neimaština. Do tada sam prošao Jugoslaviju trbuhom za kruhom i najzad se pred rat zaposlio na Vojnić kolodvoru blizu kuće Mile Simulije. Njega je mnogo interesovalo kako sam se probijao kroz život. Ugroženi još jače dolaskom okupatora i fašističkih zločina, još više smo se zbližili i maštali šta preduzeti. Saznajemo za liniju KPJ i prihvatamo je jer se poklapala s interesima naroda. Nismo bili usamljeni. Sastajali smo se s ljudima Slavskog Polja, Brda Sela, Ivošević Sela, Vojišnice, Mededaka i dr. i pravili planove kako se suprotstaviti nepravdi i sili. Ali, nikako da dodemo do konačne odluke. Predložio sam da imam poznanika Žarka Čujića, učitelja u Vojniću, koji već nešto organizuje. Nisam znao da je on bio sekretar Kotarskog komiteta KPJ za Vojnić. To sam saznao kasnije. Poznao sam ga kao dobrog čovjeka i učitelja. Pošao sam s namjerom da nas primi u svoj odred koji je bio u formiranju u Crnoj Lokvi. On me vratio. Rekao je: »Ti i tvoji drugovi formirajte svoj odred pa ćemo biti u vezi, zajednički ćemo djelovati protiv okupatora i ustaša.«

Vratio sam se na Vojnić kolodvor, upoznao Milu i druge sa stavovima Žarka Čujića. Oni su se složili da formiramo odred, sakupimo nešto lovačkih pušaka i kubura te krenemo u akcije. Odredu smo dali ime Partizanski odred »Brdo«. Prvog augusta 1941. godine odred je zvanično formiran i odmah krenuo iz akcije u akciju, uvijek uspješno i bez gubitaka. No, odmah su se u odredu počeli izdvajati neki boroi po svojoj hrabrosti, snalažljivosti, nestašluku, vedrini, optimizmu, nemiru. Mile je bio nosilac takve atmosfere, a u stopu su ga pratili Pero Vučinić i Đuro Poljak. Nije bilo akcije gdje se oni nisu posebno istakli. Bili su stalna izvidačka patrola odreda, ne po naređenju nego dobrovoljno. Moram priznati da sam stalno strahovao za njihove živote. Smatrao sam da njihova hrabrost prelazi granice. Zato sam se često priključivao njima da bih unosio više realnosti i budnosti u njihove radnje i ocjene. Ubrzo sam se uvjerio da su ne samo hrabri, već i veoma vješti vojnici. Završili su regrutnu obuku neposredno pred rat i prošli vatreno krštenje

u aprilskom ratu, ali njihov talenart za ratnu vještinu je ipak bio odlučujući. Mile se u tome posebno isticao. Posmatrajući ih kako izvršavaju borbene zadatke dobijao se utisak da su nedovoljno ozbiljni, jer su i najteže zadatke znali protkati humorom i šalama, najviše na svoj način. Znali su lijepo i da zapjevaju i udaraju žice tamburice. I zato su bili voljeni u odredu.

Iako je zastupao ortodoksnu disciplinu, Mile se ponekad ispoljavao ikao individualac — borac, što je ličilo na avanturu.

U novembru 1941. godine nestao je nekoliko sati iz odreda i vratio sesa zarobljenim vojnikom. Poslije saslušanja odlučili smo da vojnika pustimo da se vrati u svoj garnizon ili svojoj kući. Mile je mislio da vojnika treba strijeljati, jer je učestvovao u paljenju nekih sela na Kordunu. Nismo imali sigurnih dokaza osim da je pripadao jedinici koja je učestvovala u paljenju, ali ne i o ličnom zločinu. Teška srca Mile se složio s takvom odlukom.

Naravno, bilo je i onih koji su Mili zamjerali za pretjerani nestašluk i ekstremne stavove pri ocjeni patriotizma i borbenosti. Ali, on je to znao vrlo duhovito da prevladava. Mnogo su mu pomagali u tome i stubovi stabilnost odreda: Milan Cvijanović, Zore Simulija i Nikola Pekić. Oni su bili vojnički obrazovani, neku godinu stariji od nas, ali i vrlo realni, temeljni i objektivni u stvaranju planova i izvršavanju akcija. Oni su Mili pomogli da stekne i komponentu smirenijeg rasuđivanja. Uskoro je postao i član KPJ. Mile je ipak ostao Mile Simulija, beskrajno hrabar, uvijek vedar i originalan u ophođenju s ljudima^

Čuveni komandir i junak Mile Simulija zaslužuje širu ratnu biografiju.

Sjećam se našeg rastanka polovinom januara 1942. godine u selu Vojišnica kada su me pozvali u Glavni štab Hrvatske radi nekog specijalnog zadatka. Bilo je to poslije velike pobjede kordunaških partizana, oslobođenja Vojnića u kojoj je i odred »Brdo« imao ne malu ulogu i doprinos. Sjećam se drugarskog zagrljaja, vlažnih očiju tog temperamentnog i beskrajno hrabrog mladića, za koga su svi mislili da ima srce od kamena. Sjećam se i njegovih tvrdih vojničkih riječi: »Vrati nam se opet. S tobom se osjećamo sigurnijim. Bojim se da će nam dok ti odeš razbacati odred po drugim jedinicama, a mi smo navikli da budemo zajedno«. Njegova želja da borci odreda »Brdo« ostanu stalno zajedno nije bila realna. Vršene su fuzije partizanskih odreda u veće jedinice, dolazili novi borci, a stari odlazili za rukovodiocce, za komandire i komandante. Nisam se više vratio na Kordun u toku rata, osim u prolazu s Prvim proleterskim bataljonom Hrvatske na putu iz Gorskog kotara za Zumberak. Nisam imao sreću da se sretmem s Milom Simulijom i drugim borcima odreda »Brdo« s kojim me vežu nezaboravne uspomene iz ustanka 1941. godine.

Neke, one preživjele, sreo sam tek poslije rata, među njima i Đuru i Peru iz one najborbenije i najhrabrije trojke koju sam vidio u ratu. »Trojka« je ostala bez najhrabrijeg člana Mile Simuldje. Ostalo je naše toplo drugarsko sjećanje i priznanje našem nezaboravnom drugu i saborcu Mili Simuliji.

Dušan Pekić

Nikola Štakor, zamjenik komandira i. Cete i. bataljona 15.
KORDUNAŠKE BRIGADE

Rodio se 1919. godine u selu Kokirevu, općina i kotar Vojnić. Školovanje je prekinuo nakon završene osnovne škole jer je porodica bila mnogočlana i skromnijeg imovnog stanja. Bavio se zemljoradnjom, a u slobodnom vremenu različitim zanatima. Naročitu vještinu pokazao je kao samouki tesar i stolar. Bistar i darovit mladić, lijepog izgleda i uzornog ponašanja, bio je cijenjen i omiljen. U rodnom selu živio je do odlaska na odsluženje vojnog roka 1940. godine. Okupacija ga je zatekla u artiljerijskom puku u Čačku. Njegov puk je prihvatio borbu s Nijemcima d s relativnim uspjehom nosio se s tenkovskim jedinicama sve dok su aktivne starješine držale komandu. Kada su kraljevi oficiri napustili komandu i povukli se (pobjegli), nastalo je rasulo i bitka je bila završena. Nikola se iz Čačka zaputio u rodno selo. Putovao je pretežno vlakom i bez smetnji

stigao kući. Vratio se u punoj uniformi ali bez oružja.

Koncem augusta i početkom septembra 1941. u selu Kokirevu formira se partizanski odred sa zadatkom prikupljanja oružja, hrane i ostalog materijala za NOV u čemu i Nikola aktivno sudjeluje. Decembra 1941. godine istakao se u akciji razoružanja neprijateljske posade u školi Vojišnica. Za vrijeme bitke usmjerio se na domobranskog mitraljesca naoružan nožem. Uplašeni domobran se predao. Tako je zaplijenjen puškomitraljez i predan Partizanskom odredu »Radonja«. U akciji je sudjelovao i njegov brat Petar, dotadašnji komandir rezervnog odreda u selu.

Nikola se istog dana s bratom priključio Partizanskom odredu »Loskunja«. Najmlađi brat Dragan, koji još nije stasao za vojsku, ostao je kod kuće s roditeljima i sestrama. Nikolina porodica je cijelo vrijeme rata aktivno pomagala NOB, a otac Mihajlo odveden je 1942. godine u ustaški logor Stara Gradiška i tamo strijeljan.

Nikolin odred je s ostalim jedinicama početkom 1942. godine sudjelovao u uspješnoj i taktički dobro izvedenoj bici za oslobođenje Vojnića, a zatim u proljeće iste godine ušao u sastav kordunaškog bataljona koji je ušao u sastav 1. brigade NOV Hrvatske, a decembra 1942. u sastav 15. brigade (3. brigade 8. kordunaške udarne divizije). Postavljen je za komandira voda, a zatim i za zamjenika komandira 1. čete 1. bataljona.

Početkom četvrte neprijateljske ofanzive, januara 1943. godine, Nikola je bio ranjen u nogu prilikom borbi s jedinicama 7. SS divizije. Borba «e vodila kod Drežnik-grada, između Rakovice i Bihaća. Probivši njemačku kolonu na cesti, 15. brigada je prešla Koranu i krenula prema Korenici. Nikola je evakuiran s ostalim ranjenicima preko Korenice i Frkašića, a zatim su se zaputili prema Bosanskoj krajini i Hercegovini izmičući pred neprijateljem. Istim pu-

tem kretao se i izbjegli narod s Korduna. Djevojke iz njegovog sela vidjele su ga kako jaše na konju u koloni ranjenika i razgovarale s njim. Rekao im je da je teško ranjen i preko njih poručio porodici da ga poslije rata traži preko novina (Crvenog križa), ako bi izgubili vezu. Kolona ranjenika dalje se zaputila prema Prozoru, u susret stradanjima i patnjama koje su ih čekale na Sutjesci i Zelengori.

Životni put partizana Nikole Štakora dalje je teško pratiti i mnogi događaji, kao i njegova smrt, ostali su nepoznati. Priča se da je Nikola prizdravio i bio pokretan, da je postavljen za komesara bolnice i na toj dužnosti poginuo u borbama za ranjenike.

Nikola Štakor je nestao u općem ratnom metežu na Sutjesci. Njegov mladi život bio je nasilno prekinut. Što vrijeme više odmiče, sve je teže doći do istine. Poginuo je boreći se za slobodu i ostao živjeti u najljepšem sjećanju ljudi koji su ga poznavali.

Petar Štakor

NARODNI HEROJ MILOŠ DRAGOMIRA ŠUMONJA

Rođen je 23. septembra 1918. godine, u selu Tušilović, općina Karlovac, Hrvatska. Sin učitelja. Osnovnu školu završio je u Tušiloviću a četiri razreda gimnazije i učiteljsku školu u Karlovcu. Do 1941. bio je učitelj u selu Slavsko Polje na Korčulim.

Nije pripadao nikakvim političkim strankama. Učestvovao je u nekim akcijama koje je organizirala KPJ, davao priloge za »Crvenu pomoć« potpise u korist dobrovoljaca za Španiju i dr. Okupacijom zemlje i uspostavljanjem NDH Šumonja je bio svjedok velikog zla kojeg je već u prvim danima okupacije trpio narod Korduna. On aktivno saraduje s komunistima koji rade na pripremi oružanog ustanka. U novembru i decembru 1941. saraduje s borcima partizanskih odreda sjevernog dijela Korduna a 9. januara 1942. postaje borac u 1. kordunaškom odredu i za kratko vrijeme oficir u Štabu grupe Korduna.

Član partizanskih odreda. Polovinom marta 1942. godine Miloš je primljen za člana KPJ. Učestvuje u svakodnevnim akcijama i borbama kordunaških partizana u svojstvu komandanta 1. kordunaškog partizanskog odreda, političkog komesara i komandanta 5. kordunaške brigade, načelnika Štaba, političkog komesara i komandanta 8. kordunaške udarne divizije i komandanta 4. korpusa NOVJ. Već 1942. godine Šumonja se ističe u proboju ustaško-domobranskog obruča 14. maja 1942. godine u Petrovoj gori. Kao komandant 5. brigade Šumonja ima posebne zasluge za uspješne borbe sa jedinicama »Princ Eugen« divizije oko Karlovca, Veljuna, Rakovice u početku IV neprijateljske

ofanzive; a zatim na Drenovači, u napadu na Cazin i u napadu na četničke formacije 7. januara 1943. u Ličkoj Jasenici. Posebna umješnost komandanta divizije došla je do izražaja oktobra 1943. u borbi sa 392. legionarskom divizijom u Plašćanskoj dolini, u borbama na Baniji na Zumberku, u napadu na ustaško-domobransku posadu u Vukmaniću, borbi sa Nijemcima kod Primišlja, u napadu na Cazin i na dužnosti komandanta korpusa u borbama 1945. godine, posebno kod Vaganca i Bihaća i u likvidaciji 97. njemačkog korpusa kod Ilirske Bistrice. Oktobra 1943. Šumonja je biran i za vijećnika Drugog zasjedanja ZAVNOH-a.

Šumonja je sa svojim jedinicama prošao sve bitke na Kordunu, Baniji, Cazinskoj krajini, Pokuplju, Zumberku, Sloveniji, Lici, Gorskom kotaru i Istri. Kao komandant i komesar ističe se u vođenju partizanskog rata i služi primjerom skromnog, hrabrog i snalažljivog starješine i u najkompliciranijim ratnim situacijama, U svim krajevima gdje je učestvovao u bitkama jednako je cijenjen i od naroda i od boraca. Poznavao je po imenu svakog borca i sve starješine. Znao je njihove lične radosti ali i tuge i teškoće, i kod njega se uvijek našla dobra riječ i konkretna pomoć. Kao komesar je bio u borbi gdje bi se našao komandant, a kao komandant bio je istovremeno i komesar. Vedar, veseo, uvijek je u štabovima i jedinicama gdje se nalazio vladala izuzetna harmonija, drugarstvo i ono pravo partizansko raspoloženje. Dugo će narod i borci pamtiti svog komesara i komandanta Mišu, kako su ga omdila zvali, kao jednog od rijetko omiljenih starješina.

Po završetku rata vršio je dužnost načelnika operativnog odjeljenja četvrte armije, a poslije toga je dvije godine u Sovjetskom Savezu u vojnoj akademiji »Frunze«. Dolaskom iz SSSR-a bio je komandant Četvrte armije, načelnik odjeljenja u Generalštabu JNA, načelnik uprave u Generalštabu i načelnik Kabineta Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ. Kao načelnik Kabineta Vrhovnog komandanta bio je u pratnji Predsjednika Republike za vrijeme njegove posjete Engleskoj, Grčkoj, Turskoj, Indiji, Burmi, Egiptu, Etiopiji, Francuskoj, SSSR-u, Indoneziji, Cejlonu, Sudanu, Siriji, Maroku, Tunisu, Gvineji i nekim drugim zemljama. Bio je komandant Splitske armijske oblasti, načelnik Generalštaba JNA, zamjenik saveznog sekretara za narodnu obranu Jugoslavije u činu generalpukovnika JNA, ambasador u Holandiji, a sada je član Savjeta federacije i aktivan društveno-politički radnik.

Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i više visokih domaćih i stranih odlikovanja.

Za narodnog heroja proglašen je 23. juna 1952. godine.

Dr Đuro Zatezalo

STEVO TESLA STEVKO, JEDAN OD NAJPOZNATIJIH PUSKOMITRALJEZACA KORDUNA

TESLA STEVO STEVKO, sin Janka i Marije, rođen 1907. godine u selu Gornja Trebinja, Karlovac. Rodio se u siromašnoj seljačkoj porodici kao četvrto dijete. Roditelji su bili siromašni nadničari kod imućnijih mještana u selu. Stevo je od malih nogu osjetio gorčinu i bijedu života, posebno poslije rane smrti maj-

ke. U teškim uvjetima i teškom djetinjstvu Stevku, kao i njegovoj braći, nije ni padalo na pamet polaznje i završavanje neke škole koja bi im kasnije olakšala život. Nitko od djece nije završio ni najnužniju — osnovnu školu. Kada je navršio 15 godina, Stevko je otišao kako se po narodnom kaže »trbuhom za kruhom« i počinje službovati kod porodice PLEMIĆ u Gornjem Mekušju. Tu je radio najteže poslove do odlaska na odsluženje vojnog roka. Po povratku zaposlio se u Tvornici »VUNA« na Tumju, predgrađu Karlovca, a kasnije je prešao raditi kod zidara (zidarskih poduzetnika) u »IMPREGNACIJU« u Karlovcu. Oko 1937. i 1938. godine sagradio je u rodnom mjestu kućicu i oženio se, ali mu je u teškim materijalnim uvjetima brak ubrzo skrario. Neposredno pred drugi svjetski rat radio je kao tesar u šumama na obradi željezničkih pragova (šliperi). Pored toga obavljao je poljoprivredne poslove po selima u bližoj okolici, a uoči rata pozvan je u rezervu.

Po prirodi je bio žestok i fizički jak. Nije mogao podnositi maltretiranja od imućnih seljaka i njihovih sinova. Politikanti raznih stranaka koristili su ga uz simbolične novčane nagrade kao svog agitira za njih da zastrašuje druge ljude koji nisu bili za njihovu stranku. Naročito su se isticali predstavnici Radikalne stranke. Uviđa da to nije posao za poštenog čovjeka pa 1939. godine stupa u URS i učestvuje u štrajkovima kao radnik kod građevinskih poduzetnika.

Od početka 1941. godine nalazi se u rezervi, a za vrijeme kapitulacije povlači se kući donesavši pušku i vojničku uniformu.

Stupa u Partizanski odred »LOSKUNJA«. Pokazao se kao veoma hrabar borac i primjeren drug. Ubrzo postaje čuveni puškomitraljezac. U proljeće 1942. godine postaje nišandžija na teškom mitraljezu ali traži ponovo puškomitraljeza na koji je od ranije navikao.

Formiranjem 4. kordunaške brigade ulazi u njen sastav kao puškomitraljezac. Rukovodnu dužnost je odbijao, izgovarajući se da za to nema škole i da je nepismen.¹ Od boraca i rukovodilaca bio je cijenjen. U svim bitkama Stevko je bio prvi ili među prvima. Njegov puškomitraljez nije nikada zatajio, a bio je isto tako i vrstan bombaš kad je za to bilo potrebe. Među dobrovoljcima Stevko je uvijek bio prvi.

Stevko Tesla poginuo je s bratom po ocu NINKOM, koji mu je bio pomoćnik na puškomitraljezu, 2. januara 1943. godine u napadu na ustaško uporište KRASIC.

Moje posljednje viđenje sa Stevkom bilo je na odsustvu u novembru 1942. godine u rodnom mjestu Gornja Trebinja. I kada je inzistirao da ga primim za tenkistu. Objasnio sam mu da to ne mogu bez odobrenja više komande, jer smo već dobili ukor od strane komandanta IV korpusa za primanje u jedinicu istaknutih boraca. Moj odgovor teško je prihvatio iako sam mu obećao da ćemo te pismeno tražiti. Uočio sam da se koleba i da bi trebalo da ga se povuče negdje za pratioca ili za komandira kurira u nekoj višoj komandi. Komandant

4. kordunaške brigade je rekao da Stevko za tenkistu ne odgovara, da ne može ući u tenk s obzirom da je bio krupan i visok. Stevko Tesla pripada grupi najistaknutijih boraca našeg NOB-a. Bio je hrabar borac i dobar drug.

Marko Vidnjević

¹ U toku 1942. godine naučio je čitati i pisati.

VASO TODORIC, SEKRETAR OPĆINSKOG KOMITETA SKOJ-a VOJNIC

Rođen je 21. januara 1921. godine u Kuplenskom. Zarana je spoznao teški seljački život, gotovo još onda dok je pohađao četverogodišnju osnovnu školu. Roditelji su ga učili, a i zahtijevali da čuva stoku i da radi lakše poslove na zajedničkom poljoprivrednom imanju. Imao je dva starija brata, koji su između sebe podijelili strmu, brdovitu zemlju i osnovali svoje porodice. Njemu, mlađem, bilo je predodređeno da traži svoj komad kruha negdje drugdje, van poljoprivrednog imanja. Bilo je vrlo teško uspjeti u toj nakani, ali Vaso nije odustajao. Za prvu ruku je zadovoljan nekim dopunskim radom i zanimanjem van poljoprivrede, koje bi mu obezbijedilo koliko-toliko samostalnih sredstava za život. Nije želio da zauzima mjesto rada i mjesto za stolom u ionako brojnoj porodici.

Za prvu ruku rješenje je našao u poslu za nabavno-prodajnu zadrugu u Kuplenskom gdje je bio trgovac-prodavač. Nabavno-prodajno zadrugarstvo u Kuplenskom je bilo u stalnom usponu i razvoju. Većina ljudi iz toga kraja su bili članovi zadruge, premda su bile još dvije privatne trgovine. Pripremana su sredstva i potrebni građevinski materijal za zadržni dom. Ratni događaji su prekinuli izgradnju zadržnog doma. Građa je kasnije upotrebljena za izgradnju ratnih bajti, raznih skloništa i zemunica. Zadruga je bila veliko okuplja-lište seljaka i širitelj napredne političke svijesti i novih saznanja i dostignuća u ratarskoj, voćarskoj, stočarskoj i drugoj poljoprivrednoj proizvodnji. Zadruga je imala svoju rediljku (trijer) gdje su zadrugari i drugi seljaci redili sjemensku i ostalu pšenicu. Kroz zadrugu su se širila i mnoga znanja iz života i rada, što su seljaci zadrugari rado prihvaćali jer su bili željni znanja i sretni što ima netko da im to nudi. Kroz zadrugarstvo i »Seljačko kolo« su organizirani i večernji tečajevi gdje se mnogo štošta moglo naučiti. U upravnim organima zadruge bili su ljudi koji su radili iz ljubavi, bez novčanih primanja. Jedino su knjigovođa i blagajnik bili nagrađivani simboličnim nagradama, a prodavač Vaso Todorčić bio je bolje plaćen. On je i bio u središtu svih zbivanja u zadrugi.

Izabran je za kandidata Komunističke partije u ćeliji Kuplensko. Mjesto zadržnog prodavača omogućavalo mu je i primjeran partijski rad.

Kratkotrajnim aprilskim ratom i kukavičkim porazom i raspadom monarhističke vojske i režima, tutnjem hitlerovskih tenkova prema Bosni kroz Kuplensko i uspostavljanjem NDH ugasila se djelatnost zadruge. Zadruga je nestala, ali je iza sebe ostavila znatne korijene probuđene narodne svijesti u političkom i socijalnom pogledu, a što je najglavnije o potrebi borbe za ostvarenje svojih prava, o potrebi bratstva i jedinstva među našim narodima. Toj probuđenoj i borbenoj svijesti seljaka-poljoprivrednika doprinio je i Vaso, pošteno radeći svoj posao zadržnog prodavača, djelujući i politički prema usmjerenju i zahtjevima svoje partijske ćelije.

Prvih dana ustanka postao je pripadnik rezervnog odreda »Crna Lokva« i seoske straže. To je bilo teško razdoblje u životu mladića koji je navikao raditi, mimo i pošteno živjeti. Trebalo se brzo naviknuti na strašnu zbilju bezakonja, terora i zločina, koji se događao svakog časa, tu pred očima progonjenih žrtava. Trebalo se naviknuti živjeti u vremenu kad ljudski život nije značio ništa, kad se nikakva imovina nije mogla sačuvati i kad je sve to planski provođeno od vrhova kvislinške »državne« vlasti. Po noći nije spavao jer je morao stražariti s roguljama u rukama, da bi drugi makar i zečji spavali.

Danju se radilo više i teže nego u normalno vrijeme. Svakog časa se moralo biti spreman za bježanje u šumu ispred ustaša, koji postaje simbolom straha, nasilja, pljačke, zločina i smrti. Morale su se graditi zemunice da bi se skrila hrana i ostalo za sebe i partizane. Trebalo je u svemu pomagati partizanski odred, učestvovati u diverzantskim akcijama, obavještavati o kretanju neprijatelja itd. Sve je to Vaso najodgovornije činio.

Po partijskom zadatku određen je da radi na stvaranju i organiziranju skojevске organizacije. Za to je imao relativno dobre uvjete. U prvom redu to je bila slobodoljubivost i borbenost omladine. Osim uskog područja oko mjesta Vojnić ostali teren je bio slobodan, a 12. januara 1942. godine oslobođeno je općinsko i kotarsko mjesto Vojnić. Izabran je za sekretara SKOJ-a općine Vojnić. Skojevska organizacija je rasla i razvijala se svakog dana u brojčanom i kvalitativnom pogledu. Akcije organizirane omladine redale su se svakodnevno u pomoći mladim partizanskim odredima i narodnooslobodilačkim odborima. Omladina se svrstavala u prve redove narodnooslobodilačkog pokreta i to sve svojim radom i borbenošću, svojim političkim opredjeljenjem za bratstvo i jedinstvo, za napredne ideale Komunističke partije, svojom spremnošću za sve teškoće i teške borbe.

Za akcioni polet omladine u vojničkoj općini ima zasluga partijska i skojevska organizacij, njihovi organi i rukovodioci, ali tu ima i nezaobilaznih zasluga i Općinski komitet SKOJ-a Vojnić, čiji je sekretar bio Vaso Todorić, taj tihi, stalozeni, nenametljivi i skromni mladić koji je stalno ugrađivao svoj uporni rad i utjecaj u tu organizaciju. Omladina je, usmjeravana svojom skojevskom organizacijom, potpomagala partizanske odrede i popunjavala njihove boračke redove. Skupljala se hrana, plele čarape, rukavice i puloveri, držale stalne straže, pratilo se kretanje i djelatnost neprijatelja. Vršila se vojna i politička obuka omladinaca kako bi spremniji mogli stupati u vojne jedinice narastajuće partizanske vojske. U partizanskim odredima i četama bilo je 70% omladinaca. Radio je tako Vaso čitavu 1942. godinu. Po oslobođenju Vojnića 12. 1. 1942. godine taj rad je bio još intenzivniji i uspješniji. Sve do proljeća, do martovske ustaške ofanzive, čitav teren općine je bio slobodan. Osnovana su i aktivirana kulturno-umjetnička društva. Gotovo sva omladina je bila uključena u rad za ostvarivanje ciljeva NOP-a. To je i godina u kojoj je čitavu zimu, od januara do proljeća, trebalo zbrinjavati pod krov i za stol mnoštvo izbjeglica iz kotara Vrginmost, raditi na izgradnji bajti, obavljanju proljetne i jesenje sjetve, zbrinjavanju nastradalih poslije majskog neprijateljskog obruča na Petrovoj gori. U toj 1942. godini su obučavane i formirane omladinske kordunaške čete, oformljena i osnovana proleterska četa i sve tri kordunaške brigade. U njima su dobrovoljci omladinci i skojevci bili među najhrabrijim i najboljim borcima.

Na svim tim poslovima intenzivno je radio Vaso sve do druge polovine januara 1943. godine, do 4. neprijateljske ofanzive. Tad se morao zajedno s drugim »pozadinskim« radnicima povlačiti za Liku. Tamo u Lapačkoj dolini, prilikom vršenja kurirskog zadatka za 15. kordunašku brigadu, ubio ga je Mu90-linijev fašistički avijatičar, mitraljirajući i kružeći iznad njega dok se nije prestao micati po bjelini februarskog ličkog snijega.

Milić Napijalo

JOVAN JOVICA TOMAŠEVIĆ, KOMANDANT 3. BATALJONA 2. KORDUNAŠKE BRIGADE

Rođen je u Donjem Vojniću 1913. godine. Još kao dijete ističe se svojom oštromnošću, smislom za šalu i okretnošću. Osnovnu školu završio je u Vojniću. Po završetku škole ostaje kod kuće i bavi se zemljoradnjom. Odslužio je vojni rok i vratio se u svoj zavičaj gdje je dočekao i prve dane okupacije zemlje. U to vrijeme Jovica je malo znao o komunistima i o njihovom radu, ali je saznao da je Mile Knežević iz susjednog sela komunisti i s njim se povezuje. Saznaje od Kneževića o pripremama za ustanak u koje se i sam uključuje.

Koncem augusta 1941. u šumi Loskunji formiran je Partizanski odred »Loskunja«. Jovica želi da i on što prije postane borac odreda, ali ga drugovi zadržavaju u selu radi obavljanja raznih zadataka za račun odreda. Na Jovičino stalno insistiranje konačno je u novembru primljen za borca odreda. Čim je

došao u odred, zapažen je kao odmjeren i odvažan čovjek. Bio je snalažljiv, disciplinovan i vrlo hrabar. Te njegove osobine bile su zapažene i od strane komande 1. čete »Debela kosa«, u čijem je sastavu bio odred »Loskunja« kao treći vod čete. Postaje komandir voda i izvodi diverzantske akcije na putu Vojnić — Tušilović. Jovica se sve više angažuje i ističe kao starješina. Njegova hrabrost i snalažljivost dolazi posebno do izražaja u borbama oko Vojnića, decembra 1941. godine. U Vojišnici je neprijatelj sačekan od strane jednog voda odreda »Debela kosa«.

Cijeli dan napucavali smo jedni na druge, neprijatelj je pozivan na predaju, ali je svaki poziv odbio. Mi nismo imali više snage da likvidiramo neprijatelja pa je borba trajala skoro do zalaska sunca. U to vrijeme od pravca Međedaka pojavljuje se 3. vod »Loskunja« pod komandom Jovice Tomaševića, a od zaseoka Lisići dolazi vod Dragana Pajića. Na moj znak Jovica i Dragan kreću na juriš, napadaju neprijatelja iz pozadine i s bokova. U isto vrijeme i vod »Debela kosa« prelazi na juriš pa je neprijatelj brzo likvidiran. Poslije akcije Jovica je pričao kako je on još negdje oko 15 sati čuo neko puškaranje oko Vojišnice, ne čekajući naredjenja za pokret, Tomašević pokreće borcu i u pravi momenat upada u borbu. Zahvaljujući vodnicima sva tri voda, a naročito vodniku Tomaševiću, u ruke partizana palo je 56 domobrana i 6 žandara. Zaplijenjeno je, pored ostalog, prvi teški mitraljez i teški minobacač. Sa zaplijenjenim minobacačem u Vojišnici tučena je neprijateljska posada u vojišničkoj školi i čim je neprijatelj osjetio minobacačku vatru dao je znak za predaju.

Nakon uspješnih borbi u Vojišnici blokirana je neprijateljska posada u Vojniću koja je trajala više od 15 dana. Stigla je i jaka zima, a partizani na domaku Vojnića uznemiravaju neprijatelja kako bi ljudstvo u opsadi konačno uvidjelo besmislenost daljeg opstanka u mjestu. Malobrojne partizanske snage nisu bile u stanju učiniti više, tim prije što se nije raspolagalo s dovoljnim

brojem automatskog naoružanja i što nismo imali minobacača i topova. Da bi obmanili neprijatelja kako mi ipak raspolažemo s artiljerijom, Jovica Tomašević, koji je s vodom učestvovao u opsadi neprijatelja, skuplja staru burad, u njih stavlja aktivirani dinamit i to bure pustio da se kotrlja po zaleđenom snijegu s Crkvišta u Vojnić. Iznenađujuće bi u blizini neprijateljskih položaja odjeknula jaka eksplozija. Istovremeno na položaju partizana upalila bi se izvjesna količina dinamita, čija je detonacija imala da predstavlja pucanj topova. Jedno vrijeme uplašeni neprijatelj bio je potpuno uvjeren da partizani raspolažu nekom vrstom topova. Zna se pouzdano da su ovakve eksplozije i stalno gađanje snajpera s Jovićinih položaja demoralisali neprijateljsko ljudstvo, da nije bilo šetnji po Vojniću, što je sve skupa ubrzalo odluku domobranskog rukovodstva na evakuaciju iz Vojnića.

Početkom februara 1942. godine izvršena je reorganizacija kordunaških partizanskih jedinica. U tom preformiranju postojećih jedinica i formiranju novih jedinica tražili su se novi komandiri i komandanti pa je tom prilikom Jovica Tomašević postavljen za komandira 2. čete 1. bat. 1. KPO. Kada je u junu napadnuta jaka ustaško-domobranska posada u Topuskom, Jovićina četa se odjednom našla u potpunom opkoljenju sa svih strana. S obzirom na brojnost neprijatelja i njegovo naoružanje računalo se da će četa biti uništena. Zahvaljujući Jovici i komandiru voda Simi Kozlini četa se uz gubitke od dva mrtva i tri ranjena probila na slobodni teritorij.

U jesen 1942. godine formirana je 5. kordunaška brigada i za komandanta

3. bataljona izabran je jedan od najboljih komandira četa Jovica Tomašević. I kao komandant bataljona pokazuje sve odlike vrsnog starješine. Noću 10/11. decembra 1942. godine 1. kordunaška brigada počela je s napadom na ustašku posadu u Lasinji. U toj akciji 2. brigada imala je zadatak da s 3. bataljonom Jovice Tomaševića osigura 1. brigadu od pravca Vrginmosta i Topuskog. Da bi što bolje izvršio zadatak, Jovica s jednom četom posjeda brdo Sićanu (k. 216) kod Bučice a ostale čete je zadržao u rejonu sela Cremušnice. U toku istog dana kreće iz Gline ustaško pojačanje i po dolasku u Bučicu jedna ustaška četa, ojačana sa vodom brdskih topova, kreće na izviđanje. U rejonu Sićane prednji dijelovi ustaške satnije upali su u zasjedu čete 3. bataljona. Ustaše nastoje da razbiju partizansku četvu i da nastave put ka Lasinji, ali im to ne uspijeva. Čuvši borbu u rejonu Sićane Jovica Tomašević odlazi na položaje ugrožene čete kod Sićane. Dolazak popularnog komandanta bataljona u najkritičnijoj situaciji ohrabruje ljudstvo čete, daje im novu snagu za protivnapad. U isto vrijeme četi pristižu u pomoć i dijelovi 1. bataljona iste brigade pa potom slijedi juriš na ustaše. To je bilo u trenutku kada je neprijatelj žestoko obasuo artiljerijskom, minobacačkom i mitraljeskom vatrom dijelove 3. bataljona u rejonu šumice Gaj kod Bučice. Međutim, ustašama nije koristila niti efikasna vatra po partizanskim položajima jer su bili pred dilemom ili se probijati u Bučicu ili dozvoliti da ih partizani unište. Odlučili su se za ovo drugo. Pri povlačenju ustaše su ostavljale teže naoružanje, mrtve i ranjene. U toj borbi, pored ostalog, zaplijenjena su dva brdska topa i dosta drugog materijala.

Brojni su Jovićimi juriši i uspjesi u borbama protiv neprijatelja. Nije imao sreće da dočeka slobodu za koju se od srca borio. Teško je ranjen 21. januara 1943. godine u rejonu sela Vojnička Poljana i na putu za bolnicu 26. 1. 1943. izdahnuo ne dočekavši da mu se pruži liječnička pomoć.

Ignjatije Perić

MILOŠ TRBOJEVIĆ — PERISA

Periša, kako ga je narod zvao, rođen je 1917. godine u selu Vojišnici, općina i kotar Vojnić. Miloša su njegovi vršnjaci još dok je bio mali prozvali Periša po ocu Petru, pa je tako sve do smrti bio više poznat kao Periša, nego Miloš. Osnovnu školu završio je u Vojniću, a poslije toga kao i mnogi dječaci siromašnog Korduna ostao je kod kuće sa roditeljima sve dok nije otišao na odsluženje vojnog roka. Po odsluženju vojnog roka oženio se ženom Dragicom i sa njom imao dva sina.

Periša je još kao dječak pa i u kasnijim godinama ispoljavao odlučnost u akcijama i zadacima. Bio je poznat kao neustrašiv, vesele prirode i dobar drug. Volio je društvo pa mu nije bilo teško da stvori veliki krug prijatelja i drugova istomišljenika. Žarko je želio da u životu stvori nešto više nego njegovi roditelji i da tako svakodnevni život

učini snošljivijim i dostojnijim čovjeku. Međutim, zbog općeg siromaštva i nemogućnosti u tome nije uspijevao, ali se nije odricao te zamisli. Njegova razmišljanja i planiranja o boljem životu prekinuo je rat i kapitulacija Jugoslavije aprila 1941. godine.

Na vlast u Hrvatskoj dolazi Ante Pavelić i ustaše koji vrše zločine nad srpskim narodom u cilju njegovog istrebljenja u Hrvatskoj. Protiv okupatora i ustaške vlasti koja provodi genocid nad Srbima, Židovima, Ciganima i svim progresivnim ljudima ustali su komunisti i pozvali narod na oružanu borbu za slobodu.

Još u vrijeme priprema za ustanak Periša se našao među prvim ustanicima Korduna iz svoga sela Vojišnice koje predvodi komunista Branko Novaković. Početkom augusta 1941. godine formiran je i partizanski odred »Radonja« u čiji sastav ulazi Periša i njegova sestra Ljubica. Ljubica će uskoro postati poznata partizanska obavještajka

Već prvih mjeseci NOR-a Miloš Trbojević je zapažen ne samo u svom odred-u već i šire. Zbog svojih prirodnih osobina bio je tamo gdje se izvršavaju najteži zadaci. Bilo mu je poznato kakvo mišljenje njegovi pretpostavljeni i drugovi imaju o njemu pa je nastojao da se u svakoj akciji još više istakne. Prvih dana ustanka Perišina energičnost, hrabrost i drugarstvo naročito je ispoljeno 4. oktobra 1941. godine kada je grupa boraca iz odreda »Brdo«, »Radonia« i »Vojišnica« postavila domobranima zasjedu kod škole u selu Vojišnici. U toj zasjedi, pored ostalog, partizani su zaplijenili i jedan puškomitraljez koji je bio prvo automatsko oružje ne samo u odred-u »Radonja«, već i u drugim partizanskim jedinicama Korduna. Borba u zasjedi nije tekla onako kako je planirana. U toku borbe došlo je do izvjesnih nepredviđenih okolnosti pa i manjkavosti. Da bi se akcija ipak privela kraju i uspješno završila postarali su se Dušan Pekić i Miloš Trbojević. U ovoj akciji teže je ranjen Lazo

Trbojević i samo zaslugom Pekića i Periše, Lazo je iznesen sa mjesta borbe i evakuisan u Petrovu goru.

Za zasluge postignute u borbi, za drugarstvo, pjesmu i veselje Periša je u proljeće 1942. godine postavljen za komandira odjeljenja i primljen za člana KPJ. Poslije toga Perišin ugled je povećan a on još više daje od sebe

U ljeto 1942. godine 2. bataljon 1. KPO ušao je u sastav 1. ličke udarne brigade. Cijelo ljeto i dio jeseni te godine brigada je vodila borbe širom Like, Gorskog kotara i Korduna. U tim borbama Periša kao zamjenik komandira čete, a ujedno i komandir voda sve više se isticao. Nije bilo akcije i borbe u kojoj Perišina jedinica i on lično nisu bili zapaženi. Navodim samo jedan primjer. U jesen 1942. godine 3. kordunaški bataljon 1. ličke brigade napao je jako ustaško-domobransko uporište u Jezeranima u Lici. U tom napadu Periša sa svojim vodom ima zadatak da u prvom redu likvidira jednu jaču neprijateljsku otpornu tačku koja je uveliko bila smetnja za uspješan napad ostalih jedinica bataljona. Cim je primio borbeni zadatak Periša skuplja ljudstvo voda, upoznaje ih sa zadatkom, daje desetinama pa i svakom borcu po-naosob zadatke. Poslije početka napada Periša se nalazi tamo gdje je najteža situacija i gdje njegovo prisustvo ima moralno i vojničko značenje. U vrijeme konačnog obračuna sa neprijateljem u ovoj otpornoj tački Periša je među bombašima i sa bombom u ruci predvodi vod na juriš nakon čega je uskoro neprijatelj kapitulirao, a time ostalim jedinicama bataljona stvorene mogućnosti za produženje uspješnih napada na Jezerane.

Koncem novembra 1942. godine 3. kordunaški bataljon izlazi iz sastava 1. ličke udarne brigade i ulazi u sastav 15. kordunaške novo formirane brigade, kao njen 1. bataljon. Petnaestog decembra iste godine 15. brigada napala je jače domobransko uporište u Čemernici kod Topuskog. Borbe za oslobođenje mjesta trajale su više od 30 sati. Za to vrijeme 1. bataljon je, pored ostalih gubitaka, izgubio 3 komandira čete što dovoljno govori o žestini borbi. U ovoj borbi Periša kao zamjenik komandira čete opet se ističe, a njegova odlučnost i hrabrost dolazi do izražaja kada je bila najpotrebnija.

Već početkom januara 1943. brigada postiže još zapaženije uspjehe u borbama za oslobođenje Saborskog i Ličke Jesenice. Poslije ovih borbi Nijemci i Talijani preuzeli su snažnu 4. ofanzivu u kojoj je Miloš Trbojević, sada već kao komandir 1. čete 1. bataljona 15. kordunaške udarne brigade postizavao zapažene rezultate. U borbi koja se odigrala 15. februara 1943. godine u selu Boričevcu kod Gornjeg Lapca, Periša je izveo pravi podvig. O tome sam u svojoj knjizi »Na svojoj Zemlji«, str. 32 i 33. napisao slijedeće:

»Oko ponoći, poslije kratke vatrene pripreme, Miško Breberina i Milisav Dakić krenuli su sa 1. četom Miloša Trbojevića i 3. četom na neprijatelja u Boričevcu. Mada je snijeg ometao manevar jedinica, oni su uspjeli da pod svjetlošću punog mjeseca održe vezu između četa prilikom njihovog pokreta i napada. Miloš Trbojević Periša sa petoricom boraca bombaša puzao je prema topovima. Ruke su mu se ledile, a koljena su, nakon dužeg puzanja, ostala gola.

Kad je stigao do prvog topa, Periša je uhvatio za ular upregnute konje i naglo krenuo prema svom položaju. Ne pretpostavljajući i ne očekujući tako smion upad partizana u svoj raspored, Talijani nisu odmah pripucali. Tek kad je Trbojević skrenuo prema brdu na kome se nalazila njegova četa, na njega je otvorena vatra. U međuvremenu borci koji su s njim dopuzali povukli su još dvije konjske zaprege sa još dva topa. Njima je bilo lakše, jer su konji, uplašeni žestokom vatrom pojurili za konjima koje je Periša vodio. Te noći,

usprkos oštroj zimi i žestokoj talijanskoj vatri, 1. bataljon je pored ostalog zaplijenio, 2 brdska topa i dvije topovske kare s municijom.

U borbi u Boričevcu poginulo je 50 Talijana, zaplijenjena su 2 topa sa 72 granate, 25 pušaka, sa više od 10 hiljada metaka, 170 mina za minobacače i raznog drugog materijala i hrane.

Nekoliko dana kasnije Glavni štab NOV i POH pismeno je pohvalio 1. bataljon, a posebno zamjenika komandanta brigade i komandira 1. čete Miloša Trbojevića Perišu, kome je, u znak priznanja, poklonjen nov automat sa priborom i municijom.«

Uskoro poslije te akcije svi listovi brigada i bataljona, te 6. ličke i 8. kordunaške divizije ispisali su stranice o junaštvu i podvigu Miloša Trbojevića Pfcriše, hrabrog momka rođenog ispod Petrove gore, kako je stajalo u jednom listu.

Noću 20./21. marta 1943. godine 2. kordunaška udarna brigada napala je četničko uporište u Crnoj Vlasti kod Vrhovina. Jedinice 15. korunaške brigade obezbjeđivale su 2. brigadu od pravca Vrhovina i Otočca. Poslije izlaska sunca, 21. marta, jače četničke i talijanske snage pokušavaju da razbiju jedinice 15. brigade a potom da se probiju do Crne Vlasti radi spašavanja četnika. U najkritičnijoj situaciji kada su položaji 15. brigade bili obasuti vatrom pješadijskog naoružanja, minama, artiljerijskim granatama i avionskim bombama Periša obilazi borce čete na položajima, daje im stručne savjete, a povremeno vrši protivnapade na neprijatelja. U to vrijeme već je poginuo hrabri zamjenik komandira brigade Milisav Dakić, ranjeni politički komesar 1. bataljona Milić Napijalo i komandant 4. bataljona Ignjatije Perić, ali to Perišu ne zbunjuje već ga zadužuje da i u ovako kritičnoj situaciji održi četu na položajima i tako omogući 2. brigadi da likvidira četnike u Crnoj Vlasti. Prije podne 21. marta, u jednom protivjurišu na četnike Periša je ranjen i upućen u bolnicu na liječenje. Dva mjeseca kasnije Periša se javlja u štab 8. divizije, ali kako je imao još neizlječenu nogu, nije vraćen na dužnost u četu, već je raspoređen na dužnost komandira novoformiranog konjičkog voda 8. divizije. Međutim, ubrzo se pokazalo da ni na ovoj dužnosti neće dugo ostati jer se zdravstveno stanje sve više pogoršavalo pa je koncem 1943. godine poslat u Komandu kordunaškog područja na lakšu dužnost gdje je ostao do završetka rata.

Poslije oslobođenja u činu majora vršio je dužnost načelnika milicije u Gospiću. Umro je 1954. godine u Zagrebu.

Ignjatije Perić

MARIJA ULEMEK, KOMANDIR VODA U 3. KORDUNAŠKOJ BRIGADI

Marija Ulemek rođena je u selu Perni kraj Topuskog. Marijini roditelji imali su više djece, a imetak malen tako da je familija Ulemek živjela prilično skromno, kao i mnogi drugi kordunaški seljaci. Marija nije imala posebno radosno djetinjstvo. Od malenih nogu morala je da radi i privređuje kako bi neimaština bar donekle bila ublažena.

Približavala se 1941. godina. Marija je 1941. već imala blizu 18 godina, zrela djevojka za udaju, pa je u duge jesenjske i zimske noći presiedila radeći ručne

radove za udaju. Nije slutila dolazak zlih vremena i da će planiranu udaju morati odgoditi.

Marija je bila otvorena, vesela i uvijek spremna da zapjeva, da razveseli sebe i društvo.

Na početku ustanka Marija Ulemek ostavlja srp, motiku, igle i zajedno s velikim brojem drugih djevojaka širom Jugoslavije odlazi u borbu. Ravnopravno rame uz rame bori se sa svojim drugovima s kojima se do jučer zabavljala i išla na seoska prela. U januaru 1943. godine Marija je prekaljeni borac precommandovana u 4. bataljon 3. kordunaške brigade. Dvadesetog januara Nijemci, Talijani i ustaše počinju od Karlovca, Ogulina i drugih pravaca s čuvenom 4. neprijateljskom ofanzivom. Jedinice 8. kordunaške divizije organizovano se povlače preko Korduna za Liku. U svakodnevnim borbama, koje je divizija vodila s daleko jačim i naoružanijim neprijateljem, istakli su se mnogi borci i starješine divizije, a među njima i Marija. Za stečene zasluge u borbi unapređena je i postavljena za desetara. Na prvi pogled to postavljanje nije bilo nešto naročito, ali ono je bilo veliko priznanje ako se ima u vidu da je u njevoj jedinici bilo dosta drugova boraca, koji su se također isticali u borbi i koji su zaslužni da se postave za desetara. U jedinicama je bilo još uvijek konzervativnih gledanja na drugarice borce, a naročito ako se radilo o njihovom bilo kakvom postavljenju za starješinu. Na dužnosti desetara Marija postaje još zapaženija i u svim borbama i dalje se ističe i kao borac i kao rukovodilac.

Od 6. do 8. marta 1943. brigada je napadala na četničku posadu u Donjem Babinu Potoku kod Vrhovina. U susjednom selu Rudopolju nalazila se četnička posada koja je osiguravala željezničku prugu Lička Jesenica — Vrhovine, a ujedno je služila kao spoljna odbrana talijanskog garnizona u Vrhovinama. Noću 7/8. marta likvidirana je četnička posada u Donjem Babinu Potoku i poslije toga je 4. bataljon 3. udarne brigade dobio zadatak da posjedne položaje na Perušić brdu koje se proteže između sela Donji Babin Potok i Rudopolja. Ujutro 8. marta četnici iz škole u Rudopolju povukli su se na brdašće iznad škole zato što su se u školi osjećali ugroženiji. Približavalo se veče. Četnici su i dalje ostali na položajima. Bio sam tada komandant bataljona. Došao sam na pomisao kako neopaženo prići školi i zapaliti je i tako četnike prisiliti na povlačenje iz Rudopolja. Međutim, škola se nalazila na vrlo nezgodnom položaju jer je sa svih strana prema školi zemljište bilo ravničasto i otkriveno, pa se postavljalo pitanje kako neopaženo prići školi. Negdje baš u to vrijeme počela se spuštati magla koja je bila dosta rijetka, no i takva je nudila uslove za prilaz školi. Trebalo je naći dobrovoljce koji će se polako prikristi školi i zapaliti je na najpogodniji način. Došao sam među borce, iznio im svoju zamisao o paljenju škole. Borci i starješine pogledali su u mene, na put koji vodi do škole, na četničke položaje iznad škole, a onda skromno i kradom u zemlju bpred sebe. Nastala je za trenutak kratka stanika. Sve je bilo mirno i tiho, samo se čulo blago udaranje jelovih grana koje je njihala bura na perušičkoj vjetrometini. Odjednom tišinu prekida glas Marije: »Druže komandante, javljam se za dobrovoljca«. Odmah iza nje javio se jedan vrlo odvažan borac, Mile Mačešić iz Burić Sela, a za njim još desetak najodvažnijih boraca i starješina. Od jednog dijela prijavljenih dobrovoljaca formirana je jurišna desetina, a za desetara je određena Marija. Poslije nekoliko minuta štab bataljona izradio je plan akcije i desetina je krenula na izvršenje zadatka. Pošto su se kroz maglu, koja je bila sve gušća, još mogli vidjeti obrisi brda na kojima su se nalazili četnički položaji, to je donijeta odluka da se za vrijeme podilaženja desetine

povremeno otvara mitraljeska vatra po četničkim položajima i time pažnja četnika privuče na naše položaje i na taj način stvore pogodniji uslovi za prilaz do škole. Naš zamišljeni plan je uspio. Na našu mitraljesku vatru četnici su odgovarali svojom mitraljeskom vatrom po našim položajima. U međusobnom mitraljeskom dvoboju za čas smo i zaboravili na ono glavno — na paljenje škole. Baš u momentu najjače četničke mitraljeske vatre i kada je ona po intenzitetu postigla svoj vrhunac, iz škole se pojavio gust dim i plameni jezici koji su se izvijali kroz prozore i vrata. Pojava vatre u školi izazvala je zabunu među četnicima. Naša desetina, koja se još nalazila u blizini škole, to je na vrijeme uočila i izvršila demonstrativni napad na četnike. Ovaj iznenadni prepad kao i pojava vatre iz škole toliko je zbunilo četnike da su oni odjednom napuštali položaje i glavom bez obzira pobjegli k svojim gospodarima — Talijanima u Vrhovine. Marija se sa svojom jurišnom desetinom vratila na položaje bataljona. O ramenu njenih boraca visile su 4 zaplijenjene puške s priborom i municijom koje su već sutradan bile upotrebene protiv četnika. Prilikom raportiranja o izvršenom zadatku Marija je, pored ostalog, izjavila: »Druže komandante! Ovaj dan i ovaj uspjeh je bio takav kakav sam samo mogla poželjeti na današnju svetkovinu Dan žena 8. mart.«

Uskoro poslije akcije na Rudopolje Marija je dobila čin vodnika i postavljena za komandira voda. Nije se dugo čekalo na slijedeće borbe. Već 21. i 22. marta 3. brigada u sklopu zadatka divizije, posjedavši položaje u šumi iznad Vrhovina, imala je zadatak da vatrom svog naoružanja veže neprijatelja u Vrhovinama a time da obezbijedi izvođenje napada od strane 6. primorsko-goranske brigade i 2. kordunaške brigade na četničku posadu u selu Crnoj Vlasti kod Vrhovina. U toku 21. marta jače talijanske d četničke snage vršile su juriše za jurišima na položaje 3. brigade. U tim borbama bilo je izbačeno iz stroja preko 50% starješina 4. bataljona. U toku 22. marta Talijani već u ranim jutarnjim časovima počinju s ponovnim napadima. Neprijatelj je imao namjeru da pod svaku cijenu zbaci jedinice 3. brigade s položaja iznad Vrhovina i time stvori mogućnost slobodnijeg manevra i pružanja pomoći napadnutim četnicima u Crnoj Vlasti. Oko 9 sati prije podne neprijatelj, poslije jake artiljerijske i minobacačke pripreme, uspijeva da potisne 2. četu 4. bataljona čime je stvorio uslove za zbacivanje cijele brigade s njenih položaja. U ovakvoj situaciji Marija se najbrže snašla. Nije bilo komandira čete i samoinicijativno preuzima komandu nad četom. Za trenutak sređuje pokolebane redove čete i prva na čelu čete kreće na juriš. Borci kao preporođeni, podstaknuti njenom hrabrošću i snalažljivošću, kreću u protivnapad i lomeći sve prepreke ponovno zauzimaju izgubljene položaje. Vijest o Marijinom podvigu brzo se pročula među ljudstvom brigade i to je borcima ulilo novu snagu i vjeru u istrajnost, u izvršenju veoma važnog zadatka brigade. Ovim svojim podvigom Marija je opravdala povjerenje koje joj je dato prije desetak dana kada je od desetara postavljena za komandira voda. Od toga vremena pa do 23. jula 1943. Marija je uspješno komandovala vodom. Starješine štaba bataljona smatrale su je za jednog od najboljih komandira vodova.

U toku 23. jula 1943. jače talijanske snage otpočele su s napadom od Karlovca preko Barilovića na slobodnu teritoriju Korduna. Istog dana Talijani su forsirali rijeku Koranu i uspjeli da zauzmu Kosjersko Selo na desnoj obali rijeke stvorivši time mostobran za izvođenje daljnjih akcija u pravcu slobodne teritorije Korduna na kome je vršidba žita bila u punom zamahu. Treća brigada 8. divizije 22. jula prebačena je iz rejonu Sjeničaka i Kirina na pravac

Tušilović — Koranski Brijeg — Donji Skrad radi odbrane ovog pravca od upada Talijana. Oko 12 sati 23. jula 4. bataljon potpomognut artiljerijom divizije prešao je u protivnapad na talijanski mostobran u Koranskom Brijegu. U sklopu zadatka bataljona i Marijin vod imao je zadatak da napada talijanske položaje između Koranskog Brijega i Kosjerskog Sela. Već u početku napada Talijani otvaraju jaku artiljerijsku vatru po našim nastupajućim kolonama. Marija kao i uvijek hrabri svoje borce, neustrašivo i znalački vodi svoj vod od zaklona do zaklona, a na dati signal prelazi na juriš. Neprijateljski mitraljez otvara vatru po našem jurišnom stroju. Pogodio je Marijine grudi i ona bez ijedne riječi pada mrtva. Tako je prestalo da kuca junačko srce Ulemek Marije, koja je od kordunaške čobanice bez vojnih škola postala prva žena komandir voda proslavljene 8. kordunaške divizije. Marija je pala na pragu svog voljenog Korduna za koji se nesebično borila i za koji je i život dala.

Ignjatije Perić

NARODNI HEROJ NIKOLE DUŠAN VERGAŠ

Rođen je 20. aprila 1910. u selu Široka Rijeka kod Vojnića, Hrvatska. Potječe iz veoma siromašne seljačke porodice. Osnovnu školu je završio u Krstinji. Već kao dječak obavlja teške seoske poslove. Do odsluženja vojnog roka a i poslije radi u Petrovoj gori kao šumski radnik, drvosječa, da bi prehranio višočlanu porodicu. Iako nije bio član KPJ, on se među prvima u svom kraju odaziva pozivu Partije na ustanak. Vješto se sklanja sa svojim suseljanima već od prvih dana uspostave ustaške vlasti, upozoravajući narod da joj ne vjeruje. Jula 1941. godine odlazi u Petrovu goru i 1. augusta 1941. Vergaš velikom broju izbjeglica i okupljenog naroda govori o potrebi zajedničke oružane borbe srpskog, muslimanskog i hrvatskog naroda. Toga dana narod ga je izabrao za komandanta ustaničkog bataljona koji je u svom sustavu imao 300 ljudi spremnih za

borbu. Hrabri se Dušan već 2. augusta suprostavlja ustašama i domobranima koji su išli iz Velike Kladuše u pravcu sela Široka Rijeka i drugih srpskih sela u pljačku, ubijanje i uništavanje. Prisiljava ih da se vrate u svoje uporište Velika Kladuša. Među prvim ustanicima Korduna ističe se Vergaš kao komandir partizanskog odreda »Široka Rijeka«. On svakodnevno postavlja zasjede i vodi borbe s ustašama, domobranima i žandarima. Oktobra 1941. njegov mali partizanski odred je brojčano ojačao i postao je 3. četa 2. KPO, zvana »Vergaševa četa«, a djeluje na području Krstinje, Velike Kladuše i Cetingrada. Ona je bila već tada primjer bratstva i jedinstva, jer je u njoj pored Srba bilo

i Muslimana i Hrvata. Ni pojava četničkih tendencija nije smela komandira Vergaša člana KPJ, da ih u začetku smjelo i odlučno likvidira i svoju jedinicu osposobi za svakodnevne bitke.

Na granici Korduna i Krajine bih su on i njegova četa dobro poznati, naročito po zasjedama, iznenadnim napadima i otimanju oružja od neprijatelja. Za kratko vrijeme njegova četa odlično naoružana bila je jedna od najboljih na Kordunu. Ističe se u borbama kod Veljuna i Blagaja, gdje uspjeva zaplijeniti 11 pušaka i puškomitraljez, zatim u borbi kod Rakovice, gdje zarobljava 45 talijanskih vojnika s oružjem i opremom. U martovskoj ustaško-domobranskoj ofanzivi 1942. godine na Petrovu goru Vergaševa četa iz zasjede likvidira neprijateljsku kolonu i na taj način doprinosi razbijanju ofanzive i spašavanju golorukog stanovništva. Maja iste godine, kada se 730 partizana i više od 10.000 žena, djece i staraca našlo u ustaško-domobranskom obruču u Petrovoj gori, Vergaš i njegova četa su preuzeli jedan od najtežih zadataka u proboju obruča i spašavanju stanovništva od ustaških zvjerstava. Nakon višednevnih borbi, Vergaševa četa se probija iz obruča, 14. maja, na sektoru Magarčevac prema selu Pema, i spašava veliki broj žena i djece.

Sredinom aprila 1942. Vergaš uništava dva kamiona sa ustašama na putu između Gejkovca i Topuskog. Od 30 ustaša ubijeno je 14 među kojima natporučnik Hrvatić i poručnik Ivan Bulić. Lakše ili teže ranjenih je bilo 15. Samo je jedan zlikovac uspio pobjeći. Njegovi borci zaplijenili su dragocjeno oružje puškomitraljez, 28 pušaka i nekoliko pištolja.

U junu 1942. godine vodi uspješne bitke u okolini Slunja i Oguhna. U žestokoj višesatnoj borbi s ustaško-domobranskom posadom u selu Tounjski Tržić (između Slunja i Ogulina) 15. juna 1942. junački je pao hrabri komandir 3. čete 2. kordunaškog partizanskog odreda. Dušan je bio snažan čovjek, hrabar, vješt borac i starješina.

O njegovom junaštvu i borbama narod je ispjevao pjesme, a 2. bataljon, 2. brigade, 8. kordunaške udarne divizije nosio je ime junaka s Korduna Dušana Vergaša:

*»Oj Dušane — Toplice Milane,
Vi liječite naše teške rane!
Na megdanu svuda sretni bili,
Od fašista zemlju očistili...*

Za narodnog heroja proglašen je 20. decembra 1951. godine.

Dr Đuro Zatezalo

Rođen je 1918. godine u Bukovici, općina Vojnić, radnik, Srbin, član KPJ od 1942. godine. Prema kazivanju jednog od boraca on je pri povratku iz Like 1944. s minerskog kursa upao u ustašku zasjedu i borio se dok je imao municije. Našavši se u bezizlaznom položaju, a da ne bi pao živ ustašama u ruke, upalio je bombu i metnuo pod se i tako sam sebi oduzeo život. Nije tačna tvrdnja u monografiji 13. proleterske brigade »Rade Končar« da je poginuo u Sremu. Ja dobro znam da Josu Vračar nije bio u sastavu 13. proleterske brigade poslije njenog odlaska sa Žumberka u sastav 1. proleterske divizije, nego je kao potreban kadar ostao na žumberku.

Josu Vračara poznajem od ustaničkih dana 1941. godine na Kordunu. To je bio mladić koji je tih teških dana 1941. pokušao da samostalno djeluje na planu prikupljanja

oružja i novčane pomoći za borbu. Pošto to nije bilo u skladu s datim uputstvima za dizanje ustanka, njemu je zaprijetila opasnost da bude pozvan na odgovornost, a znalo se koga se za takve stvari zove na odgovornost da može i loše proći. Tako su Josu Vračar i Marko Cvijanović čuli za odred Jurga i da je komandir Dragan Pajić koji je dobar drug te dođoše u odred Jurga. Mi smo ih srdačno primili i ubrzo suse pokazali kao vrlo dobri borci.

Trgovački zanat završio je u Zemunu. Često mi je pričao kakav mu je bio život i s kim se družio. Relativno rano je došao u kontakt s naprednom omladinom i njegovo opredjeljenje da od prvih ustaničkih dana krene u borbu nije slučajno. U sastavu odreda Jurga učestvuje u svim borbama. Ističe se u borbi u Vojišnici decembra 1941. godine kada smo zarobili oko 30 domobrana i žandara, te u Vrelu Utinji prilikom razoružanja domobranskog garnizona Vojnić (12. 1. 1942). U napadu na Las, inju do punog izražaja dolazi njegova hrabrost i dovitljivost. Naročito treba istaći njegovo hrabro držanje za vrijeme borbi u obruču na Petrovoj gori maja mjeseca 1941. godine, posebno na samom proboju na kome su i bajonete imale veliku ulogu.

Borac nižeg rasta, stalno osmjehnut, nikada tužan niti zabrinut. Bio je veoma društven i voljen među drugovima i omladinom. Poslije proboja obruča na Petrovoj gori odlazi u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske kao desetar u četi, s kojom sam ja komandovao. Već prekaljen i iskusan borac i u proleterima je bio brzo zapažen, kao i mnogi drugi Kordunaši. Nije slučajno kada je Milan Zeželj tražio da mu se odobri akcija da likvidira četnički štab za Liku, koji je bio smješten u Vrhovinama zajedno s jakim talijanskim garnizonom, i da mu se dadu samo Kordunaši. Ušli smo među Talijane. Drvene barake pune vojske. S par puškomitraljeza napravili smo neopisivu paniku među Talijanima i dok su se oni snašli Josu vodi svezane glavne kolovođe četničkog pokreta. Onako malen, a žilav i spretan samo se smijao. U svim borbama u

Lici, Gorskom kotaru, Primorju služio je za primjer drugima. Bio je redovno član glumačke družine u Drežnici 1942. godine. Svojom glumom izazvao je Vladu Bakarića i Ivu Rukavinu da su mu dali veliki aplauz.

U jesen 1942. postaje komandir voda u 1. proleterskom bataljonu Hrvatske, a po formiranju 13. proleterske brigade »Rade Končar« 7. 11. 1942. godine i komandir 3/3 bataljona. Već u prvoj ozbiljnijoj akciji na Suhoru 19. 11. 1942. uz veliki rizik uspijeva minirati zgradu u kojoj su bili belogardejci i Talijani. Time je omogućio juriš i likvidaciju toga garnizona. Zbog toga podviga bio je pohvaljen Naredbom br. 7 Štaba brigade, a koliko se sjećam i Naredbom GŠ NOV i PO Hrvatske, koju naredbu sam vidio na Oglasnoj ploči Glavnog štaba u Gornjem Budačkom.

U talijanskoj ofanzivi na Zumberak marta 1943. teško je ranjen u desnu nogu zbog čega mu je ostala kraća za 2 cm. Po povratku iz bolnice dobiva zadatak da organizuje i obuču minere i diverzante. Mnogobrojne su njegove diverzije izvršene u 1943. godini na komunikacijama Karlovac — Zagreb i Zagreb — Sisak.

Branko Kresojević

PRVI POGINULI BORAC PARTIZANSKOG ODREDA »PERJASICA« DUŠAN RADE VRANJES

Rođen je 1901. godine u selu Mrežnici (Perjasica) u siromašnoj seljačkoj porodici. Osnovnu školu u Perjasici nije pohađao jer je bila udaljena 10 km od njegove kuće, a trebalo je proći šumom 4 km. Međutim, ipak je naučio čitati i pisati prije odlaska na odsluženje vojnog roka. Ostao je bez majke Stane u 16-oj godini života. Oženio se 1923. godine iz Potplaninskog Sela. Roditelji njegove žene Eve (Bijelić) imali su bolju zemlju pa on 1932. godine prodaje svoju i sa Evom i dvoje djece (Brankom i Draganom) preseljava kod Evinih roditelja u Potplaninsko Selo, gdje postaje ugledan poljoprivrednik.

Služeći vojni rok u bivšoj jugoslavenskoj vojsci Dušan je sreo dvojicu vojnika radnika s kojima se prijateljiio. Oni su mu pričah

o vjekovnoj borbi našeg naroda za socijalnu pravdu i nacionalnu slobodu, o buržoaziji i izrabljivanju radničke klase. Pričali su

mu i o oktobarskoj revoluciji u Rusiji. Njihovim poznavanjem zbivanja u svijetu on se oduševio. Kada se vratio kući iz vojske, dopisivao se s ovom dvojicom drugova. Oni su mu slali i marksističke knjige. Tako se Dušan opredijelio za borbu na strani radničke klase.

Po prirodi je bio tih i miran čovjek, vedre naravi, izrazito marljiv i pošten. Zbog uzornog gospodarstva i navedenih vrlina uživao je veliki ugled i poštovanje kod seljaka koji su ga poznavali. Zbog svega toga on je 1939. godine

postao članom KP i bio uključen u partijsku ćeliju u Perjasici. Kao i ćelija tako je i on kao njen član za seljake bio nepoznanica, a njegov se ugled temeljio samo na uzornom radu i ponašanju.

Iznenadila ga brza okupacija naše zemlje. Pogotovo djelovanje pete kolone i izdaja. Naprosto nije mogao da povjeruje u ustaška zvjerstva nad srpskim narodom u Hrvatskoj. U toku ljeta 1941. godine nastoji smiriti paniku i mnogo krstari po našim selima u toku priprema za ustanak. Sve to upućuje na zaključak da je kao član KP savjesno izvršavao svoje obaveze.

Iako su u času ustanka u Perjasici mnogi ljudi strahovali od posljedica, kada su među ustanicima vidjeli videnije drugove i Dušana Vranješa, strahovanje je jenjavalo. Narod je bio čvrsto uvjeren da Dušan nije avanturista već vrlo ozbiljan, promišljen i pošten čovjek. Njegov ugled i poštovanje podigli su u očima seljaka ugled i poštovanje Komunističke partije o kojoj će tek kasnije šire biti obaviješteni.

Prvih dana ustanka Dušan se odnosi roditeljski i učiteljski prema onima koji nisu služili vojni rok. Ohrabruje ih na svakom koraku. Stoji uz njih i noću na stražarskom mjestu. Kao strastveni lovac imao je prilike upoznati noćni život u prirodi. Tako je on smirivao i hrabrio svoje mlade suborce.

Poginuo je 18. novembra 1941. godine u izvidnici pred 1. vodom 1. čete. Iza su se kretali komandir i komesar čete — Karas i Strok. U času pogibije ostala je nedovršena rečenica namijenjena drugovima: »Ležite i ne dižite se... dok ja ne i .. z... v... i...«. Bio je to prvi poginuli borac PO »Perjasica« — nakon 78 dana partizanske borbe i vještih izmicanja i manevriranja.

Kada se komesar čete te večeri plaćući opraštao od poginulog druga, kazao je kako je to veliki gubitak za našu borbu i da ćemo ga osvetiti. Izidor Štrok je imao prilike na španskom bojištu tokom tri godine borbe opraštati se od mnogih svojih suboraca Jugoslovena, ali ovdje je osjećaj ljudskosti pobijedio ratnu oguglalomost. Sve nas je to posebno dirnulo, kako borce tako i prisutni narod. Sve dok živimo nećemo zaboraviti plemeniti lik hlabrog partizana Dušana Vranješa.

Nikola D. Cimesa i Pero Vranješ

STEVO VUCKOVIC, KOMANDIR 1. BATALJONA 3. BRIGADE 8. DIVIZIJE

Zaselak Vučkovići, koji je pripadao selu Jurgi, nije jedini zaselak ni selo u Petrovoj gori. U Vojnoj krajini se nešto lakše moglo preživjeti u šumi ili u kakvoj zabiti, daleko od puteva, sklanjajući porodicu i stoku, držeći jednom rukom plug, obrađujući nešto škrte zemlje, a drugom pušku i boriti se za cara i druge moćnike. To isto tako nije jedino selo na Kordunu koje više ne postoji. U toku NOR-a selo je spaljeno, stanovništvo desetkovano, nešto poslije rata kolonizirano, a zadnji, Petar Milića Vučković, iselio je van šume. Sada je bivše selo ograđeno, u njemu šumsko gazdinstvo gaji muflone i jelene lopatere, a na kućištu Petra Vučkovića, na jedinom preostalom zidiću stoji ploča na kojoj piše da je tu oktobra 1941. formiran GŠH.

U tome selu rodio se Stevo od majke Milke i oca Petra Vučkovića. Stevo je odrastao u svome selu, ali i u šumi, kao i druga djeca iz Vučkovića. Po tome su se razlikovala od druge djece. Kad je trebalo tjerati blago ili konje na

pašu, išlo se kroz šumu, kad je trebalo žiriti svinje, išlo se u šumu, i u školu se išlo kroz šumu. Svim ljudima je urođen strah od šume, od mraka. Takvog straha kod Vučkovića nije bilo.

Vučkovići su bili poznati i po tome što je kod njih bilo dosta voća, šljiva, jabuka, krušaka. Nisu od toga imali neke koristi, osim što su ispekli ponešto rakije.

U Vučkovićima se u ustaničkim danima 1941. našlo nešto zastarjelog oružja, zaostalog još od Vojne krajine, nekoliko pušaka kapislara, kubura, nekoliko lovačkih pušaka i svega jedan karabin »manliher« sa skraćenom cijevi. To je bilo i prvo oružje s kojim se počelo kad je formiran odred Jurga. Stevo Vučković učestvuje u formiranju odreda. On u odred donosi lovačku pušku, štuc, kapislaru i kuburu. Služio je vojsku i bio kaplar. U odredu Stevo postaje desetar. Na toj dužnosti neće biti dugo. Po mišljenju mladih zbog toga što je u nekim akcijama bio »priplašiv« nije mogao biti desetar i smijenjen je. Mislim da su mladi bili nepravedni prema starijima (a to je onda bio svako ko je bio stariji od 30 godina) i da nisu razumjeli ljude koji su imali porodicu, ženu i djecu. Da je ta plašljivost i hrabrost jako promjenljiva stvar, pokazalo se kasnije kad je većina tih mladih, koji su ga kritikovali, pokazala u krizama i malodušnost i kukavičluk. Istina bilo je toga i kod većih »šarži«, ali zbog toga nisu smijenjeni. Poslije nekoliko žešćih vatrenih krštenja nestalo je straha i kod Steve. Potkraj 1943. Stevo mi je pisao iz 3. kordunaške brigade gdje je bio komandir čete. U tome pismu, između ostalog, spominje i ono njegovo smjenjivanje s dužnosti desetara u odredu u jesen 1941. Kaže: »Dragi braco, (bili smo kako to Kordunaši kažu — braća od tetke) imali ste pravo što »te me onda smijenili, bio sam onda plašiv. A da sad vidiš tvoga bracu, ni tenka se ne bojim«. Malo je ljudi, boraca koji mogu ovako nešto reći o sebi.

Stevo učestvuje u svim akcijama odreda: rušenju ptt linija i cesta, razoružanju Talijana kod Rašković potoka, razoružanju domobrana u Vojišnici, u jurišu na domobrane i žandare koji kreću u pomoć opsjednutoj školi u Vojišnici, razoružanju neprijateljske posade Vojnić, u borbama za vrijeme martovske neprijateljske ofanzive na Petrovu goru i u obruču.

Poslije ofanzive na Petrovu goru, Stevo odlazi u 1. kordunaški partizanski odred gdje je kasnije komandir čete. Kada se u decembru 1942. formira 15. kordunaška brigada, Stevo je komandir čete u drugom bataljonu. Prvi bataljon nove brigade, u stvari kordunaški bataljon iz prve brigade Hrvatske, bio je očeličen u borbama, a druga dva bataljona iz kordunaškog odreda trebalo je malo politički i vojnički obraditi, dotjerati. Prilikom obilaska novopostavljenog komesara 2. bataljona Branka Mamule Stevo protestuje: »Ako boga znaš komesaru, krenimo, evo nam je trava nikla iz tabana čekajući na ovoj kiši.«¹

S 15. brigadom proći će i 4. neprijateljsku ofenzivu i našu protivofanzivu za oslobođenje Otočca i Gacke doline, i sve ostale borbe 15. brigade. Biće u brigadi komandir čete oko godinu i po dana i to jedan od najboljih. A biti komandir to znači biti u streljačkom stroju, u prvoj liniji. Komandir je morao biti prvi u jurišu i zadnji u povlačenju, morao je biti hrabar. U četi se nije moglo mudrovati. Njegova četa je uvijek dobivala ključne, najvažnije zadatke, kao što je bilo u borbi s dijelovima 392. njemačke legionarske divizije kod

¹ HAK, Zbornik 6, str. 324.

Mrežnice, kao i s dijelovima 373. njemačke divizije u borbama kod Tobolića i Cazina.

Stevo je poginuo 21. aprila 1944. godine u borbi s legionarima iz 392. njemačke divizije kod Ličkog Petrovog Sela. Evo kako opisuje pogibiju Steve Vučkovića Gnjaco Perić: »On je prvi otvorio vatru. Rafali njegovog automata i snažni poziv na juriš zaustavili su kamion. Putnički automobili izrešetani mitraljeskom i pušćanom vatrom uspjeli su da umaknu. Iako je kamion već bio u plamenu, iz njega su iskočili legionari i počeli da se bore. Komandiru je toga dana svega bilo dosta. Gnjevan, on nije pomišljao ni na kakvu opasnost. Zaletio se prema kamionu. Kad je htio da baci bombu, pao je mrtav. Komandu nad četom preuzeo je najstariji vodni oficir i poveo je na juriš. Razdraženi borci prosto su slistili legionare. Do posljednjeg. Kamion je još gorio kada se četa penjala uz Plješevicu, noseći tijelo svog omiljenog starješine. Sva-kih stotinjak metara smjenjivali su se borci. Cijelo popodne četa se penjala uz Plješevicu i uveče stigla kod sela Cuića Krčevine. Tu su se borci tužna srca rastali od svog starješine i ratnog druga.«²

Dragan Pajić

DRAGO VUKIĆ OBAVJEŠTAJNI OFICIR 3. BATALJONA 3. BRIGADE 8. KORDUNAŠKE DIVIZIJE

Rođen je 1908. godine u Tušilovačkom Cerovcu na domaku Karlovca. Roditelji su mu bili za ondašnje prilike dobri gospodari. Sino-ve Dušana i Dragu ostavili su sa sobom u selu, kako bi brojnija porodica lakše obrađivala zemlju i bavila se stočarstvom. Kad je Drago završio vojnu obavezu, oženio se. I pored želje roditelja ne ostaje kod kuće, već se zapošljava u tekstilnoj tvornici u Karlovcu. Kao radnik bio je cijenjen i voljen. Imao je širok krug poznanika i bio je dobro poznat ne samo u Cerovcu već i u ostalim, kako srpskim tako i hrvatskim selima.

U maju 1941. godine ustaše počinju hajku na videnije i istaknutije ljude srpske nacionalnosti. Među prvima koji su se u Cerovcu našli na ustaškoj crnoj listi za hapšenje bio je i Drago Vukić. Dragina oštroumnost i dovitljivost na vrijeme ocjenjuje da mu ustaše pripremaju klopku, pa se povlači u polu-

legalni život. Rijetko je kod kuće. Skriva se na mjestima koja su poznata samo njegovoj ženi, koja će mu obezbjeđivati hranu i obavještavati ga o važnijim zbivanjima u Cerovcu. Tada u Cerovcu nije bilo istaknutijih demokrata i

² Ignjatije Perić: »Na svojoj zemlji«.

simpatizera KPJ pa Drago ubrzo odlazi u Tušilović i povezuje se s tamošnjim članovima KPJ i SKOJ-a. Od njih je dobivao informacije koje koristi i s kojima upoznaje srpsko stanovništvo Cerovca.

U to vrijeme ustaški aparat priprema iseljavanje Srba s Korduna radi stvaranja čiste hrvatske nacije i države. Drago je održavao sastanke s narodom i nagovarao ih na otpor. Kada su početkom juna počele pripreme za početak ustanka u Hrvatskoj, Drago je još češće u Tušiloviću gdje kontaktira s članovima Partije, od kojih prima direktive za političko djelovanje u Cerovcu.

Kada je, koncem jula 1941. godine, formiran Partizanski odred »Debela kosa«, među prvim borcima odreda je i Drago Vukić, mada su neki partizani imali prigovora za njegov prijem u odred jer da je navodno sklon opijanju i ženama. Optužbe su odbačene jer je Drago od maja pa do dolaska u partizane bio aktivan politički radnik na teritoriji Cerovca pa i šire. Stvorio je pogodnu klimu u svom kraju za okupljanje demokratskih snaga i stvaranja fronte protiv ustaštva i fašizma.

U prvim akcijama partizanskog odreda Drago se ističe i iz akcije u akciju sve je zapaženija njegova hrabrost i dovitljivost. Jedna od njegovih zapaženijih akcija bio je napad na domobransku posadu u Skakavcu. Prije napada Drago je u ulozi obavještajca odlično izvršio zadatak. U određenom roku prikupio je podatke o neprijatelju na osnovu kojih nije bilo teško napraviti plan napada. Noću 7/8. novembra Partizanski odredi »Debela kosa« i »Loskunja« napali su neprijateljsku posadu u ž. st. Skakavac. Poslije puškaranja od pola sata dan je bio sve bliže. Na stotinjak metara mogle su se već primjećivati ljudske siluete. I neprijateljska vatra postaje sve opasnija. Kako se uskoro očekivalo svanuće novog dana, trebalo je neprijatelja u što kraćem vremenu prisiliti na predaju. Komandir odreda »Debela kosa« i ovog puta poziva hrabrije borce: Dragu Vukića, Dujka Opačića, Grgu Milašinića, Zorka i Uroša Opačića i prebacuje ih iza leđa neprijatelju. Za kratko vrijeme ova borbena grupica na čelu s Dragom Vukićem prelazi na juriš, u kome gine komandir domobranske posade koji je u akciji bio i u ulozi nišandžije puškomitraljeza. Čim je poginuo komandir posade i učutkan domobranski puškomitraljez, ostali partizani kreću na juriš i neprijatelj je savladan.

Uskoro poslije oslobođenja Skakavca Stab komande Korduna i Banije formira specijalni jurišni vod od najhrabrijih boraca 1. kordunaškog bataljona. Među 23 izabrana bio je i Drago Vukić. Ovaj vod noću 17/18. novembra 1941. kreće iz Petrove gore, ulazi u Karlovac, u kome se nalazilo preko 5.000 talijanskih vojnika, ustaša i domobrana, sa zadatkom da iz karlovačke bolnice na Dubovcu oslobodi Marjana Čavića Grgu, sekretara Mjesnog komiteta KPH Karlovac. Po povratku iz akcije vod se vraća na Kordun pravcem: Karlovac

— Mekušanski most na Korani — šuma Strekovac — Tušilović — Petrova gora. Prije nego je vod naišao na most, Veco Holjevac, komandir voda, za trenutak zaustavlja vod i najbolje borce prebacuje na čelo voda. Čelnu trojku sačinjavaju Ivica Gojak iz Tumja, Uroš Opačić iz Brezove Glave i Drago Vukić iz Tušilovačkog Cerovca. Na dva koraka pred brkljom i talijanskim stražarem Veco vadi pištolj iz futrole i viče stražaru: »Ruke uvis«. Smiješak na stražarevim usnama pretvara se u grimasu straha i nevjerice. Veco ispali nekoliko metaka iz pištolja i stražar pada mrtav. Talijanski puškomitraljezac izlijeće iz stražare s namjerom da otvori vatru na partizane koji su još na mostu.

Situacija po ljudstvo partizanskog odreda je vrlo kritična. Drago Vukić se snašao prvi. Trkom zaobilazi puškomitraljesca i zabada mu nož u leđa upravo

kad je Talijan bio spreman da prospe smrtonosna čelična zrna po vodu partizana. Junaštvo Drage Vukića omogućava vodu da se bez gubitka prebaci preko mosta, a onda nastaje žilava borba partizana i talijanske straže. Zaplijenjenim talijanskim puškomitraljezom Uroš Opačić gađa neprijatelja. Nakon kratko berbe straža je likvidirana, a partizanski vod s teško ranjenim Ivicom Gojakom i Đorđem Momčilovićem, s novim zaplijenjenim puškomitraljezom i tri puške, maršira prema šumi Strekovcu i dalje za Petrovu goru.

Pored hrabrosti u borbi, pored zasluga koje je imao za uspjeh pojedinih borbi Drago Vukić se tokom čitave druge polovine 1941. angažuje u političkom radu u selima oko Vukmanića, Skakavca i Karlovca. Njega partijska organizacija odreda »Debela kosa« i komanda odreda sve više koriste za političkog radnika. Sela su se nalazila na domaku jakog neprijateljskog garnizona u Karlovcu pa je Drago u prvo vrijeme sam, a kasnije s još nekolicinom boraca rodom iz ovih krajeva, zalazio noću u sela i narodu govorio o NOB-u, ustaškom teroru i o vojno-političkoj situaciji u zemlji i na Kordunu. Govorio je o bratstvu i jedinstvu naših naroda. Ovakav rad davao je vidne rezultate. Iz dana u dan sve više je mladih ljudi i djevojaka iz okoline Karlovca odlazilo u partizanske odrede. Neki od njih će kasnije postati istaknuti borci i starješine 8. kordunaške udarne divizije.

Naredne dužnosti koje je Drago s uspjehom obavljao bile su organizacija i rad obavještajne službe i obavještajnih punktova na Tumju, Cerovcu, Popović Brdu i Trebinji.

Iz ovih mjesta pipci obavještajne službe prodirali su u Karlovac d Dugu Resu otkuda su obratnim smjerom dobivani važni obavještajni podaci.

Na ovoj teritoriji Drago Vukić izveo je nekoliko samoinicijativnih akcija i diverzija. U jesen 1941. radi na obavještajnom zadatku oko Karlovca. Drago je jedne noći sakupio desetak ljudi iz Cerovca i s njima uništio desetak telefonskih stupova i na putu Turanj — Cerovac razbacao letke kojima se hrvatski narod poziva u borbu i saradnju s NOP-om Korduna.

Drugi važan zadatak izveo je noću 31. decembra 1941. godine. On je uz pomoć minobacačkog i mitraljeskog odjeljenja 1. čete »Debela kosa« izvršio demonstrativni napad na talijansko-ustašku posadu na Turnju. Ovom kako smo je nazvali Draginom akcijom. Talijani umjesto da provedu noć uz jelke i novogodišnji ples, morali su cijele noći, po jakoj zimi i dubokom snijegu, ostati u rovovima i bunkerima očekujući juriše partizana.

Borbeni put Drage Vukića iz 1941. i 1942. godine nastavljen je i u 1943. kada se Drago našao u 3. bataljonu 3. kordunaške udarne brigade, na dužnosti ob. oficira bataljona. I na toj dužnosti ispoljava, pored ostalog, brigu o ljudima, a posebno se ističe ličnom hrabrošću. Nabrojene su akcije u kojima je Drago jurišao. Sredinom juna 1943. prilikom napada 3. brigade na neprijateljsku posadu u Slunju, neprijatelj je cijelu noć pružao žilav otpor, sve dok negdje pred dan 17. juna 1. četa 1. bataljona nije uspjela da probije neprijateljske utvrđene položaje i da se probije u Slunj. U to vrijeme Drago Vukić, koji je s jednom četom 3. bataljona napao na Slunj od pravca Rakovice, koristi povoljnu priliku i kreće s četom na juriš, pa je tako i na ovom pravcu neprijateljska odbrana bila razbijena, a poslije toga ubrzo i Slunj je oslobođen.

Početak septembra 1943. godine, u vrijeme kapitulacije Italije, 3. kordunaška brigada vodila je teške borbe oko Nebljusa i na putu Drenovača — Lapse u Lici. Za vrijeme jednog njemačkog bombardovanja položaja 3. brigade od avionske bombe ranjen je teže i Drago Vukić. Poslije dužeg liječenja u

ličkim i kordunaškim bolnicama Drago je donekle zaliječio rane, ali su posije, dice ranjavanja ostale trajnog karaktera, od čega će nakon oslobođenja teže oboljeti i umrijeti. Na godišnjicu ustanka naroda i narodnosti Hrvatske narod Mjesne zajednice Tušilovački Cerovac podigao je bistu svom junaku i mještaninu Dragi Vukiću.

Ignjatije Perić

ZDJELAR NINKA ĐURO

Roden je 6. 4. 1909. godine u selu Kestenovac, općina Krstinja, kotar Vojnić, Srbin, zemljoradnik. Potječe od roditelja Ninka i Kate, siromašnih seljaka. Osnovnu školu je završio s odličnim uspjehom. Đuro je bio uvijek vedar i nasmijan, baš kao da mu ništa ne nedostaje. Bio je u neku ruku ljubimac — jedino dijete u roditelja, a posebno ljubimac majke Kate. Otac Ninko je umro rano pa je mali Đuro morao kao muško dijete podnositi mnoge tegobe.

Selo Kestenovac nalazi se između Klokoča i Veljuna. Brdovito je ali nije prenaseljeno. Kućne zadruge su osrednje imućne a stanovnici marljivi. Do 1941. godine većinom su slijedili politiku SDS. Prvu vijest o revolucionarnom radničkom pokretu donijeli su ratni zarobljenici po povratku iz Rusije, a povremeno se navraćao u rodno selo Miloš Matijević, član KPJ od 1926. godine i drugovao s Đurom Zdjelalom. Rade i Marko Karamarković su 1937. godine protjerani iz Kanade kao komunisti i našli se u rodnom selu. No i ako se njih dvojica nisu javno isticali, oni su razgovarali s najbližim i kod njih širili komunističku aktivnost. Đuro se često družio s komunistom Đurom Velimirovićom iz Veljuna, što je presudno djelovalo na njegovu političku opredjeljenost za KPJ, čijim članom postaje 1938. Već u novembru 1939. Đuro osniva partijsku ćeliju u svom selu i postaje njen sekretar. Godine 1940. KK KPH Vojnić upućuje Đuru na jednomjesečni kurs u Karlovac gdje dobiva osnovno marksističko obrazovanje.

Neposredno uoči početka rata 1941. Đuro se kao i mnogi komunisti našao u prvim borbenim redovima jugoslavenske vojske. U njenom rasulu izbjegavao je zarobljavanje a na povratku u rodno selo razoružavanje od strane ustaša. Uspio se vratiti u Kestenovac s ratnom opremom i odmah nastavio s političkim djelovanjem među ljudima, nastojeći da im objasni aprilske događaje i usmjeri ih na neposlušnost ustaškim vlastima. Upućivao ih je da oružje ne predavaju ustaškim vlastima, jer, kako im je govorio, oružje će uskoro trebati zato što će borba tek otpočeti. Davao je lično primjer, čvrsto riješen da ne padne u ruke ustaša. Najčešće se nalazio u obližnjim šumarcima gdje je radio na pronalaženju izbjeglih ljudi, njihovom okupljanju i usmjeravanju na prikupljanju oružja i pripreme za oružani ustanak. Povezao se s članovima KK KPH Vojnić i komunistima u Cvijanović Brdu, Krstinji, Slivnjaku i Trupinjaku. Cesto se sastajao s Ankom Vujčić i primao obaviještenja iz prve ruke jer je Anka bila na vezi sa sekretarom OK KPJ za Karlovac Ivom Marinkovićem. Đuro se našao u velikom poslu. Radio je na dva zadatka. Upućivao je svoje mještane da se sklanjaju od ustaša i vršio pripreme za ustanak. U dogovoru s Ankom Vujčić Đuro okuplja komuniste i simpatizere 29. jula 1941. godine na obronke Kestenove gore. Dan je bio sunčan i topao. Anka Vujčić je

prisutne upoznala s odlukom CK KPJ od 4. jula 1941. godine o dizanju **ustanka** i naglasila da je ustanak u Srbiji i Crnoj Gori već otpočeo. Formiran je operativni štab za rukovođenje ustankom u ovom dijelu Korduna u koji su ušli Anka Vujčić, Jovo Majstorović i Milan Popović.

Već 1. augusta 1941. Đuro se istakao u borbi s ustašama kod Brusovače gdje je zaplijenio 2 karabina ubivši dvojicu zlikovaca.

Već u prvim danima ustanka Đuro je mnogo doprinio kao politički komesar odreda »Kestenovac« u razvijanju bratskih odnosa između Srba i Hrvata, posebno u blokiranju tadašnjeg komandira odreda Milića Rakinića, koji je htio da partizani ubijaju hrvatsko stanovništvo isto tako kao što ustaše kolju i ubijaju srpski narod. Teško je gledao i preživljavao, kao i njegovi borci, **ustaška** razbojstva nad njegovim narodom Korduna, ali ga to ni u jednom momentu nije odvratilo od dosljednosti komunističke linije borbe za bratstvo — jedinstvo i slobodu, stalno naglašavajući u razgovoru s borcima da ustaše i hrvatski narod nije isto, već da su ustaše samo izrod toga naroda.

Đuro je lijepo govorio. Bio je poznat i omiljen među narodom, poštovan i cijenjen od svih. Neposrednošću je otvarao put do svakog srca.

U ustaničkim danima s puškom u ruci smiono je aktivan na raznim zadacima u organizaciji oružanog ustanka, naročito u izvođenju borbenih zadataka. Marta 1942. Đuro je politički komesar 2. čete 2. bataljona 2. KPO. Sa svojom četom učestvuje u teškim borbama s ustašama oko Batnoge, Glinice i Cetingrada. U borbi kod Batnoge Đuro s Nikolom Kunićem juriša na puškomitraljesca, ubija trojicu zlikovaca i plijeni puškomitraljez. Tako su se redala njegova junaštva.

Na svim dužnostima bio je poštovan i omiljen. To je postizao svojom izuzetnom umješnošću i humanim odnosima u rukovođenju. To su mu počinjene starješine, partizani i narod besprijeekorno uzvraćali. Dovoljno je ponekad bilo samo jedna njegova riječ ili zamah rukom pa da nezadrživo krenu na neprijatelja preko bodljikave žice do zaposjednutih bunkera. Đuro je bio takav i tome je druge učio, podstičajući ih uvijek i neposredno da pred svojim očima imaju samo neprijatelja. U borbi i u svim prilikama teško«? partizansko« života služio je primjerom i tako stalno doprinisio podizanju borbeno? duha i izdržljivosti kod boraca u jedinicama u kojima je komandovao. Šalom i pjesmom gotovo poslije svake borbe pomagao je borcima da što prije zaborave najteže borbene doživljaje i tako da budu spremniji za nove još teže borbene zadatke.

Njegovo prisustvo hrabri borce. Svi su zaokupljeni željom da unište neprijatelje. No i nakon žestokih dvodnevnih okršaja ustaše se ne predaju. I onda kada hrabro pada smrtno pogođen Dušan Vergaš, Đuro preuzima komandu njegovom četom koja jurišem razbija neprijatelje. Kako ie neprijatelj u toku aprila i maja 1942. godine ovladao komunikacijama Slunj — Kamenica i ponovo uspostavio posade u Primišlju i Tržiću to je Štab 2. KPO odlučio da na njoj izvede veću akciju i ponovo prekine saobraćaj. Drugi bataljon 2. KPO imao je zadatak da likvidira ustaško-domobransku posadu na Mrežnici kod Tržića i u samom Tržiću. U zoru 19. juna 1942. godine 3. četa 2. bataljona bila je spremna za napad. U prvu borbenu liniju ušao je pomoćnik komesara bataljona Đuro Zdjelar. Obilazi borce i starješine u borbenom rasporedu. S junakom komandir 3. čete Dušanom Vergašem nalzi se u prvoj borbenoj liniji i zarobljava 63 neprijateljska vojnika s oružjem i opremom.

Februara 1943. godine Đurin bataljon našao se u pozadini neprijatelja. Kako su nakon 4. ofanzive ustaško-domobranske snage ponovo uspostavile svoje garnizone na prostoru Korduna i koristili komunikaciju Karlovac — Slunj, Đurin 2. bataljon svakodnevno vodi borbu s neprijateljem. 18. 2. 1943. godine njegov bataljon na komunikaciji u Gornjem Budačkom dočekuje 4 neprijateljska kamiona, uništava kamione i zarobljava 39 neprijateljskih vojnika i ubija 27. Plijen je bio velik. Tako su se redale borbe i juriši bataljona na čijem se čelu nalazio Đuro Zdjelar. Služio je primjerom svom bataljonu gdje god se nalazio ili u borbi ili na odmoru.

U bataljonu je uvijek bilo pravo borbeno raspoloženje. Kud god su prolazili narod ga je volio. U toku NOR-a obavljao je dužnosti komesara PO »Kestenovac«, čete, zamjenika komesara bataljona, partijskog rukovodioca 2. KPO i komesara bataljona KPO. Augusta 1944. godine OK KPH Karlovac upućuje Đuru na rad u ONOO za Kordun. Biran je za predsjednika KNOO Vojnić. Kao iskusni ratnik i organizator ponovo se našao na novom poslu koji će uspješno obavljati. Umro je u Karlovcu augusta 1986. godine i sahranjen u svom rodnom mjestu Kestenovcu.

Dušan Z. Opačić

MIHAJLO ZDJELAR MILICEV

Mihajlo Zdjelar u narodu je poznat pod imenom Mile, zato ćemo ga i mi tako zvati u daljem tekstu. Mile je rođen 15. 2. 1918. u Svinjici, općina Krstinja, kotar Vojnić, Srbina.

Mile je živio u zaseoku Zdjelari, koje ima svega nekoliko kuća. Kuća u kojoj je Mile rođen nalazi se neposredno uz Petrovu goru. Granje Petrove gore naslanja se na voćnjak rođene kuće. Mile je dignut, odrastao i stasao u Zdjelaru. Osnovnu školu završio je u Širokoj Rijeci. Bio je među boljim đacima. Milin otac Milić bio je veoma ugledan i cijenjen domaćin i čovjek, poznat ne samo u Svinjici već i mnogo šire. Pored rođenog brata Pere i polubrata Miloša Mile je imao i sestru. Ona je nadživjela cijelu porodicu.

Mile je 1940. godine pozvan u vojsku kao rezervista, a 1941. uslijedio je napad fašističkih armija na našu zemlju. Kapitulacija Kraljevine Jugoslavije Milu i njegovu porodicu zatekla je u Sušaku. Vojnici, prepušteni sami sebi, sami su odlučivali tko kuda da krene. Mile se odlučio da se vrati u svoje Zdjelare, među svoj narod, koga je volio kao i narod njega. Donio je i drugu odluku da se ne rastane sa svojom ratnom opremom. Savjetovao je i drugim vojnicima da ne polože oružje, već da ga zadrže jer će im trebati. O tim danima kapitulacije vojske Kraljevine Jugoslavije 1941. godine Mile je ostavio zabilješku. U njoj piše zbog čega se odlučio da oružje ne položi i zbog čega je to i drugima savjetovao da učine. U zabilješci, pored ostalog, piše: »Skrenuo sam im pažnju da oružje nikome ne predaju, jer sam čuo od jednog Slovenca, rezerviste, da će nam oružje trebati za ustanak«.

Da bi uspio zadržati oružje, Mile se odlučio na težak i dalek put. Znao je da je Mačekova zaštita naoružana i da je zaposjela sve redovite komunikacije razoružavajući bez izuzetka sve vojnike Jugoslavije. Mile se odlučio na kretanje izvan komunikacija. Trebalo je kretati se kradomice cijelim putem koji

iznosi nešto manje od 200 kilometara. Konačno Mile je uspio. On se jednog dana našao u svome rodnom mjestu sa svom ratnom spremom.

Samim time što je uspio doći pješice od Sušaka do Petrove gore i donijeti sa sobom ratnu opremu, opasnost od njegova razoružanja nije minula. Ustaška vlast, koja je preuzela upravu u općini Krstinja, uputila je proglas narodu »da se preda sve oružje bilo civilno ili vojničko«, pod prijetnjom smrtne kazne. Nakon toga neki bivši vojnici, koji su uspjeli kao i Mile donijeti svoje oružje, vratili su isto općinskoj upravi u Krstinji. Ustaški tabornik Jurić Tominac, naš domaći i poznati čovjek, saznao je da je i Mile donio karabin iz vojske pa mu poručuje da ga preda. Jurić opetovano uporno poručuje, poziva i inzistira da Mile preda oružje. Na sve poruke i prijetnje Mile se oglušio kao da se to na njega ne odnosi. Jurić Tominac, ustaški funkcioner novouspostavljene vlasti, bio je u velikoj neprilici što Mile ne predaje oružje, znajući kakav ugled u narodu ima Milin otac Milić. Mile je ostao kod svoje odluke da oružje re predaje. Sto više on se odlučio da ga uveća. Govoreći o tome o pomenutoj zabilješci Mile kaže: »Čak sam i ocu oteo lovačku pušku, koju je pokušao da preda i zbog ovog slučaja sam se sa ocem posvađao«. Ustaše kad su povukle oružje od naroda, prišle su masovnom istrebljenju srpskog naroda bez obzira radilo se o nejakom, odraslom, starom ili bolesnom, bitno je da je srpske nacionalne pripadnosti. Mile se ne miri s takvom sudbinom.

On je spreman da ustašama pruži otpor s oružjem, prisjećajući se onoga što mu je rekao vojnik Slovenac na Sušaku. Mili se vidik u budućnost otvorio kad je čuo da je na sastanku u Petrovoj gori 25. 7. 1941. donesena odluka da se 29. 7. 1941. digne narod na ustanak. Na dan ustanka Mile se našao među prvima. Zaposjednut je front od Čelapova do Madžarova mosta prema Velikoj Kladuši i Cetinguadu u dužini nekoliko kilometara. Na istočnoj strani fronte bile su svega tri vojničke puške, među kojima je bila i Milina kragujevka, a ostalo su bile civilne duge i kratke puške, bodeži, rogulje i slični predmeti. Narodna fronta razbijena je pod naletom ustaških i domobranskih bojni potpomognutim s tri aviona. Nakon toga pred mrak ustaške jedinice odnijele su mrtvog ustašu i nekoliko ranjenih u svoje polazne garnizone u Veliku Kladušu i Cetingrad. Ustanici su se razišli na razne strane. Međutim, svi se nisu razišli. Ostalo je osam hrabrih ljudi među kojima i Mile Zdjelar. Oni su odlučili da organiziraju borbeni odred, da ostanu zajedno sve dok se rat ne završi. Okupili su se oko Miladina Čimeše i sklonih se u njegovoj kući koja je pod samom Petrovom gorom i 29. 7. 1941. osnovali Partizanski odred »Široka Rijeka«. Mili i svim drugim hrabrim ljudima pružila se prilika da se bore za slobodu. Borio se Mile od 29. 7. 1941. do 8. 5. 1945. koliko je trajala NOB. Nije se Mile rastajao od oružja i borbe ni jednog dana. Borio se on sa svojim drugovima u svim krajevima i mjestima u kojima je operirao Partizanski odred »Široka Rijeka«, odnosno u svim borbama koje su vodile brigade Osme kordunaške udarne divizije NOVJ. Tko zna u četiri godine rata koliko je puta Mile prvi i s drugima jurišao na neprijateljska utvrđenja i njihove jedinice. Ostat će vječita tajna. Međutim, ono što nije tajna i što je kao istina prolazilo od usta do usta kroz narod, to je poseban podvig u kome je Mile učestvovao. Bilo je to u toku zime 1941. na 1942. godinu. Mile i njegov ratni drug Husa Pažetović. u narodu poznat kao Huso Tairov, i Ilija Pajić likvidirali su oružničku patrolu u Velikoj Kladuši. Odlučili su se na krajnje opasan rizik. U toku noći, po velikom snijegu i oštroj zimi, sačekali su u blizini oružničke kasarne jutarnju patrolu. Oružnici su, ne sluteći ništa, izišli iz kasarne i uputili se uta-

banom prtinom jedan za drugim prema Ukića brdu, da bi mogli osmatrati mjesta u kojima su sumnjali da se mogu naći partizani. Mile, Husa i Ilija uputili su se za njima, što je više ličilo na njihovo pojačanje nego na neprijatelje. Hod bi, te male, ali čudne kolone, vjerovatno poduže trajao da se jedan oružnik nije okliznuo i uspostavljajući ravnotežu okrznuo se unazad i imao što da vidi. Tri partizana tik iza oružnika idu mirno i odvažno. Oružnik se trznuo i doviknuo svome kolegi »Partizani!«, repetirajući svoje puške, spremni da pucaju u partizanske grudi, ali sve je bilo kasno. Partizani su bili pripremni. Oni su držali za obaraču i u isti mah prosuli vatru. Oružnici su jednom zavijek pali u duboki snijeg. Mile i njegovi drugovi su uzeli puške.

Kad se vijest o podvigu prenijela među narodom, veselju nije bilo kraja.

Mile je iste 1941. godine učestvovao u velikoj vojničkoj varci, koju su mogli samo vješti ljudi da smisle. Sticajem okolnosti talijanska vojna delegacija na čelu s pukovnikom našla se na slobodnom partizanskom teritoriju. Delegacija je poželjela da vidi opremljenost partizanskih boraca. Dušan Vergaš, partizanski komandant, prvo im je pokazao Milu Zdjelara s novim karabinom i novom sivomaslinastom uniformom. Dušan je Mili naredio da se pokaže slijedeći vojnik, a Mile se dosjetio što je komandant mislio, brže se skine i obuče u svoju uniformu drugog partizana i taj partizan s Milinom uniformom i puškom pokaže se Talijanima.

Kad se još pet partizana sa istom puškom i uniformom pokazalo Talijanima, njima je bilo dosta. Na rastanku su rekli da nisu mogli vjerovati da je partizanska vojska tako naoružana. U narodu se naveliko pričalo o ovoj vojničkoj varci. Čak je bilo i onih koji su u to posumnjali da su Talijani ispalili tako navirni. Međutim, svejedno, bilo istinito ili ne, priča je imala veliki moralno-politički efekat s jedne strane, a s druge strane ovakva varka bila je moguća u tadašnja vremena.

Koliko je Mile izveo sličnih varki u toku rata to na našu žalost neće ostati zabilježeno.

Mile, jedan od organizatora ustnka 1941. godine, počeo je rat kao borac, rušeći mostove i prekopavajući ceste, sačekujući u zasjedi ustaške koljače i palikuće, razvijajući, se do komandira voda, komandira čete pa do komandanta bataljona, završivši rat 1945. godine u činu kapetan JNA. Za učešće u NOB-u od 1941. godine dodijeljena mu je »Spomenica 1941«.

Nakon završetka rata Mile je ostao u aktivnoj službi JNA. Među prvim oficirima upućen je na vojno školovanje u SSSR. U učenju vojne nauke i u poznavanju vještine ratovanja bio je među najboljim oficirima vojne akademije, po čemu su ga posebno zapazili vojni nastavnici. Po povratku sa školovanja iz SSSR-a raspoređen je u tenkovske jedinice na službu.

Zbog bolesti nije mogao završiti svoju karijeru kao oficir JNA te je preveđen u civilnu službu. Kako se bolest nije smanjila, već naprotiv povećala, umro je relativno mlad u Beogradu gdje je i sahranjen.

Mr Đuro Sremac

ZUHDIJA 2ALIC

Rođen je 19. jula 1922. godine u selu Polje, općina Velika Kladuša. Pod uticajem partijske organizacije, koja je prije rata postojala i djelovala u Velikoj Kladuši, Zuhdija se vrlo rano opredijelio za radnički pokret i kao krojački radnik postao član SKOJ-a.

Bio je po svemu izuzetna ličnost. Njegova djela ravna su herojstvu — sinonim bratstva i jedinstva naših naroda. Iz njegovog bića zračilo je duboko poštenje, pravičnost, kristalna čistoća i postojanost karaktera, skromnost, snaga morala i veliki borbeni žar, revolucionarni duh s kojim je plijenio i osvajaio mlade oko sebe. Svi smo osjećali da mladi skojevac i borac — po svojoj odlučnosti, hrabrosti, odanosti i požrtvovanosti mora biti baš kao Zuhdija. Mnogi su se u borbenim zadacima isticanjem i zalaganjem nastojali poistovjetiti s njim. Neustrašiv je borac, bombaš, mitraljezac u Vergaševoj četi, bar-

jaktar u 1. proleterskom bataljonu Hrvatske, komandir čete, komandant Cazinskog odreda, komandant 2. muslimanske brigade, nemilosrdan je prema izdajcima i koljačima, a omiljen i cijenjen i kod boraca i naroda. Energičan je, oštar, pravedan, lukav i talentovan komandant crnih prodornih očiju, kritičan prema sebi idrugima. On nije trpio poraze, a nije priznavao nemoguće. Smjelo i odlučno ulazio je u najteže situacije. Borci su ga slijedili poneseni njegovim ličnim primjerom i junaštvom. U trenucima predaha Zuhdija je bio veseljak, skoro dječakog izraza lica i širokog osmijeha. Uvijek je pjevao čak i za vrijeme borbe ako je dopušteno. Njegove pjesme bosanske sevdalinke i danas žive među njegovim borcima u basonskom kraju, Kordunu, Lici i Žumberku. Mnogi njegovi podvizi u borbi nisu ostali zabilježeni zbog ratnih okolnosti, što je slučaj i kod drugih boraca i naših jedinica. Bilo ih je jako mnogo. Neki su ipak ostali duboko urezani u svijest njegovih ratnih drugova.

Svi, koji su ga poznavali kao borca i starješinu, slažu se u jednom da je BIO HEROJ.

Još dok je Pavelić pripremao masovno istrebljenje srpskog življa u Kordunu, 1941. godine mladi skojevac Zuhdija, zajedno s Ibrahimom Mržljakom, obilazi srpska sela, upozorava narod da se skloni, govoreći o opasnosti koja mu prijeti. Tih dana ustaše ubijaju u Blagaju na Veljunu 520 ljudi, hapse sve srpsko stanovništvo u Velikoj Kladuši i okolnim selima, vrše pokolje u kladuškoj crkvi i na Mehinom stanju gdje je ubijeno oko 4.000 nevinih.

Zuhdija stupa u Vergaševu četu i kaže: »Došao sam, drugovi, da tučem ovu bandu, koja ubija nevine ljude, žene i djecu. Ubili su mi sve školske drugove u Kladuši, iako nitko nije ništa kriv niti su politički opredijeljeni«.

U Vergaševoj četi postaje jedan od najomiljenijih boraca zbog svoje hrabrosti i plemenitosti. U svakoj akciji i u najtežim zadacima on je prvi i najbolji.

U zasjedi kod sela Batnoge smjelo upada u talijansku kolonu, tuče iz mitraljeza i prisiljava Talijane na predaju.

Na proboju obruča u Petrovoj gori, 14. maja 1942. godine, s Ibrahimom Mržljakom skače na juriš u ustaške rovove i uništava mitraljesko gnijezdo.

U napadu na Veliku Kladušu bombama rastjerava i uništava jednu desetinu neprijateljskih vojnika.

Zbog izdaje bio je u noći iznenada opkoljen u nekoliko kuća sa štabom Cazinskog odreda, ali on i Ibrahim, svaki s jednim puškomitr al jezom, uništavaju neprijateljske vojnike, razbijaju obruč, dejstvuju iza leđa neprijatelja koji bježi u panici ne postigavši cilj.

U borbama oko Pećigrada 2. kordunašku brigadu napale su jake snage Nijemaca i ustaša s težnjom da je opkole. U jednom trenutku u pozadini neprijatelja čuli su se plotuni iz svih oružja, povici »Juriš! Hura!« i eksplozija bombi. Zuhdija je s odredom udario u leđa neprijatelja i prodro u centar borbenog rasporeda, nanio mu ozbiljne gubitke i izazvao rasulo i zbuñenost u neprijateljskim redovima.

Prilikom napada na Cazin, jedan bataljon 2. muslimanske brigade jačim snagama Nijemaca bio je potisnut s položaja iznad grada. Primijetivši to Zuhdija dolazi na položaj bataljona, jašeći na konju uz pratnju nekoliko boraca, kurira i pratioca te naređuje štabu bataljona: »Juriš, za mnom!«. U tome momentu Zuhdija na konju juri praćen s nekoliko boraca (konjanika), upada u streljački stroj, tuče iz automata i gazi neprijateljske vojnike, a ovi potpuno šokirani misle da ih je napala partizanska konjica. Za svega nekoliko minuta razbježali su se s položaja u neredu. Bataljonu je preostalo da pokupi razbježane Švabe.

U borbi za Vaganac, predvođeci grupu bombaša, uništava neprijateljske otporne tačke i omogućuje prodore svojoj brigadi.

U oslobođenju Bihaća, borbom prsa o prsa, uzastopnim jurišima na čelu brigade uništava i zarobljava neprijatelja na željezničkoj stanici, sprečava povlačenje, gdje je bio i teško ranjen.

U sukobu s Talijanima u Dalmaciji bio je ranjen barjaktar 1. proleterskog bataljona i postojala je opasnost da zastava padne u ruke Talijana, Zuhdija upada među njih, rastjerava ih, izvlači zastavu i borca, spasavajući čast imena proletera i bataljona.

U borbi za oslobođenje Kostanjevice u Sloveniji četa ne uspijeva osvojiti nekoliko talijanskih bunkera, ali Zuhdija ih zauzima s grupom bombaša, dižući ih u zrak zajedno s posadom.

Idući bezbroj puta u sigurnu smrt, izvršavajući najteže i najsloženije zadatke, kao borac i rukovodilac postao je legendaran visoko cijenjen od svojih drugova, a strah i trepet za neprijatelja. S vanrednim smislom, pronicljivošću i sposobnošću kombiniranja postupaka, uvijek je priređivao iznenađenja za neprijatelja i vješto pronalazio najslabije tačke. Za njega nije bilo bezizlazne situacije. Nije želio da ga se ističe i hvali. Nerado je govorio o sebi i svojim uspjesima. Ipak, poslije svake uspješne akcije i operacije u kojoj je on bio glavni akter, lice mu je bilo ozareno, oči sjajne, razdragane i vesele. Osjećaj zadovoljstva, gordosti i ponosa nije mogao prikriti. Svaki kriminalni akt, brutalni postupak neprijatelja prema narodu ili borcima, kod njega je još više rasplamsavao borbeni žar i mržnju prema neprijatelju. Jednako teško je podnosio gubitke svojih drugova kao i zvjerstva nad srpskim narodom.

Ratnička tvrdoća i prekaljenost kod njega bi ponekad dolazila u suprotnost s emotivnošću«.

Potresni i tragični slučajevi stradanja naroda i boraca izazivali bi grčeve na njegovom licu, stisak zuba, a i suze nije mogao prikriti.

Jednom prilikom naišao je na veliku grupu žena djece, koju su ustaški koljači zatvorili u sjednik ispod Petrove gore, pokosili iz mitraljeza, zatim pokrili slamom i zapalili. Zuhdija je sa suznim očima kroz plač rekao: »Ustaški psi, platit ćete za ovu sirotinju!« Jecajući i stiskajući pesnice proživljavao je grozan prizor sadizma i brutalnosti. Dugo je gledao u sedamnaest dječjih kostura.

Potištenost, bol i tugu nije mogao sakriti niti onda kada je obaviješten da su mu ustaše uhapsili oca i da progone ostalu rodbinu.

Njegov otac, partizanski odbornik, prije rata napredan čovjek, dostojanstveno je podnosio sve muke i patnje u ustaškim zatvorima, ponoseći se sa sinom junakom. Zuhdija se opredijelio za veliku ideju slobode, bratstva i jedinstva. Ispoljivši izuzetne kvalitete komunista-revolucionare i posebne ljudske vrijednosti časno je i dostojanstveno izvršio zadatak Partije i naroda.

Umro je 1970. godine.

Mičo Uzelac

GLIŠO MARKA ŽIVKOVIC

Jedan od najboljih komandira čete VIII kodunaške divizije, predvođeci svoju četu u napadu, poginuo je u junačkom podvigu 26. XI 1943. godine kod Hraštovice. Tako piše u popisu palih boraca VIII divizije.

Jurišao je Glišo i ranije stotinu puta sa svojim borcima i iznenadnim nalletima zbunjivao neprijatelja, ne dajući mu mogućnost za preciznu vatru. I ovog tmurnog novembarskog dana želeći da spasi živote boraca krenuo je prvi da otkrije rupe u sistemu vatre utvrđenog objekta SS-ovaca u Hraštovici.

Ali, u neposrednoj blizini objekta teško je ranjen. Za tu plemenitu namjeru svog komandira i uspješno vođenje čete u svim ranijim borbama borci nisu htjeli ostaviti svog omiljenog komandira neprijateljima. Jedan po jedan — osam boraca dobrovoljaca išlo je da izvuče svog komandira i svih osam je poginulo. Prvi je bio Dušan (vjerojatno) Živković, drugi Ivanović zvani Ipoja, a osmi Talijan Mikele koji je došao u četu poslije kapitulacije Italije. Kada je Mikele počeo da izvlači komandira, bio je pogođen u glavu, a u tom momentu izdahnuo je i komandir Živković.

Obustavljeno je dalje izvlačenje a objekat je blokiran i nakon miniranja prizemlja posada se drugog dana predala.

Glišo je rođen 1915. u selu Međedaku u višečlanoj siromašnoj seoskoj porodici. Morao je prekinuti osnovnu školu i raditi kod imućnijih seljaka da bi osigurao голу egzistenciju. Stasao je Glišo kao zdrav, jak i lijep dečko. Uključio se u grupu transportnih radnika na željezničkoj stanici Utinja. Vršili su utovar rude i drva za austrijsku firmu »MILLER«. Svoju zaradu morao je davati u porodičnu zadrugu gdje je živio i po pravilima te zadruge dobijao ono što mu je bilo neophodni je.

1936. godine odlazi na odluzenje vojnog roka u gardijsku jedinicu u Beogradu. Po odsluženju roka nastavlja rad na željezničkoj stanici Utinja. Povrat-

kom iz vojske Glišo se odlučuje da zasniva porodicu. Odabrao je djevojku iz susjednog sela Božicu Kartaliju. Bojini roditelji se ne slažu sa njenim izborom zbog siromaštva Glišine porodice. Dolazi do one poznate varijante ženidbe na Kordunu u isto vrijeme »kradom« djevojke. Tako Glišo i Boja zasnivaju tradicionalni običajni brak. Žive srećno i zadovoljno u porodičnoj zadruzi dok ih ratna nesreća nije u tome spriječila.

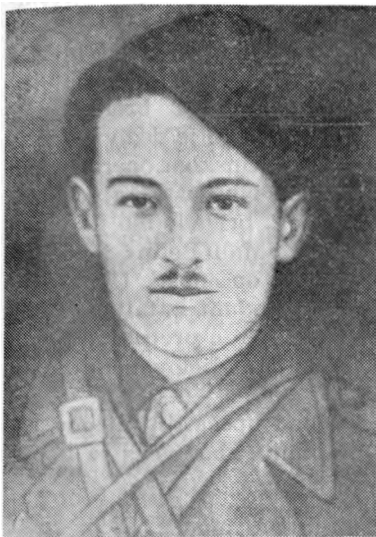
Marta 1941. Glišo je mobilisan u rezervni pješadijski puk u Karlovcu, koji se početkom aprila upućuje na položaje u sjevernu Hrvatsku. Kapitulacija stare jugoslovenske vojske komanda puka predaje vojnike Nijemcima, a oni one srpske nacionalnosti ukrcavaju u vagone za Njemačku. Glišo sa još nekoliko vojnika iskače iz vagona i vraća se kući. Izbjegavajući hapšenja i zvjerstva ustaša zajedno sa narodom sela Međeđak spontanom organizacijom i međusobnim pomaganjem preživljavaju teške dane do početka ustanka.

Augusta mjeseca 1941. godine osnivanjem brojnih partizanskih odreda u kotaru Vojnić, po direktivi Kotarskog komiteta KPJ, Glišo se uključuje u odred »Gaćeša Selo« koji je imao bazu baš u šumi Međeđak po kome nosi ime i selo u kome je rođen Glišo Zivković.

Prolazi Glišo mnoge reorganizacije partizanskih jedinica na Kordunu. Od borca odreda »Gaćeša Selo« dolazi do komandira čete I bataljona III brigade Osme kordunaške divizije. Jurišao je i dokazivao se dok je dobio tu dužnost. Vodio je borbe u raznim dijelovima Korduna, Like, Banije, Pokuplja i Zumberka. U pauzama između borbi za vrijeme odmora brigade u Međeđaku i Bukovici skočio bi Glišo do svoje Boje. 29. jula 1942. rodila mu Boja kćerku Radojku. Januara 1943. godine za vrijeme IV neprijateljske ofanzive povlači se Boja sa bebom Radojkom od šest mjeseci sa zbjegom naroda Korduna od Vojnića do Livna. Vodila je sa sobom i kravu i hranila bebu. U toj gladnoj i promrzloj koloni koračao je d dečkić od devet godina Marko, sin Glišinog brata Đure, takođe borca VIII divizije, danas pukovnik JNA. Tukli su ih topovi, avioni i napadali ustaše, Nijemci, Talijani. Gladna i bosa kretala se kolona po dubokom snijegu i duž cijelog puta ostavljala poginule i promrzle. Preživjela je Boja sa Radojkom tu stravičnu epopeju i vratila se na Kordun na zgarište popaljene kuće. Ostalo je na tom putu pola Kordunaša. Napravila je Boja zemunicu, dobila od NOO-a zajedničku kravu sa još dvije porodice i podizala svoju Radojku. Radojka je danas viša medicinska sestra u bolnici »Mladen Stojanović« u Zagrebu. Kada joj je otac Glišo poginuo 1943. kod Hrastovice, imala je samo 15 mjeseci. »Nisam zapamtila oca«, kaže. Mnogo mi je žao što mama nije uspjela sačuvati njegovu fotografiju. Nestala je na putu do Livna, kao i druge drage uspomene u vihoru rata.« Boja danas kao penzionerka živi u prizemnom jednosobnom stanu u Vojniću i sjeća se lijepih dana provedenih sa Glišom do početka rata, kao d golemih patnji i stradanja u ratu i teškog života odmah poslije rata. Zaposlila se u Šumskoj upravi u Vojniću kao čistačica. Uz velika odricanja, borbu i upornost njenu i Radojkinu uspjela je Radojka da završi višu školu. Udala se i zaposlila. Sada živi u relativno dobrim uslovima sa svojim suprugom Stojanom, podiže dvoje djece sina Zivka i kćerku Snežanu. Unuci Gliše Zivkovića mogu se ponositi svojim djedom, junakom našeg oslobodilačkog rata i svojom bakom Bojom, hrabrom ženom i požrtvovnom majkom u ratu i poslije.

Dušan Pekić

GOJKO ZIVKOVIC, KOMANDANT 4. BATALJONA
8. KORDUNAŠKE UDARNE BRIGADE

Rođen je 1923. godine u selu Čatrnja, općina Krnjak, kotar Vojnić. Bio je jedno od šestoro djece u siromašnoj ali čestitoj seljačkoj porodici. Otac Đuro i majka Kata, od skromnih prihoda sa škrte zemlje, mogli su osigurati svojoj djeci samo najnužnije za život. Upravo zbog toga Gojko nakon završene osnovne škole u Gornjem Skradu ostaje na zemlji jer zbog teških životnih uslova nije mogao nastaviti školovanje. Već tada je shvatio nepravde društva u kome je živio kao i to da siromašan čovjek bez obzira na svoje sposobnosti ne može napredovati.

Slom stare Jugoslavije Gojko je kao osamnaestogodišnjak dočekao u svom selu. Poziv Komunističke partije na ustanak i borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika prihvatio je bez kolebanja čime je definitivno odredio svoj životni put.

Već u pripremama za ustanak povezuje se s članovima partijske organizacije u Gornjem Skradu i stiče prva saznanja o politici KPJ i ciljevima narodnooslobodilačke borbe.

Početkom augusta 1941. godine od članova partijske ćelije Gornji Skrad i njihovih simpatizera formiran je Partizanski odred »Gornji Skrad«. Nedugo poslije toga, 15. 9. 1941. godine, i Gojko je kao vrijedan, napredan i primjeren omladinac primljen za borca u tom odredu. Nešto kasnije i njegova sestra Dara postaje omladinski i skojevski rukovodilac u selu, tako da je iz porodice Živković već prvih dana ustanka dvoje djece aktivno uključeno u narodnooslobodilački pokret. Zbog hrabrosti i aktivnog političkog djelovanja u odredu Gojko je koncem 1941. primljen za člana KPJ. U isto vrijeme postavljen je za komandira voda u 2. četi 1. bataljona 2. KPO. Kao komandir voda i starješina partizanskih jedinica Gojko pokazuje sve vrline dobrog starješine pa je u proljeće 1942. godine, na prijedlog komandanta 1. bataljona Milutina Karasa, upućen na 2. oficirski kurs koji je krajem maja održan u Korenici. U školi je bio primjeren pitomac, vrijedan i dobar đak, te je obuku završio s vrlo dobrim uspjehom, nakon čega se vratio u Stab Grupe KPO.

U vrijeme Gojkovog školovanja počeli su na Kordunu prvi kursevi za obuku omladine. Omladinci su završili školovanje u isto vrijeme kada i Gojko oficirsku školu. Tada je Gojko kao primjeren omladinac i rukovodilac postavljen za komandira voda 3. omladinske čete. U ljeto 1942. godine od tri omladinske čete formiran je Omladinski bataljon »Joža Vlahović«, koji je 18. augusta nakon formiranja 4. kordunaške brigade ušao u brigadu kao 3. bataljon brigade. Gojko je kao komandir voda — čuvenog i proslavljenog 3. omladinskog bataljona, koga su borci iz milja zvali »Jožini dečki« prošao slavan put nazvan »Put bratstva i jedinstva« 4. brigade. Put je išao preko Korduna, Pokuplja, Zumberka, Bele krajine i natrag na Kordun. Značajne i teške bitke

vodene su u Jastrebarskom, na Zumberku, u Beloj krajini, kao i uspješna borba 4. brigade protiv Talijana kod sela Tanča Gore. U tim borbama Gojko se pokazao kao dobar borac i starješina, primjeren komunisti i dobar drug, a to potvrđuje i činjenica da u kratkom periodu, od ljeta 1942. do početka decembra 1944. godine, neprestano napreduje sve do funkcije komandanta 4. bataljona 2. udarne brigade na koju je postavljen 20. decembra 1944. godine. Do tog vremena Gojko se kroz brojne marševe, diverzije i borbe prekalio kao borac, te je uspješno komandovao jednim od boljih bataljona 2. brigade.

Svoje prvo ratno iskustvo, kao komandant bataljona, Gojko je doživio 1. i 2. januara 1945. kad je 8. kordunaška divizija, u suradnji s Unskom operativnom grupom i s nekoliko jedinica 7. banijske divizije, napala jake ustaške garnizone u Vaganu i Ličkom Petrovom Selu. Glavni zadatak 2. brigade bio je napad na ustaški bastion Vaganac. Njega su ustaše nazivale »Mali Belin« i poručivale Paveliću da se tu može skloniti ako ikada bude u opasnosti. U krvavoj borbi koja je trajala preko 48 sati, Gojko je kao komandant bataljona imao važan zadatak. On ga je sa uspjehom i na zadovoljstvo svojih pretpostavljenih u potpunosti izvršio. Nakon bitke za Vaganac 8. divizija sudjelovala je nekoliko dana u borbi za oslobođenje Bihaća.

U sjećanju Gojkovih ratnih drugova ostao je posebno upečatljiv njegov roditeljski odnos prema borcima i podređenim starješinama zbog čega je u njihovim očima uživao veliki ugled.

U završnim operacijama za oslobođenje zemlje, početkom maja, 1945. godine, na području oko Ilirske Bistrice sudjelovala je i 8. kordunaška divizija. Borba vođena protiv 97. njemačkog korpusa 6. maja bila je izuzetno teška i već u prvim satima Gojkov bataljon izgubio je 19 boraca, a 20 ih je bilo ranjeno. Među poginulima bio je i Gojko Zivković, prvoborac Korduna, borac slavnog Partizanskog odreda »Gornji Skrad«, komandir vođa 1. bataljona Milutina Karasa, zamjenik komandira čete i komandir čete slavnog 3. omladinskog bataljona »Joža Vlahović« 1. kordunaške udarne brigade.

Poslije Gojkove pogibije u brigadnom listu 2. kordunaške udarne brigade objavljen je članak »Naši heroji« u kome, pored ostalog, stoji:

»U pamćenju su nam još svježi likovi poginulih: Gojka Zivkovića, Vlade Gazibare, Mane Bunjevca, Milića Pajića, Sime Kličkovića, Ilije Savića, Jose Dujića i mnogih drugih ...

Mi smo se u našoj brigadi ponosili našim junacima. Njihov nestanak nije pokolebao naš borbeni duh nego je samo pojačao mržnju prema neprijatelju i želju za osvetom. Mi smo išli putem koji su nam oni pokazali, pred očima su nam uvijek lebdjela njihova junaštva ... «

O hrabrosti i požrtvovnosti Gojka svjedoči i činjenica da je u toku rata bio četiri puta lakše i jednom teže ranjavan, a da se pri tom nije udaljivao iz svoje jedinice radi liječenja u bolnici.

Smrti ipak nije uspio izbjeći. Poginuo je u borbi kod Ilirske Bistrice 6. maja 1945. godine u trenutku kad se činilo da su sve patnje i stradanja okončani i kad je svima bilo jasno da je pobjeda osigurana.

U sjećanju svojih drugova suboraca ostao je lik borca koga je krasila ozbiljnost, skromnost, požrtvovnost i ostale vrline svojstvene mladim borcima i komunistima.

Sahranjen je u selu Knežak kod Ilirske Bistrice u zajedničkoj grobnici boraca 8. kordunaške divizije.

Mirjana Peremin

Ljudski gubici na području kotara Vojnić 1941-1945.

Na području ratnog kotara Vojnić u toku drugog svjetskog rata, dakle od 6. 4. 1941. do 15. 5. 1945. život je izgubilo 7 925 osoba.

Ljudski gubici su svrstani u tri skupine: pale borce, žrtve fašističkog terora i rata i umrle od tifusa. Te skupine su sistematizirane u 7 općina i 154 sela. Sto se tiče žrtava fašističkog terora i rata tu nisu ubrojene samo one osobe koje su neprijatelji ubili, zaklali, spalili, strijeljali, utopili ili objesili nego i one osobe koje su umrle prijevremenom smrću uslijed ratnih uvjeta i slabe zdravstvene zaštite. Veliki broj je umro od gladi, hladnoće te zbog fizičke i psihičke iscrpljenosti. Tu su prije svega oni ikoji su umrli od tifusa, njih 1 486.

U popis su uvrštena ona lica koja su, bez obzira na mjesto rođenja, prebivala u dotičnom selu do 6. 4. 1941, kao i one osobe koje su tu rođene, ali su uslijed školovanja i zaposlenja prebivale u drugim krajevima.

Popisi palih boraca, žrtava fašističkog terora i rata i umrlih od tifusa izrađeni su na osnovi dosadašnjih popisa koje je vodio SUBNOR općine Vojnić, na osnovi anketa Historijskog arhiva u Karlovcu, popisa koje je izradila Zemaljska komisija za ratne zločine 1946, popisa koje je vodila Savezna popisna komisija iz 1964. te na temelju sadržaja iz ovog Zbornika i zbornika »Duga Resa, radovi iz dalje prošlosti, NOB-a i socijalističke izgradnje«, u izdanju Historijskog arhiva Karlovac, iz kojeg su korišteni podaci za ljudske gubitke na području ratnih općina Barilović i Perjasica.¹

Prema popisu stanovništva od 31. 12. 1931. općine Barilović, Krnjak, Krstinja, Perjasica, Tušilović, Utinja i Vojnić imale su 31 249 stanovnika, od toga 27 608 Srba, 3 613 Hrvata i 28 pripadnika drugih narodnosti.²

Naveli smo da je u toku rata na području za koje utvrđujemo ljudske gubitke život izgubilo 7 925 osoba. Od ukupnog broja ljudskih gubitaka palih boraca je 1 544 ili 19,4%#, žrtava fašističkog terora i rata 4 895 ili 61,7% i umrlih od tifusa 1 486 ili 18,7%. Prema nacionalnom sastavu stradalo je 7 627 ili 96,2% Srba, 139 ili 1,75% Hrvata i 159 ili 2,00% ostalih nacionalnosti, a prema spolu 4 880 ili 61,57% su muškarci i 3 045 ili 38,42% su žene.

Od ukupnog broja Srba koji su prije rata živjeli na ovom području u ratu ih je 27,62% izgubilo život kao pali borci, žrtve fašističkog terora i rata ili je umrlo od tifusa. Život je izgubilo i 139 Hrvata, a to je 3,84% od ukupnog broja Hrvata koji su tu prije rata živjeli.

Socijalna struktura stanovništva ovisi od prirodnih bogatstava kraja u kojem žive. Kordun između dva rata, pa tako i kotar Vojnić kao njegov sastavni dio, bio je izrazito poljoprivredno područje na kojem nije bilo krupnijih po-

1 Podaci za pale borce, žrtve fašističkog terora i rata i umrle od tifusa za sela Donji Skrad i Ponorac nalaze se u ratnoj općini Krnjak, dok je u Zborniku »Duga Resa« Donji Skrad u sastavu općine Barilović, a selo Ponorac u sastavu općine Perjasica.

2 Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo SRH 1867—1988/71*, str. 325, 326, 327 i 720.

Tabela 1

LJUDSKI GUBICI S PODRUČJA KOTARA VOJNIĆ 1941—1945.

OPĆINA	Ukupan broj ljudskih gubitaka						Nacionalni sastav			Socijalni sastav						Godina smrti					Mjesto smrti			
	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Ukupno	M	Ž	Srbi	Hrvati	Ostali	Djeca	Seljaci	Radnici	Zanadlije i trgovci	Intelektualci	Ostali	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Kordun	Ostala Hrvatska	Ostala Jugoslavija	Inozemstvo logori
Barilović	57	97	29	183	137	46	105	58	20	23	124	9	9	1	17	20	35	84	29	15	106	62	15	—
Krnjak	355	523	269	1147	812	335	1111	2	34	108	926	9	33	1	70	239	190	554	110	54	742	301	96	8
Krstinja	402	1877	523	2802	1567	1235	2797	4	1	760	1849	23	27	2	141	368	1300	961	122	51	1481	823	468	30
Perjasica	191	117	127	435	345	90	429	6	—	28	358	4	17	2	26	73	45	225	62	30	272	142	19	2
Tušilović	67	218	59	344	222	122	309	4	31	61	251	3	3	—	26	41	119	146	22	16	198	107	29	10
Utinja	250	748	169	1167	766	401	1031	63	73	211	848	20	14	—	74	88	502	471	70	36	840	214	105	8
Vojnić	222	1314	310	1846	1031	815	1844	2	—	443	1246	12	57	2	86	167	1116	480	62	21	1204	447	165	30
Ukupno:	1544	4894	1486	7924	4880	3044	7626	139	159	1634	5602	80	160	S	440	996	3307	2921	477	223	4843	2096	897	88

sjeda i izrazitih bogataša. Na Kordunu nije bilo bezemljaša, a ni seoskih slugu koji bi se mogli uvrstiti u radničku klasu.

Iz ovoga se vidi da je glavna privredna grana ukotaru Vojnić bila poljoprivreda, te da je najveći broj ljudi po socijalnom sastavu bilo seljaštvo. Zbog toga su i najveći gubici u toj socijalnoj kategoriji 5 602 (70,68%).

Na ovom području je uslijed visokog nataliteta živjelo mnogo djece. Zbog toga među stradalima velik broj otpada na tu socijalnu kategoriju. Ukupno ih je izgubilo život 1 635 (20,63%>). Od toga broja 1364 djeteta su žrtve fašističkog terora i rata, a 271 dijete je umrlo od tifusa. Od drugih socijalnih grupa izgubilo je život 80 (1,01%>) radnika, 160 (2,02%>) zanatlija i trgovaca, 0 (0,10%) intelektualaca te 440 (5,56%) osoba ostalih uslužnih djelatnosti.

Najviše ljudskih gubitaka bilo je 1942. godine i to 3 304 (41,75%), zatim slijedi 1943. godina s 2 916 (36,85%) gubitaka. U 1941. godini je stradalo 996 ljudi, a to je 12,5%. Broj ubijenih ljudi se smanjuje 1944. i 1945. godine. Ljudski gubici za 1944. iznose 473 (5,97%), a za 1945. godinu 223 (2,81%).

Pali borci

Područje ratnog kotara Vojnić dalo je 1 537 palih boraca. U ovaj popis uvršteni su svi poginuli ili umrli borci jedinica NOV i vojnopozadinskih organa, članovi KPI, SKOJ-a, USAOH-a, odbornici NOO-a, članice AFŽ-a i pripadnici ostalih pozadinskih organa i službi.

U ovaj popis ulaze svi poginuli ljudi koji su živjeli na ovom teritoriju kao i oni koji su živjeli u drugim krajevima, a ovdje su rođeni, te osobe koje su se vratile sa službe u drugim krajevima u svoja rodna sela.

U spiskove su također uvršteni i vojnici bivše jugoslavenske vojske koji su podijeljeni u tri skupine: prva skupina do 20 godina starosti, druga skupina od 21 do 40 i treća skupina od 41 godine starosti naviše.

Najviše poginulih boraca pripada drugoj dobnoj skupini, što znači da su najsposobniji za borbu najviše stradali. Njih je bilo 1 013 (65,6%). Zatim slijedi po broju gubitaka prva dobna skupina od 415 poginulih, u čijem sastavu je bilo i mnogo hrabrih dječaka koji su svoj mladi život dali za slobodu svoje domovine i svog naroda. Poginulo ih je kao što smo naveli 417, a to je 27%. U trećoj dobnoj skupini poginulo je 114 boraca, a to je 7,41% od ukupnog broja poginulih.

Po nacionalnom sastavu 1 508 su Srbi, 34 Hrvati i 2 pripadnici ostalih narodnosti. Od ukupnog broja palih boraca bilo je 1 371 seljaka, 30 radnika, 65 zanatlija i trgovaca, 3 intelektualca i 74 osobe iz raznih uslužnih djelatnosti.

Od ukupnog broja palih boraca najviše ih je stupilo u borbu 1941, 1942. i 1943. godine što se jasno vidi iz podataka u tabeli broj 2. U ove tri ratne godine stupilo ih je u borbu 1 486 (96,2%). Od ukupnog broja palih boraca u NOB 1941. godine stupilo ih je 561 (36,33%), u 1942. godini 674 (43,65%), u 1943. stupio je u NOB 251 (16,25%) borac i 58 (4,77%) boraca 1944. godine.

Veliki broj boraca na području kotara Vojnić stupio je u borbu već sredinom ljeta 1941. godine. Razlog tome leži prvenstveno u snažnom utjecaju i djelovanju Partije na ovom području. Koliki je bio utjecaj djelovanja KPJ upravo u kotaru Vojnić svjedoči i Izvještaj ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije od 3- maja. 1940. godine u kojem se navodi da je u srezu Vojnić 50%

Tabela 2

PALI BORCI S PODRUČJA KOTARA VOJNIĆ 1941—1945.

OPĆINA	Ukupan broj palih boraca			Starosna dob			Nacionalni sastav			Godina stupanja u NOV					Godina pogibije					Mjesto pogibije									
	M	Ž	SV	do 20 g.	21—40 g.	41 g. i dalje	Srbi	Hrvati	Ostali	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Kordun	Ostala Hrvatska	Bosna	Srbija	Ostali krajevi				
Barilović	57	—	57	11	44	2	40	17	—	49	2	5	—	1	14	25	10	8	—	5	5	22	17	8	22	21	8	3	3
Krnjak	343	12	355	102	231	22	352	2	1	313	4	18	—	20	122	162	63	8	—	9	53	159	85	49	122	163	24	4	42
Krstinja	393	9	402	117	249	36	399	2	1	373	8	10	—	10	149	167	76	10	—	20	66	190	85	41	127	163	43	13	56
Perjasica	182	9	191	36	138	17	187	4	—	164	1	9	—	17	54	84	52	1	—	11	17	95	48	20	62	117	10	—	2
Tušilović	62	5	67	28	35	4	66	1	—	60	1	1	—	5	19	37	7	4	—	1	14	25	13	14	22	28	6	3	8
Utinja	241	9	250	65	171	14	244	6	—	227	8	4	—	11	75	133	22	20	—	3	54	121	47	25	88	123	16	9	14
Vojnić	213	9	222	58	145	19	220	2	—	185	6	19	—	10	128	66	21	7	—	12	55	92	50	13	86	87	12	8	29
Ukupno:	1491	53	1544	417	1013	114	1508	34	2	1371	30	66	3	74	561	674	251	58	—	61	264	704	345	170	529	702	119	40	154

Napomena: Statistika za pale borce sela Donji Skrad obradena je u ratnoj općini Krnjak. Ima 21 borac. U sastavu ratne općine Krnjak selo Ponorac ima 13 boraca, a to isto selo u sastavu općine Perjasica ima 7 boraca. Statistika za svih 20 je obradena u ratnoj općini Krnjak.

stanovnika bilo komunistički nastrojeno.³ Zbog izraženog djelovanja Komunističke partije Jugoslavije a i drugih političkih okolnosti, a naročito držanja članova Samostalne demokratske stranke, ustanak na cjelokupnom području Korduna, pa tako i ratnog kotara Vojnić, razvijao se kao zajednička borba svih naroda i narodnosti koji su se tu zatekli, a najviše Srba, Hrvata i Muslimana koji su ovdje živjeli. Svjesnom političkom aktivnošću i pravilnom intervencijom članova Partije i SKOJ-a prevladana je opasnost od odmazdi po sistemu talijanskog načela »oko za oko, zub za zub« prema hrvatskom i muslimanskom življu. Razvijanje visoke svijesti kod stanovništva a naročito kod boraca kao i stalna partijska budnost potpuno su onemogućili stvaranje četničkog pokreta na području Korduna, pa tako i kotara Vojnić. Takvi pokušaji bili su odmah onemogućeni. Sveukupno stanje i odnosi na ovom području doprinijeli su razbuktanju NOP-a, oružanog otpora i borbe protiv neprijatelja svih vrsta. Za odlučan otpor Pavelićevim koljačima i fašističkim osvajačima svaki borac je bio i te kako dragocjen. Uporedo s razvijanjem oružane borbe razvijale su se i institucije narodne vlasti, tako da je područje Korduna, a naročito ratnog kotara Vojnić, postalo bastion oružane borbe i primjer herojskog otpora slobodarskog naroda protiv zavojevača.

Od ukupnog broja palih boraca s područja ratnog kotara Vojnić poginulo ih je 795 (51,72%) u sastavu Osme kordunaške udarne divizije. Ostali su poginuli kao borci drugih partizanskih jedinica, ili na dužnostima u vojno-pozadinskim organima. Borci ovog kotara nisu se borili samo za oslobođenje Korduna, nego za slobodu cijele Jugoslavije.

3 Mile Dakić, Petrova mi gora mati, str. 15.

Na Kordunu je s područja kotara Vojnić poginulo 529 boraca ili 34,26%, u ostalim dijelovima Hrvatske 702 borca ili 45,40%, u Bosni 119 boraca ili 7,70%, u Srbiji 40 boraca ili 2,60%, a u ostalim krajevima 154 borca ili 9,97% od ukupnog broja poginulih.

Žrtve fašističkog terora i rata

Od 1941. do 1945. godine s područja kotara Vojnić ubijeno je ili umrlo kao žrtve fašističkog terora i rata 4 895 lica, i to 2 772 ili 56,62% muškaraca i 2 123 ili 43,37% žena. Broj žrtava fašističkog terora i rata je različit po općinama kotara Vojnić. Najviše žrtava fašističkog terora i rata ima općina Krstinja i to 1 878 ili 38,41%, zatim slijede općina Vojnić sa 1 414 stradalih ili 26,87%, općina Utinja sa 748 žrtava fašističkog terora i rata ili 15,29%, općina Krnjak 523 ili 10,68%, općina Perjasica 117 ili 2,39% te općina Barilović 97 žrtava fašističkog terora i rata ili 1,98%. Žrtve fašističkog terora i rata su podijeljene prema starosnoj dobi u 3 skupine d to: 1. skupina do 15 godina starosti, 2. skupina od 16 do 50 godina i 3. skupina od 51 godinu naviše.

Najviše stradalih je u drugoj najaktivnijoj životnoj dobi, dakle od 16 do 50 godina i to 2 343.

Do petnaest godina starosti stradalo je 1 524-ero djece ili daka. Od 51 godine naviše poginulo je ili umrlo 1 028 osoba. Kao što se vidi iz tabele ovaj bezumni rat odnio je živote 1 524-ero djece. Najviše stradale djece bilo je s

Tabela 3

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA I RATA S PODRUČJA KOTARA VOJNIĆ 1941—1945.

OPĆINA	Ukupno žrtava			Starosna dob			Nacionalni sastav			Socijalni sastav						Način smrti				Izvršiozi zločina						Godina smrti					Mjesto smrti								
	M	Ž	SV	do 15. g.	16—50 g.	51 i dalje	Srbi	Hrvati	Ostali	Djeca	Seljaci	Radnici	Zanadlje i trgovci	Intelektualci	Ostali	Ubijeno	Zaklano	Strijeljano	Spaljeno	Poginulo od bombe mine i sL i	Obješeni ⁴	Ostali slučajevi	Ustaše	Talijani	Nijemci	Od mina i nadenih bombi	Ostali neprijatelji i kvistlinzi	Ostali slučajevi	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	U svom selu	U kotaru Vojnić	U ostalim djelovima Korduna	Van Korduna u Hrvatskoj	U ostaloj Jugoslaviji	U logorima u inozemstvu
Barilović	67	30	97	21	61	15	39	38	20	20	51	7	2	1	16	60	—	—	4	9	—	24	55	3	8	9	—	22	15	30	34	11	7	41	13	1	41	1	—
Krnjak	363	160	523	61	314	148	490	—	33	61	394	5	14	1	48	441	30	5	11	4	—	32	347	41	79	3	—	53	230	133	143	16	1	172	174	15	128	26	8
Krstinja	946	931	1877	753	759	365	875	2	—	653	1065	14	15	1	129	1443	225	43	30	21	1	114	1564	8	187	18	14	86	348	1216	282	24	7	434	119	314	639	341	30
Perjasica	100	17	117	16	75	26	115	2	—	16	82	2	7	1	9	88	10	—	4	2	—	13	60	22	13	1	9	12	62	28	10	7	10	34	23	26	25	7	2
Tušilović	132	86	218	46	131	41	184	3	31	46	149	2	—	—	21	176	5	—	19	3	1	14	153	—	29	—	8	28	40	103	68	5	2	74	47	6	72	9	10
Utinja	454	294	748	187	392	169	618	57	73	181	486	10	9	—	62	606	49	1	5	14	1	72	564	1	91	5	—	37	35	44G	19?	20	5	238	280	81	88	53	8
Vojnić	710	604	1314	439	611	264	1314	—	—	386	811	6	35	—	76.	852	199	8	165	9	1	80	1120	31	72	10	2	79	155	1050	97	6	6	409	209	226	339	101	30
Ukupno:	2772	2122	4894	1523	2343	1028	4635	102	157	1363	3038	46	82	4	361	3666	518	57	238	62	4	349	3863	106	479	46	33	367	935	3006	826	89	38	1402	865	669	1332	538	88

područja općine Krstinja i to 757, zatim slijedi općina Vojnić s 439, Utinja 187, Krnjak 61, Tušilović 46, Barilović 21, te općina Perjasica s 16-ero djece.

Sto se tiče broja stradalih srednje starosne grupe situacija je slična gore navedenim podacima što znači da je također najviše žrtava fašističkog terora i rata dala općina Krstinja i to 759, Vojnić 611, Utinja 392, Krnjak 314, Tušilović 131, Barilović 61, te općina Perjasica 75. Žrtava fašističkog terora i rata iznad 51 godine starosti također najviše ima općina Krstinja i to 365, zatim slijede općina Vojnić s 264 žrtve, Utinja sa 169, Krnjak sa 148, Tušilović s 41, Perjasica s 26 i općina Barilović s 15 žrtava. Politika Nezavisne države Hrvatske je imala za cilj genocid nad srpskim stanovništvom, te je tako i usmrćeno najviše Srba, i to 4 636 ili 94,70%.

To se posebno uočava u masovnim zločinima na Mehinom stanju i Ivanović jarku. U toku jula i augusta 1941. ustaše su na Mehinom stanju ubile 4 200 Srba i to ne samo s poručja ratnog kotara Vojnić, nego i s područja kotareva Vrginmost i Slunj, te pograničnih pravoslavnih sela u Bosni. U Ivanović jarku su ustaše ubile 380 ljudi 29. jula 1941. godine.

Pored likvidiranja nedužnih ljudi ustaše su pljačkale i uništavale imovinu svojih žrtava. Iza njihovih pohoda često su ostajala pusta zgorišta. Pokolji su vršeni uz odobrenje i blagoslov poglavnika dr Ante Pavelića, Alojzija Štepinca, njegovih ministara Mirka Puka, Milovana Zanića i drugih ustaških glavešina. Nad njihovom politikom su se zgražali i predstavnici talijanske i njemačke države u Nezavisnoj državi Hrvatskoj.

Dvadeset devetog jula 1941. u Ivanović jarku nedaleko Krnjaka ubijeno je 380 ljudi. O ovom zločinu je već 2. 8. 1941. godine kapetan Hefner izvijestio Gleza fon Horstenau opunomoćenog njemačkog generala u Zagrebu kod vlade NDH u periodu od 1941. do 1944. u kojem kaže: »Samo na dan 29. jula 1941. u vrijeme od 16 do 19 h uveče u općini Krnjak ubijeno' je oko 400 Srba. To

Napomena: U sastavu ratne općine Krnjak selo Donji Skrad ima 12 žrtava fašističkog terora i rata. Jednak broj 2FT i rata ima to isto selo u nastavu ratne općine Barilović. Statistika je za ove žrtve obrađena u sastavu ratne općine Krnjak. Selo Ponorac je zastupljeno i u ratnoj općini Krnjak gdje ima 5 žrtava fašističkog terora i rata i u ratnoj općini Perjasica gdje ima 46 žrtava fašističkog terora i rata. iStatistika je za 51 ZFT i rata obrađena u sastavu ratne općine Krnj'k.

su bili stanovnici sela Krnjak, Vojnić, Krstinja i Tušilović. Mjesto zločina nalazi se u općini Krnjak ispod kuće broj 43 koja pripada Marku Ivanoviću, na rubu šume Loskunja. Strijeljani su i svi pravoslavni sveštenici. One koje kuršumi nisu ubili bili su dokusureni udarcima kundaka.«⁴

Drugog jula 1941. godine u Berlin je stigao jedan od prvih izvještaja o rasplamsavanju užasnog ustaškog terora nad srpskim stanovništvom.

U tom izvještaju koji je poslala specijalna obavještajna služba njemačkog ministarstva vanjskih poslova u Zagrebu ukazuje: »da se Zagreb prema srpskom problemu u Hrvatskoj postavlja potpuno negativno, da široki krugovi smatraju da Srbima nema mjesta u Hrvatskoj.«⁵ Osim ustaških bandi masovna ubijanja i paljenja na području kotara Vojnić vršili su Talijani. Tako je poznat njihov zločin u Krnjaku, pod Gukurom gdje su ubili 50 ljudi. Žrtve koje su ubijene bile su iz sela Mlakovca, Dugog Dola, Donjeg Budačkog, Pavković Sela, Krnjačkog Grabovca, Podgorja, Krnjaka, Budačke Rijeke, Vojničkog Grabovca i Kuplenskog. Jedan od preživjelih Boro Mihajlović opisao je strahote tog zločina koje su navedene u radovima ovog Zbornika.

4 Vasa Kazimirović: NDH u svjetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza fon Horstenau 1941—1944. Nova Knjiga, Bgd. 1987. str. 114.

5 Vasa Kazimirović: NDH u svjetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza fon Horstenau 1941—1944. Nova knjiga, Bgd. 1987. str. 114.

Masovne likvidacije srpskog stanovništva bile su tokom cijelog trajanja rata. Prvi zločini razuzdanih ustaških koljača pojavljuju se već na početku vladavine monstrozne NDH. Povodeći se najprimitivnijim ljudskim strastima ustaški zlikovci nisu se Libili nikakvih etičkih principa. Dob, spol ili status žrtve nije bio važan. Njihovi životinjski porivi izmislili su najmonstroznije zločine koji su po sadističkim izživljavanjima nadmašili ljudsku maštu. Njihovi »sistemi« istrebljenja srpskog naroda vođeni po uzoru na genocid koji je vršila Hitlerova mašinerija uvelike su premašili svoje učitelje.

Više pokušaja njihovih »akcija čišćenja« i uništavanja narodnooslobodilačkog pokreta uvtijek je završavalo krahom. Bez obzira na bolju opremljenost, uhranjenost, pomoć svojih pretpostavljenih u avijaciji, naoružanju i drugom materijalu nisu uspjeli uništiti oružani otpor hrabrih boraca. Nikakve nagrade, privilegije, odlikovanja i opljačkana imovina nedužnih žrtava nisu mogle ustašama uliti odlučujuću snagu za cilj koji su željeli postići. Ta snaga je bila u narodu koji su htjeli uništiti, ta snaga je bila podrška naroda, a on je bio na strani NOP-a. I kad se ginulo i borilo čula se pjesma. Pjesme su pjevane o narodnim junacima među partizanskim borcima, o izgubljenim mladim životima, pjevalo se toplo, iz srca. Ovako izuzetno jedinstvo naroda i boraca ostaje svijetli primjer za sve narode svijeta. Niti najdramatičniji trenuci borbe kada je krvavi обруч bio zatvoren oko Petrove gore u proljeće

1942. nisu donijeli radosti neprijatelju. Naoružani borci i nenaoružani narod, u istom stroju krenuli su na oštre i željne krvfi, bajonete koljača. Ništa nije moglo zaustaviti taj slobodarski stroj. I da je обруч bio još jači, raspao bi se. Jer, sloboda je zvala. U toj herojskoj epopeji (ubijeno je više od 1 300 djece, žena i staraca. Oni koji nisu uspjeli proći kroz Обруч uhvaćeni su i na licu mjesta ubijeni na najzvjerskiji način, a mnogi su uhvaćeni i poslani na stratišta širom zemlje, u logor Jasenovac, Stara Gradiška, Beogradsko sajmište, a neki na prisilni rad u Njemačku odakle se mnogi više nikada nisu vratili.

Djeca su odvajana od roditelja i poslana u ustaški logor u Jastrebarsko gdje su dovedena i mnoga djeca s Banije i Kozare. Najveći broj ugaslih života u Petrovoj gori bio je s područja ratnog kotara Vojnić, i sela Kuplensko, Vojišnica, Krstinja, Široka Rijeka i Radmanovac. U 1941. godini ubijeno je s područja ratnog kotara Vojnić 935 ljudi. Slijedeće godine broj ubijenih se povećao i iznosio je 3 007 lica. U 1943. godini bilo je 826 žrtava rata, u 1944. godini 89, a u zadnjoj godini rata izgubilo je život 38 ljudi. Kao što je vidljivo iz gore navedenih podataka broj masovnih i pojedinačnih ubojstava se od 1943. smanjuje. Najviše stradalih je u prve dvije ratne godine i to 80,53%, Prema dosadašnjim istraživanjima 3 667 osoba je ubijeno, 518 ih je zaklano, 238 spaljeno, 57 strijeljano, 62 poginulo od bombe, 4 su obješena, 349 je umrlo od posljedica ratnog terora ili nestalo.

U kotaru Vojnić ustaše su ubile ili na drugi način usmratile 3 864 ljudi. Ovaj podatak jasno pokazuje da je na ovom području bio najjači i najžešći teror ustaša. Nijemci su ubili ili na drugi način prouzrokovali smrt 479 lica, Talijani 106, a ostale su ubili oružnici, domobrani i četnici. Ginule su cijele porodice, silovane su žene i djevojčice, otimana su ili ubijana djeca pred roditeljima. Najviše ljudi i djece je ubijeno u svom selu 1 402 ih 28,63%. Ostali su izgubili živote širom Hrvatske i Jugoslavije te u fašističkim logorima u inostranstvu.

Umrli od tifusa

Na području kotara Vojnić od tifusa je umrlo 1 486 ljudi, što čini 18,78% svih ljudskih gubitaka.

Tifus se kao epidemija pojavio u vrijeme Četvrte neprijateljske ofanzive. Na ovo područje donijele su ga izbjeglice s Banije, Like i Korduna na svom povratku kućama nakon izbjeglištva iz Bosne. Ova bolest je najčešće napadala žene, starce i maloljetnu djecu, a javila se kao posljedica velike gladi, iscrpljenosti, nehigijenskih (uvjeta života i slabe ili gotovo nikakve zdravstvene zaštite. Od posljedica ove epidemije umrlo je 271 (18,23%) dijete. **Sto** se tiče ostalih dviju starosnih skupina broj umrlih je podjednak. U skupini od 16 do 50 godina umrlo je 612 (41,18%), a u skupini iznad 51 godine starosti umrlo je 603 ili 40,57% ljudi. Po nacionalnom sastavu troje umrlih od tifusa su Hrvati, a svi ostali Srbi. **Sto** se tiče socijalne strukture najviše umrlih su seljaci 1 193 ili 80,28%. Od ostalih skupina 4 su radnici, 12 su zanatlije i trgovci, 1 je intelektualac, 5 je osoba iz uslužnih djelatnosti. Od ukupnog broja umrlih 617 ili 41,52% su muškarci, a 869 ili 58,47% su žene. U odnosu na godine rata najviše je ljudi umrlo od tifusa u martu, aprilu i maju 1943. godine. Samo u toj godini umrla je 1 391 osoba ili 93,60% od ukupnog broja umrlih. U drugoj polovini 1943. bolest polagano jenjava, pa se broj umrlih u

1944. smanjuje na 43 osobe (2,89‰), a u 1945. na 15 osoba ili 1,00%. Ova bolest je polako nestajala zahvaljujući i akciji na njenom suzbijanju. Najviše umrlih je bilo u ratnoj općini Krstinja i to 523 ili 35,19%. Zatim po broju umrlih slijede općine Vojnić 310 ili 20,86% općina Krnjak, 269 (18,10%), općina Utinja 169 (11,37%), općina Perjasica 127 (8,54%), općina Tušilović 59 (3,97‰) te općina Barilović 29 (1,95%).

Veliki broj je umro u selu i to 1 265 ili 85,12%, a van sela je umrlo 221 ili 14,87% osoba. Nepochtenjiv je doprinos žitelja ratnog kotara Vojnić u borbi za oslobođenje od fašističkog osvajača i ustaških ugnjetača. Podnošenje najtežih napora, uvreda, poniženja i zlostavljanja, najvećih klanja i pljački ni u jednom momentu nisu pokobile ovaj hrabri i slobodarski narod da istraje, da pobjedi, da uništi zlo ne libeći se žrtvovati sve svoje što ima, pa i život, što se vidi iz prethodnog teksta. Najgnusniji zločini ugledali su svjetlo dana upravo na ovom prostoru, kad čovjek više nije bio čovjek nego zvijer. Ustaše, Nijemci i Talijani smatrali su da sve što je srpsko, židovsko, cigansko i komunističko treba biti mrtvo, uništeno, zbrisano. Stotine jama bilo je napunjeno ljudskim tijelima, bez obzira na godine, spol, tako da su se nerijetko nakon oslobođenja u jamama nalazili kosturi djece-beba, na majčinih prsima. Zahvaljujući pravednom putu i svijetlom idealu slobode, ovaj nikada pokoreni narod još jednom je osvjetlao svoj obraz, omogućio svojim potomcima da s ponosom gledaju naprijed, pravilno ocjenjujući da je bratstvo i jedinstvo *conditio sine qua non* opstanka na ovoj balkanskoj vjetrometini. Stoga današnja pokoljenja moraju poštivati sve patnje, žrtvovanja i njegovati uspomenu na nezaboravne herojske dane oružane revolucije koju je vodila Komunistička partija Jugoslavije i njen sekretar Josip Broz Tito.

Tabela 4

UMRLI OD TIFUSA S PODRUČJA KOTARA VOJNIĆ 1941—1945.

OPĆINA	Broj umrlih			Starosna dob			Nacionalni sastav			Socijalni sastav						Godina smrti				Mjesto smrti	
	M	Ž	SV	do 15 g.	16—50 g.	51 i dalje	Srbi	Hrvati	Ostali	Djeca	Seljaci	Radnici	Zanatlije i trgovci	Intelektualci	Ostali	1942.	1943.	1944.	1945.	U selu	Van sela
Barilović	13	16	29	3	10	16	26	3	—	3	24	—	2	—	—	—	28	1	—	19	10
Krnjak	106	163	269	47	106	116	269	—	—	47	219	—	1	—	2	4	252	9	4	247	22
Krstinja	228	295	523	107	212	204	523	—	—	107	411	1	2	—	2	18	489	13	3	461	62
Perjasica	63	64	127	12	66	49	127	—	—	12	112	1	1	1	—	—	120	7	—	114	13
Tušilović	28	31	59	15	21	23	59	—	—	15	42	—	2	—	—	2	53	4	—	30	29
Utinja	71	98	169	30	78	61	169	—	—	30	135	2	1	—	1	2	158	3	6	147	22
Vojnić	108	202	310	57	119	134	310	—	—	57	250	—	3	—	—	11	291	6	2	247	63
Ukupno:	617	869	1486	271	612	603	1483	3	—	271	1193	4	12	1	5	37	1391	43	15	1265	221

Napomena: U selu Donji Skrad koje je zastupljeno u sastavu ratne općine Krnjak i ratne općine Barilović ima 28 osoba

umrlih od tifusa. Statistika za svih 28 obrađena je u sastavu ratne općine Krnjak.

U selu Ponorac koje se vodi u sastavu ratne općine Perjasica ima 5 osoba umrlih od tifusa. Statistika za njih je obrađena u sastavu navedene ratne općine. U sastavu općine Perjasica u ovom selu nema umrlih od tifusa.

Tabela 5

UKUPNI LJUDSKI GUBICI PO SELIMA I OPĆINAMA NA PODRUČJU
KOTARA VOJNIĆ 1941—1945.

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:	
BARILOVIĆ	Banjsko selo	1	1	—	2	
	Barilović	—	5	—	5	
	Belaj ske Poljice	2	3	—	5	
	Carevo Selo	1	15	—	16	
	Cerovac Barilovički	1	5	—	6	
	Donje Bukovlje	2	2	—	4	
	Donji Velemerić	1	2	—	3	
	Gornje Bukovlje	1	—	—	1	
	Gornji Velemerić	2	—	—	2	
	Koranski Breg	14	13	13	40	
	Koranski Križ	—	3	—	3	
	Kosjersko Selo	10	16	8	34	
	Leskovac Barilovički	2	6	—	8	
	Lučica	3	1	3	7	
	Mali Kozinac	6	3	5	14	
	Podvožić	—	3	—	3	
	Siča	1	3	—	4	
	Sćulac	—	2	—	2	
	Veliki Kozinac	10	10	—	20	
	Venac Barilovički	—	1	—	1	
	Žabljak	—	3	—	3	
	Ukupno:		57	97	29	183

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:
KRNJAK	Bijeli Klanac	10	5	4	19
	Brebornica	14	20	14	48
	Budačka Rijeka	31	59	50	140
	Burić Selo	11	12	—	23
	Čatrnja	12	9	9	30
	Donji Budački	21	44	42	107
	Donji Skrad	21	12	28	61
	Dugi Dol	12	25	14	51
	Dvorište	8	8	—	16
	Gornji Budački	12	11	3	26
	Gornji Skrad	11	3	9	23
	Jasnić Brdo	4	4	7	15
	Keserov Potok	2	4	1	7
	Krnjački Grabovac	13	19	13	45
	Krnjačko Podgorje	16	11	7	34
	Krnjak	31	81	16	128
	Mala Crkvina	4	4	4	12
	Mlakovac	8	27	2	37
	Partizansko Žarište	5	6	2	13
	Pavković Selo	5	14	3	22
	Perić Selo	5	6	4	15
	Ponorac	20	51	6	77
	Rastovac	2	5	9	16
	Suhodol	3	—	1	4
	Trupinjak	7	—	—	7
	Velika Crkvina	22	14	1	37
	Vođević Brdo	9	10	4	23
	Vojnička Poljana	10	15	—	25
	Vojnički Grabovac	11	13	9	33
	Vojnović Brdo	8	1	—	9
	Zagorje	7	30	7	44
	Ukupno:	355	523	269	1147

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:
	KRSTINJA	Donja Brusovača	14	166	29
Dunjak		16	20	50	86
Džaparovac		9	58	8	75
Gej kovač		24	255	21	300
Gornja Brusovača		9	119	7	135
Jagrovac		16	126	16	159
Johovo		11	18	7	36
Kestenovac		10	17	21	48
Klokoč		53	98	67	218
Klupica		—	4	5	9
Krstinja		20	90	49	159
Kusaj a		27	60	33	120
Lipovac		7	26	25	58
Lisine		15	10	10	35
Miholjsko		28	111	46	185
Mracelj		19	85	9	113
Mračaj		5	6	8	19
Petrova Poljana		13	1	14	28
Prisjeka		9	42	32	83
Rajić Brdo		12	11	30	53
Selakova Poljana		9	75	—	84
Svinica		28	266	14	308
Široka Rijeka		38	167	15	220
Štakorovica		10	45	7	62
Ukupno		402	1877	523	2802

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:
PERJASICA	Bukovac	8	4	1	13
	Donje Mrzlo Polje	—	2	—	2
	Donja Perjasica	8	4	6	18
	Donji Poloj	8	10	9	27
	Donje Stative	3	—	—	3
	Gaćeško Selo	14	3	1	18
	Gornji Poloj	9	5	17	31
	Gornja Visočka	9	3	1	13
	Kestenak	—	3	—	3
	Klanac	6	4	5	15
	Koranska Strana	8	4	—	12
	Koransko Selo	15	—	3	18
	Kuzma	6	14	—	20
	Mala Kosa	9	6	!	16
	Marlovac	2	1	—	3
	Maurovići	—	—	1	1
	Miloševac	3	8	7	18
	Mrežnica	7	3	15	25
	Novi Dol	7	4	2	13
	Novo Selo Perjasičko	6	3	2	11
	Orijevac	7	—	6	13
	Perjasica	19	17	19	55
	Podplaninsko Selo	5	5	—	10
	Srednji Poloj	5	3	1	9
	Svojič	14	7	—	21
	Podsedlo	4	4	6	14
	Točak	7	—	15	22
	Veliki Kozinac	—	—	9	9
	Zinajevac	2	—	—	2
	Ukupno:	191	117	127	435

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:
TUŠILOVIĆ	Brezova Glava	21	54	18	93
	Okič	10	16	7	33
	Tušilović	16	55	22	93
	Tušilovički Cerovac	13	82	5	100
	Zimić	7	11	7	25
	Ukupno:	67	218	59	344
UTINJA	Brežani	1	—	—	1
	Brdo Utinjsko	29	63	27	119
	Brodani	—	—	—	—
	Bukovica	30	77	20	127
	Donja Trebinja	10	15	1	26
	Gaćeša Selo	17	16	22	55
	Gornja Trebinja	22	58	3	83
	Ivanković Selo	11	25	7	43
	Ivošević Selo	4	4	2	10
	Kartalija Selo	13	12	11	36
	Klipino Brdo	10	22	6	38
	Kljajić Brdo	5	10	4	19
	Knez Gorica	—	1	—	1
	Lipje	2	43	1	46
	Malešević Selo	3	9	5	17
	Mandić Selo	21	36	10	67
	Manjerović	10	37	1	48
	Međeđak	11	36	24	71
	Stirkovac	14	46	11	71
	Popović Brdo	5	63	2	70
	Ribari	—	—	—	—
	Skakavac	5	53	—	58

Općina	SELO	Pali borci	Žrtve fašističkog terora i rata	Umrli od tifusa	Svega:
UT'INJIA	Slunjska Selnica	—	2	—	2
	Slunjski Moravci	2	45	—	47
	Udbinja	7	46	7	60
	Utinja	10	5	5	20
	Utinja Vrelo	7	17	—	24
	Vukmanić	1	7	—	8
	KJkupno:	250	748	169	1167
VOJNIC	Donji Vojnić	6	23	5	34
	Gornji Vojnić	6	57	7	70
	Hajdini	3	12	—	15
	Jurga	16	107	20	143
	Ključar	15	113	10	138
	Knežević Kosa	15	29	30	74
	Kokirevo	8	27	25	60
	Kolarić	10	67	15	92
	Kriva ja	12	70	5	87
	Kuplensko	34	301	66	401
	Loskunja	11	19	13	43
	Radmanovac	19	64	5	88
	Radonja	12	49	38	99
	Vojišnica	33	343	62	438
	Vojnić	3	10	1	14
	Zivković Kosa	19	23	8	50
	Ukupno:	222	1314	310	1846